МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КАРПАТСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТЕФАНИКА
КАФЕДРА ПОЛІТИЧНИХ НАУК
ІНСТИТУТ ПОЛІТИЧНИХ І ЕТНОНАЦІОНАЛЬНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ІМ. І. Ф. КУРАСА
НАН УКРАЇНИ

ПОЛІТИЧНІ ПРОЦЕСИ СУЧАСНОСТІ: ГЛОБАЛЬНИЙ ТА РЕГІОНАЛЬНИЙ ВИМІРИ

Матеріали
VII Міжнародної науково-практичної конференції
м. Івано-Франківськ
4–5 червня 2026

м. Івано-Франківськ
Карпатський національний університет імені Василя Стефаника
2026

УДК 32-04’06(082)(043.2)
П50

Рекомендовано до друку вченою радою Карпатського національного університету імені Василя Стефаника (протокол № 15 від 29 вересня 2026 р)

Редакційна колегія

Якубів Валентина Михайлівна – ректор Карпатського національного університету імені Василя Стефаника, доктор економічних наук, професор

Рафальський Олег Олексійович – директор Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України, доктор історичних наук, професор, член-кореспондент НАН України

Шкромида Віталій Васильович – кандидат економічних наук, доцент, проректор з науково-педагогічної роботи Карпатського національного університету імені Василя Стефаника

Калакура Олег Ярославович – доктор політичних наук, професор, головний науковий співробітник відділу етнополітології Інституту політичних і етнонаціональних досліджень імені І. Ф. Кураса НАН України

Гурак Ігор Федорович – декан Факультету історії, політології і міжнародних відносин Карпатського національного університету імені Василя Стефаника, кандидат історичних наук, доцент

Монолатій Іван Сергійович – доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри політичних наук, Факультету історії, політології і міжнародних відносин Карпатського національного університету імені Василя Стефаника

Климончук Василь Йосифович – доктор політичних наук, професор кафедри політичних наук Факультету історії, політології і міжнародних відносин Карпатського національного університету імені Василя Стефаника

Кобець Юлія Василіна – кандидат політичних наук, доцент кафедри політичних наук Факультету історії, політології і міжнародних відносин Карпатського національного університету імені Василя Стефаника

Дерев’янко Сергій Миронович – доктор політичних наук, професор кафедри політичних наук Факультету історії, політології і міжнародних відносин Карпатського національного університету імені Василя Стефаника

Марчук Василь Васильович – доктор історичних наук, професор кафедри політичних наук Факультету історії, політології і міжнародних відносин Карпатського національного університету імені Василя Стефаника

Доцяк Ігор Іванович – кандидат політичних наук, доцент кафедри політичних наук Факультету історії, політології і міжнародних відносин Карпатського національного університету імені Василя Стефаника

Липчук Оксана Іванівна – кандидатка політичних наук, доцентка кафедри політичних наук Факультету історії, політології і міжнародних відносин Карпатського національного університету імені Василя Стефаника

Ломака Іванна Іванівна – кандидатка політичних наук, доцентка кафедри політології Факультету історії, політології і міжнародних відносин Карпатського національного університету імені Василя Стефаника

Москалюк Михайло Федорович – кандидат політичних наук, доцент кафедри політичних наук Факультету історії, політології і міжнародних відносин Карпатського національного університету імені Василя Стефаника

П50 **Політичні процеси сучасності: глобальний та регіональні виміри :** збірник матеріалів VII Міжнародної науково-практичної конференції (м. Івано-Франківськ, 4–5 червня 2026 р.). Електронне видання. Івано-Франківськ : Карпат. нац. ун-т ім. В. Стефаника, 2026. 217 с.

ISBN 978-966-640-638-8

До збірника увійшли матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції «Політичні процеси сучасності: глобальний та регіональні виміри».

УДК 32-04’06(082)(043.2)

ISBN 978-966-640-638-8

© Кафедра політичних наук, 2026
© Карпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2026

ЗМІСТ

Розділ I
Теоретико-методологічні засади розвитку, модернізації та інституційних трансформацій політичних інститутів і процесів сучасних держав

Вонсович С. Г. «Транзит, що не завершується»: теоретичні моделі та українська практика …….. 7

Ключкович А. Ю. Персоналістський популізм як чинник суспільно-політичної поляризації (на прикладі Словаччини) ……. 10

Ротар Н. Ю. Вплив цифрових технологій астротурфінгу на якість демократичних політичних процесів …… 12

Волянюк О. Я. Сучасні політичні процеси як методологічний виклик для політичної науки …….. 16

Поклад В. І. Влада та злочин: чи може влада бути незлочинною? …… 18

Луцький М. І. Сучасні політичні процеси в партійній системі України в роки війни 2022–2026 ……..…… 23

Гуменюк І. Б. Методологічні особливості дослідження сучасних кризових процесів у Європі ……... 26

Марчук Н. В. Еволюція політики протидії дезінформації в Європейському Союзі ……..……... 28

Лелет Я. Т. Інформаційна безпека як складова національної безпеки держави ... 31

Смілевський А. Еволюція ролі Венеційської комісії у демократичній трансформації України: від консультативної експертизи до зовнішнього нормативного якоря …… 33

Розділ II
Трансформація світового політичного порядку та глобальна безпека

Ivan Monolatii. Ethno-Status Traps in Contemporary Interpretations of Twentieth-Century Ukrainian-Polish Conflicts …… 39

Малімон В. І. Алгоритмізація світової політики: вплив технологій штучного інтелекту на трансформацію процесів ухвалення геополітичних рішень ……. 43

Голуб'як Н. Р. Безпекова обумовленість Європейського союзу: теоретичний і практичний вимір ……..……. 46

Макух-Федоркова І. І. Правове регулювання протидії інформаційно-психологічним операціям у ЄС …… 49

Тутов О. В. Аналіз Ю. Мєрошевським політичних трансформацій регіону Україна – Литва – Білорусія ……. 52

Коновал А. П. Операціоналізація понять і вибір методів дослідження комунікаційних стратегій НАТО в сучасній геополітиці …… 59

Обушенко Б. В. Інформаційна політика та безпека України в парадигмі гібридної війни та воєнного стану……. 61

Авруцький В. А. Інтеграція українського оборонно-технологічного сектору у євроатлантичну систему: виклики та зміна військових доктрин…….. 65

Гончаренко А. В. Енергетична політика ЄС щодо Грузії на початку XXI ст. ….. 67

Розділ III

Вибори та електоральні процеси в Україні та світі: глобальний і регіональний виміри

Бурдяк В. І. Президентські вибори в Румунії в контексті європейських демократичних стандартів…… 70
Остапець Ю. О., Левкулич В. В. Вибори до національної асамблеї Угорщини 2026 року: між «неліберальною демократією» та проєвропейським курсом…… 74
Москалюк М. Ф. Вибори в умовах війни: порівняльний аналіз реалізації….. 81
Ломака І. І., Шпатарюк В. Р. Дезінформація та маніпулятивні технології під час виборчих процесів ……... 84
Габрин П. В. Парламентські вибори в Угорщині 2026 року: ромський фактор.. 88
Николаїшин Б. В. Еволюція політико-правового регулювання принципів виборчого права в Україні…… 91
Рішко С. І. Партійна конкуренція в контексті позачергових парламентських виборів у Словаччині…… 96
Сіренко К. Ю. Використання синергії як підвищення ефективності політичних кампаній націоналістичних партій в Україні…….. 98

Розділ IV

Державна політика та публічне управління в умовах гібридних криз та глобальних трансформацій

Клюба Р. П. Децентралізація: виклики і трансформаційні процеси в контексті війни, повоєнного відновлення та членства України в Європейському Союзі.. 102
Миколайчук О. І. Політичні партії в системі багаторівневого врядування України……. 104
Пушняк Д. С. Електронні петиції в Україні: потенціал та структурні обмеження……... 106
Карнаушко В. Є. Аналіз особливостей формування іміджу Шевченківської районної державної адміністрації…….. 108
Пролорензо А. В. Активний кіберзахист у системі державної політики України: межі легітимності та ризики ескалації…… 111
Липук О. І., Рожко Т. Д. Система політичного контролінгу на рівні місцевого самоврядування як превентивна технологія розв`язання конфліктів…… 113
Кошова О. С. Житлові механізми сталої реінтеграції вимушено переміщених осіб: досвід Хорватії та межі його адаптації для України …… 115
Червеняк К. Т. Державна етнонаціональна політика України в контексті сучасних гібридних викликів: формування національної моделі……. 118

Розділ V

Політична культура, ідентичність та консолідація суспільства: етнополітичний та ціннісний виміри

Бойко О. Д. Основні механізми національної консолідації українського суспільства……... 122
Vasyl Marchuk. Problémy politiky divegencii a konsolidácie krajín Vyšehradskej skupiny v období rastúcich bezpečnostných výziev.…… 125

Бурячок Л. В. Історична пам'ять як інструмент протидії російській інформаційній агресії…….. 130
Зан М. П., Мушинка О. М. Особливості політичного представництва ромів в Угорщині: досвід для повоєнної України…… 135
Калакура О. Я. Трудові мігранти: виклики і завдання для етнокультурної політики України…… 140
Мосора В. А. Українські робітники дистрикту «Галичина» у вирі Другої світової війни: між експлуатацією та боротьбою за ідентичність…….. 145
Зелик І. В. Криза ідентичностей українців та війна Росії проти України: цивілізаційний контекст взаємодії…….. 147
Романовський А. Ю. Деколонізація свідомості та консолідація суспільства: дві сторони одного процесу в сучасній Україні…… 150
Міщук А. І., Міщук М. Б. Свобода совісті та національна безпека…….. 152
Мосора М. А. Європа регіонів: між децентралізацією та загрозами сепаратизму в ЄС…… 155
Ткачук В. Д. Політичний імідж та репутаційний капітал як інструменти консолідації суспільства…….. 157

Розділ VI

<u>«Війна за Незалежність України (з 2014 р.)»: передумови, причини і наслідки для України, Європи та світу</u>

Дерев'янко С. М. Національні безпекові стратегії в умовах війни за Незалежність України …… 160
Мадрига Т. Б. Наративи волонтерства як форма осмислення війни та суспільно-політичних трансформацій: досвід Івано-Франківщини…….. 165
Савлюк Б. І. Український націоналізм у медіа в час війни за Незалежність України…….. 169
Ломака І. І., Струтинський А. Р. Інформаційно-психологічні операції Росії проти України: політичний вимір ……. 172
Березовська-Чміль О. Б., Гнатишин М. Діяльність РНБОУ під час війни за Незележність України…… 178
Ободянський Я. М. Цивільно-військове співробітництво в умовах війни за Незалежність України: доктринальна еволюція та національна стійкість…… 181
Десятніков І. В., Германенко Л. М. «Корейський сценарій» як модель завершення російсько-української війни: критичний аналіз……... 184
Медвідь Ф. М. Релігійна безпека українського суспільства в умовах російсько-української війни (до 30-річчя прийняття Конституції України)……. 186

Розділ VII

<u>Європейська інтеграція, транскордонна співпраця та міжнародні партнерстваУкраїни в системі координат сучасної геополітики</u>

Березовська-Чміль О. Б., Воронич А. Транскордонне співробітництво в умовах війни за незалежність України …… 194
Кобець Ю. В. Політико-інституційні пастки євроінтеграції України в умовах війни за незалежність…… 197

Dr Iwona Lasek-Surowiec. Rola wsparcia międzynarodowego w utrzymaniu odporności państwa ukraińskiego podczas wojny/The role of international support in maintaining the resilience of the Ukrainian state during the war…….. 199
Тюріна О. М. Двосторонні відносини України та країн Балтії в умовах сучасних геополітичних викликів…… 200
Струтинська Т. З. Українсько-угорські відносини після зміни політичного керівництва Угорщини: нові можливості та виклики…….. 202
Анісімович-Шевчук О. З., Матвієнків С. М. Аналітичні оцінки ролі України у безпековій архітектурі Європи (за матеріалами «Ради з геостратегій»)……. 204
Медвідчук П. В. Євроатлантична інтеграція як стратегічний вектор зовнішньої політики України…… 206
Чучвара Т. Особливості розвитку партійної системи України впродовж 2014–2022 років …… 211

Розділ І

Теоретико-методологічні засади розвитку, модернізації та інституційних трансформацій політичних інститутів і процесів сучасних держав

УДК 303.01

Вонсович С. Г.,
доктор політичних наук, професор,
професор кафедри політології та філософії,
Кам'янець-Подільський національний університет
імені Івана Огієнка, Україна

«ТРАНЗИТ, ЩО НЕ ЗАВЕРШУЄТЬСЯ»: ТЕОРЕТИЧНІ МОДЕЛІ ТА УКРАЇНСЬКА ПРАКТИКА

Проблематика політичних транзитів і трансформацій посідає одне з центральних місць у сучасній політології. Глобальна хвиля демократичного відкату, яку фіксують провідні дослідники з початку 2000-х років, поставила під сумнів традиційні лінійні моделі переходу від авторитаризму до демократії. Зокрема, Л. Даймонд ще з 2006 року фіксує стан «затяжної демократичної рецесії», що характеризується кризою плюралізму та руйнуванням виборчої конкуренції. Сама ж категорія «завершеності» транзиту потребує критичного переосмислення.

Однією з ключових тенденцій сучасності є поступове зниження якості демократії, що супроводжується маніпулюванням виборчим процесом, розширенням повноважень виконавчої влади, обмеженням діяльності опозиції та зростанням державного контролю над медіапростором. Н. Бермео зосереджується на ознаках та формах демократичного відкату: державних переворотах, виборчих маніпуляціях та посиленні виконавчої влади. Поширення популістських рухів, ерозія верховенства права і загострення політичної поляризації перетворюють «гібридний режим» з аналітичної абстракції на буденну реальність для десятків держав.

Транзитологія як субдисципліна порівняльної політичної науки стикається з нагальним теоретичним викликом: концептуалізувати ситуацію, у якій транзит «ніколи не завершується» – коли країни не можуть досягти ані консолідованої демократії, ані консолідованої автократії й перебувають у стані перманентної трансформації.

Прихильники модернізаційної парадигми – С. Гантінгтон, А. Пшеворський, Х. Лінц і А. Степан – розглядали політичний транзит лінійно: виключно у напрямі від автократичного до демократичного режиму [1, с. 42]. За цією логікою, після консолідації демократичних інститутів і процедур режим вважається «повністю демократичним», а транзит – «повністю завершеним». Принципово важливо, що в рамках цього підходу не передбачалася можливість деконсолідації демократії: новоутворені інститути «рутинізуються» і стають надмірно ризикованими для повалення.

Проте реальні політичні кейси поставили під сумнів цю ортодоксію. Численні країни дрейфують у напрямку від більш демократичних режимів до менш демократичних. Дослідники Д. Кольєр і С. Левіцькі, Г. О'Доннелл і Ф. Шміттер запропону-

вали транзитологічний та неоінституціональний підхід, за яким демократія (чи автократія) є лише одним із можливих результатів переходу, а сам перехід постає нелінійним і комплексним явищем. М. Бернхард показав роль громадянського суспільства у демократичних транзитах Центрально-Східної Європи – роль, яку модернізаційна парадигма систематично недооцінювала.

Д. Аджемоглу і Дж. Робінсон теоретично обґрунтували, що перехід до демократії чи автократії визначається не лише інституційними, а й структурними соціально-економічними чинниками [4]. Ця реконцептуалізація змінила логіку формування критеріїв для визначення ступеня консолідованості режиму та набула геополітичного значення, оскільки її критерії безпосередньо впливають на перспективи інтеграції держав до наднаціональних структур.

На підставі аналізу реальних режимних траєкторій можна виокремити три типи транзиту: «завершений», «незавершений» та «перманентний» [3, с. 141]. Концептуальна відмінність між поняттями «незавершений» і «перманентний» транзит є принципово важливою і нерідко залишається поза увагою дослідників.

«Незавершений» транзит означає лише те, що певна країна не зуміла консолідувати той чи інший тип режиму – тобто фіксує кількісну характеристику процесу. Натомість «перманентний» транзит є якісно складнішим феноменом: він може бути притаманний як «ілліберальним» демократіям і гібридним режимам, так і відображати принципову неможливість зупинки режимної зміни в умовній точці рівноваги [2].

Показовим прикладом є Угорщина доби В. Орбана: формально вибори там відбуваються, простір для опозиції частково існує, однак захист прав меншин і верховенство права є вкрай слабкими. Сучасні порівняльні дослідження фіксують глобальний тренд деконсолідації демократій – як нещодавно демократизованих, так і тих, що тривалий час уважалися консолідованими. Л. Андерсон наголошує: демократичний транзит ніколи не є лінійним і завжди супроводжується ризиком реверсії. Це змушує звернутися до теоретичних праць Н. Бермео, Т. Карозерса, Я. Гершевського та ін., де аргументовано: навіть усталені демократії не застраховані від нового витка трансформації.

Кейс України є унікальним прикладом перманентного транзиту, ускладненого повномасштабною збройною агресією. Трансформація і динаміка політичного транзиту в Україні найкраще розглядається крізь призму транзитологічного та інституційного підходів [2], де увага зосереджується на стабільності політичних інститутів, функціонуванні громадянського суспільства та демократичній соціалізації громадськості.

Досвід повномасштабної війни засвідчив, що політична система України продемонструвала значну стійкість та здатність до виживання навіть в екстремальних умовах – що свідчить про відносну міцність ключових державних інститутів. Водночас оголилася гостра слабкість політичних партій: більшість із них не змогли адаптуватися до умов воєнного стану, підтвердивши функціональну неспроможність, що існувала ще до початку збройного конфлікту. Причина почасти полягає в тому, що українські партії тривалий час функціонували переважно як виборчі проєкти, а не як справжні загальнонаціональні об’єднання громадян із розвиненою ідеологічною та організаційною інфраструктурою.

Особливістю поточного транзиту в Україні є феномен «демократичної ерозії» (democratic erosion), що проявляється зокрема в монополізації телевізійного простору через Єдиний телемарафон і накопиченні ризиків централізації інформаційного поля.

Водночас помітно зросла роль інтернет-блогерів і месенджерів, яка формує нових потенційних політичних гравців; Збройні Сили України та волонтерські організації також набувають ваги як суб'єкти майбутнього політичного процесу.

Парадокс перманентного транзиту в умовах збройного конфлікту полягає в тому, що: громадянське суспільство розбудовується і перетворюється на впливовий чинник виживання системи, проте волонтери стають запорукою відтворення того самого режиму, який подекуди перебуває у конфлікті з демократичними принципами й громадянськими свободами. Біль війни поглинає суспільство настільки, що поза увагою залишається «політична прірва» – порожнеча, спричинена відсутністю повноцінно функціонуючих демократичних інститутів, цінностей і свобод [3].

Отже, на сучасному етапі розвитку транзитології модернізаційна парадигма лінійного транзиту втрачає свою пояснювальну спроможність [4]. На зміну їй приходить транзитологічний та інституційний підхід, який уможливлює концептуалізацію феномену «перманентного» транзиту як явища, властивого країнам з гібридними та «ілліберальними» режимами, а також тим державам, у яких раніше консолідовані демократії зазнали деконсолідації та автократизації.

Кейс України ілюструє унікальний варіант перманентного транзиту з характерними коливаннями між більш і менш демократичними формами режиму, додатково ускладненими повномасштабною збройною агресією. Воєнний досвід виокремив як сильні сторони системи (стійкість державних інститутів, активність громадянського суспільства), так і її структурні вади (слабкість партійної системи, ризики медійної монополізації).

Перспективи подальших досліджень полягають у поглибленні емпіричної верифікації концепту «перманентного» транзиту на матеріалі конкретних країн Центрально-Східної та Східної Європи, у розробці вимірювальних інструментів для оцінювання ступеня незавершеності транзиту, а також у вивченні впливу зовнішніх – геополітичних та інтеграційних – чинників на динаміку режимних змін.

Список літератури

1. Вонсович С. Г. Політична транзитологія: історія, методологія : монографія. Кам'янець-Подільський : Видавець Зволейко П. П., 2013. 218 с.

2. Вонсович С. Г. Причини та механізми політичних транзитів. *Політологічні студії* : зб. наук. праць. 2011. Вип. 2. С. 44–54.

3. Литвин В. Політичні й інституційні перешкоди та ризики завершення демократичного транзиту і європейської інтеграції та шляхи їхнього подолання: кейс України. *Історико-політичні проблеми сучасного світу*. 2024. Т. 50. С. 120–152.

4. Acemoglu D., Robinson J. A Theory of Political Transitions. American *Economic Review*. 2001. Vol. 91, No. 4. P. 938–963.

УДК 323 + 316.3 (437.6)

Ключкович А. Ю.,
доктор політичних наук,
завідувач кафедри політології і державного управління
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»,
м. Ужгород

ПЕРСОНАЛІСТСЬКИЙ ПОПУЛІЗМ ЯК ЧИННИК СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОЇ ПОЛЯРИЗАЦІЇ (НА ПРИКЛАДІ СЛОВАЧЧИНИ)

Поширення персоналізованих форм популізму в «нових демократіях» Центрально-Східної Європи (ЦСЄ) актуалізує питання про механізми, за допомогою яких лідероцентрична політика трансформується у джерело стійкої суспільно-політичної поляризації. Особливої ваги ця проблема набуває в умовах кризи довіри до традиційних партій і послаблення програмно-ідеологічної структурованості політичної конкуренції. Посилення впливу персоналістського популізму відбувається паралельно з поширенням неліберальних тенденцій у регіоні, що створює додаткові ризики для стабільності інститутів представницької демократії.

Теоретичне осмислення персоналістського популізму передбачає розмежування двох аналітично споріднених, але змістовно відмінних концептів – персоналізму та популізму.

Персоналізм у сучасній політичній теорії позначає тенденцію до концентрації електоральної привабливості та політичного впливу навколо постаті лідера за рахунок послаблення колективних структур – партій, фракцій, програм. Посилення персоналістського виміру в партійній конкуренції супроводжується зростанням інтенсивності популістської риторики, суспільної поляризованості та ризиків ерозії демократії [2, с. 94].

Популізм, своєю чергою, може розглядатися як дискурсивна стратегія, що апелює до бінарної опозиції «народ – еліти» й претендує на монопольне представництво «загальної волі». Просуваючи конституційні зміни в формальній і неформальній площині під гаслом «народного мандату» [3, с. 293], популістські лідери прив'язують легітимність рішень не до безособових правових механізмів, а до власної харизми та політичного авторитету. Поєднання феноменів персоналізму та популізму породжує тип політичного лідерства, за якого харизматична постать позиціонує себе єдиним автентичним виразником «загальної волі», а відповідний дискурс набуває рис виключності та непідконтрольності.

В умовах постсоціалістичних трансформацій зазначені тенденції набувають особливої гостроти. Слабка партійна інституціоналізація, висока електоральна волатильність і незавершеність процесів ціннісної консолідації суспільства створюють сприятливий ґрунт для виникнення лідероцентричних партій, у межах яких програмно-ідеологічний вимір поступається особистісному. Саме в такому середовищі персоналізований популізм здатен трансформуватися із суто дискурсивного явища в структурний чинник суспільно-політичної поляризації, закріплюючи розмежування за формулою «за лідера – проти лідера».

В цьому аспекті важливий аналітичний потенціал має теорія кліважів, у межах якої суспільно-політичні розмежування розглядаються як структуровані протиріччя,

що набувають стійких форм інституційного представництва та організують партійну конкуренцію [4]. Водночас партійні системи країн ЦСЄ нерідко структуруються під впливом конфліктних ліній, які позбавлені стійкої соціальної основи, ціннісного консенсусу або мають ситуативний характер. В умовах «нових демократій», де соціально-класові й ідеологічні розмежування залишаються несформованими, ця роль може переходити зокрема до персоналістських осей (харизматичних лідерів і лідероорієнтованих партій). Відтак персоналістське розмежування постає специфічним замінником класичних соціально-політичних кліважів в умовах слабкої партійної інституціоналізації та незавершеної ціннісної кристалізації.

Словаччина є концептуально показовим кейсом, де персоналістські поділи навколо харизматичних лідерів в різні періоди ставали центральними осями суспільно-політичної поляризації.

Перша виразна хвиля персоналістської поляризації, що охоплює 1990-ті роки, пов'язана з постаттю прем'єр-міністра і лідера HZDS Владіміра Мечіара, політичний дискурс якого еклектично поєднував патерналізм, народоцентризм і суверенiстський антиелітизм. Важливим аспектом є те, що, апелюючи до «народу», Мечіар фактично замінив абстрактний популістський суб'єкт етнічно маркованою категорією «словацького народу» [1, с. 186], інтереси якого протиставлялися зовнішнім і внутрішнім «ворогам». У результаті ставлення до лідера перетворилося на ключовий критерій суспільно-політичного поділу, а конфліктна лінія «мечіаризм – антимечіаризм» стала визначальним чинником структурування політичної конкуренції [5, с. 143].

Другу хвилю персоналістської поляризації уособлює Роберт Фіцо – засновник і багаторічний лідер партії Smer-SD. На відміну від мечіаризму, який характеризувався більш виразними авторитарними практиками, кейс Фіцо демонструє гнучкіший тип персоналістського популізму, у межах якого риторика ситуативно поєднувала соціально-протекціоністські, націоналістичні та суверенiстські елементи залежно від актуального суспільного запиту. Починаючи з 2006 року парламентські виборчі кампанії дедалі більше концентрувалися навколо ставлення до Фіцо, а після 2010 року в словацькому політичному просторі сформувалася стійка дихотомія «Фіцо – анти-Фіцо» [5, с. 147]. Концентрація влади, поширення клієнтелістських практик і корупційні скандали посилювали суспільне відчуження, а вбивство журналіста Яна Куціака у 2018 році стало каталізатором масштабної суспільно-політичної мобілізації та відкритого конфлікту між владою і значною частиною громадянського суспільства.

Порівняння обох кейсів дозволяє виокремити спільну логіку розвитку персоналістської поляризації. По-перше, персоналістське розмежування витісняє ідеологічний вимір конкуренції й переорієнтовує суспільну лояльність з програм на постаті лідерів. По-друге, антагонізм «за лідера – проти лідера» набуває ознак стійкого суспільно-політичного розмежування, хоча й не має глибокого соціально-класового чи ціннісного підґрунтя. По-третє, цей тип поляризації може циклічно відтворюватися. Хвиля «проти лідера» породжує нові прояви популізму, які після вичерпання свого мобілізаційного потенціалу відкривають шлях до реваншу попереднього актора (наприклад, повернення до влади Р. Фіцо у 2023 році). У цьому контексті обґрунтованою є теза про те, що «політична культура у поєднанні з інституційними стимулами визначає персоналізацію словацької політики» [5, с. 153]. Відтак персоналістська поляризація може розглядатися не лише як наслідок діяльності окремих політичних лідерів, але і як індикатор незавершеної інституціоналізації партійної демократії.

Персоналістський популізм виступає самостійним механізмом продукування суспільно-політичної поляризації, який у «нових демократіях» ЦСЄ частково заміщує функцію класичних соціально-політичних розмежувань. Словацький досвід засвідчує, що слабка інституціоналізація партійної системи, висока електоральна волатильність і незавершеність ціннісної консолідації суспільства створюють сприятливі умови для домінування лідероцентричних моделей політичної конкуренції. Персоналістська поляризація відзначається здатністю переорієнтовувати суспільно-політичні конфлікти з програмно-ідеологічного на персоніфікований вимір, що знижує якість представницької демократії.

Список літератури

1. Deegan-Krause K. Populism, democracy, and nationalism in Slovakia. *Populism in Europe and the Americas: Threat or corrective for democracy?* / ed. by C. Mudde, C. Rovira Kaltwasser. Cambridge University Press, 2012. P. 182–204. DOI: https://doi.org/10.1017/CBO9781139152365.010.

2. Frantz E., Kendall-Taylor A., Nietsche C., Wright J. How personalist politics is changing democracies. *Journal of Democracy*. 2021. Vol. 32, № 3. P. 94–108. DOI: https://dx.doi.org/10.1353/jod.2021.0036.

3. Landau D. Personalism and the trajectories of populist constitutionalism. *Annual Review of Law and Social Science*. 2020. P. 293–309. DOI: https://doi.org/10.1146/annurev-lawsocsci-041420-113519.

4. Lipset S, Rokkan S. Cleavage structures, party systems, and voter alignments: an introduction. *Party Systems and Voter Alignments*. New York: Free Press, 1967. P. 1–61.

5. Sekerák M., Němec J. Slovak political parties and party system: Between cleavages and strong leaders. Das politische System der Slowakei / ed. by A. Lorenz, D. Dalberg. Wiesbaden: Springer VS, 2023. P. 141–164. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-658-42633-08.

УДК 32.019:004.9:004.8

Ротар Н. Ю.,
доктор політичних наук, професор,
професор кафедри політології та державного управління,
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

ВПЛИВ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ АСТРОТУРФІНГУ НА ЯКІСТЬ ДЕМОКРАТИЧНИХ ПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ

З розгортанням та поширенням цифрових інновацій в політичній сфері, дедалі більшого поширення набуває технологія астротурфінгу, зміст якої визначається як стратегічна симуляція громадської (суспільної) підтримки. Опираючись на цифрові інструменти, астротурфінг створює ілюзію масового схвалення, приховуючи справжні джерела впливу на політичний та громадський вибір [5]. Сам термін, що виник як мовна гра між «grassroots» та «artificial turf», відображає його маніпулятивну природу: конструювання уявної політичної чи громадської активності для досягнення попередньо визначених політичних цілей. Технологія астротурфінгу, що виникла у США в

1980-х рр., спершу застосовувалася у політичних практиках лобістської діяльності та корпоративних комунікацій, де її використовували для впливу на характер та вектори політичних дискусій, маскуючи, за висловом К. Стронг та Ф. Тейлор, «справжні інтереси під удавано демократичним фасадом» [7]. Згодом ця технологія трансформувалася у глобальну, технологічно вдосконалену форму маніпуляції, інтегровану у ширші стратегії дезінформації та алгоритмічного управління реальністю. На відміну від традиційних форм політичної активності, що генеруються на основі колективних цінностей, астротурфінг характеризується прихованою координацією, замаскованим фінансуванням та використанням цифрових агентів (ботів), які видають себе за пересічних громадян [1].

Технологія астротурфінгу опирається на три базові принципи: по-перше, принцип приховування реального джерела фінансування; по-друге, принцип систематичного підсилення комунікативних сигналів; по-третє, принцип конструювання штучного консенсусу. Її відмінність від класичних практик паблік рилейшнз чи політичного маркетингу полягає у прихованому характері дій, оскільки замість відкритої підтримки політика чи політичного курсу застосовуються контрольовані або оплачувані агенти (боти, керовані акаунти, організовані групи тролів), які імітують автентичні голоси громадянського суспільства [1]. У такий спосіб створюється уявна підтримка, що значно перевищує реальний рівень суспільного схвалення, формуючи ілюзію масової легітимності. З цим явищем тісно пов’язані фасадні громадські організації, які виникають як інструменти приховування спонсорів для просування визначених позицій, використання множинних фейкових акаунтів, коли оплачувані кампанії маскуються під індивідуальні думки чи особисті рекомендації [7]. Незалежно від конкретної форми астротурфінгу, визначальним залишається прихована координація, спрямована на імітацію спонтанної громадської підтримки.

Цифрові комунікаційні платформи створюють сприятливе середовище для астротурфінгу завдяки своїй залежності від алгоритмічних механізмів, що ґрунтуються на інтенсивності взаємодії користувачів та забезпечують високий рівень анонімності. Маніпуляція алгоритмічною видимістю через скоординоване поширення хештегів, синхронізовані позначки «подобається», ретвіти чи масове поширення контенту сприяє вірусному поширенню маніпулятивних повідомлень [4]. Технологічно астротурфін може застосовуватися у соціальних мережах, в яких цифрові алгоритми формування популярності визначають видимість контенту, і саме тут фальшиві сигнали підтримки здатні перетворюватися на тренди, вводити користувачів в оману та чинити тиск на опонентів, «змушуючи їх до мовчання» [8].

Особливо вразливими до таких практик є X (Twitter), Instagram та TikTok, оскільки їхня логіка функціонування базується на пріоритетності трендового контенту, що дозволяє кампаніям з астротурфінгу використовувати метод «Thunderclap», що уможливлює концентровану активність у короткі часові проміжки для досягнення максимальної видимості. Метод «Thunderclap» унаочнює специфіку алгоритмічної маніпуляції: концентруючи значну кількість публікацій у вузькому часовому проміжку, організатори створюють видимість масової участі, що вводить алгоритми в оману та забезпечує підвищену видимість контенту [6]. Відтак, посилення цифрової автоматизації соціальних мереж, особливо через використання ботів, стала ключовим інструментом у моделюванні масштабної громадської підтримки та маніпуляції видимістю контенту, як це було зафіксовано на виборах у США 2016 р., коли

скоординовані зусилля Росії фактично змінили політичний дискурс або під час кампанії Brexit, що використовувала астротурфінг для поширення дезінформації, впливу на конкретні групи та різкої зміни громадської думки щодо європейської інтеграції. У такому контексті стратегічна координація набула прихованого характеру, маскуючись за множинними розрізненими акаунтами користувачів, які зовні не демонстрували жодних ознак взаємозв'язку. Відтак, астротурфінг може бути означений і як технологія маніпулювання онлайн-дискурсом, яка підриває довіру до цифрових платформ, посилюючи штучний консенсус щодо політика чи політик, впливаючи на процес прийняття відповідних рішень та їх суспільне прийняття [2].

Астротурфінг, маючи в своїй основі маніпулятивну природу, порушує фундаментальні етичні проблеми, які стосуються легітимності демократичного дискурсу та довіри громадян до комунікаційних процесів в сфері політики. У наукових дослідженнях наголошується на його здатності руйнувати суспільну довіру, викривляти інформаційні потоки та підривати якість публічної дискусії шляхом штучного конструювання консенсусу в цифровому середовищі [3]. Поширення практик застосування астротурфінгу в політичному процесі, особливо у позаелекторальній ситуації, відображає глибинний конфлікт між принципами демократичної прозорості та використанням маніпулятивних цифрових стратегій. Вони руйнують довіру до комунікації в онлайн-просторі, оскільки користувачам стає дедалі складніше відрізнити змагальну політичну мобілізацію від координованих маніпулятивних дій. А тоді, коли громадяни починають ставитися з недовірою до будь-яких форм цифрової активності, публічні дискусії втрачають якість через домінування скепсису, недовіри та невизначеності. З етичної перспективи астротурфінг порушує базові принципи професійної комунікації, серед яких чесність, відкритість та прозорість щодо джерел інформації. Ці порушення посилюються через нечітке або недостатньо ефективне застосування політик протидії астротурфінгу з боку соціальних платформ, що дозволяє організаторам швидко відновлювати кампанії, використовуючи нові акаунти чи модифіковані методи.

Попри вдосконалення методів виявлення, зокрема мережевого аналізу, лінгвістичного дослідження патернів та ідентифікації ботів, значна частина кампаній комбінує автентичні й штучні елементи, що дозволяє обходити автоматизовані системи контролю. Використання гібридних тактик, поширення ефемерного контенту та застосування зашифрованих платформ обмежує доступність даних, ускладнюючи проведення академічних і журналістських досліджень [1]. Відповідно, реакція на це явище не може обмежуватися виключно технічними інструментами. У науковому дискурсі акцент робиться на необхідності розвитку критичної цифрової грамотності, впровадження стандартів прозорості, забезпечення підзвітності платформ та формування міжсекторальної співпраці. Водночас будь-яка дієва стратегія має враховувати локальний контекст, адже астротурфінг адаптується до специфіки окремих платформ, політичних норм та моделей політичної активності користувачів.

Таким чином, аналіз впливу цифрових технологій астротурфінгу на якість демократичних політичних процесів засвідчує, що це явище, будучи маніпулятивною технологією, створює системні виклики для легітимності демократичного врядування. Використання алгоритмічних механізмів, автоматизованих агентів та прихованого фінансування створює ілюзію масової підтримки, яка здатна трансформувати публічний дискурс, змінювати порядок денний та впливати на політичні рішення без

належної прозорості. Така практика підриває довіру до інститутів представницької демократії, ускладнює відокремлення змагальної політичної мобілізації від координованих маніпуляцій та сприяє ерозії комунікативної етики. Астротурфінг відповідає логіці функціонування цифрових медіа, які забезпечують алгоритмічну видимість як доступний ресурс для суб'єктів політики. Його поширення означає, що демократичні процеси дедалі більше залежать від здатності суспільства ідентифікувати приховані форми впливу та виробляти механізми критичної цифрової грамотності. Водночас вразливість платформ, ефемерність контенту та гібридність тактик ускладнюють інституційний контроль і створюють умови для системної маніпуляції громадською думкою. Відтак, цифрові технології астротурфінгу, знижуючи якість демократичних політичних процесів, формують нову конфігурацію політичних комунікацій, в якій прозорість і підзвітність поступаються місцем прихованим алгоритмічним стратегіям цифрових інструментів організації комунікаційного процесу. Це вимагає від політичної науки та практики розробки комплексних концептуальних і нормативних інструментів, здатних забезпечити стійкість демократичного дискурсу в умовах розгортання маніпулятивного потенціалу цифрової екосистеми.

Список літератури

1. Baulch E., Matamoros-Fernández A. Suwana F. Memetic persuasion: And Whats-Appification in Indonesia's 2019 presidential election. *New Media & Society*. 2024. Vol. 26 (5). P. 2473–2491.
2. Berjawi O., Khatoun R., Fenza G. Digital persuasion: understanding the impact of online influencers on public opinion. *Persuasive technology* / Win K., Ali R., Karapanos E., Papadopoulos G., Oyibo K., Vlahu-Gjorgievska E. (eds). Springer, Cham, 2025. P. 117–127.
3. Boulay S. Which consideration(s) for ethics within the use of infor-mation and communication technologies by public relations? An analysis of astroturfing cases and a critical standpoint. *Revista Internacional De Relaciones Publicas*. 2012. Vol. 2 (4). P. 201–220.
4. Iwan N., Hed N., Mohd M. Definition and typology of the term political cybertroopers in malaysia br. *Jurnal Komunikasi-Malaysian Journal of Communication*. 2023. Vol. 39 (3). P. 81–100.
5. Keller F., Schoch D., Stier S., Yang J. Political astroturfing on twitter: How to coordinate a disinformation campaign. *Political Communication*. 2020. Vol. 37 (2). P. 256–280.
6. Sorensen A., Andrews L., Drennan J. Using social media posts as resources for engaging in value co-creation: The case for social media-based cause brand communities. *Journal of Service Theory and Practice*, 2017. Vol. 27 (4). P. 898–922.
7. Strong C., Tyler F. New Zealand media camouflage political lo-bbying. *Pacific Journalism Review*. 2017. Vol. 23 (2). P. 144–158.
8. Zerback T., Toepfl F., Knoepfle M. The disconcerting po-tential of online disinformation: Persuasive effects of astroturfing comments and three strategies for inoculation against them. *New Media & Society*. 2021. Vol. 23 (5). P. 1080–1098.

УДК 32.001:303

Волянюк О. Я.,
кандидат політичних наук, доцент,
доцент кафедри міждисциплінарної освіти
Національного університету
«Києво-Могилянська академія»,
м. Київ, Україна

СУЧАСНІ ПОЛІТИЧНІ ПРОЦЕСИ ЯК МЕТОДОЛОГІЧНИЙ ВИКЛИК ДЛЯ ПОЛІТИЧНОЇ НАУКИ

Сучасні політичні процеси все складніше охарактеризувати в межах лінійних, стабільних, дисциплінарно замкнених пояснювальних моделей. Війни, демократичний відкат, гібридні кризи, цифровізація публічної сфери, трансформація глобального порядку, нові форми поляризації, ерозія довіри до інститутів створюють ситуацію, у якій політична наука змушена оновлювати не лише емпіричний інструментарій, а й власні уявлення про причинність, доказовість, порівнянність, межі експертного знання. Тому ключовий методологічний виклик полягає не у відмові від класичних методів, а в їхньому ускладненні: поєднанні кількісних і якісних підходів, увазі до контексту, чутливості до темпоральності політичних змін, етичній рефлексії та здатності працювати з невизначеністю.

Перший вимір цього виклику пов'язаний із кризою уявлення про політичний процес як послідовний і відносно передбачуваний рух від причин до наслідків. Умовно, класичного івент-аналізу [1] для більшості випадків сучасних політологічних досліджень недостатньо. У сучасній політиці локальний інцидент може спричинити міжнародну кризу; інформаційна кампанія – змінити поведінку виборців; технологічна платформа – вплинути на публічну сферу; війна – радикально перебудувати інститути, ідентичності, режими безпеки. У таких умовах методологія політичної науки має враховувати не тільки формальні інститути й офіційні рішення, а й мережі акторів, неформальні практики, емоційні регістри, символічні ресурси, цифрові сліди, транснаціональні впливи.

У цьому контексті слушною є теза про необхідність співіснування в політичній науці трьох методологічних традицій: описово-інтерпретативної, пояснювально-прогностичної та практично-орієнтованої [4]. Описова традиція дає змогу фіксувати й інтерпретувати політичні символи, тексти, образи, практики; пояснювально-прогностична – реконструювати причинні зв'язки, перевіряти гіпотези; практична – виробляти знання, релевантне для політичного регулювання, публічної політики, суспільного саморозуміння. Сучасна методологія політичної науки має бути не набором інструментів і технік, а багаторівневою системою мислення про політичну реальність.

Другий вимір методологічної кризи пов'язаний із глобальною трансформацією демократії. У дослідженнях дедалі частіше йдеться не лише про дихотомію «демократія – авторитаризм», а про гібридні режими, поступову автократизацію, інституційну імітацію демократичних процедур, маніпуляцію виборами, тиск на громадянське суспільство, контроль над медіа та правом. Дослідження показують, що автократизація змінює свою прикроду, часто відбувається не як одномоментний переворот, а як поступове послаблення демократичних гарантій і норм [2]. Для методології це озна-

чає потребу вимірювати не лише інституційні форми, а й якість політичної конкуренції, стан громадянських свобод, незалежність судів, медійну екосистему та здатність суспільства до демократичної самокорекції.

Третій вимір стосується політичної поляризації, яка вже не може аналізуватися тільки як ідеологічна відмінність між партіями або групами виборців. Сучасні дослідження розрізняють ідеологічну, афективну, елітну, масову поляризацію, що вимагає складніших порівняльних індикаторів [6]. Особливо небезпечною є ситуація, коли політичний опонент сприймається не як конкурент, а як екзистенційна загроза. Тоді поляризація руйнує довіру, підважує легітимність процедур і знижує готовність визнавати результати демократичної конкуренції. Методологічно це потребує поєднання інституційного аналізу, досліджень політичної поведінки, дискурс-аналізу, аналізу емоцій і вивчення медіаекосистем.

Цифровізація політики посилює ці процеси. Соціальні мережі, алгоритмічні платформи, месенджери, цифрова реклама, бот-мережі, автоматизовані кампанії впливу та великі масиви цифрових слідів змінюють сам об'єкт політичного дослідження. Політична поведінка дедалі частіше залишає дані, які можна аналізувати, але ці дані не є нейтральними: вони залежать від архітектури платформ, правил доступу, алгоритмів видимості, нерівності цифрової участі, приватності, дослідницької етики. Саме тому робота з наборами цифрових даних потребує уваги до репрезентативності, валідності висновків, ризиків надмірної інтерпретації онлайн-поведінки [5].

Особливе значення має проблема деструктивної поляризації в цифрових комунікаційних контекстах. Сучасні дослідження показують, що цифрові середовища не просто відображають політичні конфлікти, а можуть змінювати їхню інтенсивність, темп і форму: прискорювати емоційну мобілізацію, підсилювати групову ідентифікацію, нормалізувати мову ворожості, розмивати межу між політичним переконанням і соціальною ворожнечею [3]. Для політичної науки це означає, що методологія має враховувати не лише зміст повідомлень, а й інфраструктуру їхнього поширення: алгоритмічну видимість, мережеву структуру аудиторій, емоційні тригери, ритми уваги, специфіку публічності платформи тощо.

Четвертий вимір виклику – війна та гібридні кризи, особливо важливі для політичної науки в Україні. Російсько-українська війна показала, що політичні процеси неможливо адекватно досліджувати без урахування безпекового, інформаційного, ціннісного, міжнародного, гуманітарного вимірів. Війна змінює політичні інститути, режими легітимності, громадянську ідентичність, форми участі, механізми довіри, структури пам'яті та уявлення про майбутнє. Вона також ставить перед дослідником етичні питання: як працювати з травматичним досвідом; як не перетворювати людське страждання на «дані» без належної чутливості; як поєднувати академічну дистанцію з громадянською відповідальністю.

Отже, сучасні політичні процеси вимагають від політичної науки методологічного плюралізму, міждисциплінарності, підвищеної рефлексивності. Найперспективнішим видається не протиставлення кількісних і якісних методів, а їхнє обґрунтоване поєднання відповідно до дослідницького питання. Якщо йдеться про автократизацію, потрібні індекси демократії, порівняльна статистика й аналіз інституційних змін. Якщо про поляризацію – слід поєднувати вимірювання ідеологічних дистанцій із дослідженням емоційних, дискурсивних, медійних механізмів конфлікту. Якщо про

цифрову політику – необхідно критично працювати з цифровими слідами, не забуваючи про алгоритмічні викривлення й етичні межі.

Методологія політичної науки в сучасних умовах має відповідати не лише на питання «яким методом досліджувати?», а й на питання «що саме ми вважаємо політично значущим?», «які типи доказів є достатніми?», «де межа між поясненням і нормативною відповідальністю?», «як досліджувати процеси, що тривають просто зараз?». У цьому полягає ключова умова академічної якості та суспільної значимості політичної науки: вона має бути водночас емпірично точною, теоретично складною, етично відповідальною та чутливою до реальних політичних ризиків сучасності.

Література:

1. Туленков М. В. Івент-аналіз, аналіз подієвих даних. *Велика українська енциклопедія*. 2019. URL: https://vue.gov.ua/Івент-аналіз.

2. Boese V. A., Lundstedt M., Morrison K., Sato Y., Lindberg S. I. State of the world 2021: autocratization changing its nature? *Democratization.* 2022. Vol. 29, No. 6. P. 983–1013. DOI: https://doi.org/10.1080/13510347.2022.2069751.

3. Esau K., Choucair T., Vilkins S., Svegaard S. F. K., Bruns A., O'Connor-Farfan K. S., Lubicz-Zaorski C. Destructive polarization in digital communication contexts: a critical review and conceptual framework. Information, Communication & Society. 2025. Vol. 28 (8). P. 1499–1520. DOI: https://doi.org/10.1080/1369118X.2024.2413127.

4. Lauer J. Methodology and political science: the discipline needs three fundamentally different methodological traditions. *SN Social Sciences.* 2021. Vol. 1. Article 43. DOI: https://doi.org/10.1007/s43545-020-00034-0.

5. Ohme J., Araujo T., Boeschoten L., Freelon D., Ram N., Reeves B. B., Robinson T. N. Digital Trace Data Collection for Social Media Effects Research: APIs, Data Donation, and (Screen) Tracking. *Communication Methods and Measures.* 2024. Vol. 18, No. 2. P. 124–141. DOI: https://doi.org/10.1080/19312458.2023.2181319.

6. van der Veen O. Political polarisation compared: creating the comparative political polarisation index. *European Political Science.* 2023. Vol. 22, No. 2. P. 260–280. DOI: https://doi.org/10.1057/s41304-022-00400-x.

УДК 321.01:343.9

Поклад В. І.,
кандидат філософських наук,
експерт Центру українських правових досліджень,
м. Харків

ВЛАДА ТА ЗЛОЧИН: ЧИ МОЖЕ ВЛАДА БУТИ НЕЗЛОЧИННОЮ?

Анотація. У статті досліджується взаємозв'язок державної влади та злочинності в історичному, соціологічному й правовому вимірах. Аналізується природа криміналізації влади, розглядаються історичні витоки державності через насильство, підкорення та обман, а також роль права як механізму легітимації владного домінування. Обґрунтовується теза про те, що насильство й маніпуляція інформацією є невід'ємними інструментами влади, які в демократичних суспільствах лише переходять у латентні форми. Зроблено висновок про значення верховенства права, прозорості інституцій та суспільного контролю як засобів обмеження кримінальних практик влади.

Ключові слова: державна влада, злочинність, криміналізація влади, насильство, обман, кримінальна субкультура.

Poklad V. Power and Crime: Can Power Be Non-Criminal?

Abstract. The article examines the relationship between state power and crime in historical, sociological, and legal dimensions. The nature of the criminalization of power is analyzed, while the historical origins of statehood through violence, subjugation, and deception are considered, as well as the role of law as a mechanism for legitimizing political domination. The author substantiates the thesis that violence and information manipulation are inherent instruments of power which, in democratic societies, merely assume latent forms. The article concludes by emphasizing the importance of the rule of law, institutional transparency, and public oversight as means of limiting the criminal practices of power.

Keywords: state power, crime, criminalization of power, violence, deception, criminal subculture.

Поняття «злочинна влада» міцно увійшло до вітчизняного суспільного лексикону. І не тільки у вигляді публіцистично-пропагандистського гасла, а і як наукове поняття [див., напр.: 10; 1; 7]. На думку В. Дрьоміна, «на підставі зіставлення різних соціологічних і кримінологічних досліджень можна зробити висновок, що кримінальність влади стала її властивістю, а в багатьох випадках і функціональною ознакою» [1, с. 170]. І. Рущенко, полемізуючи з конституційною дефініцією «Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава», характеризує реальність іншим чином: «Україна є напівсуверенна і певною мірою залежна, корумпована та криміналізована, соціально несправедлива (олігархічна), свавільна та обмежено демократична держава» [7, с. 5].

З часу набуття Україною незалежності кожна наступна влада в державі бере за правило оголошувати «злодіями» своїх попередників. Проявлялось це при Л. Кучмі, заявило про себе при В. Ющенку. Так було при В. Януковичу, при П. Порошенкові. Не є винятком і президентство В. Зеленського. Найяскравіше це проявилось у політичній кампанії кандидата в Президенти України В. Ющенка, яка базувалася на доволі популістському [див.: 6, с. 5] гаслі «Бандитам – тюрми!», що справедливо ставило під сумнів результати приватизації та незаконне збагачення близьких до Л. Кучми людей. Саме протидія злочинній владі була вагомим драйвером українських революцій XXI століття (2004, 2014).

Виникає питання, а чи є це виключно українським феноменом? І взагалі, чи може влада бути незлочинною?

Починаючи з Е. Дюркгейма злочинність розуміється як невід'ємний атрибут суспільного життя: «оскільки не може бути суспільства, в якому індивідууми не відрізнялися б в більшій чи меншій мірі від середнього колективного типу, остільки неминуче, що серед такого роду відхилень існують і відхилення злочинного характеру» [11]. Звідси, не можна стверджувати, що якась частина суспільства (включно з його владним сегментом) є вільною від злочинних відхилень.

Для розуміння сутності злочинності, як невід'ємного атрибуту державної влади, необхідно побачити зв'язок кримінального феномену не тільки із сучасним станом суспільства, а й у далекій історичній ретроспективі [див.: 4, с. 69].

Поняття «влада» і поняття «злочин» виникають одночасно з появою держави. У первісних суспільствах не було законів у сучасному вигляді, але існували звичаї, табу та інші правила поведінки. Їх порушення вважалося небезпечним для громади й каралося вигнанням, помстою, тілесними покараннями або навіть смертю. Та «зви-

чаєве право» мало обмежений, племінний характер. Відома філософська метафора про «етику готентотів» («добре, коли я вкраду корову у сусіда, але погано, коли сусід вкраде корову у мене») демонструє відсутність універсальних правил для девіантних ситуацій.

Із точки зору юридичної науки треба зробити важливе уточнення, що «злочин» у точному правовому значенні виникає лише разом із державою і правом, коли з'являються єдині для всіх племінних громад офіційні закони, визначення заборонених діянь та державний механізм покарання.

Функція державної влади (системи органів і механізмів, через які держава керує суспільством, забезпечує порядок) полягає в ухвалюванні законів та контролі за їх виконанням. Саме влада (у єдності законодавчої, виконавчої та судової гілок) визначає, що у даній державі і у даний час є злочином. Зрозуміло, що визначає з урахуванням громадської думки. «Ex senatusconsultis et plebiscitis crimina exercentur» – проголошується у римському праві – «злочини виникають з сенатських та народних рішень». Але було б наївно думати, що народні рішення при визначенні змісту кримінальних правопорушень є вагомішими ніж сенатські (владні). Як писали засновники конститутивної кримінології С. Генрі та Д. Милованович, «Law is a house of power and crime is its trap» («Право – це ігровий дім влади, злочин – їхня мишоловка») [12, p. 117].

Архаїчна система права епохи виникнення держав була покликана головним чином захищати владу шляхом встановлення норм та санкцій щодо владної ієрархії, субординації та дисципліни. В першу чергу криміналізуються (у кримінально-правовому значенні) протиправні посягання на владу. Так у російській мові слово «вор» спочатку означало «політичний злочинець» (той, хто «соврал», зрадив царя). «У традиційних суспільствах, особливо в імперіях, – зазначає І. Рущенко, – інтеграція суспільства трималася переважно на структурах «вертикального» типу, отже, не випадково спроби їх розхитування тягли за собою найбільш жорстоку кримінальну репресію» [8, с. 156]. Жорстка реакція була навіть щодо взаємин у сім'ї, які ставили під сумнів принципи ієрархічної організації родини. За Судебником 1550 року (збірником законів періоду російського царя Івана IV), кожен злочин дітей проти батька і матері карався нещадно, тоді як злочини проти дітей каралися слабо або ніяк не каралися [див.: 4, с. 74].

Онтологічно в основі будь-якої державності лежить злочинність (у неюридичному розумінні). Німецький економіст і соціолог Франц Оппенгеймер вважав, що держава виникла не як результат добровільної угоди людей, а через завоювання й систематичне підкорення одних груп іншими. За Оппенгеймером держава виникла з озброєних груп («банд завойовників»), які нападали на осілі громади. Але замість повного знищення переможені ставали джерелом постійної данини. Так виникало панування меншості над більшістю. Оппенгеймер фактично трактував ранню державу як «організоване панування переможців», що історично виросло з практик грабунку та рекету [3]. Історичних прикладів коректності теорії Оппенгеймера безліч – Монгольська імперія, норманське завоювання Англії, Арабський халіфат, Давньоруська держава, іспанське завоювання Америки тощо. Хоча вона і не є універсальною, адже держави виникали також через розвиток торгівлі, потреби в управлінні іригацією, релігійні структури тощо. Але роль насильства, примусу в усіх випадках була суттєвою.

Відоме формулювання американського історичного соціолога Чарльза Тіллі про те, що «війна створила державу, а держава створила війну», підкреслює, як орга-

нізоване насильство історично служило основним механізмом, за допомогою якого консолідується політична влада та розширюється інституційний потенціал [13, p. 42]. До речі, у багатьох мовах одне слово охоплює і фізичну «силу», і соціальну «владу» (давньогрецька, англійська, турецька, китайська, японська тощо).

Практично одночасно з виникненням держав формується традиція заплющення очей на очевидну грабіжницьку сутність дій багатьох героїв національних епосів, – вважає О. Литвинов. «І Роланд, і варяги, і наші Володимир та Ігор здійснювали «походи», за термінологією сучасних підручників історії, а йдеться про пограбування інших племен, народів і держав, причому ці та інші герої, якщо проаналізувати їхні дії, фактично були розбійниками, тобто бандитами, оскільки їхньою метою було лише або переважно одне – збагачення за рахунок праці інших» [2, с. 194– 195].

Ще одним інструментом самозбереження і відтворення владної еліти є обман, який у владній субкультурі легітимізується внутрішніми корпоративними правилами та трансформується у специфічні форми, що виконують конкретні прагматичні функції завдяки контролю над інформаційними потоками. Основними формами обману є офіційна дезінформація, риторичний популізм, бюрократична редукція, евфемізація мови тощо. До нашого часу у владних колах досить часто щирість сприймається як слабкість або професійна непридатність.

Таким чином те, що ми традиційно відносимо до кримінальної субкультури маргінальних «низів» (перш за все, насильство і обман), генетично походить від владної субкультури архаїчного суспільства і постійно відтворюється в стереотипах поведінки владної еліти усіх часів (більшою або меншою мірою) [5, с. 171–172]. Насильство і обман як провідні інструментальні цінності кримінальної субкультури присутні практично в усіх статтях антикримінального законодавства будь-якої держави як сутнісні характеристики злочинних дій. І в той же час держава в особі її владних представників залишає за собою монополію на насильство та обман (як мінімум – через приховування інформації).

У загальному вигляді еволюцію права в такому ракурсі можна розглядати як збалансування двох тенденцій. По-перше, має місце постійне прагнення еліти легітимізувати та закріпити монополію на власні (архаїчні, по суті) поведінкові стереотипи, спираючись на те, що держава має виняткове право на насильство та контроль над інформацією. Легітимними є деякі види обману, крадіжки, навіть вбивства в діяльності агентів спецслужб (і не лише їх). Широко розповсюджені державний «податковий рекет», «корупційна рента» та практики бюрократичної дезінформації. По-друге, починаючи з виникнення перших держав, відбувається поступове суспільне приборкання свавілля еліти. Формування та існування сучасних демократичних суспільств є результатом максимального обмеження з боку суспільства архаїчних стереотипів поведінки владної еліти. Насильство, агресія, обман з боку влади всюди залишаються інструментами володарювання, проте вони все більше переходять у латентну площину. Для суспільства ж явною є «номінальна» кримінальна субкультура суспільних маргіналів. У періоди суспільних криз (у тому числі війн) архаїчна (кримінальна, по суті) субкультура влади стає з латентної явною, незважаючи на правові обмеження і навіть нехтуючи ними [5, с. 172]. Як зауважує В. Туляков, «проблема полягає у тому, наскільки усталені віковою практикою кримінальної політики завдання відповідають реаліям епохи. «To serve and protect» – служити та захищати. Служити державі, захищати особистість. Чи служити та захищати особистостей, що

асоціюють себе з державою? Чи служити особистостям, або все ж таки захищати державу?» [9, с. 75].

Мінімізації означених негативних тенденцій має сприяти ствердження верховенства права, а не людей, які уособлюють правотворчість та правозастосування. Важливе також утвердження верховенства принципу законності над принципом доцільності, яким нерідко обґрунтовуються кримінальні дії представників влади. Нові можливості протидії надають технології інформаційного суспільства. Рівень поширення насильства і обману у владній субкультурі є зворотно пропорційним рівню прозорості (transparency) інституцій та реальної правової відповідальності. Там, де інституційні механізми контролю (включаючи незалежний аудит, цифровізований моніторинг даних та свободу медіа) є слабкими, насильство і обман неминуче стають головними адаптивними механізмами владної системи.

Список літератури:

1. Дрьомін В. Деінституціоналізація влади як криміногенний фактор. *Юридичний вісник*. 2014. № 6. С. 165–174.
2. Литвинов О. М. Право як феномен культури: спроба філософського осмислення : монографія. Луганськ : Янтар, 2014. 800 с.
3. Оппенгеймер Ф. Держава / Франц Оппенгеймер ; пер. з англ. Київ : Наш Формат, 2020. 320 с.
4. Поклад В. Історичні типи злочинності: Поклад В. І., Звонок О. С. Соціологічні та психологічні аспекти кримінології : монографія / за заг. ред. О. М. Литвинова. Сєвєродонецьк : РВВ ЛДУВС імені Е. О. Дідоренка, 2020. С. 69–81.
5. Поклад В. Кримінальна субкультура як фактор детермінації воєнних злочинів. *Кримінологічні дослідження* : збірник наук. праць / гол. ред. В. Поклад,; Луган. навч.-наук. інст. імені Е. О. Дідоренка; Донецьк. держ. універ. внутр. справ. Івано-Франківськ – Кропивницький : РВВ ДонДУВС, 2023. Вип. 13 : Міжнародні злочини російської федерації на території України. С. 165–177.
6. Популістські орієнтації в українському суспільстві / за наук. ред. О. Резніка. Київ : Інститут соціології НАН України, 2024. 165 с.
7. Рущенко І. Від «кримінальної революції» до «кримінального суспільства». *Соціологія: теорія, методи, маркетинг* . 2014. № 2. С. 3–22.
8. Рущенко І. П. Соціологія злочинності. Харків : Національний університет внутрішніх справ, 2001. 370 с.
9. Туляков В. Соціальна функція кримінального права у світі безладу. *Право України*. 2017. № 2. С. 75–83.
10. Шакун В.І. Влада і злочинність. Київ : Пам’ять століть, 1997. 226 с.
11. Émile Durkheim «Le crime, phénomène normal». *Les règles de la méthode sociologique*. URL: https://classiques.uqam.ca/classiques/Durkheim_emile/crime_phenomene_normal/crime_phenomene_normal_texte.html?utm_source=chatgpt.com.
12. Henry S., Milovanovic D. Constitutive criminology: Beyond postmodernism. London : SAGE Publications, 1996. 304 p.
13. Tilly C. Reflections on the History of European State-Making. *The Formation of National States in Western Europe* / ed. by C. Tilly. Princeton : Princeton University Press, 1975. P. 15–115.

УДК 324(477.8):321.01

Луцький М. І.,
кафедра політичних наук
Карпатського національного університету
імені Василя Стефаника,
вул. Шевченка, 57, Івано-Франківськ, Україна
ORCID: 0009-0007-4094-8911

СУЧАСНІ ПОЛІТИЧНІ ПРОЦЕСИ В ПАРТІЙНІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ У РОКИ ВІЙНИ 2022-2026

У тезах проаналізовано сучасні політичні процеси в партійній системі України в умовах повномасштабної війни 2022–2026 рр. Основні тенденції трансформації партійного середовища, зокрема процеси політичної консолідації, посилення централізації влади, цифровізації політичної діяльності та зміни характеру політичної конкуренції. Визначено вплив воєнного стану на функціонування політичних партій, механізми політичної мобілізації та інформаційно-комунікаційні процеси. Обґрунтовано, що війна стала каталізатором структурної перебудови партійної системи України та посилення ролі державницьких і проєвропейських політичних сил. Зроблено висновок про визначальний вплив безпекових і цифрових чинників на подальшу трансформацію політичної системи України.

Ключові слова політичні процеси, партійна система України, воєнний стан, політичні партії, політична консолідація, цифровізація політики, гібридна війна, політична трансформація, політична комунікація, інформаційна безпека, регіональні політичні процеси.

Актуальність Повномасштабна російсько-українська війна стала ключовим чинником трансформації політичної системи України та визначила нову конфігурацію функціонування партійного середовища. В умовах воєнного стану суттєво змінилися механізми політичної взаємодії, характер міжпартійної конкуренції, форми політичної мобілізації та моделі взаємовідносин між державою і громадянським суспільством. Воєнні виклики актуалізували проблему адаптації демократичних інститутів до кризових умов, посилили тенденції централізації влади та трансформували роль політичних партій.

Аналіз досліджень і публікацій проблематики трансформації політичної системи України в умовах війни активно досліджується у сучасному політичному дискурсі. У монографії «Адаптивні зміни політичного поля України в умовах війни» за редакцією О. Рафальського та О. Майбороди комплексно проаналізовано механізми адаптації політичних інститутів до умов воєнного стану, особливості політичної консолідації та трансформацію владних відносин. С. Дерев'янко у своїх працях. «Гібридна війна: інформаційно-безпековий вимір» акцентує увагу на інформаційно-безпековому вимірі гібридної війни та проблемах формування демократичного устрою України в умовах воєнного часу. В. Климончук «Політичний режим як середовище трансформації регіональних суспільно-політичних процесів (на прикладі Прикарпаття). Національні інтереси України.» досліджує трансформацію регіональних суспільно-політичних процесів у контексті функціонування сучасного політичного режиму. А. Романюк «Криза політичних партій України як результат і чинник суспільно-

політичного розвитку» аналізує кризові тенденції розвитку політичних партій України та їх вплив на суспільно-політичну динаміку держави. Попри значний науковий інтерес до окресленої проблематики, недостатньо дослідженими залишаються особливості функціонування партійної системи України в умовах повномасштабної війни, трансформація механізмів політичної конкуренції та вплив воєнного стану на подальший розвиток демократичних інститутів.

Партійна система України у 2022–2026 рр. функціонує в умовах масштабної суспільно-політичної та безпекової трансформації, спричиненої повномасштабною війною [1, с. 45–52]. Воєнний стан став чинником посилення централізаційних тенденцій у системі державного управління та концентрації політичних рішень у межах президентської вертикалі влади. Водночас в умовах загальнонаціональної загрози відбулося тимчасове послаблення традиційної міжпартійної конфронтації та формування політичного консенсусу щодо ключових напрямів державної політики – оборони, національної безпеки, міжнародної підтримки та європейської інтеграції [1, с. 96]. Однією з провідних тенденцій сучасного політичного процесу стало посилення політичної консолідації суспільства. В умовах війни суспільний запит орієнтується передусім на забезпечення стабільності державного управління, ефективності владних інститутів та здатності держави реагувати на кризові виклики. Водночас сучасна партійна система України продовжує характеризуватися високим рівнем персоналізації політики. Значна частина електоральної підтримки концентрується навколо політичних лідерів, а не навколо стабільних ідеологічних платформ чи інституційно розвинених партійних структур. [5, с. 331]. Суттєвий вплив на розвиток сучасних політичних процесів має інформаційно-комунікаційний та цифровий вимір війни. Гібридний характер сучасного протистояння актуалізував питання інформаційної безпеки, протидії дезінформаційним кампаніям та захисту національного інформаційного простору. Політичні партії дедалі активніше використовують цифрові медіаплатформи, соціальні мережі та інструменти онлайн-комунікації для формування суспільної підтримки, політичної мобілізації та підтримання взаємодії з громадянами. Унаслідок цього цифровізація стала одним із визначальних чинників трансформації сучасної партійної системи України [2, с.101]. Важливим процесом трансформації політичного простору стало обмеження діяльності проросійських політичних сил, що було обумовлено потребами забезпечення національної безпеки держави . У результаті в українському політичному просторі формується новий ідеологічний консенсус, заснований на підтримці державного суверенітету, європейської інтеграції та національної ідентичності [3, с.53].

Окремого значення набувають регіональні політичні процеси. Попри посилення централізаційних тенденцій у період воєнного стану, реформа децентралізації зберегла важливу роль місцевого самоврядування та регіонального політичного представництва. Регіональні політичні еліти залишаються важливими суб’єктами політичного процесу, особливо у контексті післявоєнної реконструкції та відновлення територіальних громад [4, с. 1128]. Упродовж 2024–2026 рр. спостерігаються тенденції поступового відновлення політичної конкуренції та активізації дискусій щодо перспектив післявоєнного демократичного розвитку України. Актуалізуються питання модернізації політичних інститутів, реформування партійного законодавства, вдосконалення механізмів політичного представництва та адаптації української політичної системи до європейських демократичних стандартів

Українська партійна система продовжує зберігати ознаки персоналізованої політики, інституційної нестабільності та залежності від кризових факторів воєнного часу Подальший розвиток політичних процесів визначатиметься результатами війни, ефективністю післявоєнної реконструкції держави, рівнем демократичної інституціоналізації та здатністю політичної системи адаптуватися до нових внутрішніх і зовнішньополітичних викликів.

Abstract

The theses analyze contemporary political processes in the party system of Ukraine under the conditions of the full-scale Russian-Ukrainian war during 2022–2026. The main trends in the transformation of the party environment are examined, including political consolidation processes, the strengthening of power centralization, the digitalization of political activity, and changes in the nature of political competition. The impact of martial law on the functioning of political parties, mechanisms of political mobilization, and information and communication processes is determined. It is substantiated that the war has become a catalyst for the structural transformation of Ukraine's party system and the strengthening of state-oriented and pro-European political forces. The study concludes that security and digital factors have a decisive influence on the further transformation of Ukraine's political system.

Keywords: political processes, party system of Ukraine, martial law, political parties, political consolidation, digitalization of politics, hybrid warfare, political transformation, democratic institutions, political communication, information security, regional political processes.

Список використаної літератури:

1. Адаптивні зміни політичного поля України в умовах війни : монографія / за ред. О. О. Рафальського, О. М. Майбороди. Київ : ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2023. 672 с. URL: https://ipiend.gov.ua/publication/adaptyvni-zminy-politychnoho-polia-ukrainy-v-umovakh-vijny/ (дата звернення: 14.02.2026).

2. Дерев'янко С. Гібридна війна: інформаційно-безпековий вимір. DOI: https://doi.org/10.32782/2312-1815/2024-18-11 (дата звернення: 14.02.2026).

3. Дерев'янко С. Засади майбутнього демократичного устрою України: підходи до їх формування в умовах воєнного стану. 2024. DOI: https://doi.org/10.32782/app.v74.2024.7 (дата звернення: 14.02.2026).

4. Климончук В. Й. Політичний режим як середовище трансформації регіональних суспільно-політичних процесів (на прикладі Прикарпаття). Національні інтереси України. 2025. № 6 (11). С. 1125–1133. DOI: https://doi.org/10.52058/3041-1793-2025-6(11)-1125-1133 (дата звернення: 14.02.2026).

5. Романюк А. Криза політичних партій України як результат і чинник суспільно-політичного розвитку. Вісник Львівського університету. Серія: філософсько-політологічні студії. 2023. Вип. 49. С. 328–338. DOI https://doi.org/10.30970/PPS.2023.49.40.

УДК 327.39:303.01

Гуменюк І. Б.,
аспірант кафедри політичних наук,
Український державний університет
імені Михайла Драгоманова

МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ СУЧАСНИХ КРИЗОВИХ ПРОЦЕСІВ У ЄВРОПІ

Сучасні кризові процеси у Європі не осмислюються дослідниками як окремі, ізольовані, лінійні відхилення від «нормального» політичного розвитку. Пандемія COVID-19, міграційні виклики, енергетична нестабільність, російсько-українська війна, криза довіри, зростання радикалізму й популізму, безпекова турбулентність і трансформація європейської інтеграції формують складне середовище взаємопов'язаних криз. Для політологічного аналізу це означає необхідність досліджувати не лише зміст кризових подій, а й способи їхнього розгортання, взаємного накладання, політичної інтерпретації та інституційного врегулювання. Методологічний аналіз сучасних європейських криз має враховувати багаторівневість, темпоральність, контекстуальність і нормативну чутливість політичного процесу.

Однією з ключових методологічних проблем є визначення самого поняття кризи. У сучасних дослідженнях Європейського Союзу наголошується, що кризи не є однаковими за масштабом, швидкістю розгортання, глибиною загрози та рівнем симетричності впливу на держави й інститути. Вчені пропонують розрізняти різні градації криз – від відносно помірних до екзистенційних – і звертають увагу на такі аналітичні параметри, як гострота, (а)симетричність, темпи розгортання кризи [1]. Такий підхід важливий, оскільки дозволяє не змішувати в одному понятті енергетичну кризу, кризу легітимності, кризу безпеки чи кризу міграційного управління. Методологічно це вимагає попередньої типологізації кризового процесу, визначення рівня його інтенсивності та встановлення меж емпіричного спостереження.

Другою особливістю є потреба аналізувати європейські кризові процеси як багаторівневі. У Європі кризова політика ніколи не зводиться лише до рішень національних урядів або лише до дій інституцій ЄС. Вона формується на перетині наднаціонального, міжурядового, національного, регіонального та локального рівнів, а також під впливом зовнішніх акторів. Через це дослідницький дизайн має передбачати аналіз взаємодії інститутів, процедур, акторів і дискурсів. Наприклад, дослідження політики Європейської Ради під час енергетичної кризи показує, що в умовах політичної невизначеності важливо вивчати не тільки формальне рішення, а й процес винесення питання на порядок денний, роль секретаріатів, лідерства, неформальних переговорів і механізмів подальшого супроводу рішень [3].

По-третє, виразною є необхідність поєднання каузальних і інтерпретативних підходів. Кризові процеси мають не лише об'єктивні індикатори, а й символічний вимір: політичні актори нерідко визначають, що саме вважати кризою, хто є відповідальним, які рішення є легітимними, а які – неприйнятними. Тому для дослідження європейських криз доцільно застосовувати змішані методологічні стратегії: інституційний аналіз, порівняльний метод, спостереження, дискурс-аналіз, аналіз політичних документів, експертні інтерв'ю та кейс-стаді. Особливо продуктивним є

поєднання реконструкції процесу, подієвого аналізу з увагою до контексту, неоднорідності кейсів та інтерпретацій учасників [3].

Четверта особливість стосується темпоральності. Європейські кризи не завжди мають чіткий початок і завершення. Частина з них розгортається як «довга криза», у якій попередні потрясіння не зникають, а перетворюються на фон для наступних. У такий спосіб можна інтерпретувати, наприклад, період після 2008 р., коли фінансова криза, криза Єврозони, міграційна криза, Brexit, пандемія, енергетична криза та війна проти України послідовно змінювали порядок денний ЄС. Сучасні автори доводять, що протягом «довгого кризового десятиліття» ЄС виробляв нові спроможності, але водночас залишався вразливим через конфлікти навколо суверенітету, солідарності, ідентичностей [2]. Для сучасної теорії та методології політичної науки це означає, що дослідник має працювати не тільки з окремими подіями, а й з довшими траєкторіями інституційної адаптації.

П’ята особливість пов’язана з тим, що сучасні кризові процеси у Європі є не лише внутрішньоєвропейськими. Російсько-українська війна радикально змінила безпекову, енергетичну, гуманітарну та нормативну рамку європейської політики. Український досвід показує, що війна може бути не просто одним із зовнішніх чинників, а точкою біфуркації для ширшої міжнародної системи. У цьому контексті доцільним є залучення синергетичного підходу, який дозволяє аналізувати нелінійність, відкритість, самоорганізацію, багатоваріантність розвитку політичних систем [4]. Такий підхід особливо корисний для аналізу ситуацій, у яких криза не тільки руйнує попередній порядок, а й відкриває можливості для появи нових інституційних конфігурацій.

Водночас дослідження європейських кризових процесів не може бути методологічно нейтральним у спрощеному сенсі. Вибір понять, джерел, кейсів і часових меж впливає на висновки. Наприклад, якщо дослідник аналізує енергетичну кризу лише як проблему ринку, він може втратити її безпековий і геополітичний вимір. Міграційну кризу не варто розглядати лише як адміністративний виклик, поза увагою залишаться питання прав людини, солідарності, політичної ідентичності, популістської мобілізації. Кризу демократії вимірювати лише інституційними індикаторами означає недооцінити роль емоційної поляризації, дезінформації, недовіри до експертності. Тому методологічна якість дослідження залежить від здатності поєднувати різні рівні аналізу та перевіряти альтернативні пояснення.

Отже, методологічні особливості дослідження сучасних кризових процесів у Європі полягають у необхідності типологізувати кризи, враховувати їхню багаторівневу природу, поєднувати різні рівні аналізу, працювати з довгими часовими траєкторіями, а також інтегрувати регіональних, європейський, безпековий, міжнароднополітичний контексти. Перспективною є така дослідницька стратегія, яка не редукує кризу до одиничної події, а розглядає її як процес взаємодії інститутів, акторів, ідей, ресурсів, зовнішніх шоків. Це перехід від опису криз до аналізу механізмів їхнього виробництва, інтерпретації, врегулювання та наслідків для європейського політичного порядку.

Список літератури:

1. Hupkens J., Neuhold C., Vanhoonacker S. One Crisis Is not Like Another: Exploring Different Shades of Crisis in the EU. *Politics and Governance.* 2023. Vol. 11,

No. 4. P. 252–262. DOI: https://doi.org/10.17645/pag.v11i4.7349.

2. Ferrera M., Kriesi H., Schelkle W. Maintaining the EU's compound polity during the long crisis decade. *Journal of European Public Policy.* 2024. Vol. 31, No. 3. P. 706–728. DOI: https://doi.org/10.1080/13501763.2023.2165698.

3. Smeets S., Beach D. The Institutional Ingredients of Polycrisis Management: Unpacking European Council's Handling of the Energy Crisis. *Politics and Governance.* 2023. Vol. 11, No. 4. P. 275-285. DOI: https://doi.org/10.17645/pag.v11i4.7345.

4. Герасимчук Т. Вплив позасистемних кризових чинників на структурні зміни в міжнародній системі: синергетичний підхід. *Вісник Львівського університету. Серія філософсько-політологічні студії.* 2024. Вип. 55. С. 269–284. DOI: https://doi.org/10.30970/PPS.2024.55.33.

УДК 32:004.738.5(4-672ЄС)

Марчук Н. В.,
кандидат політичних наук, доцент,
доцент кафедри журналістики,
Карпатський національний
університет імені Василя Стефаника

ЕВОЛЮЦІЯ ПОЛІТИКИ ПРОТИДІЇ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ

Стрімкий розвиток цифрових технологій та соціальних мереж суттєво змінив характер поширення інформації в сучасному суспільстві. Поряд із позитивними наслідками цифровізації зросли ризики маніпулятивного впливу на громадську думку через поширення дезінформації, фейкових новин та координованих інформаційних кампаній. Особливо актуальною ця проблема стала після випадків зовнішнього втручання в демократичні виборчі процеси, пандемії COVID-19 та початку повномасштабної російсько-української війни, які продемонстрували здатність дезінформації впливати на політичну стабільність, безпеку та суспільну довіру. Актуальність дослідження зумовлена стрімким зростанням масштабів і впливу дезінформаційних кампаній у Європейському Союзі та необхідності швидкої розробки та імплементації політики протидії зовнішнім впливам.

Поширення неправдивої або маніпулятивної інформації стало одним із ключових викликів для демократичних суспільств, оскільки воно здатне впливати на громадську думку, підривати довіру до інституцій, дестабілізувати політичні процеси та загрожувати національній безпеці. Європейський Союз розглядає дезінформацію як один із ключових викликів демократичному врядуванню та інформаційній безпеці. У зв'язку з цим протягом останнього десятиліття було сформовано комплексну систему інституційних механізмів та практичних інструментів, спрямованих на протидію інформаційним маніпуляціям та зміцнення стійкості європейського інформаційного простору.

Проблематика дезінформації стала предметом активних наукових досліджень протягом останнього десятиліття. Значний внесок у теоретичне осмислення цього явища зробили К. Вардл та Х. Дерехшан, які запропонували концепцію інформацій-

ного безладу. Важливими є також праці В. Беннетта та С. Лівінгстона, присвячені впливу дезінформації на демократичні інститути. Дослідження Е. Гумпрехт, Ф. Ессера та П. ван Аелста розкривають механізми формування стійкості суспільств до інформаційних маніпуляцій. Серед українських науковців питання інформаційної безпеки та протидії дезінформації досліджують Г. Почепцов, М. Ожеван, В. Горбулін, С. Даниленко та інші. Разом із тим інституційні механізми та нормативно-правові інструменти Європейського Союзу потребують подальшого комплексного аналізу з позицій сучасної політичної науки.

У науковій літературі дезінформація визначається як навмисно створена та поширена неправдива або маніпулятивна інформація, спрямована на введення аудиторії в оману з метою отримання політичної, економічної чи ідеологічної вигоди. На відміну від помилкової інформації, яка може поширюватися без злого наміру, дезінформація передбачає свідомий характер дій суб'єкта комунікації. Європейський Союз розглядає дезінформацію не лише як інформаційну проблему, а як комплексний політичний виклик, що безпосередньо впливає на функціонування демократичних інститутів, виборчих процесів та громадянської участі.

Початково питання протидії дезінформації розглядалося в контексті зовнішньополітичної діяльності ЄС. У 2015 році після початку російської агресії проти України було створено East StratCom Task Force у структурі Європейської служби зовнішніх дій EEAS. Основним завданням цього підрозділу стало виявлення та спростування дезінформаційних кампаній, спрямованих проти держав-членів ЄС. Наступним етапом стало ухвалення у 2018 році Плану дій проти дезінформації (Action Plan against Disinformation). Документ визначив чотири ключові напрями діяльності: підвищення спроможностей ЄС щодо виявлення дезінформації, координацію між державами-членами, співпрацю з цифровими платформами та підвищення обізнаності громадян [1].

Важливе значення мав також Європейський план дій для демократії (European Democracy Action Plan), представлений Європейською Комісією у 2020 році. Він розширив підходи до боротьби з дезінформацією та пов'язав їх із захистом демократичних процесів, прозорістю політичної реклами та підтримкою незалежних медіа [2]. Подальший розвиток політики відбувався через поєднання регуляторних і саморегуляторних механізмів, спрямованих на підвищення прозорості цифрового середовища та відповідальності онлайн-платформ. У 2025 році Кодекс практики щодо дезінформації був офіційно інтегрований до системи виконання Закону про цифрові послуги (The Digital Services Act, 2022), що посилило його значення як інструменту оцінки діяльності великих онлайн-платформ [3]. У результаті відбулося формування комплексної моделі регулювання, що поєднує державне управління, саморегулювання цифрових платформ та участь громадянського суспільства. Досвід Європейського Союзу демонструє, що ефективна протидія дезінформації можлива лише за умови комплексного підходу, який поєднує регуляторні заходи, розвиток медіаграмотності, підтримку незалежних медіа та міжнародну координацію зусиль. Подальше вдосконалення цієї політики буде визначатися необхідністю реагування на нові технологічні виклики, пов'язані зі штучним інтелектом та трансформацією цифрового інформаційного середовища.

Список літератури:

1. European Commission. Action Plan against Disinformation. JOIN(2018) 36 final. Brussels, 2018.

2. European Commission. European Democracy Action Plan. COM(2020) 790 final. Brussels, 2020.

3. European Union. Regulation (EU) 2022/2065 of the European Parliament and of the Council of 19 October 2022 on a Single Market for Digital Services (Digital Services Act). *Official Journal of the European Union*. 2022. L 277. P. 1–102.

УДК 351.746.1:007

Лелет Я. Т.,
аспірант кафедри політичних наук,
Карпатський національний
університет імені Василя Стефаника

ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА ЯК СКЛАДОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Інформація в сучасному суспільстві перетворилася на один із ключових ресурсів держави. Від рівня захищеності інформаційного простору залежить функціонування органів державної влади, економіки, соціальних інститутів, системи освіти, медіа, критичної інфраструктури та інших сфер суспільного життя. Водночас цифровізація суспільства створила нові можливості для розвитку, але одночасно спричинила появу нових загроз національній безпеці. Особливого значення проблема інформаційної безпеки набуває в умовах воєнних конфліктів, політичної нестабільності та посилення конкуренції держав у глобальному інформаційному просторі. Сучасні конфлікти відбуваються не лише у фізичному середовищі, а й в інформаційній та цифровій сферах. Інформаційний вплив може бути спрямований на суспільну свідомість, політичні інститути, міжнародну репутацію держави, систему державного управління та процес прийняття політичних рішень.

Для України питання інформаційної безпеки має особливе значення. Держава протидіє комплексному інформаційному впливу, який поєднує поширення недостовірної інформації, пропагандистські повідомлення, маніпулювання суспільними настроями, кібератаки та інші форми деструктивного впливу. Саме тому інформаційна безпека повинна розглядатися не як вузькоспеціалізований напрям державної політики, а як невід'ємний елемент системи національної безпеки.У сучасній політичній науці поняття безпеки розглядається як комплексна категорія, що охоплює захищеність особи, суспільства і держави від внутрішніх та зовнішніх загроз. Національна безпека включає політичний, економічний, соціальний, воєнний, інформаційний, кібернетичний та інші виміри. Відповідно, інформаційна безпека є складовою загальної системи національної безпеки та одночасно умовою стабільного функціонування держави.

Закон України «Про національну безпеку України» визначає правові засади державної політики у сфері національної безпеки і оборони та встановлює систему відповідних суб'єктів і механізмів забезпечення безпеки [1]. При цьому сучасне розу-

мінна національної безпеки передбачає не лише реагування на вже існуючі загрози, а й прогнозування потенційних ризиків, їх своєчасне виявлення та запобігання. Важливе місце в нормативному визначенні інформаційної безпеки посідає Стратегія інформаційної безпеки України. У ній інформаційна безпека визначається як складова національної безпеки України та пов'язується із захищеністю державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу, прав і свобод людини, суспільства та держави [2]. Таким чином, інформаційна безпека має не лише технологічний, а й політичний, правовий та соціальний вимір.

Особливістю інформаційної безпеки є те, що її об'єктами одночасно виступають людина, суспільство, держава та інформаційна інфраструктура. На рівні особи йдеться про захист права на доступ до достовірної інформації, персональних даних, приватності та свободи вираження поглядів. На рівні суспільства важливим є збереження інформаційної стійкості, суспільної довіри та здатності громадян критично сприймати інформацію. На державному рівні йдеться про захист державних інформаційних ресурсів, інформаційної інфраструктури, системи державного управління та національних інтересів. Однією з найбільш суттєвих сучасних загроз є дезінформація. Її небезпека полягає не лише у поширенні неправдивих повідомлень, а й у можливості системного впливу на суспільну свідомість. Дезінформаційні кампанії можуть формувати викривлене сприйняття політичних процесів, створювати недовіру до державних інституцій, стимулювати суспільну поляризацію та послаблювати соціальну згуртованість. Іншою важливою загрозою є пропаганда, яка передбачає систематичне поширення певних ідей, оцінок або наративів з метою впливу на сприйняття політичної реальності. У сучасному цифровому середовищі пропагандистські повідомлення можуть поширюватися через соціальні мережі, відеоплатформи, месенджери, вебсайти та інші інформаційні канали. Водночас необхідно розмежовувати поняття пропаганди, дезінформації та інформаційної комунікації. Сам факт наявності політично або ідеологічно забарвленого повідомлення не означає автоматично, що воно є дезінформацією. Ключове значення мають достовірність інформації, контекст її поширення, спосіб подання та мета інформаційного впливу.

Суттєвою складовою сучасних інформаційних загроз є маніпулятивний вплив. Маніпуляція може здійснюватися шляхом вибіркового подання фактів, використання емоційно забарвлених повідомлень, створення хибних причинно-наслідкових зв'язків, виривання інформації з контексту або використання автоматизованих цифрових інструментів для масового поширення певних повідомлень. Особливої актуальності набуває проблема використання штучного інтелекту для створення синтетичного контенту. Технології генерації текстів, аудіо, зображень і відео розширюють можливості комунікації, але водночас можуть використовуватися для створення неправдивого або маніпулятивного контенту. Це актуалізує необхідність розвитку критичного мислення, медіаграмотності та механізмів перевірки інформації. Окремий напрям становить кібербезпека. Інформаційна та кібербезпека є взаємопов'язаними, однак не тотожними поняттями. Інформаційна безпека охоплює ширше коло питань, включаючи зміст інформації, інформаційні впливи, права людини, медіасередовище та інформаційну стійкість суспільства. Кібербезпека зосереджується передусім на захисті кіберпростору, інформаційних систем, мереж, цифрових ресурсів та відповідної інфраструктури.Стратегія кібербезпеки України визначає кібербезпеку одним із пріоритетів системи національної безпеки та передбачає розвиток спроможностей дер-

жави щодо протидії кіберзагрозам, забезпечення кіберстійкості та захисту критичної інформаційної інфраструктури [3]. Отже, кібербезпеку доцільно розглядати як важливий технологічний компонент ширшої системи інформаційної безпеки.

В умовах сучасної війни інформаційний простір стає одним із середовищ протиборства. Інформаційні операції можуть супроводжувати військові, дипломатичні та економічні заходи. Їхніми цілями можуть бути деморалізація населення, формування недовіри до державних інституцій, дискредитація партнерів, поширення панічних настроїв або створення сприятливого інформаційного середовища для інших дій. Саме тому забезпечення інформаційної безпеки потребує системного підходу. Держава має не тільки реагувати на конкретні дезінформаційні повідомлення, але й формувати умови, за яких суспільство буде менш вразливим до інформаційних маніпуляцій. Одним із ключових ресурсів у цьому процесі є інформаційна стійкість. Інформаційна стійкість суспільства передбачає здатність громадян, державних інституцій, медіа та інших суспільних суб'єктів протистояти негативним інформаційним впливам, зберігати здатність до критичного аналізу та приймати рішення на основі перевіреної інформації. Важливим напрямом підвищення інформаційної стійкості є розвиток медіаграмотності. Медіаграмотна людина здатна перевіряти джерела, відрізняти факти від оцінок, розпізнавати маніпулятивні повідомлення та усвідомлювати механізми функціонування інформаційних платформ.

Особлива роль у забезпеченні інформаційної безпеки належить державним органам. Вони повинні забезпечувати належне функціонування системи стратегічних комунікацій, оперативне інформування населення, захист державних інформаційних ресурсів, координацію між відповідними інституціями та взаємодію з медіа і громадянським суспільством. Водночас надмірна концентрація інформаційних функцій виключно в державних структурах може бути недостатньою для ефективної протидії сучасним загрозам. Інформаційна безпека має забезпечуватися на основі взаємодії держави, громадянського суспільства, медіа, освітніх установ, наукової спільноти та приватного сектору.

Важливим принципом такої взаємодії є дотримання балансу між безпекою та правами людини. Заходи у сфері інформаційної безпеки повинні узгоджуватися із принципами демократії, законності, свободи слова та доступу до інформації. Стратегія інформаційної безпеки України прямо пов'язує забезпечення інформаційної безпеки із захистом прав людини на отримання, використання та поширення інформації [2]. Нормативно-правова система України у сфері інформаційної безпеки пов'язана також із ширшою системою стратегічного планування національної безпеки. Стратегія національної безпеки України є базовим документом, який визначає загальні засади державної політики у відповідній сфері. У 2025 році до неї були внесені зміни, що відображають актуалізацію безпекового середовища України [4]. У перспективі система інформаційної безпеки України має бути орієнтована на формування довгострокової стійкості держави та суспільства. У 2025 році Міністерством культури та стратегічних комунікацій України було представлено проєкт нової Стратегії інформаційної безпеки на період до 2030 року, що свідчить про продовження роботи над оновленням державної політики у цій сфері [5].

Отже, сучасна інформаційна безпека повинна розглядатися як динамічна система, яка постійно адаптується до змін технологічного та безпекового середовища. Її ефективність залежить не тільки від технічних засобів захисту, а й від якості держав-

ного управління, рівня суспільної довіри, професійності медіа, медіаграмотності громадян та спроможності держави здійснювати стратегічні комунікації. Інформаційна безпека є невід'ємною складовою національної безпеки сучасної держави. Її значення визначається тим, що інформація стала одним із ключових ресурсів політичного, економічного, соціального та безпекового розвитку.

Список літератури:

1. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. *База даних «Законодавство України»* / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19 (дата звернення: 16.09.2026).

2. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 жовтня 2021 року «Про Стратегію інформаційної безпеки» : Указ Президента України від 28.12.2021 № 685/2021. *База даних «Законодавство України»* / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/685/2021.

3. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 травня 2021 року «Про Стратегію кібербезпеки України» : Указ Президента України від 26.08.2021 № 447/2021. *База даних «Законодавство України»* / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/447/2021.

4. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України» : Указ Президента України від 14.09.2020 № 392/2020; зі змінами, внесеними Указом Президента України від 06.01.2025 № 16/2025. *База даних «Законодавство України»* / Верховна Рада України.

5. Проєкт Стратегії інформаційної безпеки : проєкт нормативного документа на період до 2030 року. *Міністерство культури та стратегічних комунікацій України*. 2025.

6. Про Стратегію кібербезпеки України : рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14.05.2021. *База даних «Законодавство України»* / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0055525-21.

УДК 321.7:342.4(477):341.171

Смілевський А.,
аспірант кафедри політології філософського факультету,
Львівський національний університет імені Івана Франка

ЕВОЛЮЦІЯ РОЛІ ВЕНЕЦІЙСЬКОЇ КОМІСІЇ У ДЕМОКРАТИЧНІЙ ТРАНСФОРМАЦІЇ УКРАЇНИ: ВІД КОНСУЛЬТАТИВНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ДО ЗОВНІШНЬОГО НОРМАТИВНОГО ЯКОРЯ

Анотація. У тезах досліджується еволюція ролі Європейської комісії за демократію через право (Венеційської комісії) у процесі демократичної трансформації України. Обґрунтовується, що за три десятиліття її функції зазнали якісної трансформації: від консультативної конституційно-правової експертизи до виконання ролі зовнішнього нормативного якоря демократичного розвитку. Виділено чотири етапи еволюції механізмів впливу Венеційської комісії на формування демократичного правового поля України.

Ключові слова: Венеційська комісія, демократія, Україна, конституційна реформа, європейська інтеграція, верховенство права.

Постановка проблеми

Після завершення «холодної війни» одним із найважливіших інструментів поширення демократичних стандартів у Європі стала діяльність Європейської комісії за демократію через право (Венеційської комісії). На відміну від більшості міжнародних організацій, вона не наділена владними чи санкційними повноваженнями. Її вплив формується завдяки авторитету експертних висновків, що ґрунтуються на принципах демократії, верховенства права та захисту прав людини. Саме тому Венеційська комісія стала одним із ключових інститутів так званої «м'якої» нормативної інтеграції європейських держав, коли імплементація демократичних стандартів здійснюється не шляхом юридичного примусу, а через експертну легітимацію правових реформ.

Для України взаємодія з Венеційською комісією протягом останніх трьох десятиліть стала важливою складовою процесів демократизації, конституційного розвитку та європейської інтеграції. Практично всі ключові конституційні й законодавчі зміни супроводжувалися висновками Комісії, які дедалі більше впливали не лише на зміст окремих нормативно-правових актів, а й на загальну логіку реформування державних інститутів. Особливо помітною ця тенденція стала після Революції Гідності, коли міжнародна експертиза фактично перетворилася на необхідний елемент легітимації багатьох реформ. Ще більшої ваги рекомендації Комісії набули після початку повномасштабної російської агресії та отримання Україною статусу держави-кандидата на вступ до Європейського Союзу.

У науковій літературі діяльність Венеційської комісії найчастіше аналізується крізь призму окремих напрямів її експертної роботи: конституційних реформ, судової системи, виборчого законодавства чи захисту прав людини. Значно рідше предметом дослідження стає еволюція самого механізму її впливу на демократичні трансформації держав. Український досвід дає можливість простежити, як консультативний орган міжнародної організації поступово перетворюється на одного із ключових суб'єктів зовнішньої нормативної верифікації демократичних реформ.

Метою дослідження є визначення основних етапів еволюції ролі Венеційської комісії у демократичній трансформації України та концептуалізація змін механізмів її впливу на розвиток національної правової системи.

Від консультативної експертизи до інституційного партнера реформ

Перший період взаємодії України з Венеційською комісією (1992–2014 рр.) можна охарактеризувати як етап консультативної експертизи. У цей час діяльність Комісії була спрямована насамперед на адаптацію українського законодавства до загальноєвропейських принципів конституціоналізму. Експертні висновки стосувалися насамперед підготовки Конституції України 1996 року, удосконалення інституту конституційної юстиції, реформування системи органів державної влади та розвитку місцевого самоврядування. Водночас реальний вплив рекомендацій значною мірою залежав від політичної волі національних еліт, які нерідко використовували конституційні механізми як інструмент політичної боротьби.

Показовим прикладом стала конституційна криза 2010 року, коли рішення Конституційного Суду України про повернення до редакції Конституції 1996 року фактично змінило форму організації державної влади без дотримання парламентської процедури внесення змін до Основного Закону. Венеційська комісія критично оцінила такий підхід, наголосивши, що конституційний суд не може підміняти собою

установчу владу народу або парламенту. У цьому випадку рекомендації Комісії виконували переважно функцію міжнародної правової оцінки, однак не стали реальним механізмом стримування політичної концентрації влади.

Якісно новий етап розпочався після Революції Гідності. Саме тоді Венеційська комісія поступово перестала бути лише консультативним експертом і перетворилася на активного учасника процесів інституційного реформування. Практично всі ключові реформи – судова, антикорупційна, конституційна, виборча – проходили крізь процедуру міжнародної експертної оцінки. Висновки Комісії дедалі частіше враховувалися ще на стадії розроблення законопроєктів, що свідчило про зміну самої логіки взаємодії між Україною та європейськими інституціями.

Особливістю цього періоду стало те, що рекомендації Венеційської комісії почали визначати не лише юридичну відповідність законодавства європейським стандартам, але й архітектуру нових державних інституцій. Найбільш показовим прикладом стало створення Вищого антикорупційного суду із залученням міжнародних експертів до процедур добору суддів. Такий механізм фактично започаткував нову модель поєднання національного суверенітету із зовнішньою експертною верифікацією демократичних реформ, яка згодом була використана і під час реформування Конституційного Суду України.

Еволюція моделей впливу Венеційської комісії на демократичну трансформацію України

Аналіз розвитку взаємодії України з Венеційською комісією дозволяє стверджувати, що за понад три десятиліття характер її впливу зазнав суттєвої еволюції. Якщо на початковому етапі Комісія переважно виконувала функції консультативного органу, то згодом вона перетворилася на одного з ключових зовнішніх учасників демократичного реформування. Зміна політичних умов, поглиблення європейської інтеграції та необхідність відновлення довіри до державних інститутів після системних політичних криз зумовили поступове розширення її ролі у формуванні українського правового простору.

Узагальнення українського досвіду дає підстави виділити чотири послідовні моделі впливу Венеційської комісії. Першою стала модель консультативної експертизи, характерна для 1992–2014 рр. У цей період діяльність Комісії була спрямована насамперед на оцінювання відповідності українського законодавства фундаментальним принципам демократії, верховенства права та прав людини. Вона виконувала функцію зовнішнього експерта, який формував рекомендації щодо вдосконалення конституційного дизайну, однак остаточне рішення щодо їх реалізації залишалося виключно за українськими органами державної влади. Саме тому ефективність рекомендацій значною мірою залежала від політичної волі національних еліт. Найбільш показовим прикладом обмеженості такого механізму стала конституційна криза 2010 року, коли попри критичні висновки Венеційської комісії рішення Конституційного Суду про скасування конституційної реформи 2004 року було реалізоване, що істотно змінило баланс владних повноважень у державі.

Друга модель сформувалася після Революції Гідності й може бути визначена як модель інституційного партнерства. На відміну від попереднього періоду, Венеційська комісія почала брати участь не лише в оцінці вже підготовлених законопроєктів, а й фактично впливати на їх концептуальне проєктування. Саме в цей час її рекомендації стали важливою складовою реформ судової влади, антикорупційної інфраструк-

тури, виборчого законодавства та конституційних змін. Особливістю цієї моделі стало те, що міжнародна експертиза поступово інтегрувалася до внутрішнього механізму вироблення державної політики. Практично жодна масштабна реформа вже не розглядалася без попереднього аналізу її відповідності рекомендаціям Венеційської комісії. Особливо показовим стало формування нової антикорупційної архітектури держави. Створення Національного антикорупційного бюро України, Національного агентства з питань запобігання корупції та Вищого антикорупційного суду супроводжувалося активною участю міжнародних експертів, що стало принципово новим явищем для української системи державного управління. Вперше міжнародні фахівці отримали реальний вплив на процедури добору суддів, що дозволило мінімізувати ризики політичного патронажу та суттєво підвищити суспільну довіру до новостворених інституцій.

Третя модель виникла після конституційної кризи 2020 року й може бути охарактеризована як модель антикризового інституційного медіаторства. Рішення Конституційного Суду України, яким було фактично демонтовано значну частину антикорупційної системи, поставило під сумнів подальшу реалізацію реформ та виконання міжнародних зобов'язань України. У цих умовах Венеційська комісія вже не обмежувалася правовою оцінкою окремих законодавчих положень. Її експертні висновки стали основою пошуку компромісу між органами державної влади, міжнародними партнерами та українським політичним керівництвом. Фактично Комісія почала виконувати функції зовнішнього стабілізатора конституційної системи, пропонуючи не ситуативні рішення, а комплексну модель реформування Конституційного Суду, засновану на прозорому доборі суддів та залученні міжнародних експертів до оцінювання їхньої доброчесності.

Після початку повномасштабної російської агресії та отримання Україною статусу кандидата на вступ до Європейського Союзу розпочався четвертий етап розвитку взаємодії, який доцільно визначити як модель зовнішнього нормативного якоря. Саме на цьому етапі рекомендації Венеційської комісії остаточно перестають бути лише консультативними документами і фактично інтегруються у механізм виконання Україною критеріїв європейської інтеграції. Реалізація значної частини рекомендацій Європейської Комісії щодо відкриття переговорів про вступ безпосередньо пов'язується з позитивною оцінкою реформ Венеційською комісією. Таким чином, вона набуває нової функції – забезпечення нормативної легітимності демократичних перетворень України у європейському політико-правовому просторі.

У сучасних умовах предмет її діяльності суттєво розширився. Якщо раніше основна увага приділялася конституційним реформам, то нині експертні висновки охоплюють практично всі ключові напрями демократичної трансформації: реформування Конституційного Суду, судової влади, антикорупційної політики, деолігархізації, захисту прав національних меншин, діяльності політичних партій, виборчого законодавства та забезпечення балансу між потребами національної безпеки і захистом основоположних прав людини в умовах воєнного стану. Це свідчить про істотне розширення функціональної ролі Комісії та її поступове перетворення на одного з ключових суб'єктів європейського механізму демократичної конвергенції

Венеційська комісія як зовнішній нормативний якір демократичної трансформації

Запропонована періодизація дозволяє стверджувати, що еволюція ролі Венеційської комісії значною мірою відображає зміну самого характеру демократичних

трансформацій України. Якщо у 1990-х роках основною проблемою була адаптація національного законодавства до європейських конституційних стандартів, то після 2014 року на перший план вийшло забезпечення ефективності функціонування демократичних інститутів, їхньої незалежності та стійкості до політичного впливу. За цих умов міжнародна експертиза почала виконувати не лише консультативну, а й стабілізаційну функцію, компенсуючи недостатній рівень суспільної довіри до окремих державних інституцій.

Особливого значення ця тенденція набула після початку повномасштабної війни. Воєнний стан об'єктивно створює передумови для розширення дискреційних повноважень органів державної влади, посилення ролі виконавчої влади та тимчасового обмеження окремих прав і свобод. У таких умовах виникає необхідність постійного пошуку балансу між вимогами національної безпеки та збереженням фундаментальних принципів демократичного врядування. Саме тому діяльність Венеційської комісії дедалі більше набуває ознак механізму, який забезпечує зовнішню перевірку відповідності реформ європейським стандартам навіть за умов екстраординарного правового режиму.

Український досвід демонструє ще одну важливу тенденцію. Вперше у практиці демократичних реформ міжнародна експертиза була інтегрована безпосередньо у внутрішні процедури формування органів державної влади. Надання міжнародним експертам вирішального голосу під час добору суддів Вищого антикорупційного суду, а згодом і суддів Конституційного Суду України стало новою моделлю інституційної взаємодії, яка поєднала принцип державного суверенітету із необхідністю забезпечення незалежності ключових органів влади. Такий механізм суттєво відрізняється від традиційних форм міжнародного консультативного впливу і свідчить про виникнення нової моделі демократичного врядування у транзитивних державах.

У цьому контексті доцільно запропонувати теоретичне поняття «зовнішній нормативний якір демократичного розвитку». На відміну від традиційної концепції *soft law*, яка акцентує увагу на необов'язковому характері міжнародних рекомендацій, запропоноване поняття характеризує ситуацію, коли експертні висновки міжнародної інституції не мають формально імперативної юридичної сили, однак фактично стають необхідною передумовою політичної легітимації внутрішніх реформ та просування держави до інтеграції у наднаціональні політичні об'єднання. Саме таку функцію нині виконує Венеційська комісія щодо України.

Запропонований підхід дозволяє по-новому інтерпретувати сучасні процеси європейської інтеграції. Якщо раніше їх переважно розглядали як процес імплементації acquis communautaire, то сьогодні дедалі більшого значення набуває імплементація стандартів належного демократичного врядування, які виробляються інституціями Ради Європи. Таким чином, конституційно-правова експертиза стає одним із ключових механізмів формування демократичної стійкості держав-кандидатів.

Водночас український досвід свідчить, що навіть найавторитетніша міжнародна експертиза не може повністю замінити внутрішню політичну відповідальність. Ефективність рекомендацій Венеційської комісії безпосередньо залежить від готовності національних політичних еліт сприймати принципи верховенства права як основу державної політики, а не як зовнішню вимогу процесу європейської інтеграції. Саме тому рекомендації Комісії слід розглядати не як альтернативу внутрішнім демократичним механізмам, а як інструмент їхнього зміцнення та інституційного розвитку.

Висновки

Проведений аналіз дозволяє сформулювати кілька узагальнюючих висновків.

По-перше, еволюція взаємодії України з Венеційською комісією свідчить про поступову трансформацію її ролі від консультативного експертного органу до одного з ключових зовнішніх механізмів забезпечення демократичної легітимності правових реформ. Ця трансформація була зумовлена як внутрішніми політичними кризами, так і поглибленням процесів європейської інтеграції України.

По-друге, запропонована типологія чотирьох моделей впливу Венеційської комісії – консультативної експертизи, інституційного партнерства, антикризового медіаторства та зовнішнього нормативного якоря – відображає поступове розширення функціональних можливостей міжнародної конституційно-правової експертизи та може бути використана для аналізу демократичних трансформацій інших транзитивних держав.

По-третє, сучасний український досвід демонструє формування нової моделі взаємодії між державою та міжнародними демократичними інституціями, за якої експертні рекомендації інтегруються у внутрішній механізм інституційного розвитку, не обмежуючи державний суверенітет, а сприяючи підвищенню легітимності та якості демократичних реформ.

По-четверте, діяльність Венеційської комісії в умовах повномасштабної війни підтверджує, що міжнародна конституційно-правова експертиза може виступати важливим чинником забезпечення демократичної стійкості держав навіть за умов екзистенційних безпекових викликів. Саме ця обставина робить український досвід важливим не лише для практики європейської інтеграції, а й для подальшого розвитку сучасної теорії демократичного врядування.

Розділ II
Трансформація світового політичного порядку та глобальна безпека

УДК 323.1:327.56(477:438)

Ivan Monolatii,
Doctor of Political Sciences (Dr. Hab. in Political Sciences), Professor,
Head of the Department of Political Sciences,
Vasyl Stefanyk Carpathian National University (Ivano-Frankivsk, Ukraine)
ivan.monolatii@cnu.edu.ua
ORCID: 0000-0002-8963-774X

ETHNO-STATUS TRAPS IN CONTEMPORARY INTERPRETATIONS OF TWENTIETH-CENTURY UKRAINIAN-POLISH CONFLICTS

Introduction. Twentieth-century Ukrainian-Polish conflicts remain among the most contested historical issues in Central and Eastern Europe. They are not only subjects of academic debate but also important elements of contemporary politics of memory, interstate relations, and symbolic identity formation. Despite major advances in historiography, broader archival access, and the development of interdisciplinary memory studies, disputes over the interpretation of the events of 1918–1919, the interwar period, and especially the violence of 1943–1944 continue to shape public and political discourse in both Ukraine and Poland.

This persistence cannot be explained solely by the complexity of the events themselves or by limitations of the available sources. The problem also lies in the interpretive frameworks through which these events are understood. Contemporary historical narratives often operate within symbolic structures that may be described as «ethno-status traps». The term refers to situations in which interpretations of the past become subordinated to the need to preserve or legitimize a collective ethnopolitical status – whether that of a victimized community, a state-forming nation, a colonized society, or a liberation movement.

Under such conditions, historical memory becomes politically normative and morally protected from criticism. The past is no longer approached primarily as an object of critical inquiry but as a source of symbolic legitimacy. As a result, Ukrainian-Polish conflicts are interpreted not simply as historical events but as competing narratives through which both societies seek to validate their own historical experiences while marginalizing those of the Other.

This dynamic produces a condition of competitive memory in which historiography, public emotions, and state-sponsored memory politics become closely interconnected. The present article examines the concept of the «ethno-status trap» as an analytical framework for understanding contemporary interpretations of twentieth-century Ukrainian-Polish conflicts. Particular attention is devoted to the asymmetry of historical status, the logic of competitive victimhood, the relationship between memory and politics, and the tendency to reduce complex historical processes to simplified moral narratives.

1. Theoretical Foundations of the Concept of the «Ethno-Status Trap». The concept of the «ethno-status trap» combines elements of political sociology, ethnopolitics, memory studies, and postcolonial theory. At its core lies the assumption that historical communities tend to interpret the past through the prism of their perceived symbolic status.

In this context, status refers not only to the formal political position of a national or ethnic group but also to its perception of its historical place within systems of power, culture, and collective memory. Historical narratives therefore function not merely as reconstructions of the past but also as instruments of collective self-legitimation. An ethno-status trap emerges when symbolic status begins to define the boundaries of acceptable historical interpretation. Facts or interpretations that challenge dominant national narratives are then perceived as threats to collective dignity or political legitimacy. Historical memory consequently becomes selective and defensive. Such mechanisms are particularly visible in conflicts where both sides possess traumatic historical experiences and competing claims to moral legitimacy. Under these circumstances, memory becomes a form of symbolic struggle rather than a space for reconciliation. Competing communities seek recognition as the primary historical victim, while their own acts of violence are minimized, contextualized, or morally justified.

The concept may be linked to Pierre Bourdieu's theory of symbolic power, Maurice Halbwachs's theory of collective memory, and Jan and Aleida Assmann's work on cultural memory. It also intersects with postcolonial approaches, especially in cases where historical relations developed under conditions of political and cultural asymmetry. The ethno-status trap should therefore be understood not only as a historiographical problem but also as a mechanism of political mobilization. It enables the production of morally simplified narratives that can be incorporated into contemporary discourses of national security, identity, and historical policy.

2. The Asymmetry of Historical Status in Ukrainian-Polish Relations. One of the central reasons for the enduring conflict of memories between Ukrainians and Poles lies in the asymmetry of historical status that shaped their relations during the nineteenth and twentieth centuries. Within the Polish political imagination, Galicia and Volhynia were historically associated with the legacy of Polish statehood and the political tradition of the Polish-Lithuanian Commonwealth. For Ukrainians, however, these territories represented spaces of ethnic continuity and political self-determination.

The same territory therefore acquired radically different symbolic meanings within the two national narratives. The Polish discourse tended to perceive the eastern borderlands as a legitimate part of the Polish political order, whereas the Ukrainian discourse viewed them as the territorial core of a future national project. This asymmetry intensified after the Polish-Ukrainian War of 1918–1919. For Poles, victory in the struggle for Lviv and Eastern Galicia symbolized the restoration of statehood after more than a century of partitions. For Ukrainians, the defeat of the West Ukrainian People's Republic represented another failed attempt at political sovereignty.

During the interwar period, these competing experiences produced two mutually exclusive historical narratives. Polish political discourse frequently portrayed Ukrainian nationalism as a destabilizing force directed against legitimate state authority. Ukrainian political thought, by contrast, often interpreted Polish rule as a form of colonial or semi-colonial domination. At this point one of the principal ethno-status traps of the Polish discourse becomes visible: the trap of the state center. This logic assumes that interwar Poland represented a natural and legitimate political order and that Ukrainian resistance was primarily a disruptive phenomenon. Such a perspective often marginalizes the problem of Ukrainian statelessness and limited political representation within the Second Polish Republic.

At the same time, Ukrainian discourse has frequently reproduced another type of ethno-status trap – the trap of compensatory anti-colonialism. Within this framework, nearly

every manifestation of the Ukrainian liberation movement acquires automatic moral legitimacy as a response to foreign domination. This creates a tendency to relativize or downplay violence directed against civilian populations. As a result, both national narratives become structured by historically conditioned moral asymmetries. Polish memory emphasizes the destruction of the «Kresy world» and violence against the Polish population, whereas Ukrainian memory foregrounds centuries of statelessness and struggles for political survival.

3. Volhynia 1943–1944 and the Confrontation of Memory Regimes. The dynamics of the ethno-status trap become especially visible in contemporary interpretations of the Volhynian violence of 1943–1944. These events remain one of the most contentious issues in Ukrainian-Polish relations and continue to shape political and mnemonic conflicts between the two societies. For much of the Polish public discourse, Volhynia represents the deliberate ethnic extermination of the Polish civilian population by Ukrainian nationalist formations. Within this framework, the central symbolic position is occupied by the status of the Polish victim, while the events themselves are interpreted through the moral and legal category of genocide. The Ukrainian discourse is considerably less homogeneous. Nevertheless, many interpretations seek to situate the Volhynian violence within the broader context of the Second World War, anti-Nazi and anti-Soviet resistance, interethnic conflict, or anti-colonial struggle. Such approaches frequently blur the question of responsibility and shift attention toward contextual explanations. The central problem is that both sides often treat Volhynia less as a historically complex and multilayered conflict than as symbolic confirmation of their own moral legitimacy. History thus becomes an instrument for validating contemporary national identity.

The ethno-status trap manifests itself here in several ways. First, historical complexity is reduced. Factors such as German occupation policy, Soviet destabilization, the collapse of state institutions, local social tensions, and the broader logic of total war are often pushed to the margins. Second, an asymmetrical model of empathy emerges. Both sides tend to react more strongly to their own traumatic experiences than to the suffering of the opposing community. Third, memory becomes sacralized. Under such conditions, critical reflection on one’s own historical narrative is frequently interpreted as a form of moral betrayal. Fourth, historical conflict becomes integrated into contemporary politics. Parliamentary resolutions, commemorative practices, public declarations, and disputes over exhumation policies become elements of symbolic confrontation.

Volhynia should therefore be understood not only as a historical tragedy but also as a conflict between competing memory regimes. Purely legal or moral definitions are insufficient for fully explaining the political and symbolic dimensions of this dispute.

4. Politics of Memory and the Reproduction of Ethno-Status Traps. Ethno-status traps are reproduced through mechanisms of state-sponsored and societal memory politics. In this context, history functions as an important component of symbolic state policy. Politics of memory involves not merely the commemoration of the past but also the construction of collective identity. States therefore tend to promote morally coherent and politically useful historical narratives.

In the Polish case, the «Kresy discourse» plays a particularly important role. It emphasizes the loss of the eastern territories and the suffering of the Polish population. This narrative carries strong emotional and symbolic weight and often functions as part of a broader story about the continuity of Polish statehood. In Ukraine, the dominant narrative centers on national liberation struggle. Under conditions of ongoing Russian aggression, this

discourse has acquired additional significance as a mechanism of national mobilization and symbolic legitimization.

The problem is that both memory models are often structured according to the principle of moral exclusivity. One's own historical experience becomes sacralized, while the experience of the Other is subordinated to national narrative priorities. Such mechanisms are reinforced through: school textbooks; commemorative practices; institutions of national memory; political declarations; public history projects; media discourse; anniversary events and symbolic commemorations. As a result, history increasingly ceases to function as a sphere of open scholarly debate and instead becomes an instrument of symbolic mobilization.

At the same time, ethno-status traps should not be viewed as an exclusively Ukrainian-Polish phenomenon. Similar patterns may be observed in Serbian-Croatian, Hungarian-Romanian, Armenian-Turkish, and many other conflicts of memory. This suggests that such mechanisms are structurally embedded within modern national narratives more broadly.

5. Overcoming Ethno-Status Traps. Overcoming ethno-status traps does not require abandoning national memory or renouncing the right to one's own historical interpretation. Rather, it requires the development of forms of historical thinking capable of recognizing the complexity of the past and the plurality of historical experiences. Several methodological principles are particularly important in this regard. The first is the rejection of teleological interpretations of history. Historical events should not be judged exclusively from the perspective of contemporary political legitimacy. The second is the symmetrical recognition of traumatic experience. Acknowledging the suffering of another community does not negate one's own historical memory. The third principle is the contextualization of violence. Ethnic conflict must be analyzed within broader political, social, and international frameworks. The fourth principle involves the rejection of morally absolute historical narratives. In most interethnic conflicts of the twentieth century, clear distinctions between «absolute good» and «absolute evil» are historically unsustainable. The fifth principle is interdisciplinarity. Research on conflicts of memory requires dialogue between history, sociology, anthropology, political psychology, and ethnopolitical studies.

It is equally important to recognize that contemporary memory politics operates within a global competition of narratives. History increasingly functions as an element of international communication, symbolic diplomacy, and information conflict. Under such conditions, Ukrainian-Polish dialogue about the past requires not only political compromise but also a different culture of historical thinking – one capable of moving beyond ethno-status logic.

Conclusions. The concept of the «ethno-status trap» offers a useful analytical framework for interpreting contemporary debates surrounding twentieth-century Ukrainian-Polish conflicts. It demonstrates that disputes over historical memory concern not only interpretations of the past but also struggles over the symbolic status of historical communities in the present. Polish and Ukrainian historical narratives emerged from different political experiences, different trajectories of statehood, and different collective traumas. As a result, both societies tend to interpret the past through frameworks of historical legitimacy rooted in their own national experiences. Polish discourse frequently operates within the logic of lost state peripheries and the trauma of ethnic violence, whereas Ukrainian discourse often reflects the historical experience of statelessness and anti-colonial struggle. These dynamics generate competing models of memory, each seeking symbolic and moral

primacy. This process becomes particularly visible in debates surrounding Volhynia in 1943–1944, where historical conflict has been transformed into an element of contemporary symbolic politics. Under such conditions, history frequently functions less as a field of critical inquiry than as an instrument for legitimizing collective identity.

Ethno-status traps can be overcome only through a transition from morally exclusive memory models toward more contextual, multilayered, and self-reflective approaches to the past. Such a transition does not require the relativization of historical crimes or the abandonment of national memory. It does, however, require recognition of the complexity of historical experience and the legitimacy of multiple perspectives. Only such an approach can provide the basis for a mature culture of historical dialogue between Ukrainians and Poles – one in which the past ceases to function exclusively as a field of symbolic struggle and instead becomes a space for critical reflection and mutual understanding.

УДК 327:004.8:355.02

Малімон В. І.,
кандидат наук з державного управління, доцент,
доцент кафедри публічного управління,
адміністрування і національної безпеки,
Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу,
м. Івано-Франківськ, Україна

АЛГОРИТМІЗАЦІЯ СВІТОВОЇ ПОЛІТИКИ: ВПЛИВ ТЕХНОЛОГІЙ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ НА ТРАНСФОРМАЦІЮ ПРОЦЕСІВ УХВАЛЕННЯ ГЕОПОЛІТИЧНИХ РІШЕНЬ

Сучасні міжнародні відносини супроводжуються зміною підходів до формування геополітичних рішень, у яких поряд із дипломатичними механізмами, експертними оцінками, розвідувально-аналітичною інформацією та політичним досвідом важливу роль починають відігравати цифрові інструменти оброблення й аналізу даних. Розвиток технологій штучного інтелекту створює нові можливості для аналізу міжнародних процесів, прогнозування потенційних сценаріїв розвитку кризових ситуацій, оцінювання ризиків і виявлення закономірностей у поведінці міжнародних акторів. За таких умов алгоритмізація світової політики пов’язана не зі звичайним розширенням технологічного інструментарію міжнародних відносин, а зі зміною механізмів формування стратегічних рішень у питаннях міжнародної безпеки, політики стримування, союзницької взаємодії та технологічної конкуренції між державами [2].

Найбільш виразно зазначені процеси проявляються у стратегічному суперництві між США та КНР, де технології штучного інтелекту поступово набувають значення одного з ключових ресурсів забезпечення геополітичної переваги. Для Сполучених Штатів розвиток ШІ пов’язується не лише з підтримкою інноваційної динаміки чи економічної конкурентоспроможності, а й із розширенням оборонних можливостей, зміцненням цифрової інфраструктури та посиленням стратегічної стійкості держави. У документі «Winning the Race: America’s AI Action Plan» [4] розвиток технологій штучного інтелекту розглядається як складова довгострокової стратегії забезпечення

національної безпеки, підтримання міжнародної конкурентоспроможності та збереження провідних позицій США у глобальному технологічному середовищі.

У зв'язку з цим зміни відбуваються не лише у сфері технологічного розвитку чи оборонного планування, а й у практичних механізмах реалізації геополітичної стратегії. Використання технологічних ресурсів поступово виходить за межі суто економічного або науково-технічного виміру та інтегрується у процеси політичного стримування, безпекового забезпечення й міжнародної конкуренції. Наслідком цього стає поява нових інструментів геополітичного впливу, серед яких особливе місце посідає контроль над доступом до стратегічно важливих технологій і цифрової інфраструктури.

Першим показовим прикладом є політика США щодо обмеження доступу КНР до критично важливих компонентів цифрової та обчислювальної інфраструктури. Насамперед ідеться про експортні обмеження у сфері високопродуктивних напівпровідників, спеціалізованих графічних процесорів, сучасних обчислювальних систем і технологій виробництва мікросхем. Такі рішення мають значення не лише для торговельно-економічної політики, оскільки пов'язані із ширшими стратегічними інтересами у сфері безпеки й міжнародної конкуренції. Обмеження доступу до ключових технологічних ресурсів впливає на можливості подальшого розвитку систем прогнозного аналізу, автономних платформ, цифрових систем управління, оброблення розвідувальних даних та інших технологічних рішень, які можуть використовуватися у військовому плануванні й стратегічному управлінні. За таких умов обчислювальні ресурси поступово стають не лише технологічним або економічним ресурсом, а й важливим елементом сучасної геополітичної конкуренції [4; 6].

Другим показовим кейсом є тайванський напрям, який залишається одним із найбільш чутливих центрів сучасного геополітичного суперництва між США та КНР. Поєднання політичної напруженості, високої військової активності та стратегічного значення регіону посилює потребу у використанні сучасних засобів аналізу безпекової ситуації. У цих умовах цифрові технології забезпечують можливість оперативного опрацювання значних масивів інформації, побудови сценаріїв розвитку подій, оцінювання потенційних ризиків і прогнозування динаміки міжнародних процесів [5].

Окрему увагу привертає проблема надмірної залежності від результатів автоматизованого аналізу в умовах кризового розвитку подій. За високого рівня невизначеності та обмеженого часу на ухвалення рішень зростає ризик того, що швидкість опрацювання інформації починає переважати над її політичною оцінкою. За таких умов результати цифрового аналізу можуть істотно впливати на стратегічний вибір і змінювати характер процесу ухвалення рішень [1; 2].

Третім показовим прикладом є модернізація оборонного сектору КНР, у межах якої розвиток цифрових технологій пов'язується з удосконаленням систем військового управління, розширенням можливостей аналізу інформації та розвитком сучасних військово-технологічних спроможностей. У щорічному звіті Міністерства оборони США щодо військового й безпекового розвитку КНР [5] відзначається посилення ролі передових технологічних рішень у процесах оновлення оборонного потенціалу країни, зокрема у сферах цифрового управління, автономних систем та інформаційного забезпечення.

Четвертим наглядним прикладом є формування міжнародних підходів до регулювання й управління технологіями штучного інтелекту. Конкуренція між США,

КНР та Європейським Союзом відбувається не лише у сфері технологічного розвитку, а й у площині формування принципів, стандартів і моделей управління цифровим середовищем. Дослідження Дж. Ландвер-Матле, К. Опперманна та Д. Ламбаха [3] засвідчує наявність відмінних підходів до розвитку й регулювання ШІ: американська модель орієнтована на підтримання інноваційного потенціалу та технологічного лідерства; китайська – на державну координацію й довгострокове стратегічне планування; європейська – на нормативне регулювання та механізми відповідального використання технологій. За таких умов предметом міжнародної конкуренції стають не лише технологічні ресурси або військово-стратегічні можливості, а й принципи та правила функціонування майбутнього цифрового середовища.

Поряд із розширенням можливостей стратегічного аналізу й прогнозування поширення технологій штучного інтелекту створює нові виклики для процесів ухвалення геополітичних рішень. Одним із ключових ризиків є автоматизаційне упередження, коли результати цифрового аналізу сприймаються як більш точні та об'єктивні порівняно з експертними оцінками. Не менш важливими залишаються проблема недостатньої прозорості алгоритмічних моделей, ризик помилкового тлумачення інформації та складність визначення відповідальності за наслідки стратегічних рішень.

Особливої ваги ці питання набувають у сфері міжнародної безпеки та рішень щодо застосування сили. Дослідник Т. Ерскін [1] звертає увагу на те, що включення систем штучного інтелекту у процеси безпекового аналізу може змінювати механізми політичної стриманості, якщо результати цифрового опрацювання інформації починають сприйматися як менш схильні до помилок, ніж людські оцінки. У кризових умовах, коли рішення приймаються в ситуації високої невизначеності та обмеженого часу, така перевага швидкості може створювати ризик помилкових висновків і впливати на подальший характер політичного вибору (прикладом є військові операції США та Ізраїлю проти Іранської республіки в 2026 році).

Отже, розвиток технологій штучного інтелекту змінює підходи до формування геополітичних рішень, розширюючи можливості аналізу міжнародних процесів, прогнозування кризових сценаріїв та оцінювання ризиків у сфері міжнародної безпеки. Поширення алгоритмічних механізмів у сфері міжнародної безпеки супроводжується появою нових ризиків, серед яких особливого значення набувають автоматизаційне упередження, непрозорість алгоритмічних моделей, помилкове тлумачення інформації та ускладнення розподілу політичної відповідальності. Подальше розширення використання технологій штучного інтелекту у сфері геополітичного управління потребує збереження людського контролю над процесами ухвалення стратегічних рішень і формування міжнародних механізмів відповідального використання цифрових технологій.

Література:

1. Erskine T. Before algorithmic Armageddon : Anticipating immediate risks to restraint when AI infiltrates decisions to wage war. *Australian Journal of International Affairs*. 2024. Vol. 78, No. 2. P. 175–190. DOI: https://doi.org/10.1080/10357718.2024.2345636.

2. Erskine T., Miller S. E. AI and the decision to go to war : Future risks and opportunities. *Australian Journal of International Affairs*. 2024. Vol. 78, No. 2. P. 135–147. DOI: https://doi.org/10.1080/10357718.2024.2349598.

3. Landwehr-Matlé J., Oppermann K., Lambach D. Great Power Competition for Global Leadership in Artificial Intelligence (AI) : Reconstructing AI Narratives of the United States, China, and the European Union. *Review of International Studies*. 2026. First View. DOI: https://doi.org/10.1017/S0260210526101776.

4. *The White House.* Winning the Race : America's AI Action Plan. Washington, DC, 2025. URL: https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2025/07/Americas-AI-Action-Plan.pdf.

5. *U.S. Department of Defense.* Annual Report to Congress : Military and Security Developments Involving the People's Republic of China 2025. Washington, DC, 2025. URL: https://media.defense.gov/2025/Dec/23/2003849070/-1/-1/1/ANNUAL-REPORT-TO-CONGRESS-MILITARY-AND-SECURITY-DEVELOPMENTS-INVOLVING-THE-PEOPLES-REPUBLIC-OF-CHINA-2025.PDF.

6. Zhu L., Wong W., Wu A. M., Zhu M. AI Policy Models in China and the United States : A Multi-Level Comparative Analysis of Policy Convergence and Divergence. *Journal of Comparative Policy Analysis* : *Research and Practice*. 2025. P. 1–31. DOI: https://doi.org/10.1080/13876988.2025.2529277.

УДК 327.7:355(477:4-672ЄС)

Голуб'як Н. Р.,
кандидат політичний наук,
старший викладач кафедри міжнародних відносин,
Карпатський національний університет
імені Василя Стефаника

БЕЗПЕКОВА ОБУМОВЛЕНІСТЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: ТЕОРЕТИЧНИЙ І ПРАКТИЧНИЙ ВИМІР

Повномасштабне вторгнення Росії в Україну 24 лютого 2022 року поставило під сумнів усталені механізми забезпечення міжнародної безпеки та водночас прискорило переосмислення логіки розширення Європейського Союзу. Вже 23 червня 2022 року Європейська Рада надала Україні статус країни-кандидата – рішення, яке за мирних умов потребувало б багатьох років. Відтак цей безпрецедентний крок відкрив нову теоретичну і практичну проблематику: феномен безпекової обумовленості ЄС, що потребує системного дослідження у трьох взаємопов'язаних вимірах – нормативно-правовому, реформаційному та стратегічному.

Класична наукова дискусія щодо ефективності зовнішнього тиску як механізму впровадження реформ (Schimmelfennig & Sedelmeier, 2004; Börzel & Risse, 2012) набуває принципово нових контурів: держава-кандидат здійснює перетворення у сфері верховенства права та антикорупції, перебуваючи одночасно в стані активної збройної оборони [2]. Це ставить перед дослідниками ключове питання: чи послаблює геополітична терміновість ефективність традиційної політики обумовленості, чи лише трансформує механізми її реалізації?

В науковому дискурсі термін «обумовленість» (conditionality) описує механізм, за яким ЄС надає певні блага (перспектива членства, фінансова підтримка, доступ до

ринку) в обмін на виконання визначених умов. Дослідники Франк Шіммельфенніг та Ульріх Зедельмаєр (Schimmelfennig і Sedelmeier) ще в 2004 році розробили модель «зовнішнього стимулювання» (external incentive model), згідно якої держави змінюють поведінку, коли вигоди від відповідності перевищують витрати на впровадження реформ [4]. Традиційна обумовленість базується на Копенгагенських критеріях 1993 року – стабільність демократичних інституцій, функціонуюча ринкова економіка та здатність виконувати зобов'язання членства. Глава Єврокомісії Урсула фон дер Ляєн підтвердила, що «демократія, верховенство права та фундаментальні цінності залишатимуться наріжним каменем політики розширення ЄС» [5].

Починаючи з 2022 року, науковий дискурс дедалі активніше обговорює феномен «геополітичного розширення» (geopolitical enlargement). Дослідники фіксують, що мотивація Європейської ради при відкритті переговорів у грудні 2023 року мала виразно геополітичний характер: лідери кваліфікували розширення як «геостратегічну інвестицію в мир, безпеку, стабільність та процвітання» [6]. Дослідження канадської вченої М. Попової (2025), опубліковане в *East European Politics*, демонструє, що рівень корупції в Україні на старті переговорів є порівнянним із показниками Болгарії, Румунії та Хорватії, а існуючі антикорупційні інституції переміщують акцент обумовленості з інституційного створення на вдосконалення ефективності [7]. Однак, оновлена методологія розширення 2020 року додатково запровадила принцип оборотності (reversibility), що дозволяє призупиняти переговори у разі відкату від реформ, що є важливою новація для підтримання достовірності процесу [8].

Згідно нормативно-правового виміру, переговорна рамка ЄС–Україна, затверджена Радою 21 червня 2024 року та офіційно відкрита на Міжурядовій конференції 25 червня 2024 року в Люксембурзі, структурована навколо шести кластерів. Кластер 1 «Основи» (Fundamentals) охоплює верховенство права, судочинство, боротьбу з корупцією, права людини та реформу публічного адміністрування. Відповідно до оновленої методології, цей кластер відкривається першим і закривається останнім, визначаючи темп переговорів в усіх інших секторах [9]. До вересня 2025 року процес скринінгу за всіма кластерами було завершено, що показало значне досягнення, враховуючи умови активних бойових дій [10].

Центральним правовим інструментом безпекового виміру обумовленості є стаття 42(7) Договору про Європейський Союз, яка зобов'язує держави-члени надати «допомогу і сприяння всіма засобами в їхніх можливостях» у разі збройної агресії проти будь-якого члена, тобто норма, що функціонально нагадує статтю 5 Статуту НАТО. Очікується, що у момент вступу поточні безпекові зобов'язання ЄС щодо України будуть підняті до рівня твердих гарантій, що випливають саме з цього положення [11].

Водночас науковці фіксують критичний розрив між юридичним текстом та операційною реальністю. Старший аналітик EUISS Ондрей Дітріх охарактеризував ст. 42(7) як «досить сильну» на папері, проте недостатню без розвитку реальних оборонних спроможностей ЄС, зокрема в умовах непевності щодо ролі США [12].

У 2025 році безпековий вимір вступу набув нового значення в контексті переговорів про врегулювання конфлікту. Президент Зеленський публічно підтвердив, що членство в ЄС є одним із елементів безпекових гарантій у переговорному процесі, а фон дер Ляєн підтвердила, що «це реальна перспектива, яку ЄС може всерйоз запропонувати» [13]. Глава з розширення Марта Кос прямо заявила, що «членство України

в ЄС – це політичний вимір безпекових гарантій для України», і воно буде «центральним для забезпечення сталості будь-якого мирного врегулювання» [3].

Однак, прискорення переговорів ставить під питання принцип *merit-based* підходу. Європейський проєкт зміцнення безпеки ECFR (2025) фіксує, що балтонордичний та польський блоки держав-членів розглядають швидку інтеграцію як необхідну геополітичну відповідь, тоді як інші держави-члени наполягають на збереженні принципу підзвітності [24]. Відтак модель «умовного прийняття» (conditional acceptance), тобто членство до завершення всіх переговорних глав із виконанням залишкових умов після вступу – дозволила б поєднати прагматику безпекових гарантій із принципом поетапного реформування [14].

Таким чином, безпекова обумовленість є *двовекторним феноменом*: ЄС одночасно висуває безпекові вимоги до України (антикорупція, верховенство права, судова реформа) як умови членства та визнає вступ України безпековим активом для самого Союзу, що переплітає традиційну логіку кондиціональності з геополітичним розрахунком. Крім того, геополітичне прискорення не скасовує обумовленість, а *трансформує її*, переміщуючи акцент з інституційного творення на результативність. Саме тому існуючі антикорупційні інституції, активне громадянське суспільство та внутрішні реформи формують сприятливий ґрунт, однак ризики відкату залишаються реальними. Відтак, збереження принципу *merit-based* ((підхід, заснований на заслугах або досягненнях), навіть у скоригованому форматі, є критичним для довгострокової достовірності механізму обумовленості та системної функціональності політики розширення ЄС.

Список літератури:

1. European Council. Statement on Ukraine’s candidate status, 23 June 2022. URL: https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/06/23/.

2. Schimmelfennig F., & Sedelmeier U. Governance by conditionality: EU rule transfer to the candidate countries of Central and Eastern Europe. *Journal of European Public Policy*. 2004. 11(4). P.661–679.

3. New Union Post. Is EU accession a security guarantee for Ukraine? URL: https://newunionpost.eu/2025/08/21/ukraine-security-guarantee-eu-accession/.

4. Börzel T. A., & Risse T. From Europeanisation to diffusion: Introduction. West European Politics. 2012. 35(1). P. 1–19..

5**.** Centre for European Reform. Enlargement and the rule of law: Diverging realities. URL: https://www.cer.eu/insights/enlargement-and-rule-law-diverging-realities.

6. Navigating widening and deepening: the European Council, geopolitical motives, and Union enlargement. URL: https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/07036337.2025.2457007.

7. Popova M. (Anti)corruption and conditionality in the geopolitical enlargement: Ukraine’s EU accession in comparative perspective. *East European Politics.* 2025. URL: https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/21599165.2025.2604496.

8. Petrov R., & Co-author. Ukraine and the EU Enlargement: What Is the Law and Which Is the Way Forward*? European Journal of Risk Regulation. Cambridge Core*. 2025. URL: https://www.cambridge.org/core/journals/european-journal-of-risk-regulation/article/ukraine-and-the-eu-enlargement-what-is-the-law-and-which-is-the-way-forward/718BB99F6D3244B1E42D20A6EE244154.

9. Council of the EU. (2024, June 21). Negotiating Framework for Ukraine. AD 9/24 CONF-UA 2/24. URL: https://www.consilium.europa.eu/media/hzmfw1ji/public-ad00009en24.pdf.

10. European Commission. Ukraine 2025 Report. Enlargement Package. URL: https://enlargement.ec.europa.eu/document/download/17115494-8122-4d10-8a06-2cf275eecde7_en.

11. REUNIR Horizon. (2024). The EU's security commitments to negotiate Ukraine's accession. URL: https://reunir-horizon.eu/the-eus-security-commitments-to-negotiate-ukraines-accession/.

12. Carnegie Endowment for International Peace. (2023). Ukraine's Accession Poses a Unique Conundrum for the EU. URL: https://carnegieendowment.org/europe/research/2023/10/ukraines-accession-poses-a-unique-conundrum-for-the-eu.

13. New Union Post. (2025, December 31). 2025 showed Ukraine's EU accession is linked to peace talks. URL: https://newunionpost.eu/2025/12/31/ukraine-eu-accession-peace-talks-2025/.

14. New Union Post. (2025, December 16). Where the EU stands on Ukraine accelerated accession by 2027. URL: https://newunionpost.eu/2025/12/16/ukraine-eu-membership-2027-peace-plan/

15. European Council on Foreign Relations. (2025, September). Stumbling blocs: Why the EU's future security depends on successful enlargement. URL: https://ecfr.eu/article/stumbling-blocs-why-the-eus-future-security-depends-on-successful-enlargement/.

УДК 341.176:004.77(4-6)

Макух-Федоркова І. І.,
кандидат політичних наук,
доцент кафедри міжнародних відносин та суспільних комунікацій,
Чернівецький національний
університет імені Юрія Федьковича

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРОТИДІЇ ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНИМ ОПЕРАЦІЯМ У ЄС

У сучасних умовах трансформації системи міжнародної безпеки інформаційно-психологічні операції набувають системного та довготривалого характеру, перетворюючись на один із ключових інструментів гібридного впливу на держави та суспільства. ЄС як високорозвинене інтеграційне об'єднання з відкритим цифровим простором виступає однією з пріоритетних цілей таких впливів. Згідно з аналітичними матеріалами Європейської служби зовнішніх дій, операції іноземного інформаційного впливу та маніпуляцій спрямовані на підрив довіри до демократичних інституцій, посилення соціально-політичної поляризації та втручання у внутрішні політичні процеси держав-членів ЄС, зокрема у виборчі кампанії [3]. У цьому контексті правове регулювання протидії інформаційно-психологічним операціям у ЄС формує комплексну систему нормативних, інституційних і цифрових механізмів, що охоплюють регулювання платформ, захист даних та забезпечення демократичної стійкості.

У науковій літературі підкреслюється, що в політико-правовому дискурсі ЄС

відбувається поступовий перехід від парадигми «інформаційної війни» та «дезінформації» до концептуального підходу, відомого як Foreign Information Manipulation and Interference (FIMI) – іноземні інформаційні маніпуляції та втручання. Така трансформація означає зміщення аналітичного фокусу з окремих інформаційних повідомлень на поведінку акторів та системний характер інформаційних операцій як цілісного явища. Дослідники наголошують, що цей термінологічний зсув зумовлений прагненням Європейського Союзу інтегрувати питання інформаційної безпеки до сфери цифрового регулювання та врядування (governance), що, своєю чергою, забезпечує більш комплексний підхід до протидії сучасним гібридним інформаційним загрозам [4]. Таким чином, у правовому полі ЄС поступово змінюється підхід до розуміння інформаційних загроз: від традиційних категорій до ширших концептів, що враховують як технологічні, так і когнітивні аспекти впливу.

Правова база регулювання цифрових платформ у ЄС сформована комплексом нормативно-правових актів, спрямованих на забезпечення безпечного, прозорого та конкурентного цифрового середовища. Ключове місце серед них посідають Директива 2000/31/ЄС [1], Закон про цифрові послуги (DSA) [7] та Закон про цифрові ринки (DMA) [6]. Ця система ґрунтується на багаторівневій моделі управління, що поєднує централізований нагляд ЄС із повноваженнями держав-членів, забезпечуючи врахування національної специфіки та послідовне застосування законодавства. Національні координатори цифрових послуг здійснюють контроль за дотриманням вимог регулювання, розглядають скарги, забезпечують прозорість діяльності платформ, протидіють незаконному контенту та взаємодіють із Європейською Комісією і партнерами в межах Європейської ради з цифрових послуг, що підвищує ефективність і передбачуваність реалізації DSA та зміцнює довіру до цифрової політики ЄС. Важливим елементом цього регулювання є також кризовий механізм DSA, який забезпечує координацію дій між ЄС і великими цифровими платформами у відповідь на гібридні загрози, дезінформаційні кампанії та інші ризики для безпеки й демократичних процесів. Зокрема, стаття 36 [7, ст. 36] передбачає обов'язкові заходи реагування в кризових ситуаціях, а стаття 48 [7, ст. 48] – добровільні кризові протоколи співпраці, що в сукупності формують правову основу захисту демократичної стійкості та безпеки цифрового середовища. Особливо важливим є положення статті 34 [7, ст. 34], яка зобов'язує великі онлайн-платформи оцінювати ризики, пов'язані з впливом на громадський дискурс і виборчі процеси. Це фактично означає правове закріплення обов'язку платформ враховувати не лише незаконний контент, а й потенційний когнітивний вплив інформаційного середовища. Додатковим інструментом є Кодекс практики щодо дезінформації, який передбачає співрегулювання між ЄС та технологічними компаніями, включаючи демонетизацію дезінформаційного контенту, обмеження бот-мереж та підвищення прозорості політичної реклами [2].

Важливу роль у запобіганні маніпулятивним впливам відіграє Загальний регламент про захист даних (General Data Protection Regulation, GDPR), який через суворі правила обробки персональних даних обмежує можливості мікротаргетингу політичної реклами [5]. Попри те, що GDPR не має прямої спрямованості на інформаційно-психологічні операції, його норми опосередковано знижують ефективність персоналізованих маніпулятивних кампаній.

Попри розвинену нормативну базу, система правового регулювання цифрового середовища стикається з низкою викликів. По-перше, зберігається постійна напруга

між забезпеченням свободи вираження поглядів і необхідністю протидії шкідливим інформаційним впливам, що ускладнює пошук балансу між безпекою та демократичним свободами. По-друге, значна частина інформаційного простору перебуває під контролем приватних цифрових платформ, що обмежує безпосередній регуляторний вплив держав. По-третє, стрімкий розвиток технологій штучного інтелекту та deepfake суттєво ускладнює виявлення, верифікацію та правову кваліфікацію інформаційних операцій.

Таким чином, правове регулювання протидії інформаційно-психологічним операціям у ЄС формує складну багаторівневу систему, що інтегрує цифрове законодавство, інституційні механізми нагляду та моделі співрегулювання із залученням приватних цифрових платформ. Вона охоплює як нормативні інструменти (зокрема DSA та DMA), так і практики інституційної координації на рівні ЄС і держав-членів, що забезпечує більш цілісний підхід до управління інформаційними ризиками. Ключовою тенденцією розвитку цієї системи є перехід від реагування на вже наявну дезінформацію до її запобігання та управління інформаційним середовищем на основі оцінки ризиків. Особливого значення набуває не лише блокування шкідливого контенту, а й запобігання його поширенню через регулювання алгоритмів, прозорість платформ та кризові механізми реагування. Ефективність цієї моделі значною мірою залежить від здатності ЄС оперативно адаптувати правові інструменти до швидкої еволюції технологій інформаційного впливу, включно з розвитком штучного інтелекту та генеративних медіа, водночас зберігаючи баланс між вимогами безпеки, демократичною стійкістю та фундаментальними правами людини, насамперед свободою вираження поглядів і правом на інформацію.

Список літератури:

1. Directive 2000/31/EC of the European Parliament and of the Council of 8 June 2000 on certain legal aspects of information society services, in particular electronic commerce, in the Internal Market (Directive on electronic commerce). *Official Journal of the European Communities.* 2000. L 178. P. 1–16. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32000L0031.

2. European Commission. Code of Practice on Disinformation. Brussels : European Commission, 2018. URL: https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/2018-code-practice-disinformation.

3. European External Action Service. Inside the infrastructure of Foreign Information Manipulation and Interference (FIMI) operations. URL: https://www.eeas.europa.eu/eeas/inside-infrastructure-foreign-information-manipulation-and-interference-fimi-operations_en.

4. Proto L., Lamoso-González P., Bouza García L. The EU's FIMI Turn: How the European External Action Service Reframed the Disinformation Fight. *Media and Communication*. 2025. Vol. 13. Article 9474. URL: https://doi.org/10.17645/mac.9474.

5. Regulation (EU) 2016/679 of the European Parliament and of the Council of 27 April 2016 on the protection of natural persons with regard to the processing of personal data and on the free movement of such data (General Data Protection Regulation). EUR-Lex, 2016. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:02016R0679-20160504.

6. Regulation (EU) 2022/1925 of the European Parliament and of the Council of 14 September 2022 on contestable and fair markets in the digital sector and amending Directives (EU) 2019/1937 and (EU) 2020/1828 (Digital Markets Act). *Official Journal of the European Union.* 2022. L 265. P. 1–66. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2022/1925/oj.

7. Regulation (EU) 2022/2065 of the European Parliament and of the Council of 19 October 2022 on a Single Market for Digital Services and amending Directive 2000/31/EC (Digital Services Act). Official Journal of the European Union. 2022. L 277. P. 1–102. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2022/2065/oj.

УДК 327:321.02-044.922(477+474.5+476+4-191.2)

Тутов О. В.,
студент,
Карпатський національний
університет імені Василя Стефаника
ORCID: 0009-0005-7926-6518

АНАЛІЗ Ю. МЄРОШЕВСЬКИМ ПОЛІТИЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ РЕГІОНУ Україна – ЛИТВА – БІЛОРУСІЯ

Анотація. У статті досліджено політичну доктрину публіциста Юліуша Мєрошевського, сформульовану на сторінках паризького емігрантського часопису «Культура» під керівництвом Єжи Ґедройця в умовах повоєнного радянського тоталітаризму. На противагу ідеям негайного збройного повстання, автор обґрунтував концепцію еволюціонізму та ревізіонізму, яка передбачала поступову лібералізацію соцтабору зсередини через гнучку триетапну модель – від перманентного суспільного тиску на комуністів-реформаторів до остаточної демократизації під проводом нових лідерів.

Наріжним каменем цієї стратегії стала доктрина УЛБ (Україна, Литва, Білорусь), де цей геополітичний простір визначено як стрижневий чинник, що звільняє Польщу від ролі радянського сателіта чи імперського агресора. Особливу увагу приділено подоланню взаємних імперських амбіцій через беззастережне визнання повоєнних кордонів 1945 року та відмови Варшави від історичних претензій на Львів і Вільнюс задля побудови міцної довіри між народами. Побудова міжнаціонального консенсусу та створення Співдружності вільних держав («Commonwealth») розглядаються як єдина життєздатна альтернатива радянському блоку через формування спільного антитоталітарного фронту.

Інтелектуальні напрацювання Мєрошевського не лише заклали фундамент сучасної польської «Східної політики» (Ostpolitik) та наблизили розпад радянської системи, а й залишаються критично актуальними для безпеки сучасної України, оскільки чітко застерігають про намагання Москви експлуатувати історичні образи та міждержавні чвари задля дестабілізації Східної Європи.

Ключові слова. Юліуш Мєрошевський, концепція УЛБ, Україна, Литва, Білорусь, Центрально-Східна Європа, імперіалізм, політична еволюція, непорушність кордонів, міжнаціональне примирення, польсько-українські відносини, трансформація

Установлення радянського тоталітарного режиму в Центрально-Східній Європі (ЦСЄ) після завершення Другої світової війни призвело до повної ліквідації будь-якої політичної свободи в регіоні. Жорстка цензура, ідеологічний диктат та масові репресії унеможливили існування легальної внутрішньої опозиції. За цих геополітичних умов єдиним вільним голосом поневолених народів, здатним відкрито представляти їхні національні інтереси на міжнародній арені, стала політична еміграція.

Унікальним явищем цього періоду став польський емігрантський журнал «Культура», що видавався під керівництвом Єжи Ґедройця у Парижі. Головна особливість часопису полягала в його колосальному ідейному впливі на інтелектуальні та політичні еліти країн ЦСЄ. На сторінках видання розгорнулися гострі дискусії, в яких формувалися принципово нові концепції перебудови геополітичного простору. Зрештою, саме ці інтелектуальні напрацювання заклали ідейний фундамент для майбутніх суспільно-політичних змін і розпаду радянської системи наприкінці XX століття.

Ключову роль у формуванні політичної стратегії журналу відіграв публіцист Юліуш Мєрошевський (відомий під псевдонімом «Лондонець»). Саме він став архітектором політичної доктрини «Культури», яка пропонувала цілісний план реформування та переформатування всього простору Центрально-Східної Європи. Політична стратегія часопису та її бачення майбутнього регіону базувалися на ревізіонізмі та еволюціонізмі. Замість очікування третьої світової війни чи закликів до миттєвого збройного повстання, концепція передбачала поступовий внутрішній розвиток і поетапну лібералізацію та демократизацію соціалістичної системи в СРСР.

Свої теоретичні роздуми Ю. Мєрошевський розпочав із глибокого аналізу внутрішніх процесів у Радянському Союзі. У 1960 році у статті «К вопросу о польско-руских отношениях» він висунув ключові тези щодо майбутньої трансформації країн комуністичного табору. Публіцист стверджував, що поступові зміни в СРСР відбуваються внаслідок об'єктивних, еволюційно-соціальних і структурних змін, які є наслідком технологічного процесу та підвищення рівня життя [2, с. 6]. Водночас він тверезо зазначав, що цей процес автоматично не гарантує негайної реалізації західної парламентської демократії; найбільш ймовірно, це лише покладе початок справі еволюційної перебудови [2, с. 6].

Сам концепт побудови системи з сателітних держав радянським союзом Мєрошевський визначав як застарілий та анахронічний. Він порівнював СРСР із колоніальними імперіями Європи, провал яких зумовлювався потужним тиском націоналізму поневолених народів [2, с. 9–10]. Розвиваючи цю думку, мислитель констатував фундаментальне історичне правило, згідно з яким у світі не існувало жодної імперії, яка з плином часу не розвалилась під натиском націоналізму [2, с. 13].

Стосовно сучасного йому стану справ у світі публіцист вважав, що навіть незважаючи на звуження поняття незалежності та суверенітету (особливо для малих та середніх народів в епоху біполярності), незалежність має означати не менше ніж право на власний уряд. Він наголошував, що поки в людині живе розуміння національної приналежності, народи не зупинять боротьбу за право на свою владу і самоуправління [2, с. 12].

Проте Ю. Мєрошевський виразно бачив і небезпеку, яку приховував у собі сплеск національних рухів у момент трансформації Радянського Союзу. Він писав, що усі перспективи не такі радісні, як здається. Поступова, еволюційна лібералізація державного устрою не становить жодної загрози для самої Росії, оскільки вона буде лише вираженням природного розвитку та перетворення Радянського Союзу на сучасне, високоіндустріалізоване суспільство. Проте та сама лібералізація в Польщі викличе вибух націоналізму. А націоналізм – це ненависть до Росії, і в цьому, на думку автора, полягала головна регіональна проблема [2, с. 7].

Для вирішення цього протиріччя публіцист висунув ідею формування співдружності вільних і незалежних народів – «Commonwealth». Він підкреслював, що

іншого способу вирішення національного питання, яке є кардинальним і, зрештою, надгробком кожної імперії, просто немає. Мєрошевський наполягав на необхідності стимулювання процесів трансформаційного, а не суто руйнівного характеру. Коли йдеться про реконструкцію імперії Радянської Співдружності, то мається на увазі не контрреволюція, а еволюція – повільний, поступовий, невпинний наступ. Він вважав, що немає іншого шляху для «білих негрів» Східної Європи, ніж той, яким протоптали 600 000 000 колишніх підданих Британської колоніальної імперії, адже імперії не реформуються добровільно, вони деформуються через поступки, за які потрібно боротися одну за одною [8, с. 69].

Події Празької весни 1968 року знову винесли на порядок денний питання про необхідність консолідації та координації зусиль визвольних рухів у ЦСЄ. У редакційному матеріалі часопису «Культура» під назвою «За наш і ваш … сталінізм» було проведено порівняльний аналіз політичних процесів у Польщі та Чехословаччині. Автори обґрунтували думку, що синхронне та виважене впровадження реформ у цих двох державах могло б прискорити крах радянського блоку. Такий крок отримав би солідарну підтримку з боку Угорщини, Румунії, Югославії, а також комуністичних партій Західної Європи. За таких обставин пряме військове втручання Кремля одночасно проти Варшави та Праги переросло б у масштабну війну, на яку радянське керівництво навряд чи зважилося б [11].

Розвиваючи ці ідеї, Ю. Мєрошевський заявляв, що у випадку довготривалої військової кризи Радянського Союзу з Китаєм суто ізольований націоналізм (навіть у романтичному вбранні з гаслом «За нашу і вашу свободу») виявиться недостатньою політичною програмою. Східна програма, здатна щось реально змінити, має розумітися як соціальна ідея, оскільки немає революції без соціальної ідеї. Ця революція мала б містити в собі не тільки руйнівну динаміку, але й об’єднуючу ідею, якою на той момент виступав соціалізм з «людським обличчям» [1, с. 161–162].

Повертаючись до теми національних повстань як альтернативи еволюційній революції, публіцист акцентував увагу на спроможності Росії приборкати народи ЦСЄ, котрі загрузнуть у війнах на ґрунті міжнаціональних та територіальних суперечностей, навіть у випадку втягування Москви у затяжний конфлікт на Далекому Сході. Тому революція має спрямовуватись не проти Росії як національного тіла, а проти тоталітаризму і сталінізму. Російська інтелігенція та російські ревізіоністи підтримали б таку загальну революцію, але не підтримали б вузькі націоналістичні повстання. Мєрошевський нагадував, що значна частина російської інтелігенції стояла на боці Александра Дубчека, і кілька радянських офіцерів покінчили життя самогубством в окупованій Празі через незгоду з агресією. Росія стояла у центрі проблеми, і метою революції було поширення її на весь Радянський Союз, щоб допомогти прогресивним колам російської громадськості надати соціалізму людського обличчя, адже перебудова СРСР у співдружність незалежних народів можлива лише в результаті переможної спільної революції [1, с. 163].

Країни-сателіти мали скористатись найліпшою нагодою для стимулювання цієї трансформації, інакше східна політика еміграції зазнала б краху. Ю. Мєрошевський вважав, що Радянський Союз не можна перемогти ззовні й нав’язати йому прогресивний лад силою. Проте оточення його кільцем реформованих соціалістичних держав є цілком здійсненною політикою, яка матиме настільки сильний вплив, що зрештою призведе до внутрішнього перевороту в самій Росії [1, с. 163].

Ці судження закріплювали переконання мислителя, що процес трансформації політичного устрою в Центрально-Східній Європі мав ініціюватися представниками самої комуністичної еліти за широкої підтримки громадськості й під реформаторськими гаслами. Радикальні вимоги негайного повалення комуністичного ладу становили надто високі ризики збройного придушення. У зв'язку з цим публіцист обґрунтував детальну триетапну модель майбутніх перетворень.

На першому етапі провідна роль відводилася комуністам-реформаторам (ревізіоністам всередині партії). Їхня діяльність мала розгортатися на тлі суспільного піднесення та активного, перманентного громадянського тиску на політичний курс керівництва держави.

Другий етап був безпосередньо пов'язаний із лібералізацією владного режиму і мав здійснюватися під керівництвом ліберального крила компартії. Його основний зміст полягав у поступовому розширенні свобод у суспільстві, лібералізації економічної системи та консолідації демократичних сил у легальному полі.

Натомість третій етап – безпосередня демократизація – мав проходити вже під проводом нових демократичних лідерів. Цей фінальний крок передбачав остаточну адаптацію всієї політичної системи, формування повноцінних демократичних інститутів, імплементацію відповідних правових норм, законів і прозорих механізмів регулювання суспільних процесів [10].

Власну візію геополітичного майбутнього регіону Ю. Мєрошевський вибудовував на кількох чітких засадах. По-перше, він вважав внутрішні процеси в СРСР передвісниками його майбутнього краху; зокрема, зростання національної самосвідомості в республіках та інші трансформації мали серйозно ускладнити для Кремля контроль над Східною Європою [1, с. 125; 2, с. 13]. По-друге, публіцист констатував, що західні країни влаштовував тогочасний status quo, тому сподіватися на них як на союзників у справі визволення не варто – реальну підтримку слід було шукати в іншому місці [3, с. 106; с. 107]. По-третє, він фіксував зміну глобального балансу сил навколо СРСР, що виявлялося в посиленні Китаю [5, с. 50]. По-четверте, він повністю відкидав ізольований військовий шлях здобуття польської незалежності, зазначаючи, що успіх можливий лише тоді, коли Польща зможе відіграти роль чинника, що сприятиме загальним визвольним рухам [7, с. 77].

У своїх статтях Ю. Мєрошевський сформулював фундаментальну тезу, яка стала основою для всіх його подальших роздумів: геополітичні міркування не можуть ставити під сумнів право будь-якої нації на незалежність [8, с. 67]. Саму геополітику публіцист розглядав як синергію географії та політики. На його думку, попри незмінність географічних умов, природу політичного простору визначає мінлива політична кон'юнктура. У цьому розрізі Мєрошевський наголошував, що хоча географічно Польща назавжди залишиться між Росією та Німеччиною, це не означає, що таке сусідство завжди матиме той самий політичний вияв, що й протягом останніх двох століть [5, с. 48].

Оцінюючи становище Польщі, мислитель зазначав, що геополітика робить її державою-сателітом. Разом із тим він підкреслював ширший контекст регіону, вказуючи, що геополітика – це не тільки Росія, але і Польща, Україна, Литва, Білорусь [7, с. 77]. Проектування майбутнього ладу він розпочав із детального розбору цього простору крізь призму польсько-російських взаємин. Публіцист констатував, що істотою польсько-російських стосунків завжди було змагання. Проте він висунув револю-

ційну тезу: будемо ми чи не будемо рівноправним партнером Росії, вирішуватимуть не росіяни, а українці, литовці, білоруси, прибалти. На основі цього було сформульовано ключове правило східної політики: єдиний наш шанс є в тому, щоб поєднатися з тими, хто – так само як і ми – хотіли би визволитися та самим вирішувати власну долю [7, с. 72].

У праці «Польська «Ostpolitik»» Мєрошевський окреслив фундаментальні принципи східної політики Варшави. Стартовою точкою мало стати визнання права на самовизначення та незалежне існування всіх народів, пригноблених Совєтами, з особливим акцентом на українцях, білорусах та литовцях. Головним інструментом для ліквідації російського імперіалізму він вважав згоду та одностайний фронт пригноблених народів. Для цього виокремлювалися два стратегічні завдання: перше – очистити поле від жахливих помилок, які дозволили Росії уярмити ці народи; друге – розбудова та посилення всіх відцентрових сил у Радянському Союзі та згуртування спільного фронту – не оминаючи й самих росіян [7, с. 75].

Саме так Ю. Мєрошевський підійшов до остаточного структурування своєї геополітичної концепції для Центрально-Східної Європи, де території, які охоплюють Україна, Литва та Білорусь, визнавалися ключовими для долі всього регіону. Окресливши цю групу держав абревіатурою УЛБ, польський мислитель доводив, що цей простір завжди являв собою значно більше, ніж звичайне «яблуко розбрату» між Варшавою та Москвою. Він зазначав, що простір УЛБ визначав форму польсько-російських стосунків, прирікаючи Польщу або на імперіалізм, або ж на становище сателіта [9, с. 7]. Ця теза підкреслювала, що стрижневими державами регіону мають стати майбутні незалежні Польща та Україна, а будь-яка дискусія про польсько-російські взаємини неможлива поза контекстом простору УЛБ [9, с. 8].

Вагомим елементом концепції став рішучий відхід як від російського, так і від польського імперіалізму. Ю. Мєрошевський вважав це обов'язковою передумовою для встановлення тривалого миру й свободи. Публіцист наголошував, що тільки неімперіалістична Росія та неімперіалістична Польща мають шанси на впорядкування своїх взаємин, а в майбутньому слід визнати повне право на самовизначення для українців, литовців та білорусів, бо цього вимагають довгострокові польсько-російські інтереси [9, с. 12].

Одним із наріжних каменів у дискусіях про майбутню архітектуру ЦСЄ виступала територіальна проблема. Принцип непорушності кордонів вважався критично важливим для стабілізації простору УЛБ, оскільки його дотримання дозволяло нейтралізувати внутрішні конфлікти, які могли б заблокувати демократичні перетворення.

У публікації 1954 року Мєрошевський акцентував, що німці і поляки повинні змиритись з тим, що вже неможливо повернути status quo, ні в сенсі територіальнім, ні в якомусь іншому. Навіть якщо визволення Східної Європи настане внаслідок переможної війни США над СРСР, зацікавлені народи будуть захищати не status quo з 1939 року, а територіальну ситуацію, яка склалась з 1945 [6, с. 10-11]. Тим самим мислитель виступив проти ревізії кордонів, рішуче відкидаючи концепцію територіального легалізму.

Публіцист доводив, що володіння додатковими територіями не є чинником державної міці. Навіть якби полякам вдалося повернути під свій контроль Вільнюс та Львів, їхнє стратегічне становище у протистоянні з Росією суттєво б погіршилося. На переконання Мєрошевського, рахуються не міста, а народи. Відтак завоювання пр-

ихильності та довіри з боку українців, литовців і білорусів було пріоритетним завданням: в кінці важить тільки це, а не одним містом більше чи одним менше [5, с. 52–53].

Територіальне питання аналізувалося у зв'язку з проблемою імперіалізму. Він зазначав, що найлегшим, та катастрофічним у наслідках, є мініімперіалізм, як-от прихопити Заольза чи відібрати в малого народу Вільно [5, с. 53]. Реваншистські прагнення лише відсувають перспективи визволення Польщі на неозначений час, тому сусіди мають стати ключовими союзниками, а ціна імперських амбіцій є мізерною порівняно зі справжньою незалежністю [3, с. 110; 9, с. 6]. Польща не потребує нових міст чи територій – натомість потребує хоча б мінімальної незалежності. Він наполягав на необхідності надати українцям та литовцям тверді гарантії того, що Варшава не намагатиметься повернути Львів чи Вільнюс військовим шляхом [7, с. 76].

Ю. Мєрошевський вибудовував власні міркування на тому, що радянська експансія під впливом суспільних трансформацій зрештою припиниться, проте цей процес затягнеться ще щонайменше на кілька десятиліть. За цей час етнічна структура населення Львова зазнає докорінних змін на користь українців, що зробить фізичне повернення міста неможливим, оскільки польські претензії на нього перетворяться на чисто історичні [6, с. 10]. Окрім етнічних чинників, вагомим аргументом виступали культурно-історичні причини. На думку мислителя, якщо українці залишаться без Львова – міста, яке за своїм значенням для української ідентичності є аналогом Кракова, Варшави чи Познані для поляків, – то вони виявляться значно більше скривджені, ніж польська сторона [5, с. 54].

Водночас він чітко артикулював геополітичний вимір цієї проблеми, заявляючи: відмова від Львова є частиною нашої політики не щодо українців, а щодо Росії. Будь-які плани щодо повернення Львова чи Вільнюса під польський контроль лише лили б воду на млин російської імперіалістичної політики, оскільки давали б Москві інструмент для розколу та маніпуляцій [5, с. 54].

Звільнення поневолених націй та докорінна перебудова регіонального устрою були можливими лише за умови досягнення консенсусу. Ю. Мєрошевський приділяв значну увагу цій проблематиці. Ключовим аргументом на користь негайного усунення міжетнічних конфліктів він вважав те, що ці чвари неодмінно будуть використані протилежною стороною. На думку мислителя, у випадку глибокої внутрішньої кризи в Радянському Союзі кремлівські стратеги розраховуватимуть передусім на те, що поляки, українці та литовці – щойно матимуть бодай одну вільну руку – вчепляться одне одному в горлянку [7, с. 75]. Таке взаємне поборювання суттєво полегшило б Москві завдання з відновлення контролю над регіоном. Крізь призму сьогодення цей аналіз залишається надзвичайно точним, оскільки історичні образи й тепер активно експлуатуються для дестабілізації, що ускладнює трансформаційні та інтеграційні процеси країн Східної Європи, насамперед України.

Додатковим стимулом для діалогу було усвідомлення того, що будь-які сепаратні переговори з СРСР не здатні покращити становище Польщі. Поляки мають координувати свої зусилля та пов'язувати майбутні надії виключно з тими націями, котрі прагнуть незалежності [7, с. 72]. У публікації 1972 року Мєрошевський підкреслив, що природними союзниками для польської держави є українці, литовці, білоруси і революційно настроєні росіяни [3, с. 107]. Він акцентував на необхідності проектувати майбутнє у стислому порозумінні з правдивою Україною, Литвою і Білорусією [1, с. 126]. Під «правдивим порозумінням» малося на увазі остаточне врегулю-

вання міжетнічних конфліктів та історичних порахунків, які накопичувалися протягом років імперської політики. Стосовно взаємин із Москвою Мєрошевський мав реалістичний погляд: доки росіяни прагнуть вибудовувати свій курс з позиції сили й насильства, будь-який компроміс із ними є абсолютно неможливим [2, с. 5].

Розбираючи контекст радянської імперії, мислитель констатував, що ситуація, яка спричинила поневолення, добігає кінця, і Кремль буде змушений переглянути власну доктрину, адже реальна загроза для нього походить зі Сходу [5, с. 49]. Цю умовну «східну небезпеку» для імперського центру становили саме поляки та українці як найчисленніші слов'янські етноси після росіян. Будь-яке консолідоване порозуміння між ними в період неминучої внутрішньої кризи в СРСР несло б колосальну загрозу для радянського режиму, бо такого типу entente (союз) охопило би близько 75 мільйонів людей [5, с. 51].

Якщо Варшава проводитиме егоїстичну національну політику, то українці, білоруси та литовці піднімуть на прапор гасло «ні з Росією, ні з Польщею», що повністю зруйнує концепцію простору УЛБ [5, с. 48]. Ключовою передумовою відновлення незалежності виступало досягнення міжетнічного консенсусу, що вимагало повного викорінення будь-яких проявів імперіалізму всередині простору, солідарності щодо принципу непорушності кордонів та безумовного визнання права поневолених націй на самовизначення.

Висновки. Проблема міжнаціонального замирення та геополітичної трансформації є наріжним елементом у політичній концепції Ю. Мєрошевського. Послідовне розв'язання цих завдань безпосередньо підвищувало стійкість країн простору УЛБ перед зовнішніми викликами. Базовими передумовами для примирення і перебудови регіону визначаються: остаточна відмова від будь-яких територіальних претензій і зазіхань, повна ліквідація імперських проявів усередині самого простору та безумовне забезпечення права народів Центрально-Східної Європи на власне самовизначення. Втілення цих засад мало закласти тривалий фундамент для майбутніх міждержавних відносин у регіоні, а також безпосередньо сприяти формуванню якісно нової геополітичної архітектури в ЦСЄ, заснованої на партнерстві вільних і незалежних держав.

Список літератури:

1. Мерошевский Ю. Может случиться и так… *Kultura*. 1971. № 2: Номер посвященный польско-русским отношениям. С. 149–164.

2. Мерошевський Ю. К вопросу о польско–русских отношениях. *Kultura*. *Numer rosyjski*. 1960. S. 5–13.

3. Юліюш Мєрошевський про українсько–польські взаємини / перекл. з польс. Н. І. *Сучасність*. 1972. № 11 (143). С. 106–110.

4. Mieroszewski J. Amerykańska «Ostpolitik» i wnioski. *Kultura*. 1972. No. 7–8. P. 115–125.

5. Mieroszewski J. Może zdarzyć się i tak. *Kultura*. 1970. Nr 4 (271). S. 47–53.

6. Mieroszewski J. Niemcy. *Kultura*. 1954. No. 4 (78). P. 3–13.

7. Mieroszewski J. Polska «Ostpolitik». *Kultura*. 1973. Nr 6 (309). S. 68–78.

8. Mieroszewski J. Rosyjski «Commonwealth». *Kultura*. 1961. Nr 6 (164). S. 61–69.

9. Mieroszewski J. Rosyjski «kompleks polski» i obszar ULB. *Kultura*. 1974. Nr 9 (324). S. 3–14.

10. Nowakowski W. Jakie cele wyznaczają imperialistyczne ośrodki dywersji ideologicznej ukazującemu się w języku polskim w Paryżu miesięcznikowi «Kultura»? *Zagadnienia i materiały.* 1970. 11 II. S. 23–27.
11. Za nasz i wasz... stalinizm. *Kultura.* 1968. № 8/9 (250/251). S. 71–77.

УДК 327.51:327.8:316.77

Коновал А. П.,
аспірант кафедри політичних наук,
Український державний університет
імені Михайла Драгоманова,
м. Київ, Україна

ОПЕРАЦІОНАЛІЗАЦІЯ ПОНЯТЬ І ВИБІР МЕТОДІВ ДОСЛІДЖЕННЯ КОМУНІКАЦІЙНИХ СТРАТЕГІЙ НАТО В СУЧАСНІЙ ГЕОПОЛІТИЦІ

Дослідження комунікаційних стратегій НАТО в сучасній геополітиці потребує особливої методологічної точності, оскільки сам об’єкт аналізу є багаторівневим. Йдеться не лише про публічні заяви Альянсу, пресрелізи, виступи посадових осіб чи цифрові кампанії, а про складну систему вироблення, координації та поширення стратегічних смислів у безпековому середовищі. Комунікація НАТО одночасно виконує інформаційну, мобілізаційну, легітимаційну, стримувальну та ідентифікаційну функції, тому її не можна редукувати до політичного PR або дипломатичного інформування.

Методологічна складність теми полягає насамперед у необхідності чітко операціоналізувати базові поняття: «комунікаційна стратегія НАТО», «стратегічні комунікації», «геополітичний контекст», «цільова аудиторія», «наратив», «меседж», «інформаційна загроза», «стійкість», «стримування» та «ефективність комунікації». Без такої операціоналізації дослідження ризикує залишитися описовим: воно може накопичувати приклади заяв або інформаційних кампаній, але не пояснювати, як саме вони пов’язані з політичними цілями Альянсу.

Поняття «комунікаційна стратегія НАТО» доцільно розглядати через чотири взаємопов’язані виміри. Перший – інституційно-стратегічний: хто є суб’єктом комунікації та наскільки узгодженими є меседжі між штаб-квартирою НАТО, державами-членами й партнерськими форматами. Другий – змістово-наративний: які смисли, образи загроз, ціннісні аргументи та безпекові рамки використовуються. Третій – каналово-технологічний: через які медіа, цифрові платформи, саміти, декларації, відео- та візуальні матеріали поширюється комунікація. Четвертий – геополітично-контекстуальний: як повідомлення змінюються залежно від війни Росії проти України, загроз дезінформації, розширення НАТО, відносин із ЄС тощо.

Окремої уваги потребує поняття «ефективність» комунікаційної стратегії. Його не варто вимірювати лише кількістю переглядів, реакцій у соціальних мережах або цитувань у медіа. Для дослідження НАТО більш релевантними є індикатори узгодженості меседжів, здатності до швидкого реагування, стабільності ключових наративів, довіри до джерела, відповідності комунікації стратегічним документам, а також

здатності підтримувати солідарність союзників. У цьому контексті показовим є висновок деяких дослідників про те, що комунікаційні стратегії НАТО в умовах російсько-української війни є обережними, стриманими й адаптивними, оскільки мають одночасно підтримувати Україну, демонструвати єдність Альянсу та уникати неконтрольованої ескалації [1].

Вибір методів дослідження має залежати від того, яке саме дослідницьке питання ставиться. Якщо завданням є виявлення домінантних тем і частоти появи певних понять у заявах НАТО, доцільним буде кількісний контент-аналіз офіційних документів, комюніке самітів, промов Генерального секретаря, повідомлень на сайті НАТО та дописів у соціальних мережах. Водночас, коли дослідника цікавить структура смислів, варто застосовувати якісний контент-аналіз, фрейм-аналіз або наративний аналіз. У фокусі зміна комунікації у відповідь на кризові події, відтак ефективним буде івент-аналіз і спостереження, що дозволяє простежити послідовність подій, рішень, інформаційних сигналів і політичних реакцій.

Для аналізу цифрових вимірів комунікації НАТО перспективними є методи збору повідомлень з офіційних каналів, аналіз хештегів, візуального контенту, мережевих зв'язків, часової динаміки публікацій і реакцій аудиторій. Водночас цифрові метрики не є автоматичним доказом політичного впливу, адже вони залежать від алгоритмів платформ, мовних середовищ, інформаційних «бульбашок» і активності бот-мереж. Тому цифрові дані бажано поєднувати з аналізом документів, експертними інтерв'ю, порівняльними кейсами, контекстуальним знанням про безпекове середовище.

Порівняльний метод також має значний потенціал. Можна порівнювати комунікацію НАТО до і після повномасштабного вторгнення Росії в Україну; меседжі щодо України, Балтійського регіону, Чорноморського регіону або Глобального Півдня; комунікацію НАТО та ЄС у сфері протидії гібридним загрозам; візуальні репрезентації Альянсу в різні періоди. Зокрема, сучасні дослідження демонструють, що візуальна дипломатія та стратегічна комунікація НАТО пов'язані не лише з передаванням інформації, а й із конструюванням колективної ідентичності Альянсу та його образу як безпекової спільноти [3]. Це відкриває можливість застосування візуального аналізу, семіотичного підходу та дослідження політики ідентичності.

Для вивчення взаємодії НАТО з іншими безпековими акторами корисним є інституційний аналіз. Сучасні гібридні загрози потребують не лише комунікаційної реакції окремої організації, а координації між НАТО, ЄС, урядами держав-членів, експертними центрами, медіа та громадянським суспільством. Дослідження про синергії НАТО та ЄС у протидії інформаційній війні показує, що відповідь на інформаційні загрози формується через мережі експертної взаємодії, циркуляцію знань і практик, а не лише через формальні бюрократичні рішення [4].

Ще один важливий аспект – зв'язок стратегічних комунікацій із розвідувальною інформацією та політикою превентивного інформування. У період перед повномасштабним вторгненням Росії західні держави й інституції активніше використовували публічне оприлюднення розвідувальних оцінок як елемент стратегічної комунікації. Це змінює традиційні межі між секретністю, дипломатією, публічною політикою та інформаційним стримуванням. Дослідники сьогодні переконливо доводять, як відкриті сигнали, попередження й атрибуція загроз можуть використовуватися для формування міжнародної реакції [2].

Отже, операціоналізація понять у дослідженні комунікаційних стратегій НАТО має будуватися на перетині широких теоретичних категорій і конкретних індикаторів: суб'єкти комунікації, цілі, аудиторії, канали, ключові меседжі, наративи, фрейми, візуальні образи, частота й часова динаміка повідомлень, реакція на кризові події, рівень узгодженості між союзниками, зв'язок із безпековими рішеннями. Вибір методів варто вибудовувати змішаним і проблемно орієнтованим: контент-аналіз (для виявлення структури повідомлень); дискурс- і наративний аналіз (для інтерпретації смислів); аналіз подій (для вивчення динаміки кризової реакції); порівняльний аналіз (для зіставлення кейсів); цифрові методи (для дослідження онлайн-комунікації); інституційний аналіз (для розуміння координації між акторами).

У сучасній геополітиці комунікаційні стратегії НАТО є не периферійним елементом публічної дипломатії, а важливою складовою безпекової політики. Їх дослідження потребує методологічної дисципліни: чіткого визначення понять, прозорої логіки добору джерел, обґрунтованого вибору методів і критичного ставлення до меж емпіричних даних. Сучасна комунікація НАТО аналізується одночасно як інституційна практика, наративна політика, цифровий процес і механізм стратегічного стримування в умовах гібридної війни.

Список літератури:

1. Danylenko S., Patsyora Zh. NATO's communication strategies in the context of the Russian-Ukrainian war. *Actual Problems of International Relations*. 2024. Is. 158. P. 36–42. URL: https://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/opac/search.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/apmv_2024_158_6.pdf&P21DBN=UJRN.

2. Buluc R., Arcos R., Ivan C. When spies go public! Lessons learnt from the instrumentalization of intelligence for strategic communication in the run-up to the Russian-Ukrainian war. *Intelligence and National Security*. 2025. Volume 40. P.42-57. DOI: https://doi.org/10.1080/02684527.2024.2405255.

3. Schlag G. The look of NATO: Comparing visual representations of military force and alliance identity in 1984 and 2021. *European Journal of International Security*. 2025. Vol. 10, Issue 4. P. 589–610. DOI: https://doi.org/10.1017/eis.2024.56.

4. Šenk M., Hynek N. NATO/EU synergies against information warfare: a «circulatory institutionalist» model of expert voluntarism. *European Security*. 2025. *35*(2). P. 254–275. DOI: https://doi.org/10.1080/09662839.2025.2566519.

УДК 004:32-027.542+004.056(477):355.01-025.26

Обушенко Б. В.,
студент ІІІ курсу спеціальності Політологія,
Карпатський національний
університет імені Василя Стефаника

ІНФОРМАЦІЙНА ПОЛІТИКА ТА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ В ПАРАДИГМІ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ ТА ВОЄННОГО СТАНУ

Анотація: Дослідження присвячене аналізу трансформацій інформаційної політики та системи інформаційної безпеки держави в умовах гібридної війни та воєнного стану. Доведено, що

інформаційна сфера стала самостійним театром воєнних дій. Розглянуто ключові виклики: розрив між швидкістю поширення дезінформації та інерційністю офіційних комунікацій, феномен «постправди» та домінування цифрових платформ. Проаналізовано дихотомію між консолідацією інформаційного простору (телемарафон «Єдині новини») та збереженням демократичного плюралізму. Концептуалізовано феномен стратегічної прозорості як методу протидії «парадоксу секретності». Запропоновано шляхи подолання інституційної розрізненості, модернізації інфраструктури та поствоєнної нормалізації з дотриманням євроінтеграційних стандартів.

Ключові слова: інформаційна політика, інформаційна безпека, гібридна війна, воєнний стан, дезінформація, стратегічні комунікації, когнітивна стійкість, постправда, мережева взаємодія, інформаційний суверенітет.

У XXI столітті природа збройних конфліктів зазнала фундаментальних трансформацій, внаслідок яких інформаційний простір набув статусу самостійного і ключового театру воєнних дій. Гібридна війна РФ проти України переконливо довела, що інформаційний компонент еволюціонував у самодостатній інструмент досягнення стратегічних цілей, здатний підривати суверенітет без масованого застосування кінетичної зброї. Відповідно до цих змін розуміння інформаційної безпеки розширилося від вузькотехнічної дисципліни до основи загальнонаціональної обороноздатності [2, с. 154]. Сьогодні необхідний безальтернативний перехід до прямого захисту когнітивного простору нації, оскільки інформаційно-психологічні спеціальні операції (ІПСО) спрямовані на найвразливішу ланку – людську психіку [4, с. 42]. З огляду на це, головним завданням державної інформаційної політики стає формування комплексної когнітивної стійкості (resilience) суспільства.

Ця необхідність формування стійкості зумовлена насамперед тим, що сучасна аудиторія перебуває в стані хронічного інформаційного перенавантаження, що змушує психіку використовувати спрощені алгоритми обробки інформації. В епоху «постправди» емоційне забарвлення та відповідність внутрішнім стереотипам індивіда виявляються значно вагомішими за об’єктивну фактологію [4, с. 58]. Гібридна пропаганда агресора майстерно експлуатує це, конструюючи паралельні реальності для тотального розмиття меж між правдою та вимислом. У такій викривленій системі координат класичний фактчекінг поступово втрачає свою ефективність [2, с. 201]. Виникає гостра необхідність переходу від реактивного спростування до проактивного формування стратегічних наративів. Якщо в традиційних конфліктах реакцією держави були зважені, але повільні спростування, то сьогодні критично необхідна консолідація нації навколо випереджувальних смислів та ціннісних орієнтирів.

Проте практична реалізація таких завдань наштовхується на серйозний інституційний дисонанс. Одним із найгостріших викликів є вражаюча невідповідність традиційних механізмів державного управління динаміці сучасного інформаційного середовища. Ієрархічні та забюрократизовані державні апарати виявилися надто інерційними в умовах гібридної війни [4, с. 88]. Фабрикація ворожого вкиду займає лічені хвилини, тоді як офіційне спростування вимагає тривалого збору, перевірки та міжвідомчого узгодження даних. За цей час фейк встигає виконати свою деструктивну функцію. Додатково ситуацію ускладнює відсутність стратегічної єдності меседжів серед різних суб’єктів влади, що миттєво використовується ворогом для підриву довіри до держави [1, с. 76]. Подолання цього недоліку вимагає подолання бюрократії та створення горизонтальних кризових комунікаційних хабів для реагування в режимі реального часу.

Водночас докорінних змін потребує не лише структура органів влади, а й самі канали комунікації. Тотальне домінування глобальних цифрових платформ повністю змінило топологію інформаційного простору. Алгоритми соціальних мереж апріорі налаштовані на максимізацію залученості, що сприяє швидкому поширенню сенсаційного та конфліктного контенту. Офіційна державна комунікація в такій парадигмі програє конкуренцію маніпулятивним ворожим вкидам. Відповідно, традиційна патерналістська модель комунікації «зверху-вниз» виявляється недієздатною. Назріла потреба у переході до мережевих моделей взаємодії, що передбачає широке залучення волонтерських спільнот, цифрових активістів та OSINT-дослідників. Саме синергія офіційних інституцій із громадянським суспільством створює гнучку «антикрихку» структуру, яка адаптується до загроз значно швидше за неповороткі бюрократичні машини агресора [1, с. 78].

Особливого значення ці мережеві та інституційні взаємодії набули після початку повномасштабного вторгнення. Запровадження правового режиму воєнного стану стало точкою історичної біфуркації для системи національної інформаційної безпеки. Баланс між свободою слова та вимогами національної безпеки був тимчасово, але рішуче зміщений у бік посилення державного регулювання [3, с. 52]. Усвідомлення того, що безпека інформаційного простору в умовах екзистенційної війни дорівнює безпеці фізичних кордонів, стало домінантним [6, с. 112]. Однак кожен обмежувальний захід і досі вимагає ретельного обґрунтування через призму доктрини пропорційності.

Відповідно до статті 15 Конвенції про захист прав людини, держава дійсно має право на відступ від зобов'язань щодо свободи слова під час війни [4, с. 120]. При цьому стратегічний курс на повернення до медійного плюралізму та дерегуляції після завершення бойових дій має залишатися незмінним [7, с. 51].

Безпрецедентним практичним прикладом такої трансформації та консолідації інформаційного простору стало запровадження телевізійного марафону «Єдині новини». Синхронізація мовлення забезпечила життєво необхідну узгодженість стратегічних меседжів та усунула ризики появи суперечливих даних у перші, найбільш хаотичні місяці вторгнення [3, с. 54]. Хоча з позицій ліберально-демократичної теорії такий формат є звуженням плюралізму, в умовах тотальної війни марафон виконав функцію міцного та надійного щита проти ворожих ІПСО [6, с. 201]. Проте довготривале функціонування єдиного формату породжує нові виклики, зокрема неухильне зниження телеперегляду на користь нерегульованих анонімних Telegram-каналів, що сьогодні вимагає від держави постійного аудиту доцільності та змістового наповнення таких структур.

З огляду на ці виклики стає очевидним, що надійна інформаційна безпека базується не лише на рестриктивних заходах, а й на проактивних стратегічних комунікаціях. Інтеграція офіційних меседжів із низовими мережевими ініціативами надає державній політиці автентичності та емоційної глибини [3, с. 56]. У цьому процесі критично важливим є уникнення деструктивного «парадоксу секретності» – гіпертрофованого прагнення влади приховати негативну інформацію, що парадоксальним чином призводить до її неконтрольованого витоку та обростання конспірологічними чутками. Замість цього стратегія радикальної прозорості та чесне визнання втрат формують значно вищий рівень соціальної довіри. Саме така світоглядна відвертість руйнує базові наративи та нівелює колосальні зусилля ворожої пропаганди [2, с. 215].

Окрім комунікаційної та психологічної складової, ефективний захист потребує надійної технічної та організаційної бази. Гібридна агресія оголила структурні дефіцити національної системи безпеки, що наразі вимагає синергії правових, організаційних, технологічних та економічних механізмів. Хоча ухвалені Стратегії кібербезпеки та інформаційної безпеки успішно сформували концептуальну рамку планування, їх практична реалізація і далі стикається з відомчою розрізненістю, що диктує необхідність розбудови єдиних міжвідомчих координаційних центрів [4, с. 145]. Паралельно технологічна модернізація застарілої інфраструктури гостро потребує переходу до захищених хмарних середовищ та впровадження систем аналізу на базі штучного інтелекту [7, с. 50], що практично неможливо втілити без глибокої міжнародної інвестиційної підтримки [7, с. 52]. До того ж стратегічний курс України на членство в ЄС накладає жорсткі зобов'язання щодо неухильної імплементації європейських стандартів свободи слова, тому держава має на практиці довести, що тимчасові військові обмеження не трансформуються в авторитарну практику [6, с. 315].

У цьому ж контексті планування поствоєнної нормалізації інформаційного простору має відбуватися не після перемоги, а вже сьогодні. З точки зору політичної науки, існує об'єктивний ризик небажання певних владних структур відмовлятися від зручних механізмів управління інформацією [4, с. 158]. Саме тому необхідна чітка правова дорожня карта відновлення медійного плюралізму та прозорого доступу до публічних даних. Водночас не варто мати ілюзій: держава-агресор і після бойових дій продовжуватиме свої ІПСО, змістивши фокус на дискредитацію процесів відбудови та розпалювання соціальних конфліктів [3, с. 55]. Відтак, демократичний транзит має відбуватися органічно, зі збереженням потужностей моніторингу простору, але виключно під жорстким демократичним і громадським контролем.

Підсумовуючи проведене дослідження, варто констатувати фундаментальну зміну парадигми національної безпеки: інформаційна складова назавжди стала стрижневим компонентом обороноздатності, а когнітивний простір нації – життєво важливим об'єктом державного захисту. Мережевий характер новітніх загроз безапеляційно вимагає відмови від традиційної вертикальної комунікації на користь децентралізованих партнерських мереж. Для ефективної протидії ворожим маніпуляціям держава зобов'язана спиратися на політику радикальної прозорості та безупинно створювати ціннісно орієнтовані наративи. Незважаючи на те, що консолідація медіа-ресурсів є повністю виправданою в умовах екзистенційної війни, вона гостро вимагає чіткої стратегії поствоєнної нормалізації. Зрештою, довгострокова стійкість українського суспільства до будь-яких гібридних загроз може бути досягнена лише через глибокий синергетичний підхід, що поєднує подолання відомчої розрізненості, тотальну технологічну модернізацію та масове впровадження загальнонаціональних програм з медіагігієни.

Список літератури:

1. Бойченко О. В. Міжнародна інформаційна безпека: проблеми і перспективи. *Форум права*. 2009. № 3. С. 74–79.

2. Кормич Б. А. Інформаційна безпека: організаційно-правові основи : навч. посіб. Київ : Кондор, 2004. 382 с.

3. Мазуренко Л. І. Інформаційна безпека в умовах російсько-української війни: виклики та загрози. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, серія «Питання політології»*. 2022. Вип. 42. С. 50–57.

4. Нашинець-Наумова А. Ю. Інформаційна безпека: питання правового регулювання : монографія. Київ : Гельветика, 2017. 168 с.

5. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 жовтня 2021 року «Про Стратегію інформаційної безпеки» : Указ Президента України від 28.12.2021 № 685/2021. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/685/2021#Text.

6. Ткачук Т. Ю. Забезпечення інформаційної безпеки в умовах євроінтеграції України : дис.... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Ужгород, 2019. 487 с.

7. Шевчук О. Р., Ментух Н. Ф. Інвестиційна підтримка державної інформаційної безпеки України в умовах воєнного стану: аналіз актуальних законодавчих новацій. *Актуальні проблеми правознавства*. 2022. Вип. 1. С. 49–54.

УДК 327.3

Авруцький В. А.,
здобувач наукового ступеня
доктор філософії з політології,
Карпатський національний
університет імені Василя Стефаника

ІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНСЬКОГО ОБОРОННО-ТЕХНОЛОГІЧНОГО СЕКТОРУ У ЄВРОАТЛАНТИЧНУ СИСТЕМУ: ВИКЛИКИ ТА ЗМІНА ВІЙСЬКОВИХ ДОКТРИН

Повномасштабне вторгнення рф в Україну не лише прискорило перехід від однополярного постбіполярного світу до нової моделі світоустрою, але й стало безпрецедентним каталізатором розвитку інновацій у сфері оборони (Defence Tech). Інтеграція цих технологій у євроатлантичну безпекову архітектуру постає одним із ключових завдань для забезпечення стабільності демократичного світу в умовах формування нових глобальних загроз.

Україна, яка сьогодні виступає основним утилізатором військового потенціалу держави-агресора, перетворилася на глобальний полігон для випробування та масштабування новітніх військових розробок. Застосування передових безпілотних систем, засобів радіоелектронної боротьби, морських дронів та автоматизованих систем управління військами докорінно змінює парадигму ведення бойових дій. Цей унікальний бойовий досвід створює реальну перспективу для того, щоб держава закріпилася як потужний регіональний лідер і ключовий контрибутор безпеки у Центрально-Східній Європі та Чорноморському регіоні.

Водночас євроатлантична система стикається з викликом глибинної інституційної адаптації. Традиційні військові доктрини країн НАТО потребують негайного перегляду з огляду на український прецедент високотехнологічної асиметричної війни. У межах сценарію формування жорсткої біполярності, що передбачає екзистенційне протистояння демократій та неформального альянсу автократій, західні струк-

тури змушені швидко імплементувати українські Defence Tech рішення для посилення власної обороноздатності [1].

Важливим аспектом такої інтеграції є формування спільних оборонно-промислових екосистем. Трансформація міжнародної системи вимагає не лише військової, але й технологічної згуртованості. Зближення українського сектору інновацій із західним ВПК через створення спільних підприємств дозволить ефективніше протидіяти загрозам, зважаючи на позицію країн Глобального Півдня, які балансують між Заходом та авторитарним блоком, просуваючи власні інтереси. Технологічна перевага має стати тим інструментом, що утримає цей баланс на користь демократичного світу [2].

З іншого боку, гальмування процесів оборонної та технологічної синхронізації несе критичні ризики. Нездатність швидко адаптувати західні військові доктрини та інновації до нових реалій поля бою може призвести до гірших варіантів завершення війни, що означатимуть крах західного лідерства, руйнацію міжнародного права та зелене світло для ревізіоністських сил по всьому світу, де Україна ризикує втратити свою суб'єктність. Уникнення цього вимагає розуміння, що будь-який сценарій нового світового порядку – це також відображення характерів націй в історичному контексті, де українська здатність до інновацій під час екзистенційної загрози має бути інтегрована в механізми захисту вільного світу [3].

Залежно від післявоєнних моделей фіксації статус-кво – чи то «ізраїльської», чи «корейської» моделі підтримки – Україна посідає місце високомілітаризованої держави-союзника у спільному безпековому просторі. У цих умовах технологічна синхронізація стає невіддільною складовою довгострокових гарантій. Проте процес інноваційного злиття не позбавлений ризиків, ключовими з яких є можливі зміни політичних еліт у країнах-союзниках, що здатні вплинути на обсяги фінансової та військової підтримки спільних розробок.

Отже, інтеграція українського інноваційного оборонного сектору з євроатлантичним ВПК є критичною умовою для стримування подальшої агресії. Повноцінна інтеграція України та її передового технологічного потенціалу до єдиного безпекового простору є фундаментальною запорукою збереження дієздатної міжнародної системи.

Список літератури:

1. Gill O., Matlack J.-W., Schwartz S. Ukraine's Drone Ecosystem and the Defence of Europe: Lessons Lost Can't be Learned. URL: https://www.lse.ac.uk/ideas/Assets/ Documents/Research-Reports/2025-04-05-DRONES-MatlackSchwartzGill-FINAL-WEB. pdf (дата звернення: 31.05.2026).

2. Ukraine 2036: How Today's Investments Will Shape Tomorrow's Security / V. Dubovyk et all. *CEPA*. URL: https://cepa.org/comprehensive-reports/ukraine-2036-how-todays-investments-will-shape-tomorrows-security/ (дата звернення: 31.05.2026).

3. Langum B. A. Adapt, Lead, Win: NCO Lessons from Ukraine. URL: https://www.armyupress.army.mil/Journals/NCO-Journal/Archives/2024/October/NCO-Lessons-from-Ukraine/ (дата звернення: 31.05.2026).

0

УДК 94.4+94 (479.22) «2000/2014»

Гончаренко А. В.,
кандидат історичних наук,
доцент кафедри історії,
Сумський державний університет

ЕНЕРГЕТИЧНА ПОЛІТИКА ЄС ЩОДО ГРУЗІЇ НА ПОЧАТКУ XXI ст.

Оскільки Грузія не має серйозних запасів нафти і газу, Європейський Союз зацікавлений у ній як у країні-транзитері. З цієї причини ЄС підтримує розвиток проекту TRACECA, в рамках якого реалізується перспективний транспортний маршрут Захід-Схід. У Плані дій для Грузії енергетика та транспорт є пріоритетними напрямками. Основними завданнями є: продовження взаємодії з енергетичних питань в Каспійському та Чорноморському регіонах, підтримка розвитку інфраструктури, що пов'язана з видобуванням каспійських ресурсів, сприяння транзиту нафти і газу [3].

Головними маршрутами, що проходять через територію Грузії, є нафтопроводи Баку-Тбілісі-Джейхан (БТД) та Баку-Супса, газопровід Баку-Тбілісі-Ерзурум (БТЕ).

Будівництво трубопроводу Баку-Супса в 1997–1998 рр. призвело до зростання іноземних інвестицій в економіку Грузії. Не дивлячись на те, що основою проекту був укладений у 1994 р. «Контракт століття», його реалізація принесла грузинському бюджету 370 млн. доларів (72,8% загальної суми інвестицій за два роки). Після завершення будівництва в 1999 р. надходження інвестицій зменшилося в 3,5 рази з 265 млн. доларів до 82 млн. доларів.

Будівництво трубопроводів Баку-Тбілісі-Джейхан (БТД) та Баку-Тбілісі-Ерзурум (БТЕ) детермінувало істотні зміни в status quo на Південному Кавказі. БТД можна вважати одним із самих суперечливих та політизованих трубопроводів. Він став одним із найдорожчих трубопроводів у світі вартістю 4,6 млрд. доларів з довжиною 1768 км. Трубопровід почав працювати в липні 2006 р., його потужність складала 1 млн барелів нафти в день. Паралельно з БТД проходить газопровід БТЕ (також відомий як Південно-Кавказький трубопровід), який транспортує природний газ з родовища Шах-Деніз в Азербайджані через Тбілісі та з'єднується з національною газотранспортною мережею Туреччини в Ерзурумі. БТЕ почав функціонувати в грудні 2006 р. із загальною пропускною здатністю 6 млрд. куб. на рік. Більшість газу експортується до Туреччини, і лише незначна частина прямує до Європи через транзитну Грецію. Європейські лідери назвали обидва трубопроводи одним із найважливіших проектів XXI ст. тому, що для ЄС трубопровід є важливим фактором для збереження енергетичної безпеки. А проекти БТД та БТЕ можуть допомогти ЄС уникнути стратегічної залежності від російських енергопостачання та маршрутів доставки [1, с. 4].

Також слід згадати проект газопроводу «Nabucco», який отримав пріоритетне значення в інфраструктурній програмі ЄС, оскільки був націлений на постачання газу в обхід Росії, але потім зійшов до локального рівня. Внаслідок цього його протяжність була скорочено вдвічі, а проектну потужність зменшено з 31 млрд. куб. газу на рік до 10 млрд. куб. газу на рік [2]. Не дивлячись на те, що проект «Nabucco» не було реалізовано, плюсом для Грузії було те, що вона отримує доходи безпосередньо від

транзиту енергоносіїв та має можливість використовувати частину транспортованих ресурсів або купувати їх за пільговими цінам.

Крім транзиту енергоресурсів у Тбілісі розраховували на поглиблення співробітництва у міжнародному транспортному проекті «Європа-Кавказ-Азія» (TRACECA). ЄС також висловлював необхідність розвитку маршрутів на Схід, поставивши наступні завдання: вирішення проблем у галузі транспортної безпеки; поліпшення якості послуг; спрощення процедур перетину кордонів; підвищення транзитної ролі Грузії з урахуванням процесів регіональної інтеграції [3].

Тбілісі розраховував на активну участь в цій європейській ініціативі. TRACECA був запущений ще в 1993 р., і не дивлячись на те, що Європейська Комісія вже його не фінансувала, вона продовжувала надавати йому всебічну підтримку. В середині 10-х рр. XXI ст. Грузія реалізовувала декілька інвестиційних проектів у рамках TRACECA за підтримки Євросоюзу та міжнародних організацій. Зокрема, планувалося покращення транспортної інфраструктуру країни – будівництво шосе та дороги, логістичного центру та збільшення контейнерних перевезень до Баку [4].

В лютому 2014 р. ЄС розпочав переговори щодо приєднання Грузії до Енергетичної спільноти. Співпраця Тбілісі з Європейським Союзом в енергетичному секторі відбувалася в двосторонньому форматі, як частина Угоди про асоціацію, підписана в 2014 р. [7]. До положень про співробітництво в енергетичній частині Угоди про асоціацію належать такі питання: створення конкурентних, прозорих та ефективних енергетичних ринків, що дозволить третім сторонам доступ до мереж та споживачам, відповідно до стандартів ЄС, а також розроблення відповідної нормативної бази; по-друге, через співпрацю в регіональних енергетичних питаннях можливе приєднання Грузії до Договору про енергетичну спільноту [6, с. 42].

Проте, не дивлячись на багато позитивних сторін співпраці Тбілісі та ЄС в енергетичному напрямку на початку XXI ст., корупція в грузинській енергетиці проявлялася в різних формах та на різних рівнях. Хоча Грузія досягла успіхів у боротьбі з корупцією в 2004–2012 рр., проблема була дуже серйозною. Наприклад, у доповіді Європейської Комісії в 2011 р. про запровадження Європейської політики сусідства в Грузії зазначено, що існує ціла низка серйозних проблем, включаючи корупцію серед високопосадовців, непрозорість процесів закупівель та приватизації, слабку звітність про управління резервними фондами, порушення майнових прав та непрозорість у грузинському медіа-просторі. Грузинські аналітики стверджували, що більшість грузинського бізнесу все ще перебувала під контролем державних чиновників та осіб, близьких до політичних кіл [5, с. 11].

Отже, на початку XXI ст. Грузії отримала шанс стати частиною європейського коридору. ЄС пропонував підтримку щодо розширення виробництва і транспортування нафти та газу до Європи, і в той же час наполягав на впровадженні своїх стандартів та норм у національне законодавство. Європеїзація не передбачала негайного та повного перегляду існуючих національних правил, щоб привести їх у відповідність до європейських. ЄС надає державам-партнерам можливість обирати європейські норми, які вони зможуть виконати у найближчому майбутньому. У зв’язку з цим Грузія мала самостійно вирішувати питання щодо того, якою мірою вона хоче бути членом Європейської енергетичної спільноти.

Підтримка європейських норм та стандартів передбачає прозорість в ціноутворенні та в процесі транспортування ресурсів, а також у скороченні монополій в

енергетичному секторі. Це дозволить підвищити рівень довіри між енергодобувними та споживаючими державами, а також безпеки транзитної інфраструктури, поглибить співпрацю між ними та уніфікує їх інтереси.

Список літератури:

1. Badalyan L. Interlinked Energy Supply and Security Challenges in the South Caucasus. *Caucasus Analytical Digest.* 2011. № 33. Oil and Gas Pipelines in the South Caucasus. P. 2–5. URL: https://css.ethz.ch/content/dam/ethz/special-interest/gess/cis/center-for-securities-studies/pdfs/CAD-33-2-5.pdf

2. Caneva S. EU–Russia Energy Relations: Lack of Unity in the Union. *E-International Relations.* 2011. March 7. URL: https://www.e-ir.info/2011/03/07/eu-russia-energy-relations-lack-of-unity-in-the-union/.

Розділ ІІІ
Вибори та електоральні процеси в Україні та світі: глобальний і регіональний виміри

УДК 342.8:324(498)

Бурдяк В. І.,
доктор політичних наук, професор, професор кафедри політології та державного управління,
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича,
Чернівці, Україна

ПРЕЗИДЕНТСЬКІ ВИБОРИ В РУМУНІЇ У КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ДЕМОКРАТИЧНИХ СТАНДАРТІВ

Вибори президента – один з найважливіших механізмів реалізації народовладдя в демократичній державі, що забезпечують громадянам можливість впливати на формування вищих органів влади та визначати політичний курс країни. Демократичні вибори ґрунтуються на принципах вільного волевиявлення, рівності виборчих прав, прозорості та конкурентності. Дослідження особливостей президентських виборів дозволяє краще зрозуміти функціонування демократичної системи та роль громадян у політиці держави.

Відповідно до положень Конституції Румунії, 24 листопада 2024 р. у державі відбулися чергові президентські вибори, які привернули значну увагу румунського суспільства і міжнародної спільноти, зокрема України. Особливий інтерес до виборів спричинила потреба оцінки можливих змін у зовнішньому політичному курсі Румунії в умовах триваючої російсько-української війни та загострення безпекової ситуації в регіоні. У центрі суспільної та експертної уваги були програмні засади кандидатів щодо підтримки України, їхнє ставлення до рф, перспектив розвитку трансатлантичного партнерства, взаємодії зі США, рівень відданості принципам європейської та євроатлантичної інтеграції. Важливим критерієм оцінки кандидатів була їхня здатність забезпечити ефективне політичне керівництво державою в умовах можливого посилення регіональних безпекових загроз.

Значення президентських виборів посилювала стратегічна роль Румунії у підтримці України після початку повномасштабного російського вторгнення. Як зазначають дослідники, Румунія стала одним із ключових партнерів України, надаючи військово-технічну допомогу, сприяючи підготовці українських військовослужбовців, забезпечуючи функціонування важливих логістичних маршрутів для експорту української аграрної продукції на світові ринки [1].

Водночас вагомим чинником формування проукраїнської політики Румунії була позиція чинного президента Клауса Йоганніса. Зі зміною президента могли відбутися і зміни в політиці Румунії щодо України. Тож, президентські вибори розглядали не лише як внутрішньополітичну подію, а й як фактор, здатний вплинути на

подальший розвиток румунсько-українських відносин, рівень підтримки України та загальну зовнішньополітичну орієнтацію Румунії в контексті сучасних геополітичних викликів.

За результатами першого туру президентських виборів жоден із кандидатів не отримав абсолютної більшості голосів виборців, необхідної для перемоги в першому турі. Підсумки голосування виявилися несподіваними і для політичних аналітиків, і для значної частини суспільства. Найбільшу кількість голосів здобув незалежний кандидат ультраправого спрямування Келін Джорджеску, політичні погляди якого в ЗМІ й експертному середовищі нерідко характеризувалися як проросійські. Друге місце посіла ліберальна кандидатка Олена Ласконі. За виборчим законодавством Румунії, саме ці кандидати мали взяти участь у другому турі виборів, призначеному на 8 грудня 2024 р.

Однак, подальший перебіг виборчого процесу набув безпрецедентного характеру. 6 грудня 2024 р. Конституційний суд Румунії ухвалив рішення про анулювання результатів першого туру президентських виборів. Підставою для такого рішення стали висновки щодо наявності зовнішнього втручання у виборчий процес та здійснення масштабної інформаційної кампанії, яка, за оцінками державних органів, мала ознаки впливу на громадську думку за моделями, характерними для російських інформаційних операцій. Таким чином, ситуація навколо президентських виборів стала предметом широкої суспільно-політичної дискусії про забезпечення виборчої безпеки, захисту демократичних процедур та протидії зовнішньому втручанню у виборчі процеси [4].

Особливу увагу привертала кандидатура К. Джорджеску, який на початку виборчої кампанії не розглядався як один із головних претендентів на посаду президента. Його електоральна підтримка значною мірою формувалася серед молоді, населення сіл, фермерів та груп найманих працівників. Важливим чинником його політичного успіху стало активне використання цифрових комунікаційних платформ, насамперед соціальної мережі TikTok, що дозволило ефективно поширювати передвиборчі меседжі серед широкої аудиторії виборців.

Передвиборча програма кандидата характеризувалася критикою діяльності правлячої коаліції, до складу якої входили провідні політичні партії Румунії, акцентуванням уваги на проблемах корупції та необхідності посилення національного суверенітету. К. Джорджеску виступав за зміцнення ролі християнських цінностей у суспільному житті, посилення державного контролю над стратегічними галузями економіки, а також обстоював позицію невтручання Румунії у російсько-українську війну. Окремі його заяви та політичні ініціативи викликали дискусії щодо прав людини та ставлення до ЛГБТ-спільноти. Попри це, у ході виборчого процесу державні органи висловлювали застереження щодо можливих порушень виборчого законодавства та застосування маніпулятивних технологій впливу на виборців, що зрештою стало одним із чинників недопущення кандидата до участі у повторних виборах [5].

Натомість О. Ласконі представляла проєвропейський політичний курс, підтримуючи подальшу інтеграцію Румунії до європейських та євроатлантичних структур, зокрема Євросоюзу та НАТО. Вона наголошувала у програмі на важливості розвитку стратегічного партнерства з США та державами Заходу, дотриманні принципів ліберальної демократії й секуляризму, виступала за підтримку України, включаючи збільшення обсягів військової допомоги [6].

Суттєвий вплив на політичний процес справило й рішення Конституційного суду Румунії щодо анулювання результатів першого туру виборів. У зв'язку з цим, чинний президент К. Йоганніс, який обіймав посаду глави держави впродовж двох президентських термінів (2014–2019 та 2019–2024 рр.), продовжив виконання своїх повноважень до завершення нового виборчого процесу. Перший тур повторних президентських виборів відбувся 4 травня 2025 р. Оскільки жоден із кандидатів не здобув абсолютної більшості голосів, ЦВК призначила проведення другого туру на 18 травня 2025 р.

Електоральну конфігурацію кандидатів, які пройшли до другого туру виборів президента, українське експертне середовище сприйняло неоднозначно [3]. Це зумовлювала особлива роль Румунії, як одного з ключових регіональних партнерів України у контексті російсько-української війни, зокрема в сферах військово-технічної, гуманітарної та логістичної підтримки. Тож, питання щодо майбутнього зовнішньополітичного курсу нового президента Румунії та його позиції щодо України набуло підвищеної актуальності, хоча і залишалося невизначеним через високу конкуренцію між основними кандидатами.

За результатами першого туру найбільшу підтримку виборців отримав лідер ультраправої політичної сили «Альянс за єдність румунів» (AUR) Дж. Сіміон, який набрав майже 41% голосів. Друге місце посів чинний мер Бухареста Н. Дан із результатом біля 21% голосів виборців. Третю позицію зайняв представник урядового політичного табору К. Антонеску, який отримав трохи більше 20% голосів. Значну електоральну підтримку також здобув колишній прем'єр-міністр В. Понта, за якого проголосували близько 13% виборців.

Другий тур виборів, що відбувся 18 травня, завершився перемогою Н. Дана, який у конкурентній боротьбі з фаворитом перегонів Дж. Сіміоном здобув 53,6% голосів, і це забезпечило йому посаду президента Румунії [2]. Ситуація з кандидатами, які пройшли до другого туру виборів для України була тривожною [3]. Відповідь на питання про те, хто ж стане новим президентом Румунії й яку політику він буде проводити стосовно нашої держави було настільки ж важливим, як і те, що його неможливо було спрогнозувати.

Слід нагадати, що К. Джорджеску, а потім і Дж. Сіміона підтримували представники адміністрації Д. Трампа. Навіть після скасування результатів першого туру виборів 6 грудня, коли було доведено, що К. Джорджеску використав у маніпулятивних цілях соціальні мережі, приховав інформацію про фінансування своєї виборчої кампанії, віце-прем'єр США Джей ді Венс з трибуни конференції у Мюнхені засудив це рішення Конституційного суду Румунії. Поруч з кандидатом Дж. Сіміоном на виборчій дільниці був К. Джорджеску, підтримуючи першого в боротьбі за посаду президента. Схильність Дж. Сіміону виявив і міністр охорони здоров'я США Роберт Кенеді – молодший. Це свідчило, що адміністрація США мала намір підтримувати Дж. Сіміона і просувати в політиці і надалі, якщо не в цьому, то в наступному виборчому циклі, оскільки цей проросійський політик користувався підтримкою трампістів.

Президентські вибори створили серйозний прецедент для політиків, які не могли / не хотіли згуртуватися проти ультраправої популістської загрози. Втім, суспільство могло об'єднатися, що зрештою показали результати голосування, адже за Н. Дана проголосували і виборці К. Антонеску і виборці Є. Ласконі.

Нікушор Дан – математик за освітою, доктор наук, відомий у Румунії, як борець проти корупції у сфері міської забудови. У 2006 р. він створив громадянську асоціацію «Врятуємо Бухарест», яка в судах домагалася скасування незаконних девелоперських проєктів. Згодом він долучився до створення партії «Союз порятунку Румунії» (USR), що вела антикорупційну боротьбу вже в межах всієї країни. У 2020 р. він, як незалежний кандидат, виграв вибори мера Бухареста. У публічному просторі Н. Дан стриманий, у дискусіях уникав популізму, що посилювало контраст між ним і Дж. Сіміоном. Політична програма кандидата на посаду президента Н. Дана кардинально відрізнялася від програми його опонента Дж. Сіміона: він виступав за економічні реформи, скорочення дефіциту бюджету та зміцнення зв'язків Румунії з ЄС. Н. Дан не вживав у виступах націоналістичної риторики та прагнув не робити різких заяв.

На виборах його підтримали в основному жителі великих міст, представники освічених верств суспільства і ті, хто пов'язує майбутнє Румунії з євроінтеграцією. Н. Дан неодноразово заявляв про необхідність і надалі надавати допомогу Україні, переконував, що перемога Києва у російсько-українській війні відповідає інтересам усього регіону ЦСЄ. Таким чином, результати виборів і обрання президентом Румунії Н. Дана дають підстави для переконань, що позиція сусідньої держави щодо України залишатиметься такою ж, якщо новий президент не відійде від своїх передвиборних обіцянок і буде продовжувати курс на підтримку України та допомогу нашій державі у часи війни з рф.

Отже, аналіз президентських виборів у Румунії в контексті європейських демократичних стандартів дає підстави стверджувати, що виборчий процес є важливим індикатором рівня розвитку демократії, верховенства права та політичної культури держави. Проведення виборів відповідно до принципів загального, рівного та вільного виборчого права, політичного плюралізму, прозорості та відкритості виборчих процедур є необхідною умовою забезпечення легітимності державної влади та довіри громадян до демократичних інститутів.

Події, пов'язані з виборами президента 2024–2025 рр. у Румунії, засвідчили стійкість демократичних механізмів і наявність нових викликів для виборчого процесу. Увагу привернули питання інформаційної безпеки, впливу цифрових платформ на формування громадської думки, поширення дезінформації та можливого зовнішнього втручання у виборчі процеси. Реакція державних інституцій на виявлені загрози показала прагнення захисту конституційного ладу, відповідність виборчого процесу демократичним принципам.

Важливим аспектом стало функціонування механізмів конституційного контролю та виборчого адміністрування, які відіграли ключову роль у забезпеченні законності виборів. Це вказує на значення незалежних державних органів як гаранта дотримання виборчих прав громадян та демократичних процедур. Водночас ситуація навколо виборів показала необхідність подальшого вдосконалення нормативно-правової бази щодо регулювання політичної реклами в цифровому середовищі, фінансування виборчих кампаній та протидії інформаційним маніпуляціям.

Досвід Румунії підтверджує, що сучасні демократичні вибори слід оцінювати не лише з позиції формального дотримання виборчих процедур, а й з огляду на забезпечення справедливого інформаційного середовища, рівних можливостей для кандидатів, ефективного захисту виборців від зовнішніх і внутрішніх загроз демократичному процесу. Важливе значення має співпраця держави з інституціями ЄС та

імплементація рекомендацій міжнародних організацій щодо вдосконалення виборчого законодавства.

Тож, президентські вибори в Румунії – важливий приклад практичної реалізації європейських демократичних стандартів, що продемонстрував потребу адаптації виборчих механізмів до сучасних політичних і технологічних викликів. Подальше зміцнення демократичних інститутів, підвищення прозорості виборчого процесу та розвиток громадянської культури сприятимуть утвердженню демократичних цінностей, зміцненню довіри суспільства до влади та забезпеченню стабільного демократичного розвитку Румунії.

Список літератури:

1. Весоловскі Т. Нинішні вибори в Румунії можуть вплинути на підтримку України. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/rfe-rl-rumuniya-vybory-ukrayina-klaus-yohannis/ 33212211.

2. На виборах президента Румунії ліберал Дан переміг антиукраїнського Сіміона. Чому це важливо? *BBC News Україна*. 18.05.2025. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/articles/ c7805keln0xo.

3. У другий тур виборів президента Румунії вийшли Джордже Сіміон і мер Бухареста Нікушор Дан. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/news-vybory-rumunija-druhyj-tur/ 33404913.html.

4. Ozerkan Fulya. Calin Georgescu emerges as frontrunner in Romanian election, driven by TikTok support. *Fortune Europe.* 2024. 30 november.

5. Romania's ruling parties agree on dates for presidential and parliamentary elections. *Romania Insider*. 2024. 4 July.

6. Sondaj AtlasIntel: Elena Lasconi, în fața lui Călin Georgescu în cursa pentru Cotroceni (ro-RO). 2024. 28 november.

УДК 324:329.17:321.7(439)"2026"

Остапець Ю. О.,
доктор політичних наук,
в. о. завідувача кафедри філософії,
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Левкулич В. В.,
доктор філософських наук,
декан факультету суспільних наук,
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

ВИБОРИ ДО НАЦІОНАЛЬНОЇ АСАМБЛЕЇ УГОРЩИНИ 2026 РОКУ: МІЖ «НЕЛІБЕРАЛЬНОЮ ДЕМОКРАТІЄЮ» ТА ПРОЄВРОПЕЙСЬКИМ КУРСОМ

Парламентські вибори в Угорщині стали подією, яка була суттєво важливою, як для Угорщини, так і для Євросоюзу в цілому. Їх непересічна знаковість обумовлювалася низкою чинників. По-перше, впливом на внутрішньополітичний курс Угорщини.

По-друге, важливістю для відносин з Європейським Союзом. По-третє, демонстраційним впливом на країни Центрально-Східної Європи. Політична модель Угорщини сприймалася як позитивний досвід так званої «неліберальної демократії» [9]. По-четверте, руйнування «сірої зони» впливу Росії на країни Центральної Європи і ЄС в цілому. По-п'яте, актуальністю для України. Російсько-українська війна останнім часом стала новим кліведжом, який поділяє європейські держави, політичні сили, виборців на тих хто підтримує Україну і тих, хто виступає проти.

Головна характеристика виборчої кампанії – протистояння партій «Фідес» (В. Орбан) і «Тиса» (П. Мадяр). В. Орбан з партією «Фідес» перемагав на парламентських виборах в Угорщині з 2010 року і шістнадцять років поспіль очолював угорський уряд. Вперше виклик домінантній партії у 2024 році на виборах до Європарламенту зробила партія «Тиса» [5; 11; 13]. Тоді і стало зрозуміло, що вибори 2026 року будуть важкими, токсичними і важливими перш за все для Угорщини.

Шістнадцятирічне домінування партії «Фідес» мало вагомі наслідки для деформації демократії (2010–2026): 1) внесення змін до Конституції, які послабили баланс стримувань і противаг, позбавивши ключові інститути незалежності (наприклад Конституційний Суд); 2) реформу виборчого законодавства, де переважав мажоритарний компонент, а сама система дозволяла правлячій партії продукувати конституційну більшість; 3) монополію урядової влади в державі; 4) високий рівень монополізації впливу на ЗМІ; 5) політизацію судової влади у аспекті призначення суддів та контролю над судовою владою; 6) обмеження прав неурядових організацій (особливо з іноземним фінансуванням) [3; 9].

Відразу слід зазначити про те, що урядова партія «Фідес», програючи «Тисі» в передвиборчих електоральних рейтингах, суттєво вигравала в організації виборчої кампанії. Вітчизняний політтехнолог О. Постернак окреслив сім факторів, які на його думку, незважаючи на високі передвиборчі рейтинги «Тиси», сприяли партії «Фідес». До таких факторів він відносить наступні: «1) виборчу географію (перерозподіл мажоритарних округів на користь «Фідес»); 2) ефект виборчої формули з компенсаційними голосами, коли переможцю у мажоритарному окрузі додавалися ще й «електоральні бонуси» до результатів за партійними списками; 3) «мігруючий бюлетень» у мажоритарних округах (виборець за кордоном, або не у своєму окрузі може запросити бюлетень із кандидатами-мажоритарниками зі свого округу); 4) мотиваційні «мережі», які створені урядовою партією (соціальні проєкти, ліки, продуктові талони, гроші, субсидії, підвищення зарплат вчителів, премії для правоохоронців тощо); 5) високий результат третьої сили і можливість урядової партії утворити з нею більшість. В даному випадку це ультраправа «Наша Батьківщина» при умові низького результату опозиційної «Тиси»; 6) медійна монополія В. Орбана та уведення з жовтня 2025 року в ЄС обмеження на політичну рекламу в Meta та Googl під час виборів змусила «Тису» відійти від таргетованої реклами до безпосередньої взаємодії з виборцями на мітингах, прямих ефірах, зустрічах; 7) гіпертоксичність кампанії через велику кількість компроматів» [8].

Виборча кампанія партії «Фідес» була організована шаблонно, так як робив це В. Орбан, починаючи з 2010 року за рекомендацією американських політтехнологів А. Фінкельштейна та Дж. Бірнбаума. У 2026 році вказані рекомендації не спрацювали. В той же час їхні поради допомогли В. Орбану повернутися до влади в 2010 році з конституційною більшістю. Тож у всіх трьох наступних, переможних парламент-

ських кампаніях він використовував ті самі апробовані методи. Сутність цих методів Д. Тужанський передає наступним чином: «По-перше, зосереджуватися не на собі чи власних обіцянках, а на дискредитації опонентів та деморалізації їхніх виборців. По-друге, знайти або вигадати ворога і демонізувати його настільки, щоб найбільш лінивий виборець захотів прийти і проголосувати проти цього ворога (та за В. Орбана, який із ним бореться). По-третє, цей ворог має бути персоніфікований, тобто ви повинні воювати не тільки проти лібералів, а проти «лібералів на чолі з Дж. Соросом» тощо. По-четверте, при цьому не треба боятися поляризувати суспільство. Навпаки, поляризація грає на руку В. Орбану, бо посилює відчуття того, що міфічні вороги справді існують, і загроза від них є реальною. По-п'яте, усі ці дії мають бути системними і тривалими у часі настільки, щоби перемога «Фідес» була очевидною ще до офіційного початку виборчої кампанії» [14].

Основні суб'єкти виборчого процесу. Партія «TISZA» (Тиса») (повна назва – *Tisztelet és Szabadság Pártja*, тобто «Партія поваги і свободи») зареєстрована в Угорщина у 2020 році. Її реальна політична вагомість і популярність різко зросли у 2024 році, коли до партії приєднався політик П. Мадяр (лідер партії), відтак вона стала центром нової опозиції проти уряду В. Орбана, і здобула високий результат на виборах до Європейського парламенту (6–9 червня 2024). На виборах до Європарламенту партія «Тиса» здобула 29,7 % голосів виборців (7 депутатських мандатів). П. Мадяр був названий Д. Тужанським (експертом Інституту Центральноєвропейської політики) «чорним лебедем угорської політики» [5; 11; 13].

На початку лютого 2026 р. «Тиса» публічно представила передвиборчу програму під назвою «Дієва та гуманна Угорщина» [5]. Програма партії побудована на чотирьох принципах: «1) мирна і «впорядкована» Угорщина: без війни, без військового призову, мир всередині держави; 2) вільна і щаслива Угорщина: демократичні рамки, свобода та суспільний добробут; 3) «чиста» і прогресивна Угорщина: верховенство права, відновлення суспільної довіри, нульова толерантність до корупції; 4) багата й успішна Угорщина: прогрес на основі результатів, реальне зростання, можливості для кожного» [15].

Партія «Фідес» (*Fidesz – Magyar Polgári Szövetség*, «Фідес – Угорський громадянський союз») – це правляча політична сила в Угорщині (2002–2006; 2010–2026), заснована у 1998 році як молодіжний антикомуністичний рух. Ідеологічна еволюція партії виглядає наступним чином: від лібералізму до націонал-консерватизму і правого популізму. В останні роки партія почала реалізовувати концепцію «нелібераль-ної демократії». Ключова заява про те, що Угорщина будує «нелібералну демократію» була озвучена В. Орбаном 26.07.2014 у м. Беїле-Тушнад (Румунія) в рамках так званого «Літнього університету Тушваньош» (політичний форум угорців, дискусійна платформа) [9]. «У виступі перед своїми прихильниками В. Орбан зазначив, що «глобальні політичні процеси зумовили необхідність відходу в державному управління від ідей «ліберальної демократії», які не забезпечують сталий економічний розвиток та підвищення рівня життя в Угорщині, замість цього у сучасних умовах угорцям необхідно дотримуватися принципу «захисту національних інтересів» [16]. Критикуючи цінності лібералізму, В. Орбан задекларував, що нова держава, яка формується в Угорщині, буде нелібералною демократією. При цьому угорський прем'єр-міністр назвав прикладами «ідеальних» політичних систем, які необхідно наслідувати, такі країни як Росія, Сінгапур, Туреччина та Китай» [16].

Більш чітке окреслення того, що таке «нелібералька демократія» В. Орбан зробив на черговому світовому з'їзді консерваторів у Будапешті 19 травня 2022 року, де він озвучив 12 тез, які він вважає основою консервативної політики: «1) суверенітет понад усе (країна має самостійно приймати рішення без зовнішнього диктату); 2) сильна національна ідентичність (збереження культури, мови та традицій – ключ до стабільності); 3) контроль над міграцією; 4) традиційні цінності та сім'я; 5) економічний прагматизм (політика має бути орієнтована на національні інтереси, а не ідеологію); 6) сильна держава; 7) безпека як пріоритет внутрішньої і зовнішньої політики; 8) критика ліберальної моделі західної демократії; 9) контроль над медіа-ресурсами та інформаційний вплив; 10) політична стабільність; 11) альянси з однодумцями (співпраця з іншими консервативними силами в Європі та світі; 12) довгострокове стратегічне мислення (політика не на один виборчий цикл, а на покоління)» [14].

Партія «Наша Батьківщина» (*Mi Hazánk Mozgalom*) – це угорська праворадикальна політична сила**,** яка діє в Угорщина і займає більш жорсткі позиції, ніж правляча «Фідес». Заснована у 2018 році Л. Тороцкаї. Ідеологічно позиціонує себе як ультраправа націоналістична партія. Головні програмні маркери цієї партії є такі: жорстка антиміграційна політика; захист «національної ідентичності»; євроскептицизм, обмеження впливу «брюсельської бюрократії»; посилення ролі держави; підтримка угорського бізнесу, критика глобалізації.

«Демократична коаліція» (*Demokratikus Koalíció*) – це одна з основних опозиційних партій Угорщини, яка дотримується ліберально-центристських та проєвропейських поглядів. Створена у 2011 р. Ф. Дюрчані, який залишив лави Соціалістичної партії Угорщини.

«Угорська партія двохвостого собаки» (угор. Magyar Kétfarkú Kutya Párt; скорочено) – пародійна політична партія в Угорщині, існуюча де-факто з 2006 р. (утворена в м. Сегед) та зареєстрована офіційно у 2014 р. Саму ідею назви політичної партії було взято із англійської ідіоми «як собака з двома хвостами» (англ. – «*like a dog with two tails*»), яку, згідно Кембриджського словника, використовують у випадку, коли хочуть сказати, що «хтось дуже задоволений чимось» [6, с. 371–374]. Партія через гумор і абсурдні обіцянки висміює політику та водночас займається реальними громадськими ініціативами. Серед таких обіцянок є «безкоштовне пиво», «вічне життя», «два заходи сонця» та інші. На парламентських виборах 2022 року мала підтримку 3, 5 % голосів виборців.

Характеристика результатів виборів. За підрахунками 100 % виборчих бюлетенів до Національної Асамблеї Угорщини пройшли 3 політичні партії: «Тиса», «Фідес» і «Наша Батьківщина». Партія «Тиса» здобула конституційну більшість депутатських мандатів (141). Явка виборців становила 79,6 %, що є найвищим показником за всю історію посткомуністичної Угорщини. Результати виборів подано в таблиці 1.

До ключових причин поразки В. Орбана експерти відносять такі: 1) соціально-економічні чинники (вибори відбулися в умовах тривалого погіршення економічної ситуації та зростаючого соціального невдоволення в Угорщині); 2) інституційні та політичні чинники (монополія над ЗМІ після створення фундації «KESMA» [14], вплив на судову владу, посилення урядової влади, корупція); 3) зовнішньополітичні чинники (зближення з Росією, конфлікти з керівництвом Євросоюзу, блокування виділення коштів на підтримку України); 4) неефективність виборчої кампанії, яка була побудована виключно на антиєвропейській та антиукраїнській риториці з метою

знайти зовнішнього ворога; 5) поява нового лідера загальнонаціонального масштабу та дієвої опозиції [1; 2; 10; 12].

Таблиця 1

Результати виборів до Національної Асамблеї Угорщини 12 квітня 2026 року

Партія / виборчий блок	Одномандатні округи, к-ть мандатів	Загально-державний округ, к-ть голосів (%), к-ть мандатів	Загальна к-ть мандатів (%)	К-ть виборців, які проголосували
Тиса	96	53,1 % (45)	141 (70,8 %)	3385890
Виборчий блок «ФІДЕС» / ХДНП	10	38,6 % (42)	52 (26,1 %)	2215225
Партія «Наша Батьківщина»	0	5,7 % (6)	6 (3,0 %)	345252
ДК	0	1,1 %	0	70298
Угорська партія двохвостого собаки	0	0,8 %	0	51965
Всього	106	93	199	

Джерело: побудовано автором на основі [17; 18]

Основні чинники, які посприяли виграшу П. Мадяра є такі: 1) суспільно-політичні чинники (накопичений запит на зміну влади після тривалого правління В. Орбан, зростання протестних настроїв і мобілізація виборців, які прагнули оновлення політичної системи); 2) іміджеві чинники (позиціонування П. Мадяра як «нового обличчя» та антисистемного політика, здатного запропонувати альтернативу чинній моделі управління); 3) антикорупційний порядок денний (чіткі обіцянки боротьби з корупцією, підвищення прозорості влади та повернення державних активів); 4) консолідація опозиційних сил, ефективна мобілізація електорату та уникнення розпорошення голосів; 5) проєвропейська риторика, орієнтація на відновлення співпраці з Європейським Союзом та покращення міжнародного іміджу країни; 6) ефективність виборчої кампанії (активне використання сучасних каналів комунікації, зрозумілі меседжі та контраст із негативною риторикою опонентів); 7) особистісний фактор (харизма, публічність і здатність формувати довіру серед широких верств населення) [1; 2; 10; 12].

Висновки. Узагальнюючи результати проведеного дослідження, слід зазначити, що парламентські вибори в Угорщині 12 квітня 2026 року стали знаковою подією як для внутрішньополітичного розвитку держави, так і для ширшого європейського контексту. Встановлено, що виборча кампанія відзначалася високим рівнем конфліктності, використанням технологій негативної мобілізації, активною роллю зовнішніх акторів та значним впливом медійного середовища. Протистояння між партіями «Фідес» і «Тиса» набуло характеру системного політичного конфлікту між моделлю «неліберальної демократії» та проєвропейським реформістським курсом.

Аналіз результатів виборів засвідчив, що перемога партії «Тиса» та здобуття нею конституційної більшості стали проявом так званої «електоральної революції», яка відображає глибокий суспільний запит на зміну політичної еліти, оновлення

інститутів влади та відновлення демократичних стандартів. Визначено, що ключовими чинниками поразки «Фідес» стали соціально-економічне невдоволення, накопичені інституційні дисбаланси, зовнішньополітичні суперечності та неефективність виборчої стратегії, побудованої на конфронтаційній риториці. Водночас успіх «Тиси» зумовлений консолідацією опозиції, ефективною комунікацією з виборцями, антикорупційним порядком денним і появою нового політичного лідера, який уособлює альтернативу попередньому курсу.

Акцентовано, що поразка В. Орбана – це суттєвий удар по «праворадикальному інтернаціоналу» у Європі, оскільки саме В. Орбан є центральною фігурою у його середовищі, створивши разом з австрійським лідером праворадикалів (Г. Кіклем) європарламентську фракцію «Патріоти за Європу». Але однозначності у цьому аспекті поки що немає. На жаль історія не завжди навчає, а відтак нещодавно обраний очільник парламенту Словенії З. Стефанович (16.04.2026) заявив про референдум щодо виходу з НАТО і поїздку до Москви для налагоджування стосунків, а на виборах у Болгарії (19.04.2026) перемогу здобув один із європейських «друзів В. Путіна», лідер партії «Прогресивна Болгарія» Р. Радев.

Доведено, що результати виборів створюють передумови для глибоких трансформацій у політичній системі Угорщини, зокрема у сфері верховенства права, функціонування інституцій та взаємодії з Європейським Союзом. Водночас реалізація реформ ускладнюватиметься наявністю інституційних обмежень і спадщиною попереднього політичного режиму. У зовнішньополітичному вимірі зміна влади потенційно сприятиме зниженню напруженості у відносинах з ЄС та формуванню більш узгодженої позиції щодо ключових міжнародних питань, включаючи підтримку України.

Список літератури:

1. Золкіна М., Присяжнюк М. Вибори, за якими стежила половина Європи – Марія Золкіна і Маріанна Присяжнюк про Угорщину після Орбана: що зміниться, а що залишиться. URL: https://dif.org.ua/article/vibori-za-yakimi-stezhila-polovana-evropi-mariya-zolkina-ta-marianna-prisyazhnyuk-pro-ugorshchinu-pislya-orbana-shcho-zminitsya-a-shcho-zalishitsya (дата звернення 16.04.2026).

2. Каракуц О. Парламентські вибори в Угорщині – 2026: результати та наслідки для внутрішньої і зовнішньої політики держави. URL: https://niss.gov.ua/doslidzhennya/mizhnarodni-vidnosyny/parlamentski-vybory-v-uhorshchyni-2026-rezultaty-ta-naslidky?_cf_chl_tk=n_Pw_BlZ3v1Jdbw1eWjlPeSYbtxi4I3rc7bJNeRYwj0-1776495674-1.0.1.1-_8inntRBBqrFzyI5rxQ8I8crYJVDZ3MC.Hs6a2vRhrw (дата звернення 16.04.2026).

3. Кудрін Ф. Європарламент постановив, що Угорщина більше не може називатись демократією. URL: https://tyzhden.ua/News/255696 (17.04.2026).

4. Остапець Ю., Радько А. Вплив парламентських виборів в Угорщині 2022 року на акторний склад та конфігурацію партійної системи. *Регіональні студії.* 2023. № 32. С. 81–86.

5. Остапець Ю., Ключкович А. Електоральні результати праворадикальних партій на виборах до Європейського парламенту 6–9 червня 2024 року. *Вісник Прикарпатського університету. Серія: Політологія.* 2024. Вип. 19. С. 137–148.

6. Остапець Ю., Шелемба М., Зверєв Д. «Акторські» партії Європи (2010–2024): сутнісні характеристики, причини злету та політичного фіаско. *Вісник Львівського університету. Серія: Філософсько-політологічні студії*. 2025. Вип. 60. С. 370–384.

7. Папа Римський: «Жменька тиранів роздирає світ на частини». URL: https://donpatriot.news/papa-rymskyy-zhmenka-tyraniv-rozdyraye-svit-na-chastyny (дата звернення 16.04.2026).

8. Постернак О. Орбан проти Мадяра: сім факторів, що вирішать майбутнє Угорщини. URL: https://glavcom.ua/columns/olegposternak/orban-proti-madjara-sim-faktoriv-shcho-virishat-majbutnje-uhorshchini-1113375.html#google_vignette (дата звернення 16.04.2026).

9. Приходько А. Деконсолідація демократичного режиму в Угорщині та особливості становлення іліберальної демократії. *Актуальні проблеми філософії та соціології.* 2024. № 48. С. 153–158.

10. Сидоренко С. Система на службі Орбана. Де лідер братиме голоси та чому його Джей Ді Венс не врятує. URL: https://www.eurointegration.com.ua/articles/2026/04/7/7234946/ (дата звернення 16.04.2026).

11. Сидоренко С. Альтернатива для Угорщини. Як Петер Мадяр став загрозою для Орбана та чого чекати Україні. URL: https://www.eurointegration.com.ua/articles/2024/05/24/7186653/ (дата звернення 15.04.2026).

12. Сидоренко С. Перезавантаження Угорщини. Що змінить для України поразка Орбана та чого чекати від Мадяра. URL: https://www.eurointegration.com.ua/articles/2026/04/13/7235315/ (дата звернення 18.04.2026).

13. Тужанський Д. Провал чи перемога В. Орбана? Три висновки про результати виборів в Угорщині. *Європейська правда.* 2024. 11 червня. URL: https://www.eurointegration.com.ua/articles/2024/06/11/7187868/ (дата звернення 16.06.2024).

14. Тужанський Д. Міністерство правди Орбана. Як працює антиукраїнська та антизахідна пропаганда в Угорщині. URL: https://detector.media/infospace/article/211803/2023-05-26-ministerstvo-pravdy-orbana-yak-pratsyuie-antyukrainska-ta-antyzakhidna-propaganda-v-ugorshchyni/ (дата звернення 14.04.2026).

15. A Működő és Emberséges Magyarország Programja. URL: https://magyartisza.hu/hirek/ujsag/cimkek/a-mukodo-es-emberseges-magyarorszag-programja (дата звернення 16.04.2026).

16. Orbán V. A munkaalapú állam korszaka következik. 2014. URL: https://www.kormany.hu/hu/a-miniszterelnok/beszedek-publikaciok-interjuk/a-munkaalapu_allam-korszaka-kovetkezik_(дата звернення: 18.04.2026).

17. Országgyűlési képviselők választása. URL: (12.04.2026). https://vtr.valasztas.hu/ogy2026 (дата звернення 19.04.2026).

18. The European Elections Monitor. URL: https://www.robert-schuman.eu/en/publications/observatoire-des-elections-en-europe/2026 (дата звернення 16.04.2026).

УДК 324:355.01:303.446 (043.2)

Москалюк М. Ф.,
кандидат політичних наук,
доцент кафедри політичних наук,
Карпатський національний
університет імені Василя Стефаника

ВИБОРИ В УМОВАХ ВІЙНИ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ РЕАЛІЗАЦІЇ

Вибори є одним із найважливіших компонентів сучасної політики. У міждисциплінарних суспільствознавчих дослідженнях вибори розглядаються насамперед як передбачена законодавством форма безпосередньої демократії та процедура обрання або висунення певних осіб шляхом відкритого/закритого (таємного) голосування для виконання відповідних функцій у політичному чи громадському житті суспільства. У зв'язку з цим, політичні вибори слід трактувати як формування керівних органів державної влади усіх рівнів. З огляду на структуру політичної сфери виокремлюють (у залежності від предмету обрання) президентські, парламентські, місцеві (муніципальні) та партійні вибори, а в контексті причин проведення – чергові, позачергові та додаткові вибори. Останні характерні для багатомандатних округів під час проведення парламентських або місцевих виборів, коли виникає нагальна потреба дообрати кандидатів у певних округах. Оскільки вибори є сучасною цивілізованою формою здобуття влади, навіть далекі від демократичних принципів і норм країни формально використовують їх як інструмент легітимізації влади, щоправда шляхом широкого застосування силових засобів та «чорних піар технологій» з метою фальшування їхніх результатів на користь влади [4, с. 24].

За умов нормального функціонування політичного процесу вибори є звичним явищем. Натомість під час воєнного стану проведення виборів становить серйозну проблему для їх реалізації як у правовому, так і безпековому вимірі. Війна унеможливлює дотримання базових демократичних стандартів. Через загрозу безпеці, руйнування інфраструктури та масштабну міграцію населення стає фізично неможливо забезпечити рівні умови. Загострюються проблеми з волевиявленням електорату, що своєю чергою ставить під сумнів легітимність результатів виборів та негативно впливає на легітимацію влади. Загалом, причини, через які демократії відмовляються від проведення виборів під час війни, можна класифікувати на такі групи: «економічні (необхідність витрати грошей та інших ресурсів на вибори), електоральні (нестабільний психологічний стан населення, можливість впливу на вибори зі сторони держави-супротивника, відсутність можливості у населення на окупованих територіях голосувати на виборах), політичні (наявність періоду політичної нестабільності під час виборів) та безпекові» [1, с. 116]. Від ступеня розв'язання цих проблем залежить те, чи можливі в принципі вибори під час війни.

У зв'язку з цим зазвичай конституції сучасних держав не допускають можливості проведення виборів в умовах війни. За інформацією Міжнародного інституту демократії (International IDEA) більшість демократичних держав воліють відкладати вибори на період безпосереднього існування загрози державності, переносячи їх до моменту стабілізації безпеки [5].

Разом з тим, є низка країн, які успішно використовували цей інструментарій в умовах воєнного стану або ж, навпаки, його відтерміновували. Крізь призму ретроспективного огляду варто зазначити, що у США в 1864 р. на тлі громадянської війни проводилися президентські вибори, але тільки у штатах, що не вийшли зі складу Союзу. Велика Британія під час Другої світової війни відмовилася від ідеї проведення парламентських виборів 1940 р. Вони відбулися в липні 1945 р. після повної капітуляції Німеччини та завершення військового протистояння у Європі. Франція також відклала свої вибори через німецьку окупацію. Вибори відновилися в 1945 році після завершення війни та звільнення країни. Ізраїль також має приклади перенесення виборів через воєнні дії. Перші парламентські вибори в країні, які спочатку були заплановані на жовтень 1948 року, перенесені через арабо-ізраїльську війну та відбулися лише в січні 1949 року після завершення активних бойових дій. З тих же причин у 1973 році скасовано вибори до Кнесету, які зрештою відбулися 31 грудня вже після закінчення війни. У відповідь на напад ХАМАС 7 жовтня 2023 року та подальші військові операції місцеві вибори були перенесені двічі – з 31 жовтня 2023 року на 30 січня 2024 року, а потім на 27 лютого 2024 року [5].

Водночас є приклади проведення виборів в умовах війни. Зокрема, Австралія, яка не зазнавала прямого масштабного наземного вторгнення, проводила парламентські вибори під час Першої (1917 р.) та Другої (1943 р.) світової війни. У 1992 р. в Хорватії для підтвердження демократичного курсу держави були проведені президентські та парламентські вибори. В умовах тривалого збройного конфлікту проводили вибори Ангола (1992 р.), Шрі-Ланка (кінець 1980-х – 2005 рр.), Афганістан (2004 і 2009 рр , Ірак (2005 р.), Південний Судан (2010 р.), Колумбія (2026 р.). Разом з тим, варто зазначити, що окреслені вище особливості проведення виборів під час воєнних конфліктів, попри безпекові виклики і загрози та проблеми їх легітимації, можуть поглибити суспільну поляризацію та привести до нових протистоянь. А це актуалізує питання їх доцільності під час війни.

В Україні особливої актуальності питання проведення виборів в умовах воєнного стану набуло наприкінці 2023 р. Насамперед це було пов’язано із завершенням легіслатури загальнонаціональних представницьких органів влади (чергові вибори до Верховної Ради України мали відбутися 29 жовтня 2023 р, а президентські – 31 березня 2024 р.). Також відповідна позиція представників окремих міжнародних організацій та американського істеблішменту активізувала обговорення можливості проведення виборів в Україні під час повномасштабного російського вторгнення. Йдеться про висловлювання президента ПАРЄ Тіні Кокса та сенатора-республіканця Ліндсі Грема щодо необхідності неухильного дотримання принципу періодичності проведення виборів без огляду на активну фазу російсько-української війни. У зв’язку з цим, варто зауважити, що Конституція України виключає можливість проведення виборів народних депутатів під час воєнного стану (ст. 83) [2]. А відповідно до ст. 19 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» за даних обставин заборонено проведення будь-яких виборів у державі [6].

У цьому контексті слід зазначити, що попри певні спроби напрацювання в наукових та експертних колах вірогідних моделей проведення виборів в Україні за умов воєнного стану проблема залишається далекою від її завершеного теоретичного обґрунтування і, на наш погляд, є сумнівною з точки зору доцільності її практичного застосування. У разі проведення виборів в Україні під час бойових дій вони очевидно

будуть супроводжуватися низкою проблем. Насамперед йдеться про неможливість дотримання стандартів ОБСЄ через тимчасове обмеження політичних прав і свобод громадян. Зокрема, в умовах воєнного стану припинено мирні зібрання, обмежено свободу пересування громадян тощо. Значна частина виборців не зможе взяти участь у виборах у зв'язку з перебуванням під окупацією. З організаційних причини доволі ускладненою буде процедура голосування українських громадян за кордоном, а також військовослужбовців, які вимушено перебувають поза межами постійного проживання. Все це негативно вплине на легітимність результатів виборчого процесу. Безумовно в умовах війни неможливо забезпечити безпеку громадян як біля лінії фронту, так і на віддалених регіонах держави. До означених ризиків слід ще віднести складність фінансування виборів через необхідність зменшення витрат на оборону та соціальну сферу, а також небезпека посилення внутрішньополітичних конфліктів (на що сподівається російська правляча еліта) та ухвалення популістських управлінських рішень [3].

Цифровізацію виборчого процесу та проведення електронних виборів не слід розглядати як прийнятний варіант через проблеми її технічної реалізації і кіберзагрози та неготовність населення до такої моделі.

Таким чином, вибори в Україні в умовах війни є як технічною, так і морально-правовою проблемою, їх відтермінювання є законним у правовому сенсі і необхідним в контексті уникнення окреслених вище викликів і загроз.

Список літератури:

1. Гринюк Р. Ф., Гуцуляк О. І. Вибори в умовах воєнного стану: конституція, законодавство, реальність. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія Право. Випуск 80: частина 1. 2023. С. 113 – 123.

2. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР: станом на 1 січ. 2020 р. URL: https://surl.li/tftqcw.

3. Макаров Г. Можливість проведення загальнонаціональних виборів в умовах воєнного стану. URL: https://surl.li/sxplgn.

4. Нікітченко А. Г., Кот В. В. Проблемні питання виборів в Україні в умовах воєнного стану. *Право та державне управління*. 2024. № 1. С. 23 – 30.

5. Пояснення: Проведення виборів під час війни. URL: https://www.idea.int/news/explainer-conducting-elections-during-war.

6. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19.

УДК 324:32.019.5

Ломака І. І.,
кандидат політичних наук, доцент,
доцент кафедри політичних наук,
Карпатський національний
університет імені Василя Стефаника

Шпатарюк В. Р.,
аспірант кафедри політичних наук,
Карпатський національний
університет імені Василя Стефаника

ДЕЗІНФОРМАЦІЯ ТП МАНІПУЛЯТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ ПІД ЧАС ВИБОРЧИХ ПРОЦЕСІВ

Вибори є фундаментальним інститутом демократичної політичної системи, адже саме через виборчий процес громадяни реалізують право на участь у формуванні органів публічної влади. Демократичний характер виборів передбачає не лише формальну можливість громадянина голосувати, а й створення умов для вільного, усвідомленого та незалежного політичного вибору. Важливою складовою демократичних виборів є якість інформаційного середовища, у якому проходить виборча кампанія, громадяни отримують та оцінюють інформацію, яка впливає на їх вибір. Швидка цифровізація суспільства суттєво змінила характер політичної комунікації. Якщо традиційно основними каналами впливу на виборця були друковані засоби масової інформації, радіо, телебачення, політична реклама та безпосередня агітація, то зараз значна частина політичної комунікації перемістилася в цифровий простір. Соціальні мережі, відеоплатформи, месенджери та інші цифрові канали створили можливості для швидкого поширення політичної інформації. Водночас ці технології створили сприятливе середовище для поширення неправдивої, маніпулятивної та навмисно викривленої інформації та сприяли появі нових форм маніпулятивного впливу.

Дослідження сучасних українських науковців свідчать, що маніпулятивні технології під час виборів становлять не лише проблему політичної комунікації, а й загрозу політичній безпеці та демократичним принципам виборчого процесу [1]. При цьому розвиток цифрових технологій робить маніпуляції дедалі складнішими, масштабнішими та менш очевидними для пересічного виборця [2]. Актуальність проблеми особливо посилюється в умовах зростання ролі соціальних мереж, використання великих масивів даних, алгоритмічного таргетування та штучного інтелекту. Сучасний виборець може одночасно перебувати під впливом великої кількості інформаційних повідомлень, частина з яких створюється спеціально для формування певної політичної реакції.

Одним із ключових понять сучасного інформаційного середовища є дезінформація. Її необхідно відмежовувати від звичайної помилки або випадкового поширення недостовірної інформації. Дезінформація передбачає цілеспрямоване поширення неправдивих, перекручених або маніпулятивних відомостей із метою впливу на суспільну думку та поведінку людей. У виборчому процесі дезінформація може бути спрямована як на підтримку певного кандидата чи політичної сили, так і на дискре-

дитацію конкурентів. Завданням дезінформації може бути не стільки переконання виборця підтримати конкретного політичного суб'єкта, скільки створення атмосфери недовіри, невизначеності та політичної апатії. Дослідники наголошують, що політичні маніпуляції під час виборів можуть бути спрямовані на зміну політичних орієнтацій громадян, формування потрібного сприйняття кандидатів, вплив на електоральну поведінку та дискредитацію демократичних процедур [3]. Важливою особливістю сучасної дезінформації є її здатність маскуватися під достовірну інформацію. Маніпулятивне повідомлення може містити окремі правдиві факти, але подавати їх без необхідного контексту або поєднувати з неправдивими твердженнями. У результаті громадянину складно відразу визначити, де закінчується факт і починається маніпулятивна інтерпретація.

Таким чином, дезінформація у виборчому процесі повинна розглядатися не лише як поширення фейкових новин. Це комплексний інструмент політичного впливу, який може використовувати різноманітні інформаційні та психологічні механізми. Вона перетворюється на комплексну політичну проблему, що стосується функціонування демократичних інститутів, політичної конкуренції, національної безпеки та суспільної стабільності.

Маніпулятивні технології у виборчому процесі постійно трансформуються відповідно до розвитку засобів комунікації. Традиційні технології політичної маніпуляції не зникають, а поєднуються з новими цифровими інструментами. Однією з найбільш поширених технологій залишається створення та поширення фейкової інформації. Вона може стосуватися біографії кандидата, його політичної діяльності, особистого життя, позиції щодо актуальних проблем або нібито наявних корупційних зв'язків. Метою таких повідомлень є формування позитивного або негативного образу політичного лідера чи партії.

Дослідження маніпулятивних технологій в українських виборчих процесах засвідчує, що особливе значення мають технології, пов'язані з використанням масмедіа та цифрових комунікацій [4]. Інформаційне повідомлення, яке багаторазово повторюється у різних джерелах, може сприйматися громадянами як достовірне навіть за відсутності достатніх фактів. Ще одним інструментом є формування негативного образу політичного конкурента**.** Для цього можуть використовуватися компрометуючі матеріали, перекручені цитати, вирвані з контексту висловлювання або акцентування уваги на окремих негативних подіях. Важливим механізмом є використання емоційних маніпуляцій. Її особливість полягає у використанні страху, гніву, обурення, почуття небезпеки або, навпаки, надмірного піднесення та оптимізму. Емоційно насичена інформація часто привертає більшу увагу та активніше поширюється в соціальних мережах. Особливе місце займає маніпулювання соціологічними даними**.** Результати опитувань можуть використовуватися для створення ефекту «переможця», коли виборцю нав'язується уявлення про нібито беззаперечну популярність певного кандидата. Водночас неправильно подані або вибірково представлені результати соціологічних досліджень можуть суттєво впливати на електоральні настрої.

Соціальні мережі стали одним із найважливіших каналів сучасної політичної комунікації. Їхня особливість полягає у можливості швидко поширювати інформацію, створювати персоналізований контент і безпосередньо взаємодіяти з виборцями. Однак, цифрове середовище створює сприятливі умови для поширення дезінформації. На відміну від традиційних медіа, де існують редакційні стандарти та профе-

сійні механізми перевірки інформації, у соціальних мережах будь-який користувач може стати джерелом інформації для великої кількості людей. Особливого значення набувають боти та автоматизовані акаунти**,** які можуть створювати ілюзію масової підтримки певної політичної позиції. Координоване поширення однакових або подібних повідомлень здатне формувати у користувача враження, що якась думка є домінуючою у суспільстві. Сучасні дослідження еволюції маніпулятивних технологій свідчать про перехід від традиційних форм політичної пропаганди до таргетованої реклами, автоматизованих ботів, тролінгу, мікротаргетингу, штучного інтелекту та deepfake-контенту. Важливим нововведенням **є** мікротаргетинг, за якого різним групам виборців демонструється різний політичний контент. Така технологія дозволяє враховувати інтереси, поведінку та інформаційні уподобання різних користувачів. Дослідження інноваційних інформаційних технологій у виборчих політичних комунікаціях підтверджує, що цифровізація суттєво розширює можливості політичної комунікації, але одночасно зароджує нові виклики для демократичного виборчого процесу [5].

Одним із найновіших викликів для виборчих процесів є активне використання в процесах дезінформації технологій штучного інтелекту. Генеративний штучний інтелект дозволяє створювати тексти, фотографії, аудіозаписи та відеоматеріали, які можуть виглядати як справжні. Особливу небезпеку становлять «deepfake-технології», які дають змогу створювати реалістичні відео або аудіо із зображенням чи голосом реальної людини. У виборчому процесі така технологія може бути використана для імітації заяв кандидата або створення подій, яких насправді не існувало.

Сучасні дослідники наголошують, що цифрова трансформація виборчого процесу вже сьогодні пов’язана з використанням великих даних, штучного інтелекту та машинного навчання, які можуть мати як позитивні, так і деструктивні наслідки [6]. Водночас важливо розуміти, що небезпека штучного інтелекту полягає не лише у створенні deepfake. Не менш важливою є можливість автоматизувати виробництво великої кількості маніпулятивного контенту, адаптувати його під різні ґрупи виборців та швидко поширювати через цифрові платформи. У зв’язку з цим проблема дезінформації поступово переходить від питання «чи є інформація правдивою?» до складнішого питання: хто, навіщо, для кого і за допомогою яких технологій створив та поширив відповідне повідомлення?

Основна небезпека дезінформації полягає не лише у можливості змінити позицію окремого виборця. Значно серйознішим наслідком є поступове руйнування довіри до демократичних інститутів. Якщо громадяни постійно стикаються з суперечливою інформацією, неправдивими повідомленнями та взаємними звинуваченнями політичних сил, у них може сформуватися переконання, що встановити правду неможливо. Така ситуація створює сприятливий ґрунт для політичної апатії та недовіри до виборчої системи. Дослідники політичних маніпуляцій звертають увагу на те, що дезінформація, пропаганда та фейковий контент можуть використовуватися для підриву політичної безпеки та довіри громадян до демократичних процедур [3]. Особливо небезпечним є поширення тверджень про нібито масові фальсифікації виборів без належних доказів. Такі повідомлення можуть поставити під сумнів результати голосування навіть у ситуації, коли виборчі процедури були проведені відповідно до законодавства. Отже, дезінформація може діяти у двох взаємопов’язаних напрямах:

впливати на формування вибору громадянина під час виборів та одночасно підривати довіру до самого механізму демократичного волевиявлення**.**

Для України проблема дезінформації та маніпулятивних технологій має особливе значення. Українські виборчі кампанії протягом тривалого часу характеризувалися активним використанням різноманітних технологій політичного впливу [4]. З розвитком цифрових технологій традиційні маніпуляції поступово перемістилися в онлайн-середовище. Політична реклама, інформаційні кампанії, фейкові повідомлення та маніпулятивні матеріали поширюються через соціальні мережі, відеоплатформи та месенджери. Водночас український досвід демонструє, що маніпулятивні технології не є виключно цифровим явищем. Традиційні форми політичної реклами, символічні образи, емоційні слогани, використання авторитетів та апеляція до страхів виборців продовжують відігравати значну роль [7]. Таким чином, сучасний виборчий процес характеризується використанням гібридних маніпулятивних технологій**,** коли традиційні методи політичного впливу поєднуються з цифровими інструментами.

Таким чином, дезінформація та маніпулятивні технології є одним із найбільш серйозних викликів сучасним виборчим процесам. Їхній вплив виходить далеко за межі традиційної політичної реклами, оскільки сучасні цифрові технології дозволяють створювати, персоналізувати та поширювати маніпулятивний контент у величезних масштабах. Сучасні маніпулятивні технології включають поширення фейків, емоційний вплив, дискредитацію політичних конкурентів, маніпулювання соціологічними даними, використання ботів і тролів, мікротаргетинг, таргетовану рекламу та генеративний штучний інтелект. Особливо небезпечним є те, що дезінформація може бути спрямована не лише на зміну електоральних уподобань, але й на підрив довіри громадян до самого виборчого процесу. У результаті інформаційні маніпуляції можуть негативно впливати на демократичну легітимність органів влади.

Для сучасної України ця проблема набуває особливої актуальності в умовах цифровізації політичної комунікації та наявності значних інформаційних загроз. Тому протидія дезінформації має розглядатися як складова забезпечення демократичної та політичної безпеки. Ефективна система протидії повинна поєднувати медіаграмотність, фактчекінг, професійну журналістику, прозорість політичної реклами, належне регулювання цифрових платформ та інституційну взаємодію. При цьому боротьба з дезінформацією не повинна перетворюватися на необґрунтоване обмеження свободи слова. Отже, захист демократичних виборів у цифрову епоху передбачає не лише забезпечення чесності процедури голосування, а й формування такого інформаційного середовища, у якому громадянин має можливість отримувати достовірну інформацію та здійснювати власний політичний вибір без прихованого маніпулятивного впливу.

Список літератури:

1. Мадрига Т. Б., Бриндальський А. Маніпулятивні технології під час виборчого процесу як загроза політичній безпеці. *Вісник Прикарпатського університету. Серія: Політологія*. 2024. № 17. С. 90–96. URL: https://journals.pnu.if.ua/index.php/politology/article/view/119?utm_source=chatgpt.com.

2. Бриндальський А. Еволюція маніпулятивних технологій у парламентських виборчих процесах: виклики для демократії. *Вісник Прикарпатського університету.*

Серія: Політологія. 2025. Вип. 21. URL: https://journals.pnu.if.ua/index.php/politology/article/ view/584?utm_source=chatgpt.com.

3. Максіменцева Н. О., Максіменцев М. Г. Політичні маніпуляції під час виборчого процесу як загроза політичної безпеки та реалізації влади народу. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки»*. 2023. № 3. URL: https://lj.journal.kspu.edu/index.php/lj/uk/article/view/378?utm_source=chatgpt.com.

4. Чубатенко О. М. Маніпулятивні технології у виборчих процесах України. *Політикус*. 2020. Вип. 4. С. 57–61. DOI: 10.24195/2414-9616.2020-4.9. URL: https://politicus.od.ua/4_2020/11.pdf?utm_source=chatgpt.com.

5. Руднєва А. Інноваційні інформаційні технології у виборчих політичних комунікаціях. *Епістемологічні дослідження у філософії, соціальних і політичних науках*. 2024. Т. 7. № 2. С. 174–183. URL: https://journals.pnu.if.ua/index.php/politology/article/view/584?utm_source=chatgpt.com.

6. Михайліченко С. В. Цифровізація виборчого процесу: реалії, перспективи, загрози. *Політичне життя*. 2025. № 3. DOI: 10.31558/2519-2949.2025.3.5. URL: https://jpl.donnu.edu.ua/article/view/17910?utm_source=chatgpt.com.

7. Конет А. Технології маніпулювання у процесі президентських виборів-99 в Україні. *Медіафорум: аналітика, прогнози, інформаційний менеджмент*. 2021. № 9. С. 170–185. DOI: 10.31861/mediaforum.2021.9.170-185. URL: https://journals.chnu.edu.ua/mediaforum/article/view/109?utm_source=chatgpt.com.

УДК 324(439):323.15(=214.58)

Габрин П. В.,
аспірант 4-го року навчання,
кафедра політології і державного управління,
Ужгородський національний університет

ПАРЛАМЕНТСЬКІ ВИБОРИ В УГОРЩИНІ 2026 РОКУ: РОМСЬКИЙ ФАКТОР

Вибори 12 квітня 2026 р. до угорського парламенту – Національної асамблеї (угор. *Országgyűlés*) пройшли під знаком напруженого протистояння політичної сили діючого прем'єр-міністра Віктора Орбана «Фідес – Угорський громадянський союз» (угор. *Fidesz – Magyar Polgári Szövetség*), яка йшла на вибори у блоці з «Християнсько демократичною народною партією» (угор. скор. *KNDP*), та опозиційної політичної партії «Тиса» (угор. *Tisztelet és Szabadság Párt, TISZA*) Петера Мадяра. За результатами виборів переконливу перемогу здобула «Тиса» – 141 мандат, в той час як блок «ФІДЕС» із християнами-демократами отримали 52 мандати, а праворадикали з «Нашої батьківщини» (угор. *Mi Hazánk Mozgalom*) – 6 місць у парламенті.

Напередодні парламентських виборів ромська громада Угорщини, яка становить близько 7 % усього населення, постала перед такими проблемами як дискримінація та расизм у суспільстві, шкільна сегрегація та низький рівень освіти ромської молоді, масове безробіття, складне соціально-економічне становище ромських родин [1].

Партія «Тиса» зуміла знайти своїх виборців як на ліберально-демократичному, так і на правоцентристському майданчиках, об'єднавши розрізнену опозиційну елек-

торальну базу [2, с. 6] та залучившись солідною підтримкою представників національних меншин, насамперед ромської.

За прикладом Словацької Республіки, ромські громадські та політичні діячі йшли на вибори не у складі окремої етнічної ромської партії, а були інкорпоровані у виборчі списки двох провідних політичних сил. Така тактика повністю себе виправдала: вперше за історію парламентських виборів в Угорщині одразу п'ятеро представників ромської етнічної меншини було обрано депутатами Національної асамблеї.

П. Мадяр зробив ставку на ромський електорат, включивши у топ-50 виборчого списку «Тиси» чотирьох ромських кандидатів. Це призвело до того, що у виборчих округах з високою концентрацією ромського населення, всупереч усім очікуванням, явка зросла з 63,84 % у 2022 р. до 72,5 % у 2026 р., а більшість голосів було віддано саме за «Тису» [4].

Усіх чотири ромські політики з топ-50 списку партії-переможниці «Тиса» стали депутатами:

1) Еріка Йоярт (*Jójárt Erika*), № 24 виборчого списку – медична сестра, асистент у сфері охорони здоров'я; звертала увагу на визнання прав кваліфікованих працівників, проблеми домашнього догляду за людьми похилого віку та інклюзію дітей з малозабезпечених сімей;

2) Іштван Дьондьйоші (*Gyöngyösi István*), № 39 виборчого списку – фінансист, соціальний педагог; передвиборча програма включала відновлення громадських послуг, створення робочих місць та забезпечення умов для молоді жити і працювати вдома;

3) Мігай Балог (*Balogh Mihály*), № 41 виборчого списку – підприємець, будівельник, представник державного ромського самоврядування Угорщини у м. Тісальок; серед своїх пріоритетів виділяв розширення можливостей працевлаштування на місцевому рівні, покращення медичного обслуговування та розвиток інфраструктури населеного пункту;

4) Крістіан Кьосегі (*Kőszegi Krisztián*), № 46 виборчого списку – вчитель історії та географії, керівник навчально-виховного центру в с. Гілванфа та голова громадської організації «Freedrom Egyesület»; ключовими питаннями розглядав розвиток освіти, зміцнення місцевих громад і створення умов для того, щоб молодь залишалася жити та працювати у своєму регіоні [3].

Єдиним обраним ромським депутатом від блоку «Фідес»–ХДНП став Аттіла Стойка (*Sztojka Attila*), № 15 виборчого списку – соціальний педагог, політик, урядовий уповноважений з питань ромів 2021–2024 рр., державний секретар 2024–2026 рр., депутат від «Фідесу» 2022–2026 рр. Однак після оголошення результатів виборів А. Стойка відмовився від свого мандату [6].

Зауважимо, що згідно правил угорського виборчого законодавства, у виборах також було зареєстровано дванадцять окремих списків національних меншин (угор. *nemzetiségi listák*), які подавалися органами національного самоврядування відповідних меншин. Серед виборців, які зареєструвалися для голосування за національні списки, найбільшу кількість склали представники саме ромської етнічної меншини – 44790 осіб, що становило понад 60 % усіх виборців національних меншин. Однак через низьку явку ромів та велику кількість визнаних недійсними бюлетенів, кандидат від правлячої на той час політичної партії «Фідес» Іштван Аба-Горват (*Aba-Horváth István*) – голова Національного ромського самоврядування Угорщини (угор. *Magya-*

rországi Romák Országos Önkormányzata), отримав тільки 18880 голосів, не дібравши мінімальну прохідну кількість голосів для потрапляння у парламент [5].

Після зміни влади в Угорщині та формування нового уряду П. Мадяра, питання ромської інтеграції стало більш помітним у публічному дискурсі. Зокрема, під час першого урочистого засідання Національної асамблеї навіть прозвучав неофіційний гімн угорських ромів, що багато політичних оглядачів розцінили як символічний жест щодо ромської громади.

Отже, представники партії «Тиса» у публічному просторі активно підкреслювали важливу роль ромських виборців у формування нової угорської влади, надіславши сигнали про наміри включити ромську тематику до загальнонаціонального політичного порядку денного. Очевидно, що значна частина ромських виборців відійшла від традиційної підтримки «Фідесу» на користь «Тиси»: у багатьох виборчих округах саме мобілізація ромського електорату стала ключовим фактором перемоги опозиційної сили. Ромські правозахисники навіть назвали голосування 2026 р. «демократичним уроком» для всієї Європи, підкресливши, що роми продемонстрували самостійний політичний вибір, не піддавшись впливу і тиску місцевих владних структур.

Успішну передвиборчу кампанію «Тиси» щодо ромського електорату можна охарактеризувати як перехід від етнічної мобілізації до соціально-громадянської мобілізації, коли ромів намагалися залучити не як окрему меншину, а як повноправних громадян із спільними соціальними проблемами та політичними інтересами; власне ромські виборці розглядалися як частина ширшої групи соціально вразливого населення.

Список літератури:

1. Гостьовий учасник – думка. Чи справді ромські виборці в Угорщині мають вибір? *EU Reporter*. Дата оновлення: 10.04.2026. URL: https://uk.eureporter.co/world/hungary/2026/04/10/do-roma-voters-in-hungary-really-have-a-choice/ (дата звернення: 28.05.2026).

2. Каракуц О. Парламентські вибори в Угорщині – 2026: результати й наслідки для внутрішньої та зовнішньої політики держави. С. 1–10. *Національний інститут стратегічних досліджень*. Дата оновлення: 14.04.2026. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2026-04/parlamentski-vibori-v-ugorschini-2026-rezultati-ta-naslidki-dlya-vnutrishnoi-i-zovnishnoi-politiki-derzhavi.pdf (дата звернення: 28.05.2026).

3. Csengel K. Két konkrét lépéssel mutathatná meg a Tisza, hogy többet gondol a romákról, mint a Fidesz. *Mérce*. Дата оновлення: 14.04.2026. URL: https://merce.hu/2026/04/14/ket-konkret-lepessel-mutathatna-meg-a-tisza-hogy-tobbet-gondol-a-romakrol-mint-a-fidesz/ (дата звернення: 28.05.2026).

4. Haliti M. Roma Voters Just Delivered a Democratic Masterclass in Hungary. Now Tisza Must Deliver for Them. *Roma Foundation for Roma*. Дата оновлення: 04.2026. URL: https://romaforeurope.org/work/articles/roma-voters-just-delivered (дата звернення: 28.05.2026).

5. Schmidt H. Hungary’s minorities lose parliamentary representation in 2026 election. *Eurac Research Newsletter*. Дата оновлення: 14.04.2026. URL: https://www.eurac.edu/en/blogs/midas/hungarys-minorities-lose-parliamentary-representation-in-2026-election (дата звернення: 28.05.2026).

6. Sztojka Attila sem veszi fel a parlamenti mandátumát. *Kemma. Komárom-Esztergom vármegyei hírportál.* Дата оновлення: 27.04.2026. URL: https://www.kemma.hu/helyi-kozelet/2026/04/fidesz-orszaggyulesi-frakcio-sztojka-attila-lemondott. (дата звернення: 28.05.2026).

УДК 323 (342.4+342.8)

Николаїшин Б. Б.,
аспірант кафедри політичних наук,
Карпатський національний
університет імені Василя Стефаника

ЕВОЛЮЦІЯ ПОЛІТИКО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРИНЦИПІВ ВИБОРЧОГО ПРАВА В УКРАЇНІ

Вибори та інші суспільно-політичні процеси, що відбуваються в державі, мають відповідати тенденціям і вимогам сучасності. Проте, без урахування історичного досвіду та національної специфіки вони не зможуть бути оптимальними для конкретного суспільства. Тому важливо проаналізувати практики електорального досвіду на сучасних українських територіях.

В історичному вимірі на території сучасної України, говорячи про становлення виборності, безумовно, перш за все доцільно проаналізувати «Конституцію Пилипа Орлика», тобто «Пакти і Конституції законів і вольностей війська Запорозького» 1710 року. У Конституції Пилипа Орлика закладено принцип розмежування законодавчої, урядової та судової влади, унормовано представництво та скликання на засадах загального виборчого права генеральних рад, передбачено широкі права усіх станів. Вона стала першим українським конституційним актом, який здійснив значний вплив на розвиток національного демократизму та парламентаризму. За формою «Пакти і Конституції законів і вольностей війська Запорозького» – договір між владою (гетьманом) і народом. Цей акт, хоч і не був втілений у життя, однак залишився цінним надбанням українського народу. [4].

Варто зазначити, що виборча традиція на сучасних українських територіях започаткована виборами до земських установ, які, відповідно до земської реформи 1864 року, проводилися у Російські імперії. Щодо Правобережної України, то у земствах виборні посади запровадили лише 1911 року. Крім того, місцеві вибори до міських дум проводилися відповідно до «Міського положення» 1870 і 1892 років.

Першою в історії практикою проведення виборів до загальнодержавного органу на землях сучасної України були вибори Державної Думи Російської імперії на початку XX століття. Ці вибори започаткували практику парламентаризму на загальнонаціональному рівні, проте ні виборчий процес, ні сама виборча система не були демократичними у сучасному розумінні. Оскільки значна частина українського населення перебувала в цей час у складі Російської імперії, то вони активно включились у процес формування Державної думи, набуваючи досвіду реалізації принципу народного суверенітету.

За тодішньої виборчої системи говорити про загальні, рівні і прямі вибори не доводилося. Порушувався і принцип вільних виборів.

У 1917–1921 роках у ході визвольних змагань та у процесі українського державотворення важливу роль відводили демократичним виборам, оскільки українська держава мала функціонувати на основі демократичних цінностей. Створення Української Народної Республіки (далі – УНР) проголошено ІІІ Універсалом Центральної Ради. 29 квітня 1918 року було затверджено Конституцію УНР («Статут про державний устрій, права і вольности УНР» [2]. Проте, вона не була введена в дію через прихід до влади гетьмана Павла Скоропадського. У Конституції УНР закладено принцип загальних виборів. Правом голосу наділяли усіх громадян УНР, яким на момент волевиявлення виповнилося 20 років. Рівні з чоловіками виборчі права отримували жінки. Умови набуття як активного, так і пасивного виборчого права були однаковими. Участь у виборах не могли брати психічно хворі люди та особи, які перебувають у місцях позбавлення волі. Цим обмежено принцип загальних виборів. Законодавчою владою володіли Всенародні збори, які «… вибираються загальним, рівним, безпосереднім, тайним і пропорційним голосуванням всіх, хто користується громадянськими і політичними правами на Україні і в них судово не обмежений» [4, с. 80].

Принцип рівності виборчого права забезпечувався через відсутність привілеїв при отриманні виборчих прав, а також встановленням норми, яка передбачала вибори одного депутата від приблизно 100 тис. виборців. Передбачалося, що кожен виборець мав один голос.

Гетьман П. Скоропадський отримав владу після того, коли за нього проголосували делегати з'їзду хліборобів-землевласників. Під час його правління представницький орган не функціонував, усі демократичні напрацювання Центральної Ради були скасовані. Цікаво, що у «Грамоті до всього українського народу» Павло Скоропадський заявив про свої наміри видати закон про вибори для формування українського Сейму [4, с. 85–90].

За часів Директорії у січні 1919 р. Трудовий Конгрес ухвалив «Універсал Трудового Конгресу», у якому йшлося, зокрема, про обов'язковість розробки виборчого законодавства для формування українського парламенту [4, с. 94]. Розроблений Урядовою комісією у 1920 році конституційний проєкт «Основний державний закон Української Народної Республіки» так і не був затверджений урядом УНР. Відповідно до цього проєкту, законодавчу владу отримувала однопалатна Державна Рада, яку обирали на основі загального, рівного, безпосереднього і таємного голосування з дотриманням принципу пропорційності. Виборчі права мали також і жінки [4, с. 95]. Окремим законом повинен визначатися склад та спосіб виборів до державного Сойму, якому повинна була належати законодавча влада до часу скликання першої Державної Ради. Головою держави, який очолював виконавчу владу, міг стати кожен громадянин українського походження віком від 35 років, що є православної віри і має всі права [4, с. 111]. Як ми бачимо, згаданий вище проєкт містив положення про застосування релігійного цензу.

На західноукраїнських землях після розпаду Австро-Угорської імперії у Львові у жовтні 1918 року було створено Українську Національну Раду, до якої увійшли українські депутати австрійського парламенту, Галицького та Буковинського крайових сеймів. Головою Ради став Євген Петрушевич. «Тимчасовий основний закон», прийнятий 19 листопада 1918 року передбачав формування влади Західноукраїнської Народної Республіки (далі – ЗУНР) через загальне, рівне, безпосереднє, таємне і про-

порційне голосування без різниці у статі. Декларування зазначених демократичних принципів виборчого права «…свідчить про прагнення УН Ради йти у напрямі продовження державотворчих традицій демократичної політики Української Центральної ради УНР» [3, с. 187].

Виборчий закон було прийнято у квітні 1919 року. Він передбачав, що однопалатний Сейм обиратиметься громадянами від 21-річного віку на основі загального і прямого виборчого права при таємному голосуванні. Пасивне виборче право отримували громадяни з досягненням 25 років. Обрання депутатів, як зазначено у виборчому законодавстві ЗУНР, відбувалося за національно-пропорційною системою: залежно від своєї чисельності кожна національність отримувала право на певну кількість депутатів. У результаті українці повинні були обирати 160 послів, поляки – 33, євреї – 27, австрійці – 6. Загальний склад Сейму становив 226 послів. На території ЗУНР було передбачено утворення 12 українських, 5 польських і єврейських, один німецький виборчі округи [1, с. 169]. Принцип формування парламенту за національно-пропорційною системою став досить демократичним та забезпечував представництво всіх основних національних меншин. Вибори були загальними, виборчого права позбавлялися психічно хворі люди, злочинці та повії. Статевий ценз був відсутній.

Досліджуючи виборче законодавство ЗУНР, бачимо бажання провідників держави діяти в унісон із керівництвом УНР щодо демократизації суспільного життя.

У період визвольних змагань 1917–1921 років більшість українських політиків та науковців виступали за побудову демократичної української держави, у якій інститут демократичних виборів посідав важливе місце та повинен бути реалізованим із дотриманням всіх принципів виборчого права. Однак через різні обставини зазначені вище конституційні акти так і не були повністю реалізовані на практиці, а вибори в деякі періоди якщо і проводилися, то не мали системного і загальнодержавного характеру.

Конституційний досвід доби визвольних змагань 1917–1921 років є цінним для побудови України як правової та демократичної держави.

Науковець Марина Ставнійчук видяляє три етапи розвитку радянської виборчої системи та виборчого права.

На першому етапі у так званому «пролетарському періоді» чи періоді «диктатури пролетаріату» існували принципи непрямих, незагальних, нерівних та нетаємних виборів. Крім того, були відсутніми систематизоване законодавство, чітка система виборчих комісій, контроль за громадянами зі сторони силових та партійних структур тощо [5, с. 70].

Із прийняттям Конституції Української Радянської Соціалістичної Республіки 1937 р., у якій було закріплено всі базові та окремі елементи інших принципів виборчого права, пов’язаний другий етап. Тоді існувала «подвійна стандартизація», адже наміри проведення демократичних виборів хоч і були задекларовані у виборчому законодавстві та практично їх часто порушували задля збереження керівної і спрямовуючої ролі єдиної правлячої партії.

З 1985 року у зв’язку із реформуванням виборчого законодавства починається третій період. Саме тоді відбувається забезпечення змагальності та альтернативності виборів, покращується судовий захист виборчих прав громадян, більш чітке регулювання всіх виборчих процедур [5, с. 70–72]. Виборче право і виборча система незалежної України почали формуватися з парламентських виборів 1990 року.

Для початку 1990-х років характерним є бурхливий розвиток партійного життя в Україні. Більшість новостворених партій були нечисленними, не мали чіткої ідеології та реального впливу на політичне життя. Одним з ключових етапів демократичного розвитку стало становлення інституту президентства та проведення перших всенародних президентських виборів 1 грудня 1991 року. Вони відбулися на основі нового виборчого законодавства, покликанням якого було забезпечити вільне й чесне волевиявлення громадян.

В усіх законодавчих актах незалежної України закладалися правові норми, що передбачали проведення виборів з дотриманням принципів вільних, рівних, загальних, прямих виборів та таємного особистого голосування.

Перший виборчий закон незалежної України прийнятий у 1993 році. Він став реакцією на складну політичну та економічну ситуацію в країні, внаслідок чого Верховною Радлю на 1994 рік призначено дострокові парламентські вибори. Цим законом було передбачено висування кандидатів як від груп виборців, так і від політичних партій. Для того, щоб стати депутатом, кандидат мав набрати понад 50% голосів виборців у своєму окрузі за умови, якщо явка складе не менше 50%. Якщо в першому турі такої кількості голосів виборців не набирав жоден кандидат, до другого виходили два кандидати з найвищими результатами.

Особливістю цього закону стало те, що виборець замість вибору одного кандидата міг викреслити з бюлетеня тих, кого не підтримував (запроваджувалося негативне голосування).

Явка виборців на першому турі виборів, що відбувся в березні 1994 року, склала 75,6%, однак в 401 окрузі (з 450 округів) жоден з кандидатів не набрав більше 50% голосів або явка не досягла 50%. Уцьому турі були обрані лише 49 народних депутатів. Навіть на кінець 1994 року після другого і наступних турів виборів у парламенті працювало лише 403 депутати з 450.

Змішана виборча система застосована в Україні під час виборів 1998 року, коли половина депутатів обиралась в одномандатних округах, а друга половина – за пропорційною системою. Вона також мала низку недоліків [5, с. 58]. Низька популярність партій в одномандатних виборчих округах, призвела до того, що лише 8 з 52 партій пройшли до парламенту, політична неструктурованість нового парламенту та часті зміни фракційної приналежності депутатів – свідчили про неефективність цієї виборчої системи.

Вибори 2002 року ознаменувалися активним використанням адміністративного ресурсу, а недостатнє представництво опозиційного блоку «Наша Україна» в одномандатних виборчих округах також призвели до недієвого парламенту.

Новий закон про вибори, прийнятий після «Помаранчевої революції» 2004 року, запровадив пропорційну систему із закритими списками партій та блоків. Така система мала забезпечити політичну структурованість парламенту, зменшити вплив адмінресурсу та зловживань.

Вибори 2006 та 2007 років, проведені за пропорційною системою, зменшили фракційну роздробленість та збільшили шанси опозиційних сил. За час правління президента Януковича (2010-2014 роки) відбулося посилення авторитарних тенденцій та повернення до жорсткої поляризації партійної системи. Правляча на той час Партія регіонів тяжіла до авторитаризму, а опозиційні сили об'єднувалися навколо ідеї євроінтеграції.

Революція Гідності 2013-2014 років, зникнення Партії регіонів та КПУ, поява нових політичних сил на основі Майдану та зростання впливу громадянського суспільства обумовили демократичні зміни.

21 липня 2019 року під час позачергових виборів народних депутатів України застосована змішана виборча система, де половина депутатів обиралась за пропорційною системою з 5% прохідним бар'єром, а друга половина – в одномандатних округах. Виборцям видавали два бюлетені: один зі списком партій, другий – з кандидатами в одномандатному виборчому округі. Для тих, хто тимчасово змінив місце голосування, було передбачено лише один бюлетень – для голосування за партійний список. У результаті голосування партія «Слуга народу» (партія обраного у тому ж році Президента України Володимира Зеленського) отримавла 254 мандати в парламенті. Це обумовило формування монобільшості у Верховній Раді України.

Підсумовуючи зазначене вище, варто відзначити, що, еволюція політико-правового регулювання принципів виборчого права в Україні пройшла довгий історичний шлях. Виборча практика у минулому часто була доволі прогресивним на той час явищем. Прогресивні законодавчі положення нормативних актів про вибори нівелювалися електоральною практикою або ж їх не вдалося реалізувати через об'єктивні обставини. Пошук оптимальної виборчої системи України з дотриманям демократичних принципів виборчого права – це складний процес. Лише за умови проведення системних реформ та активної участі громадянського суспільства можна подолати наявні проблеми та побудувати дійсно демократичну виборчу систему, яка стане рушієм політичних та економічних перетворень в Україні.

Список літератури:

1. Боярська З. І. Історія держави і права України : навч.-метод. посібник для самостійного вивчення дисциплін. Київ : КНЕУ, 2001. 280 с.

2. Конституційні акти України. 1917–1920 рр. *Невідомі Конституції України.* Київ : Філософська і соціологічна думка, 1992. 272 с.

3. Парламентаризм в Україні: теорія і практика : матер. Міжнар. наук.-практ. конф., присвячені 10-й річниці з дня проголошення незалежності України та 5-й річниці з дня прийняття Конституції України. Київ : Верховна Рада України, Інститут законодавства, 2001. 658 с.

4. Слюсаренко А. Г., Томенко М. В. Історія української Конституції. Київ : Знання, 1993. 192 с.

5. Ставнійчук М. І. Законодавство про вибори народних депутатів України : проблеми теорії і практики : дис. … канд. юр. наук : 12.00.02. Київ, 1999. 169 с.

УДК 329(437.6):324

Рішко С. І.,
аспірант кафедри політології і державного управління,
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»,
м. Ужгород

ПАРТІЙНА КОНКУРЕНЦІЯ В КОНТЕКСТІ ПОЗАЧЕРГОВИХ ПАРЛАМЕНТСЬКИХ ВИБОРІВ У СЛОВАЧЧИНІ

Позачергові парламентські вибори 2023 року у Словацькій Республіці мають важливе як загальнодержавне, так і регіональне значення у центральноєвропейському контексті. Їхня аналітична цінність полягає не лише у зміні конфігурації політичної влади, а й у тому, що вони концентровано відобразили ключові тенденції розвитку постсоціалістичних демократій, зокрема незавершеність інституціоналізації партійних систем, посилення ціннісної та ідеологічної поляризації, а також зростання рівня персоніфікації політичної конкуренції. Партійні системи країн Центрально-Східної Європи характеризуються поєднанням формальної демократичної стабільності з високим рівнем електоральної мінливості, що дозволяє інтерпретувати їх як «системи нестабільності» [4].

Передумовою проведення позачергових парламентських виборів стала системна урядова криза, що супроводжувалася тривалою нестабільністю коаліційного правління. Кульмінацією цієї кризи стала втрата урядом Едуарда Гегера вотуму довіри у грудні 2022 р., що засвідчило неспроможність коаліції забезпечити стабільне функціонування виконавчої влади та зумовило дострокове припинення її діяльності [6, с. 428]. Криза довіри до правлячих партій стала одним із ключових чинників виборчої кампанії у Словаччині. Роберт Фіцо цілеспрямовано перетворював цю кризу на центральний електоральний наратив, інтерпретуючи вибори як своєрідний «вирок» чотирьом партіям влади та позиціонуючи себе як альтернативу управлінському хаосу [5, с. 190]. Таке фреймування виявилося ефективним інструментом мобілізації: партія Smer-SD здобула 22,9% голосів, суттєво зміцнивши позиції порівняно з 18,3% у 2020 р. [7]. Водночас значно зміцнила свої позиції й головна конкурентна сила ліберального спектра – Progresívne Slovensko (PS), яка отримала 17,96 % голосів, збільшивши електоральну підтримку більш ніж на 11 відсоткових пунктів порівняно з попередніми виборами. Високий рівень політичної мобілізації підтверджується і показником явки, що склав 68,5 % – найвищим за понад два десятиліття. У контексті глибокої кризи довіри до партій та політичних інститутів це свідчить про високий рівень суспільної поляризації та значущість виборів для різних сегментів електорату.

Аналіз електоральних результатів дозволяє виокремити кілька взаємопов'язаних тенденцій у структурі міжпартійної конкуренції. Передусім, вибори закріпили бінарну вісь протистояння між двома полюсами: лівопопулістським (Smer-SD) та ліберально-проєвропейським (PS). У межах цієї конфігурації проміжну, частково медіаторну позицію посіла нова партія Hlas-SD (14,7%). Апелюючи до близького із Smer-SD соціально-економічного електорату, Hlas-SD водночас прагнула зберегти поміркований та проєвропейський політичний імідж. Саме ця триполюсна конфігурація значною мірою визначила не лише результати виборів, а й подальшу логіку коаліцієтворення.

Вибори також засвідчили суттєву реструктуризацію крайньоправого сегмента партійної системи. Електоральна підтримка партії Ľudová strana Naše Slovensko (ĽSNS) скоротилася до рівня менш ніж 1 % порівняно з майже 8 % на виборах 2020 р., тоді як значна частина відповідного електорату перерозподілилася між партіями Slovenská národná strana (SNS) та Republika [7]. На наш погляд, це свідчить не про маргіналізацію радикального сегмента, а про його організаційне переформатування зі збереженням значного мобілізаційного потенціалу у перспективі наступних електоральних циклів.

Принципово новим чинником, що суттєво вплинув на характер міжпартійної конкуренції, став зовнішньополітичний вимір виборчої кампанії. Ставлення до підтримки України вперше за тривалий період трансформувалося в одну з ключових ліній політичного розмежування, частково витіснивши традиційні соціально-економічні суперечності. Smer-SD та низка праворадикальних партій будували свою кампанію на критиці військової та політичної підтримки України. PS, навпаки, послідовно позиціонувала себе як проєвропейська і проукраїнська сила, здобувши найкращий результат за всю свою партійну історію. У такий спосіб ціннісна зовнішньополітична поляризація стала одним із головних чинників електоральної мобілізації, виявившись ефективнішою за традиційні соціально-економічні гасла, що значною мірою пояснює і рекордний рівень явки виборців.

Наскрізною характеристикою словацької партійної конкуренції залишається її високий рівень персоніфікації, що є типовим для демократичних систем Центрально-Східної Європи зі слабко інституціоналізованими партіями та значною електоральною волатильністю [2, с. 56]. Провідні суб'єкти виборів – Smer-SD (Р. Фіцо), Hlas-SD (П. Пеллегріні), PS (М. Шімечка), OĽaNO (І. Матович) – функціонують насамперед як лідерські проєкти. Показовою є асиметрія політичних траєкторій окремих лідерів: Р. Фіцо зумів суттєво наростити підтримку попри кримінальне переслідування та високий рівень суспільної поляризації, тоді як І. Матович, навпаки, зазнав істотних електоральних втрат через негативне сприйняття його публічного образу та стилю політичного керівництва [3, с. 10–12].

Коаліційна динаміка поствиборчого етапу стала логічним, хоча й внутрішньо суперечливим продовженням електоральної конфігурації, сформованої за результатами виборів 2023 р. Формування урядової коаліції у складі Smer-SD, Hlas-SD і SNS відтворює попередні проєкти Р. Фіцо за результатами виборів 2006 та 2016 рр., основу яких становило поєднання лівопопулістської та націоналістичної компонент [1, с. 112, 117].

Проте коаліція несе в собі внутрішні ризики дестабілізації. По-перше, партія Hlas-SD виникла у 2021 р. внаслідок розколу Smer-SD і за першої участі у виборах здобула вагоме представництво в парламенті, що підтверджує усталену для словацької системи логіку циклічних внутрішньопартійних розщеплень [1, с. 108–109]. Ідеологічна близькість обох партій полегшує коаліційне співіснування, але одночасно породжує приховану конкуренцію за спільний електоральний сегмент.

Позачергові вибори 2023 р. у Словаччині одночасно відтворили усталені структурні вади партійної системи та зафіксували якісно нові характеристики міжпартійної конкуренції. З одного боку, словацька партійна система підтвердила ознаки незавершеної інституціоналізації, що проявляються у високому рівні фрагментованості, ідеологічній розмитості, залежності партій від харизматичного лідерства та циклічності внутрішньопартійних розколів. З іншого боку, ціннісна зовнішньополітична по-

ляризація, зумовлена зокрема питанням підтримки України у протистоянні російській агресії, сформувала нову, більш виразну вісь конкуренції між проєвропейським і проросійськи орієнтованим таборами. Рекордний рівень явки засвідчив, що саме ці нові політичні розмежування, а не традиційні соціально-економічні суперечності, дедалі більше визначають характер електоральної мобілізації та здатні активізувати раніше політично пасивні групи виборців.

Список літератури:

1. Демократичний транзит у країнах Вишеградської групи й Україні: вибрані аспекти / ред. : Д. Шевчук, В. Лебедюк. Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2018. 224 с.

2. Ключкович А. Персоналізм, популізм і суспільно-політична поляризація у Словаччині. *Науково-теоретичний альманах «Грані».* 2025. Т. 28, № 6. С. 53–57. DOI: https://doi.org/10.15421/172636.

3. Haughton T., Cutts D., Rybář M. A Narrow Path to Victory: Robert Fico, Smer-SD, and the 2023 Elections in Slovakia. *East European Politics and Societies*. 2025. DOI: https://doi.org/10.1177/08883254251324191.

4. Haughton T., Deegan-Krause K. Hurricane Season: Systems of Instability in Central and East European Party Politics. *East European Politics and Societies.* 2015. 29(1). С. 61–80. DOI: https://doi.org/10.1177/0888325414566072.

5. Haughton, T., Pomorska, K., Malová, D., & Deegan-Krause, K. (2024). Going in Different Directions? The 2023 Elections in Poland and Slovakia and Their Aftermath. *JCMS: Journal of Common Market Studies*. https://doi.org/10.1111/jcms.13656.

6. Láštic E. Slovakia: Political Developments and Data in 2023. *Political Data Yearbook.* 2024. Vol. 63, No. 1. P. 428–446. DOI: https://doi.org/10.1111/2047-8852.12449.

7. Statistický úrad Slovenskej republiky. Voľby do Národnej rady Slovenskej republiky 2023. URL: https://volby.statistics.sk/nrsr/nrsr2023/sk/vysledky_hlasovania_strany.html.

УДК 329(477):324

Сіренко К. Ю.,
аспірант

ВИКОРИСТАННЯ СИНЕРГІЇ ЯК ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПОЛІТИЧНИХ КАМПАНІЙ НАЦІОНАЛІСТИЧНИХ ПАРТІЙ В УКРАЇНІ

Сучасна політична система України функціонує в умовах постійної трансформації, високої електоральної конкуренції, кризових безпекових викликів та динамічних змін суспільних очікувань. За таких обставин ефективність політичних кампаній визначається не лише фінансовими ресурсами чи популярністю політичного лідера, а й здатністю партій вибудовувати внутрішню систему координації, стратегічної комунікації та мобілізації. Саме в цьому контексті феномен синергії набуває особливої ваги як інструмент посилення політичної результативності. Націоналістичні партії України, зокрема ВО «Свобода», Конгрес українських націоналістів (КУН) та УНА-УНСО, традиційно базують свою діяльність на поєднанні ідеологічної перекo-

наності, символічної політики та активістської мобілізації. Однак у сучасному електоральному середовищі цього вже недостатньо. Успіх політичної кампанії дедалі більше залежить від того, наскільки гармонійно партія здатна інтегрувати ідеологію, організаційну дисципліну, регіональні мережі, цифрову комунікацію та політичне лідерство.

Синергетичний підхід дозволяє розглядати політичну кампанію не як механічну сукупність окремих елементів, а як складну адаптивну систему. За такої моделі узгодженість дій різних структур партії створює додатковий ефект політичного посилення, коли результат перевищує суму індивідуальних зусиль окремих акторів. У цьому сенсі синергія стає не лише технологічним інструментом, але й управлінською філософією політичної організації.

Теоретичні основи синергетичного підходу

Теоретичне осмислення синергії бере початок у міждисциплінарних дослідженнях складних систем. У працях Германа Хакена синергетика визначається як наука про самоорганізацію, що пояснює виникнення нових структур через взаємодію окремих компонентів системи. Ілля Пригожин, у свою чергу, довів, що складні системи можуть зберігати стійкість саме через процеси нелінійного розвитку, адаптації та внутрішньої взаємодії. У політичній науці синергетичний підхід дозволяє переосмислити природу політичної партії. Партія перестає розглядатися виключно як бюрократична структура чи інструмент представництва інтересів. Натомість вона постає динамічною політичною системою, де ключову роль відіграють взаємодія лідерства, політичної ідеології, комунікаційних каналів, активістських мереж та електоральних груп. Особливо актуальною синергетика є для політичного менеджменту, адже дозволяє пояснити, чому деякі політичні кампанії демонструють значно вищу ефективність навіть за обмежених ресурсів. Високий рівень синергії забезпечується через узгодженість політичних меседжів, швидкість ухвалення рішень, єдність політичної риторики та здатність оперативно реагувати на зміни політичного середовища. Для українських націоналістичних партій синергія набуває особливого значення через специфіку їхньої організації. Значна частина політичної активності цих сил спирається на ідейну переконаність активістів, символічну політику та добровільну участь прихильників, що робить внутрішню координацію ключовим чинником успіху.

Особливості українського націоналізму

Український націоналізм має складний історико-політичний контекст, який суттєво впливає на характер політичних кампаній відповідних партій. Його становлення відбувалося в умовах боротьби за державність, протидії зовнішнім впливам та необхідності збереження національної ідентичності. Саме тому націоналістичні партії значною мірою використовують історичні символи, патріотичну риторику, колективну пам’ять та апеляцію до національної безпеки. ВО «Свобода» стало прикладом політичної сили, яка зуміла трансформувати націоналістичний дискурс у парламентський формат політики, досягнувши суттєвих електоральних результатів у 2012 році. Цей приклад демонструє, що успішність політичної кампанії значною мірою залежала від поєднання харизматичного лідерства, чітко структурованих меседжів та високої дисципліни регіональних осередків. КУН, навпаки, залишався більшою мірою ідеологічним проєктом, орієнтованим на історичну спадщину Організації українських націоналістів. Його політичні кампанії часто демонстрували високий рівень ідейної послідовності, однак обмежену електоральну ефективність через недостатню адап-

тацію до сучасних механізмів політичної комунікації. УНА-УНСО використовувала іншу модель політичної мобілізації, де основою виступали протестний потенціал, радикалізм політичної риторики та висока активність учасників. Попри певну популярність серед окремих соціальних груп, відсутність системної координації та інституційної стабільності обмежувала її довгостроковий вплив. Таким чином, досвід українських націоналістичних партій підтверджує, що ідеологічна переконаність сама по собі не гарантує успіху. Ключовим чинником стає здатність інтегрувати організаційні, комунікаційні та символічні ресурси в єдину синергетичну систему.

Методологія дослідження

Дослідження використання синергії в політичних кампаніях націоналістичних партій потребує застосування комплексного методологічного інструментарію. Насамперед ідеться про системний підхід, який дозволяє розглядати політичну партію як багаторівневу структуру, де кожен елемент впливає на загальну ефективність функціонування. Синергетичний підхід є ключовим, оскільки дає можливість пояснити механізми самоорганізації політичних структур у кризових умовах та проаналізувати, яким чином узгодженість політичних дій підвищує результативність кампанії. Структурно-функціональний аналіз дозволяє визначити роль лідерства, регіональних осередків, молодіжних структур та медійних механізмів у процесі формування синергетичного ефекту. Комунікативний підхід дає змогу оцінити, наскільки ефективно політичні меседжі транслюються різними рівнями партійної організації. Емпіричну основу дослідження складають виборчі кампанії 2004–2019 років, партійні програми, політичні маніфести, виступи лідерів та аналіз динаміки електоральної підтримки. Особливу увагу доцільно приділити кризовим політичним періодам, коли ефективність внутрішньої синергії ставала визначальною умовою політичного виживання партії.

Основні стратегії політичного менеджменту

Комунікаційна стратегія. У сучасному політичному просторі ефективна комунікація є одним із ключових чинників перемоги у виборчих кампаніях. Для націоналістичних партій особливого значення набуває формування цілісного ідеологічного меседжу. Синергія проявляється у тому, що комунікація центрального керівництва, місцевих осередків, активістів та цифрових платформ повинна бути максимально узгодженою. Організаційна стратегія. Високий рівень організаційної взаємодії між центральними та регіональними структурами дозволяє забезпечити ефективний розподіл ресурсів і швидке реагування на політичні виклики. Саме слабкість організаційної інтеграції нерідко ставала причиною електоральної нестабільності окремих націоналістичних сил. Стратегія мобілізації та залучення членів. Активістське середовище виступає фундаментом політичних кампаній націоналістичних партій. Високий рівень внутрішньої мотивації, волонтерський характер діяльності та символічна солідарність створюють умови для формування потужного синергетичного ефекту. Стратегія формування політичного порядку денного. Ефективність кампанії значною мірою залежить від здатності політичної сили актуалізувати питання, які є значущими для виборця. Для націоналістичних партій такими питаннями традиційно виступають державний суверенітет, національна безпека, мовна політика, історична пам’ять та захист культурної ідентичності. Електоральна стратегія. Найбільш успішні приклади політичних кампаній демонструють, що високий результат досягається лише за умов інтеграції всіх структурних компонентів партії. У випадку ВО «Свобода» помітним є приклад синергетичної взаємодії між лідерством, активістськими мережами та інфор-

маційною стратегією. Натомість КУН і УНА-УНСО демонстрували, що відсутність належної координації навіть за сильного ідеологічного фундаменту може обмежувати політичну ефективність.

Висновки

Проведений аналіз дозволяє стверджувати, що синергія є одним із визначальних факторів підвищення ефективності політичних кампаній націоналістичних партій в Україні. Її роль полягає не лише у координації організаційних процесів, але й у створенні ефекту взаємного посилення між політичним лідерством, ідеологічною платформою, медійною присутністю та мобілізацією прихильників. Досвід ВО «Свобода», КУН та УНА-УНСО підтверджує, що навіть потужна ідеологічна база не гарантує політичного успіху без належного рівня внутрішньої інтеграції. Саме синергетична взаємодія забезпечує стійкість політичної структури, підвищує адаптивність у кризових умовах та сприяє формуванню довготривалої електоральної підтримки. У сучасному українському політичному середовищі синергія повинна розглядатися не як допоміжний інструмент, а як стратегічна основа політичного менеджменту. Подальші наукові дослідження доцільно спрямувати на кількісний вимір синергетичних ефектів, розробку моделей управління політичними кампаніями та вивчення ролі цифрових платформ у процесах політичної мобілізації.

Розділ IV
Державна політика та публічне управління в умовах гібридних криз та глобальних трансформацій

УДК: 352:351.07(477) + 351.86:338.24(477) + 327.7(4ЄС)

Клюба Р. П.,
здобувач ступеня доктора філософії,
кафедри політичних наук,
Карпатський національний університет
імені Василя Стефаника

ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ: ВИКЛИКИ І ТРАНСФОРМАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В КОНТЕКСТІ ВІЙНИ, ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ТА ЧЛЕНСТВА УКРАЇНИ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ

Протягом довгого часу реформа децентралізації влади в Україні, що почалась у 2014 році сприймалась в більшій мірі як засіб для оптимізації публічних послуг, в тому числі і фінансового управління ресурсами в регіонах. Проте попри всю трагічність ситуації, повномасштабне вторгнення рф змогло показати справжній потенціал даної реформи. Як зазначила Посол Європейського Союзу в Україні Катаріна Матернова «якби Україна не була децентралізованою, якою б не була перша чи друга хвиля децентралізації, вона б не вижила так добре в перші дні, тижні та місяці повномасштабного вторгнення. Саме здатність працювати разом на місцевому рівні породила в громадах стійкість та здатність чинити опір» [5].

Принцип субсидіарності, згідно з яким повноваження передаються на найбільш наближений до людини рівень, фактично став чинником національної безпеки, оскільки забезпечив роботу критичної інфраструктури в умовах хаосу перших днів повномасштабного вторгнення.

Водночас в умовах дії правового режиму воєнного стану сформувався інституційний конфлікт між обраними місцевими радами та військово-цивільними адміністраціями. Зокрема, у звіті Європейської Комісії за 2025 рік в межах Пакету розширення ЄС висловлюється «побоювання щодо зростання кількості військових адміністрацій населених пунктів та нечіткої законодавчої бази для відновлення місцевого самоврядування на деокупованих територіях» [2], оскільки повноваження голів територіальних громад та рад часто дублюються військово-цивільними адміністраціями, що в свою чергу може нівелювати повноваження виборних органів місцевої влади.

Через призначення військово-цивільних адміністрацій без застосування демократичних процедур здійснюється формування владних структур на територіях, що завдяки героїзму Збройних Сил України, повертаються під контроль української влади. Водночас, на тій частині міжнародно визнаної території України, на яку не поширюється фактичний контроль української влади внаслідок її окупації рф або перебувало під впливом активних бойових дій станом на осінь 2025 року 320 громад (до 2022 року таких було 31). Це число постійно змінюється, перелік не є фіксованим, оскільки Міністерство розвитку громад та територій України своїми наказами [4] регулярно оновлює офіційний список відповідно залежно від змін на лінії фронту.

Також слід врахувати, що євроінтеграційні процеси передбачають не лише політичну, а й технічну спроможність громад. У грудні 2025 року Кабінет Міністрів України затвердив «Особливості реалізації Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в умовах воєнних викликів і євроінтеграції» в яких сформульовано вісім основних векторів адаптації місцевого самоврядування відповідно до європейських стандартів та визначено як одне із ключових завдань в умовах кадрового дефіциту: підготовку муніципалітетів до освоєння фондів Ukraine Facility – програми фінансової підтримки України від ЄС на 2024–2027 роки [1]. Беззаперечним є факт, що режим воєнного стану зумовлює необхідність централізації ресурсів, що в свою чергу породжує інституційне протиріччя із принципами децентралізації, зокрема деструктивним для територіальних громад стало вилучення військового податку на доходи фізичних осіб з жовтня 2023 року, що в свою чергу змушує муніципалітети балансувати між державними безпековими потребами та локальним розвитком, обмежуючи фінансування соціальної інфраструктури.

Щодо політики відбудови – через особливості специфіки регіонів та різних масштабів руйнувань, централізований та директивний підхід є неефективним. Більше того, позиція партнерів і міжнародний досвід свідчать про те, що субсидіарний підхід з мінімізацією бюрократичних перешкод може забезпечити сталий розвиток територіальних громад. Важливим елементом відбудови України стало створення Національної установи розвитку, яке забезпечуватиме безпосередню фінансово-грантову підтримку для малого локального бізнесу як основного механізму економічного відновлення громад [3], [6]. Основною метою діяльності Національної установи розвитку є сприяння економічному та соціальному розвитку і відновленню України шляхом забезпечення надання фінансової, інформаційної, консультаційної та іншої підтримки суб’єктам мікро-, малого та середнього підприємництва та іншим цільовим групам; розроблення, реалізація (супроводження, адміністрування) та аналіз ефективності (оцінка впливу) програм і проєктів розвитку або підтримки суб’єктів мікро-, малого та середнього підприємництва та інших цільових груп.

Не варто забувати і про демографічні зміни в Україні за останні роки війни. Масштабна зовнішня та внутрішня міграція створила диспропорцію у територіальному розвитку та зумовлює необхідність перегляду адміністративно-територіального устрою України у повоєнному часі. Більше того, неможливість проведення місцевих виборів фактично сприяє своєрідній «консервації» місцевих політичних сил та еліт, що за рідкісними винятками, не стимулює розвиток територіальних громад.

Підсумовуючи зазначене вище, процеси децентралізації в Україні в умовах воєнного стану відображають діалектичну суперечність: між державною безпекою, яка потребує централізації, та потребою посилення територіальних громад водночас. Слід також врахувати, що демократичний підхід до прийняття рішень локального рівня є однією із ключових відмінностей України від держави-агресора. Тому надзвичайно важливим є перехід громад від моделі вирішення суто інфраструктурних викликів до політики людського капіталу та зокрема сприяння розвитку децентралізованої енергетики, створення системи, де сильне місцеве самоврядування виступає надійний стратегічним партнером центральної влади, який здатний забезпечити життєдіяльність місцевого населення та посилити національну безпеку, а не як ймовірний політичний конкурент.

Список літератури:

1. Актуальні питання реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні. *Децентралізація*. URL: https://decentralization.gov.ua/news/20286 (дата звернення: 23.05.2026).
2. Місцеве самоврядування у воєнний час: виклики, практика, рішення. *U-LEAD з Європою*. URL: https://www.u-lead.org.ua/news/790 (дата звернення: 23.05.2026).
3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо впорядкування окремих питань адміністративно-територіального устрою : Закон України від 17 липня 2020 року № 807-IX. *Законодавство України / Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4622-20#Text (дата звернення: 23.05.2026).
4. Про затвердження Змін до Переліку територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих Російською Федерацією : Наказ Міністерства розвитку громад та територій України від 15 липня 2025 року № 1151. URL: https://mindev.gov.ua/storage/app/sites/1/uploaded-files/11-projekt-nakazu-2.pdf (дата звернення: 23.05.2026).
5. Реформа децентралізації та стійкі громади стали опорою для України в умовах великої війни – Олексій Кулеба. *Міністерство розвитку громад та територій України*. URL: https://mindev.gov.ua/news/reforma-detsentralizatsii-ta-stiiki-hromady-staly-oporoiu-dlia-ukrainy-v-umovakh-velykoi-viiny-oleksii-kuleba (дата звернення: 23.05.2026).
6. Уряд ухвалив рішення для зміцнення спроможності громад і регіонів та підтримки відбудови країни [2025, 15 грудня]. *Урядовий портал*. 2025. URL: https://www.kmu.gov.ua/news/uriad-ukhvalyv-rishennia-dlia-zmitsnennia-spromozhnosti-hromad-i-rehioniv-ta-pidtrymky-vidbudovy-krainy (дата звернення: 23.05.2026).

УДК 329:352(477)

Миколайчук О. І.,
аспірант кафедри політичних наук,
Карпатський національний
університет імені Василя Стефаника

ПОЛІТИЧНІ ПАРТІЇ В СИСТЕМІ БАГАТОРІВНЕВОГО ВРЯДУВАННЯ УКРАЇНИ

Сучасний розвиток української державності супроводжується трансформацією механізмів здійснення влади, що особливо виразно проявилося в процесі децентралізації. Передача значної частини повноважень від центральних органів влади до органів місцевого самоврядування зумовила формування нових моделей взаємодії між політичними інститутами різних рівнів. У цих умовах політичні партії виступають важливими суб’єктами багаторівневого врядування, забезпечуючи зв’язок між загальнодержавною політикою та локальними потребами територіальних громад. Їхня діяльність впливає не лише на процес формування органів влади, але й на вироблення управлінських рішень, координацію інтересів різних соціальних груп та підтримання політичної стабільності.

Реформа децентралізації суттєво змінила умови функціонування партійного середовища в Україні. Утворення спроможних територіальних громад, розширення компетенції місцевих рад та збільшення фінансової самостійності органів місцевого самоврядування сприяли посиленню ролі місцевого політичного представництва. У результаті політичні партії отримали нові можливості для впливу на процеси ухвалення рішень безпосередньо на місцевому рівні. Водночас зросла їхня відповідальність за результати реалізації політики розвитку громад, ефективність використання бюджетних ресурсів та забезпечення належної комунікації між громадянами і владою.

Особливого значення набули місцеві вибори 2020 року, які стали першими виборами після завершення основного етапу адміністративно-територіальної реформи. Саме вони визначили нову конфігурацію політичного представництва в територіальних громадах та продемонстрували зміну співвідношення між загальнонаціональними і регіональними політичними акторами. В окремих регіонах помітно посилилися позиції локальних політичних проєктів, орієнтованих на вирішення конкретних проблем розвитку громад. Така тенденція засвідчила зростання значення регіонального виміру політики та необхідність адаптації партійних стратегій до особливостей місцевого середовища.

Важливим аспектом функціонування політичних партій у системі багаторівневого врядування є забезпечення вертикальної та горизонтальної координації політики. Вертикальна взаємодія проявляється через узгодження діяльності центральних партійних структур із місцевими організаціями, що сприяє реалізації загальнодержавних програм на регіональному рівні. Горизонтальна координація передбачає співпрацю між представниками різних територіальних громад, місцевими радами та іншими суб'єктами політичного процесу. Ефективність такої взаємодії значною мірою визначає якість управлінських рішень та здатність політичної системи реагувати на суспільні виклики.

Водночас розвиток багаторівневого врядування в Україні супроводжується низкою проблем. Однією з них залишається недостатній рівень інституціоналізації окремих політичних партій, що негативно впливає на сталість їхньої діяльності на місцях. Частина політичних сил продовжує орієнтуватися переважно на виборчі кампанії, приділяючи недостатню увагу міжвиборчій роботі з громадами. Крім того, зберігаються диспропорції між регіонами щодо рівня розвитку партійних структур та їхньої здатності ефективно представляти інтереси населення. У деяких випадках це призводить до персоналізації політики та посилення впливу окремих місцевих лідерів на шкоду інституційному розвитку партійної системи.

Повномасштабна російсько-українська війна додатково актуалізувала питання ефективності багаторівневого врядування. В умовах воєнних викликів політичні партії беруть участь у мобілізації суспільних ресурсів, підтримці волонтерських ініціатив, організації допомоги населенню та забезпеченні взаємодії між державними інституціями й громадянським суспільством. Це засвідчує, що їхня роль виходить за межі традиційних електоральних функцій і охоплює ширший спектр завдань, пов'язаних із підтриманням суспільної стійкості та забезпеченням національної безпеки.

Отже, політичні партії є невід'ємним елементом системи багаторівневого врядування України. Вони забезпечують політичне представництво інтересів громадян, сприяють координації діяльності між різними рівнями влади та беруть участь у

формуванні публічної політики. Реформа децентралізації створила нові умови для розвитку партійної діяльності на місцевому рівні, водночас висунувши підвищені вимоги до інституційної спроможності політичних сил. Подальше вдосконалення механізмів взаємодії між партіями, органами державної влади та місцевого самоврядування сприятиме зміцненню демократичного врядування, підвищенню ефективності управлінських процесів і забезпеченню сталого розвитку української держави.

Список літератури:

1. Тупиця О. Л. Реформа децентралізації та її вплив на стан партійної системи сучасної України. *Вісник Донецького національного університету імені Василя Стуса. Серія політичні науки*. 2023. № 8. С. 93–98. URL: https://doi.org/10.31558/2617-0248.2023.8.15.

2. Кагановська Т., Серохін В. Багаторівневе управління: загальна теорія та шляхи його реалізації в Україні в контексті європейської інтеграції. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Право».* 2025. № 39. С. 10–33. URL: https://doi.org/10.26565/2075-1834-2025-39-01.

УДК 321.7:004(477)

Пушняк Д. С.,
аспірант відділу політичних інститутів та процесів,
Інститут політичних і етнонаціональних досліджень
ім. І. Ф. Кураса НАН України, м. Київ, Україна

ЕЛЕКТРОННІ ПЕТИЦІЇ В УКРАЇНІ: ПОТЕНЦІАЛ ТА СТРУКТУРНІ ОБМЕЖЕННЯ

Цифровізація публічного управління зробила можливими якісно нові канали взаємодії між суспільством і владою. Зокрема, завдяки цифровізації виникли сучасні інституційні механізми громадсько-політичної участі. Одним з таких механізмів є електронні петиції (далі – е-петиції), що є особливо значущим для України в умовах обмеженості інших форм політичної участі громадян в умовах воєнного часу. Е-петиції як механізм громадсько-політичної участі мають потужний функціональний потенціал, оскільки дозволяють пересічним громадянам впливати на формування публічного порядку денного. Окрім цього, відсутність необхідності фізичного збору підписів суттєво спрощує процедуру ініціювання петиції та масштабує географію потенційних підписантів на всю країну.

В Україні інститут е-петицій був запроваджений та інтегрований у нормативно-правову систему регулювання звернень громадян у 2015 році. Важливою характеристикою е-петицій в Україні є їхня нормативно закріплена подвійна правова сутність. Чинне законодавство прямо передбачає два різних режими функціонування одного й того самого інструменту залежно від результату збору підписів. Відповідно до статті 23^1 Закону України «Про звернення громадян», електронна петиція, що адресована Президенту України, Верховній Раді України або Кабінету Міністрів України, розглядається за спеціальною процедурою лише за умови збору не менш як 25 000 підписів

громадян протягом не більше трьох місяців з дня оприлюднення. Якщо ж електронна петиція в установлений законом строк не набрала необхідної кількості голосів на її підтримку, після завершення строку збору підписів, орган, до якого її було подано, має розглянути її як звичайне звернення громадян відповідно до загального порядку, передбаченого тим самим Законом [1].

Для України передбачений поріг у 25 000 підписів є складним бар'єром для подолання. Про це свідчить той факт, що з 2015 року лише 58 (1%) е-петицій до Кабінету Міністрів України та 21 (0,64%) до Верховної Ради України змогли набрати необхідну кількість підписів [2;3]. Водночас, на нашу думку, ключовою проблемою є не встановлена кількість підписів як така (для прикладу, в Німеччині вона складає 30 000, у Данії – 50 000) чи строки відведені на їх збирання, а низка структурних чинників, що ускладнюють залучення громадян до ефективного використання цього інструменту громадсько-політичної участі.

Серед таких чинників, по-перше, варто зазначити цифровий розрив у доступі до Інтернету, а також у рівні цифрової грамотності, який, можливо, найбільш виразно проявляється у розрізі міського та сільського населення, зокрема внаслідок відмінних демографічних профілів цих груп [4]. По-друге, не менш важливим чинником є недостатній рівень учасницької політичної культури населення, що проявляється у слабкому загальному усвідомленні ролі інструментів демократичної участі та потенціалу впливу громадян на процес формування публічної політики. Якщо розвиток цифрових навичок частково охоплюється державними ініціативами (наприклад Дія.Освіта) та програмами окремих територіальних громад, то державна політика з просвітництва щодо механізмів демократичної участі та можливостей інституційного залучення громадян в Україні є несистематизованою. За таких умов розширення реального представництва інтересів різних соціальних груп через механізм е-петицій стає значною мірою питанням часу, позаяк формування учасницької політичної культури відбувається поступово, із зміною поколінь та накопиченням різними демографічними групами досвіду життя в демократичному і цифровому середовищі. По-третє, активність використання е-петицій як інституційного каналу, на нашу думку, безпосередньо залежить від рівня суспільної довіри до державних інститутів як адресатів петицій [5]. По-четверте, недостатньою залишається інформаційно-комунікаційна підтримка механізму електронних петицій з боку держави. Унаслідок цього користування вебсайтами е-петицій, перегляд створених ініціатив та їх підтримка не входять у регулярні практики громадсько-політичної участі більшої частини населення, а суспільна увага до е-петицій здебільшого формується ситуативно довкола окремих суспільно резонансних ініціатив, що поширюються громадянами у соціальних мережах.

Отже, хоча е-петиції в Україні є інституційно закріпленим інструментом громадсько-політичної участі, їхня ефективність є обмеженою. Їхній функціональний потенціал стримується сукупністю чинників, серед яких цифрова нерівність, недостатній рівень учасницької політичної культури, спад довіри до державних інституцій та слабка інформаційно-комунікаційна підтримка з боку держави. Громадяни використовують е-петиції переважно реактивно – як ситуативний відгук на суспільно резонансні події, а не як регулярний канал для артикуляції та агрегації колективних інтересів і впливу на формування публічної політики. Можливим напрямом удосконалення інституту е-петицій у майбутньому є впровадження інструментів штучного інтелекту для автоматизованого аналізу їхнього змісту. Зокрема, алгоритми обробки

природної мови могли б оцінювати наявність конкретної конструктивної пропозиції у тексті петиції, а також прогнозувати частку населення, для якої порушена проблематика є соціально значущою. Такий підхід дозволив би запровадити альтернативний критерій розгляду петицій на вищому рівні поряд із кількісним порогом підписів, що частково знівелювало б вплив структурних бар'єрів, зокрема цифрової нерівності, на доступність цього механізму участі. Водночас практична імплементація такого аналізу потребувала б жорсткого незалежного громадського та експертного контролю за алгоритмами навчання моделей штучного інтелекту задля мінімізації потенційних ризиків.

Список літератури:

1. Про звернення громадян : Закон України від 02.10.1996 № 393/96-ВР : станом на 24 січ. 2026 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/96-вр#Text (дата звернення: 21.05.2026).

2. Електронні петиції. *Верховна Рада України*. URL: https://itd.rada.gov.ua/petitions (дата звернення: 17.05.2026).

3. Електронні петиції до Кабінету Міністрів України. *Електронні петиції до Кабінету Міністрів України.* URL: https://petition.kmu.gov.ua/petitions/answered (дата звернення: 17.05.2026).

4. Пушняк Д. Політична участь та регіональний місько-сільський розрив у доступі до Інтернету. Вісник Львівського університету. Серія філософсько-політологічні студії. 2025. № 62. С. 323–335. URL: https://doi.org/10.30970/pps.2025.62.39 (дата звернення: 22.05.2026).

5. Пушняк Д. Інформаційна безпека як чинник довіри до інституційних цифрових платформ політичної участі. *Світ у пошуках нового порядку: трансформація політичної суб'єктності держав і регіонів у конфліктному середовищі* : Матеріали міжнар. науково-практ. конф., м. Переяслав, 26–27 берез. 2026 р. 2026. С. 27–28.

УДК 35.07:17.022.1

Карнаушко В. Є.,
здобувач першого (бакалаврського) рівня,
Міжрегіональна Академія управління персоналом

АНАЛІЗ ОСОБЛИВОСТЕЙ ФОРМУВАННЯ ІМІДЖУ ШЕВЧЕНКІВСЬКОЇ РАЙОННОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ

Імідж Шевченківської РДА доцільно розглядати як сукупність інституційного, функціонального, комунікаційного, сервісного, соціального, візуального та репутаційного компонентів. Інституційний компонент пов'язаний із правовим статусом і структурою. Функціональний компонент визначається здатністю виконувати управлінські завдання. Комунікаційний компонент формується через інформаційні канали. Сервісний компонент залежить від ЦНАП, звернень, консультацій та якості адміністративних процедур. Соціальний компонент відображає роботу з мешканцями, ветеранами, ВПО, дітьми, молоддю та людьми з інвалідністю. Візуальний компонент охоплює сайт, медіатеку, фото, символіку й цифрову подачу діяльності.

В табл. 2.11 проведено SWOT-аналіз іміджу Шевченківської РДА.

Таблиця 2.11

SWOT-аналіз іміджу Шевченківської РДА

№	Група факторів	Зміст факторів
1	Сильні сторони	офіційний вебпортал, відкриті контакти, регулярне оприлюднення розпоряджень, бюджетних програм і звітів, наявність ЦНАП, соціальних мереж, контактного центру 15-51
		розгалужена структура підрозділів, наявність напрямів ЖКГ, соціальної політики, освіти, ветеранської політики, муніципальної безпеки
2	Слабкі сторони	складна навігація порталу, велика кількість документів у форматі PDF, нестача коротких аналітичних пояснень для мешканців
		офіційна мова повідомлень, недостатня візуалізація результатів роботи
3	Можливості	розвиток інтерактивних дашбордів, коротких звітів для громадян, карт виконаних робіт, цифрових консультацій
		посилення комунікації щодо ветеранів, ВПО, безбар'єрності, благоустрою, відновлення житлового фонду
4	Загрози	воєнний стан, інфраструктурні проблеми, житлово-комунальні скарги, очікування швидких рішень
		інформаційна недовіра до органів влади, негативні коментарі у соціальних мережах, ризик непорозумінь через формальну мову

Джерело: складено автором за матеріалами [1; 3; 4; 5]

SWOT-аналіз показує, що імідж Шевченківської РДА має достатньо міцну організаційну основу, але потребує розвитку комунікаційної простоти. Сильні сторони пов'язані з інституційною присутністю, документальною прозорістю, сервісною інфраструктурою та соціальною орієнтацією. Слабкі сторони стосуються не стільки відсутності інформації, скільки складності її сприйняття. Найперспективнішими можливостями є цифрове пояснення результатів діяльності, візуалізація бюджетних напрямів і систематичне висвітлення виконаних робіт у районі.

В табл. 2.13 подано PEST-аналіз факторів, які впливають на формування іміджу Шевченківської РДА.

Таблиця 2.13

PEST-аналіз факторів формування іміджу Шевченківської РДА

№	Група факторів	Фактори впливу	Наслідок для іміджу
1	Політико-правові	воєнний стан, законодавчі вимоги до відкритості, доступу до публічної інформації, звернень громадян	підвищують вимоги до правової точності, прозорості та оперативності
2	Економічні	бюджетні обмеження, потреба у фінансуванні освіти, соціального захисту, ЖКГ, відновлення житлового фонду	посилюють увагу громадян до бюджетних рішень і видимості результатів
3	Соціальні	потреби ветеранів, ВПО, людей з інвалідністю, дітей, літніх людей, мешканців багатоквартирних будинків	підвищують значення соціальної чутливості адміністрації
4	Технологічні	розвиток цифрових сервісів, соціальних мереж, онлайн-запитів, електронних послуг	дають можливість швидше пояснювати рішення й отримувати реакцію громади

Джерело: складено автором за матеріалами [2; 6; 7; 8]

PEST-аналіз підтверджує, що імідж Шевченківської РДА формується під впливом зовнішніх умов, які не завжди залежать від самої адміністрації. Воєнний стан, соціальні наслідки переміщення населення, потреби ветеранів, інфраструктурні проблеми й бюджетні обмеження створюють високий рівень очікувань. За цих умов позитивний імідж залежить від здатності адміністрації не просто оприлюднювати документи, а пояснювати мешканцям, що робиться, чому ухвалюються певні рішення і які результати отримує район.

Вагомою складовою іміджу є сервісний досвід. На сайті адміністрації подано контакти ЦНАП, телефони довідкової служби та електронну адресу, а також оприлюднено окремий звіт про діяльність Управління (Центру) надання адміністративних послуг за 2023–2025 рр. [2; 4].

Таким чином, Шевченківська РДА в місті Києві має достатньо сформований позитивний імідж, який спирається на офіційний статус, розгалужену структуру, відкриті контакти, ЦНАП, контактний центр 15-51, канали звернення громадян і доступ до публічної інформації. У 2023–2025 рр. оприлюднювалися розпорядження, бюджетні програми, звіти, фінансова звітність і матеріали щодо запитів на публічну інформацію. Водночас частина матеріалів має складну документальну форму, тому мешканцям не завжди легко побачити реальні результати роботи. Адміністрація використовує вебпортал, Facebook, Telegram, Telegram-канал голови РДА, електронну пошту, ЦНАП і контактний центр. Найсильнішими сторонами є доступність контактів і документальна прозорість, а слабшими – зручність пошуку, простота мови та інтерактивність. Найкраще сформовані інституційна стабільність, сервісна доступність, документальна прозорість і соціальна орієнтованість. Посилення потребують візуальна подача результатів, відкритість виконання звернень, пояснення бюджетних рішень і зручність цифрової взаємодії.

Список літератури:

1. Звіт про діяльність Управління (Центру) надання адміністративних послуг Шевченківської районної в місті Києві державної адміністрації у 2023–2025 роках. *Шевченківська районна в місті Києві державна адміністрація*. URL: https://shev.kyivcity.gov.ua/news/zvit-pro-diialnist-upravlinnia-tsentru-nadannia-administratyvnykh-posluh-shevchenkivskoi-raionnoi-v-misti-kyievi-derzhavnoi-administratsii-u-2023-2025-rokakh (дата звернення: 01.05.2026).

2. Про столицю України – місто-герой Київ : Закон України від 15.01.1999 № 401-XIV. *Верховна Рада України.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/401-14 (дата звернення: 01.05.2026).

3. Звіти паспортів бюджетних програм за 2023 рік. *Шевченківська районна в місті Києві державна адміністрація.* URL: https://shev.kyivcity.gov.ua/zvity-pasportiv-biudzhetnykh-prohram-za-2023-rik (дата звернення: 01.05.2026).

4. Звіти паспортів бюджетних програм за 2024 рік. *Шевченківська районна в місті Києві державна адміністрація.* URL: https://shev.kyivcity.gov.ua/zvity-pasportiv-biudzhetnykh-prohram-za-2024-rik (дата звернення: 01.05.2026).

5. Керівництво. Шевченківська районна в місті Києві державна адміністрація. URL: https://shev.kyivcity.gov.ua/kerivnytstvo (дата звернення: 01.05.2026).

6. Контактна інформація. Шевченківська районна в місті Києві державна адміністрація. URL: https://shev.kyivcity.gov.ua/kontaktna-informatsiia-1 (дата звернення: 01.05.2026).

7. Про доступ до публічної інформації : Закон України від 13.01.2011 № 2939-VI. *Верховна Рада України.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/2939-17 (дата звернення: 01.05.2026).

8. Про звернення громадян : Закон України від 02.10.1996 № 393/96-ВР. *Верховна Рада України.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/96-%D0%B2%D1%80 (дата звернення: 01.05.2026).

УДК 004.056:351.86(477)

Пролорензо А. В.,
аспірант,
Карпатський національний університет
імені Василя Стефаника

АКТИВНИЙ КІБЕРЗАХИСТ У СИСТЕМІ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ: МЕЖІ ЛЕГІТИМНОСТІ ТА РИЗИКИ ЕСКАЛАЦІЇ

Російсько-українська війна засвідчила, що кіберпростір став не лише технічним середовищем захисту інформаційних систем, а й сферою державної політики, стратегічного управління та міжінституційної координації. У цьому контексті активний кіберзахист постає як елемент державної політики у сфері національної безпеки, що потребує чіткого нормативного визначення, розподілу повноважень між суб'єктами сектору безпеки і оборони та механізмів політичного контролю.

Актуальність проблеми посилюється тим, що Україна одночасно рухається у двох нормативних напрямах. З одного боку, гармонізація із законодавством ЄС передбачає орієнтацію на оборонну логіку NIS2, де active cyber defence розглядається як практика запобігання, виявлення, моніторингу й мінімізації кіберінцидентів без переходу до наступальних заходів [2]. З іншого боку, умови збройної агресії РФ зумовлюють потребу у спроможностях стримування та відповідних дій у кіберпросторі.

Метою тез є окреслення активного кіберзахисту як проблеми державної політики та інституційної координації. Робоча теза полягає в тому, що для України недостатньою є як суто оборонна європейська модель, так і механічне запозичення американської логіки defend forward. Більш придатною є державно-центрична калібрована модель, у якій цивільний сектор кібербезпеки працює за логікою NIS2, а зовнішні відповідні дії залишаються виключною компетенцією державних військових і безпекових структур.

У Стратегії кібербезпеки України 2016 року активний кіберзахист пов'язувався зі створенням сил, засобів та інструментів можливої відповіді на агресію у кіберпросторі, а також із функцією стримування загроз [7]. Водночас Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» не містить окремої легальної дефініції цього поняття [5]. Це створює управлінську проблему: термін уже використовується у стратегічному й нормативному обігу, але межі його реалізації, суб'єкти відповідальності та процедура санкціонування залишаються недостатньо визначеними.

Українські дослідники вже звертають увагу на цю прогалину. Зокрема, С. Паламарчук, Н. Паламарчук, Р. Штонда і Т. Побережець фіксують суперечність між уживанням поняття «кібероборона (активний кіберзахист)» та браком його чіткого правового визначення [4]. Проте для політологічного аналізу ключовим є не лише питання дефініції, а й питання управлінської відповідальності: хто має право ухвалювати рішення про перехід від оборонних заходів до зовнішньої відповіді та як запобігти самодіяльності окремих інституцій.

Доцільно розрізняти три рівні активного кіберзахисту. Перший рівень – внутрішня активна оборона: моніторинг, threat hunting, виявлення вразливостей і блокування шкідливої активності в межах власних систем. Другий рівень – міжінституційна координація: обмін індикаторами компрометації, узгодження дій CERT-UA, Держспецзв'язку, СБУ, ГУР МО та операторів критичної інфраструктури. Третій рівень – зовнішні відповідні дії, що можуть виходити за межі власного інформаційного периметра і тому потребують окремого політико-військового санкціонування.

З позиції державної політики саме третій рівень є найбільш чутливим. Його не можна ототожнювати з приватизованим hack back або довільною наступальною кібероперацією. Легітимність таких дій можлива лише за умов державної монополії на примус, достовірної атрибуції, пропорційності, часової прив'язки до триваючої атаки і політичної підзвітності. У логіці Tallinn Manual 2.0 такі дії можуть наближатися до контрзаходів, тобто пропорційної відповіді на міжнародно-протиправне діяння з метою припинення порушення, а не помсти [3].

Інституційно це означає потребу в чіткому ланцюгу командування. Для першого і другого рівнів достатньою є координація в межах цивільної та безпекової системи кіберзахисту. Натомість рішення про третій рівень має ухвалюватися лише в політико-військовому контурі за участю РНБО, Президента як Верховного Головнокомандувача та уповноважених військових структур. Законопроєкт про Кіберсили ЗСУ може стати кроком до інституціоналізації такого підходу, однак потребує чіткого розмежування повноважень із СБУ, ГУР МО та Держспецзв'язку [6].

Отже, активний кіберзахист у контексті державної політики в умовах гібридних криз слід розуміти не як технічний набір контратак, а як політико-правовий механізм стримування, реагування і координації. Перспективним є внесення до статті 1 Закону України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» окремої дефініції активного кіберзахисту як системи випереджувальних і реагувальних заходів, що здійснюються суб'єктами сектору безпеки і оборони в межах повноважень. Такий підхід дозволить поєднати євроінтеграційні вимоги, воєнні потреби держави та принципи демократичного контролю.

Список літератури:

1. Brangetto P., Stinissen J., Minárik T. From Active Cyber Defence to Responsive Cyber Defence: A Way for States to Defend Themselves – Legal Implications. *NATO ACT Legal Gazette*. 2014. No. 35. URL: https://ccdcoe.org/library/publications/from-active-cyber-defence-to-responsive-cyber-defence-a-way-for-states-to-defend-themselves-legal-implications/.

2. Directive (EU) 2022/2555 of the European Parliament and of the Council of 14 December 2022 on measures for a high common level of cybersecurity across the Union (NIS2). EUR-Lex. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2022/2555/oj.

3. Tallinn Manual 2.0 on the International Law Applicable to Cyber Operations / ed. by M. N. Schmitt. Cambridge : Cambridge University Press, 2017. 642 p.

4. Паламарчук С. А., Паламарчук Н. О., Штонда Р. М., Побережець Т. В. Сутність кібероборони України та активного кіберзахисту. *Електронне фахове наукове видання «Кібербезпека: освіта, наука, техніка».* 2025. № 1. URL: https://csecurity.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/view/909/815.

5. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України : Закон України від 05.10.2017 № 2163-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19#Text.

6. Проект Закону про Кіберсили Збройних Сил України : картка законопроєкту № 12349 від 19.12.2024. Законотворчість / Верховна Рада України. URL: https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/45557.

Стратегія кібербезпеки України : Указ Президента України від 15.03.2016 № 96/2016. URL: https://www.rnbo.gov.ua/ua/Ukazy/417.html?PRINT.

УДК 323.2:352:316.48

Липчук О. І.,
кандидатка політичних наук, доцентка,
Карпатський національний університет імені Василя Стефаника

Рожко Т. Д.,
магістрантка спеціальності 052 Політологія,
Карпатський національний університет імені Василя Стефаника

СИСТЕМА ПОЛІТИЧНОГО КОНТРОЛІНГУ НА РІВНІ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ЯК ПРЕВЕНТИВНА ТЕХНОЛОГІЯ РОЗВ`ЯЗАННЯ КОНФЛІКТІВ

У сучасних умовах трансформації політичної системи України особливого значення набуває проблема забезпечення ефективного функціонування місцевого самоврядування. Процеси децентралізації, які стали одним із ключових напрямів реформування публічного управління, сприяли розширенню повноважень територіальних громад та підвищенню їхньої відповідальності за соціально-економічний розвиток відповідних територій. Водночас розширення управлінських можливостей органів місцевого самоврядування супроводжується зростанням кількості викликів і ризиків, серед яких особливе місце посідають суспільно-політичні конфлікти. Саме тому актуалізується потреба у використанні сучасних управлінських механізмів, здатних забезпечити не лише реагування на конфліктні ситуації, але й їх попередження. Одним із таких механізмів є система політичного контролінгу. Політичний контролінг розглядається як комплексна система інформаційно-аналітичного супроводу політичного управління, яка забезпечує збір, аналіз та оцінку інформації для прийняття ефективних управлінських рішень. На відміну від традиційних форм контролю, контролінг орієнтований не стільки на фіксацію результатів діяльності, скільки на прогнозування можливих наслідків та виявлення потенційних ризиків. Його застосу-

вання дозволяє своєчасно реагувати на зміни у суспільно-політичному середовищі та коригувати управлінські рішення відповідно до актуальних потреб громади.

На рівні місцевого самоврядування система політичного контролінгу набуває особливої ваги, оскільки саме територіальні громади є простором безпосередньої взаємодії влади та населення. Будь-які управлінські рішення, пов'язані із розподілом ресурсів, реалізацією соціальних програм, земельними питаннями чи розвитком інфраструктури, безпосередньо впливають на інтереси громадян. За відсутності належної комунікації або врахування громадської думки такі рішення можуть стати причиною соціальної напруги та конфліктів. У цьому контексті політичний контролінг виступає важливим інструментом забезпечення стабільності та підтримання конструктивного діалогу між владою і громадою. Однією з ключових функцій політичного контролінгу є моніторинг суспільно-політичних процесів. Постійне відстеження громадських настроїв, аналіз звернень громадян, оцінка діяльності органів місцевого самоврядування та вивчення рівня суспільної довіри дозволяють своєчасно виявляти проблемні тенденції. Важливим джерелом інформації стають громадські слухання, електронні петиції, консультації з громадськістю, соціологічні опитування та інші механізми громадської участі. Отримані дані дають змогу визначати найбільш чутливі питання розвитку громади та прогнозувати можливі конфліктні ситуації.

Особливого значення набуває превентивний потенціал політичного контролінгу. На відміну від механізмів, спрямованих на врегулювання вже існуючих конфліктів, контролінг передбачає виявлення конфліктогенних чинників ще на початкових стадіях їх формування. Такий підхід дозволяє не допустити ескалації суперечностей та мінімізувати негативні наслідки для громади. Зокрема, аналіз громадської реакції на окремі рішення органів місцевого самоврядування дає можливість заздалегідь оцінити потенційні ризики та внести необхідні корективи до процесу прийняття рішень. Ефективність політичного контролінгу значною мірою залежить від рівня комунікації між суб'єктами місцевого самоврядування. Відкритість діяльності органів влади, доступність інформації та залучення громадян до процесів ухвалення рішень сприяють формуванню атмосфери довіри та взаєморозуміння. У сучасних умовах важливу роль у цьому процесі відіграють цифрові технології, які забезпечують оперативний обмін інформацією та створюють додаткові можливості для громадського контролю. Використання електронних платформ участі дозволяє швидко отримувати зворотний зв'язок від населення та враховувати його позицію під час реалізації місцевої політики. Не менш важливою є аналітична функція політичного контролінгу. Систематичне вивчення соціально-політичної ситуації у громаді дозволяє оцінювати ефективність реалізованих програм та управлінських рішень. На основі отриманих результатів органи місцевого самоврядування можуть визначати пріоритетні напрями розвитку, коригувати стратегії діяльності та удосконалювати механізми взаємодії з населенням. Це сприяє підвищенню якості місцевого врядування та формуванню більш стійкої системи управління.

В умовах сучасних суспільно-політичних викликів значення політичного контролінгу суттєво зростає. Повномасштабна війна, внутрішнє переміщення населення, необхідність відновлення територій та забезпечення соціальної підтримки громадян створюють додаткове навантаження на органи місцевого самоврядування. За таких умов особливо важливим стає своєчасне виявлення проблем та пошук ефективних механізмів їх вирішення. Політичний контролінг дозволяє не лише оцінювати по-

точну ситуацію, але й прогнозувати можливі ризики, що сприяє збереженню соціальної стабільності та підвищенню ефективності діяльності місцевої влади.

Таким чином, система політичного контролінгу є важливим елементом сучасного місцевого самоврядування та ефективною превентивною технологією розв'язання конфліктів. Її застосування забезпечує своєчасне виявлення конфліктогенних чинників, сприяє вдосконаленню процесу прийняття управлінських рішень, підвищує рівень прозорості діяльності органів влади та створює умови для розвитку партнерських відносин між владою і громадою. У сучасних умовах політичний контролінг виступає одним із ключових інструментів забезпечення стабільності, суспільної довіри та сталого розвитку територіальних громад.

Список літератури:

1. Бебик В. М. Політологія для політика і громадянина. Київ : МАУП, 2004. URL: https://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0001438 (дата звернення: 27.08.2026).

2. Політична аналітика в державному управлінні / С. О. Телешун, Ю. Г. Кальниш, І. В. Рейтерович, О. Р. Титаренко. Київ : НАДУ, 2012. URL: https://moodle.znu.edu.ua/pluginfile.php/1065947/mod_folder/content/0/-NMKD-library_nadu-Navch_Posybniky-2a4584da-1c57-46d9-821a-8d7b022188a9.pdf (дата звернення: 27.08.2026).

3. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр (дата звернення: 27.08.2026).

УДК 365:314.72(477)

Кошова О. С.,
аспірантка кафедри політології та міжнародних відносин,
Національний університет «Львівська політехніка»

ЖИТЛОВІ МЕХАНІЗМИ СТАЛОЇ РЕІНТЕГРАЦІЇ ВИМУШЕНО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ: ДОСВІД ХОРВАТІЇ ТА МЕЖІ ЙОГО АДАПТАЦІЇ ДЛЯ УКРАЇНИ

Україна внаслідок російської збройної агресії зіткнулася з масштабним вимушеним переміщенням населення: станом на липень 2025 р. за межами країни перебували 5,7 млн українців, а ще 3,7 млн осіб мали статус внутрішньо переміщених [7]. За таких умов особливої актуальності набуває питання формування ефективної політики повернення та сталої реінтеграції, що зумовлює необхідність аналізу міжнародного досвіду постконфліктного врегулювання. Повернення громадян визначено одним зі стратегічних пріоритетів проєкту довгострокової стратегії економічного розвитку України «Економіка майбутнього», що передбачає створення умов для повернення щонайменше 3,1 млн осіб [1]. Міжнародний досвід свідчить, що житло є одним із ключових структурних чинників сталої реінтеграції: без вирішення житлового питання повернення часто залишається нестійким або не відбувається взагалі. Хорватія, яка пережила масштабне вимушене переміщення населення внаслідок війни 1991–

1995 років, сформувала комплекс житлових механізмів підтримки повернення та реінтеграції, ефективність яких оцінюється неоднозначно.

Згідно з інтегрованим підходом Міжнародної організації з міграції (МОМ) до реінтеграції, вона вважається сталою, коли особи, що повернулися, досягають рівня економічної самодостатності, соціальної стабільності та психосоціального благополуччя, що дає змогу розглядати подальшу міграцію як питання вибору, а не необхідності [4, с. 3]. У цій концепції доступ до житла належить до структурних умов сталої реінтеграції поряд із зайнятістю, освітою та іншими базовими послугами [4, с. 6]. Житло при цьому є одним із ключових чинників цього процесу, оскільки без вирішення житлового питання повернення часто залишається нестійким.

Війна в Хорватії 1991–1995 років спричинила вимушене переміщення населення: сотні тисяч хорватів були внутрішньо переміщені із територій, що перебували під контролем сербських сил, тоді як від 300 до 350 тисяч етнічних сербів залишили країну, переважно під час та після операції «Буря» у серпні 1995 р. та опинилися у становищі біженців за межами Хорватії [2, с. 1]. У відповідь на масштабне переміщення населення хорватський уряд сформував комплекс житлових механізмів, спрямованих на забезпечення повернення та реінтеграції обох категорій вимушених мігрантів. Одним із ключових напрямів стали програми реконструкції та ремонту житла, які передбачали відновлення зруйнованих будинків або надання будівельних матеріалів для самостійного ремонту. Пріоритет надавався вразливим категоріям населення – сім'ям з дітьми, особам з інвалідністю та людям із серйозними захворюваннями [5, с. 2]. Водночас темпи реалізації програм залишалися повільними: у першій половині 2001 р. було відремонтовано лише 438 із 980 запланованих об'єктів [5, с. 2], а у 2006 р. організація з моніторингу прав людини Human Rights Watch продовжувала фіксувати повільний і неповний прогрес у відновленні пошкодженого житла як одну з основних перешкод реінтеграції [2, с. 30].

Важливим елементом житлової політики став механізм житлового піклування, запроваджений для осіб, які втратили житлові права внаслідок війни, насамперед колишніх орендарів соціального житла, чиї права були скасовані законодавством 1995 р. Програма передбачала надання державного житла, оренду за пільговими ставками або виділення будівельних матеріалів для забудови державних земельних ділянок [6, с. 2]. Окремим напрямом стала державна програма підтримки повернення до районів особливого державного піклування – найбільш постраждалих від війни та депопуляції територій, де репатріантам надавалися пільгові житлові умови [2, с. 6–7]. Паралельно реалізовувалась Регіональна житлова програма – багатостороння ініціатива Хорватії, Боснії і Герцеговини, Сербії та Чорногорії, спрямована на вирішення житлових проблем найбільш вразливих категорій населення шляхом будівництва та придбання житла [6, с. 2].

Попри наявність різних житлових механізмів, їх реалізація супроводжувалася системними проблемами. Колишні орендарі міського соціального житла – категорія, що непропорційно зачіпала хорватських сербів – нерідко опинялися наприкінці черги після внутрішньо переміщених хорватів, що суттєво ускладнювало їх повернення до міст [2, с. 4–5]. За даними організації Human Rights Watch, лише 60–65% зареєстрованих осіб після повернення постійно проживали в Хорватії, тоді як решта підтримувала лише епізодичний зв'язок із країною [2, с. 1–2]. Водночас опитування Організації з безпеки та співробітництва в Європі 2004 р. засвідчило намір повернутися

лише у 14% хорватських сербів, які перебували за кордоном [2, с. 2], що свідчить про обмежену ефективність житлових механізмів за відсутності ширших соціально-економічних та безпекових умов для повернення. Проблемою залишалося і те, що фізичне відновлення житла не завжди супроводжувалося відбудовою необхідної інфраструктури. Організація Human Rights Watch фіксувала випадки дискримінаційного підключення до електромереж у сербських громадах навіть через десять років після завершення війни [2, с. 24]. У результаті частина відремонтованих будинків залишалася непридатною для постійного проживання. Таким чином, хорватський досвід демонструє, що житлові механізми є необхідною, але недостатньою умовою сталої реінтеграції, якщо вони не супроводжуються відновленням інфраструктури, доступом до послуг та усуненням інституційних бар'єрів для повернення.

На відміну від Хорватії, де одним із ключових викликів після війни стало відновлення житлових прав колишніх користувачів соціального житла, в Україні домінує приватна форма власності на житло. Станом на березень 2025 р. 82% осіб, які повернулися в Україну з-за кордону, проживали у власному житлі [3, с. 12]. Це свідчить про відмінність житлових умов повернення в обох країнах та обмежує можливості прямого перенесення окремих елементів хорватської моделі. Водночас досвід житлового піклування зберігає практичне значення для України, зокрема в контексті забезпечення житлом осіб, які втратили доступ до свого майна внаслідок окупації, руйнувань або тривалого переміщення. Лише 6 % осіб, які повернулися в Україну з-за кордону, проживають у пошкодженому або незавершеному житлі, тоді як серед внутрішньо переміщених осіб цей показник становить 13 % [3, с. 12], що свідчить про важливість житлового чинника для ухвалення рішення про повернення.

Водночас аналіз мотивації осіб, які повернулися в Україну, свідчить, що житловий фактор, попри свою важливість, не є визначальним для більшості репатріантів. Лише 23% респондентів назвали житло серед ключових причин повернення, тоді як бажання бути вдома та возз'єднатися з родиною зазначили 70% опитаних [3, с. 10]. Саме в цьому аспекті хорватський досвід є найбільш релевантним для України. Попри реалізацію масштабних програм відновлення житла, перешкоди для повернення в Хорватії були пов'язані також із доступом до інфраструктури, послуг та можливостей для відновлення нормального життя [2, с. 24, 35]. Для України цей висновок є особливо актуальним, оскільки 44 % осіб, які нещодавно повернулися з-за кордону, повідомляють про недостатній доступ до можливостей заробітку [3, с. 13]. Крім того, серед репатріантів 24 % розглядають можливість переміщення, а 18 % повторного виїзду за кордон [3, с. 15]. Це свідчить про те, що навіть за наявності житла стале повернення значною мірою залежить від ширших соціально-економічних та безпекових умов реінтеграції.

Таким чином, хорватський досвід засвідчує, що житлові механізми є необхідною, але недостатньою умовою сталої реінтеграції вимушено переміщених осіб. Для України пряме перенесення окремих елементів хорватської моделі є обмеженим через відмінну структуру житлової власності та специфіку сучасних міграційних процесів. Водночас головний урок хорватського досвіду полягає в тому, що житлова підтримка може створювати передумови для повернення, але не здатна забезпечити його стійкість без належних безпекових гарантій, можливостей працевлаштування та доступу до базової інфраструктури і послуг.

Список літератури:

1. Уряд представив напрацювання щодо «Економіки майбутнього» – довгострокової стратегії економічного розвитку України : новина від 21.05.2026. *Міністерство економіки, довкілля та сільського господарства України.* URL: https://me.gov.ua/News/Detail/b84e418d-9aba-4f0a-bfa5-c7dd251905cc?lang=uk-UA.

2. Human Rights Watch. Croatia: A Decade of Disappointment. Continuing Obstacles to the Reintegration of Serb Returnees. New York : HRW, 2006. URL: https://www.hrw.org/reports/2006/croatia0906/croatia0906web.pdf.

3. IOM. Returning Home from Abroad: Trends, Drivers, and Reintegration. Displacement Tracking Matrix. Kyiv : IOM, July 2025. URL: https://dtm.iom.int/sites/g/files/tmzbdl1461/files/reports/IOM_UKR_Returning%20Home%20From%20Abroad_July%202025_0.pdf.

4. Nozarian N., Graviano N., Wadud A. J., Götzelmann A. Towards an Integrated Approach to Reintegration in the Context of Return. Geneva : IOM, 2017. URL: https://www.iom.int/sites/g/files/tmzbdl2616/files/our_work/DMM/AVRR/Towards-an-Integrated-Approach-to-Reintegration.pdf .

5. UNHCR. Mid-Year Progress Report 2001: Croatia. Geneva : UNHCR, 2001. URL: https://www.unhcr.org/sites/default/files/legacy-pdf/3e6e16167.pdf.

6. UNHCR. Submission for the Universal Periodic Review: Republic of Croatia, 3rd Cycle, 36th Session. Geneva : UNHCR, 2019. URL: https://upr-info.org/sites/default/files/documents/2021-04/unhcr_upr_submission_on_croatia_36th_session.pdf.

7. UNHCR. Ukraine Refugee Situation: Population Statistics. Geneva : UNHCR, 2026. URL: https://www.unhcr.org/where-we-work/countries/ukraine.

УДК 323.1:351(477)

Червеняк К. Т.,
кандидат політичних наук,
доцент кафедри політології і державного управління,
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

ДЕРЖАВНА ЕТНОНАЦІОНАЛЬНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ГІБРИДНИХ ВИКЛИКІВ: ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ МОДЕЛІ

Сучасний етап розвитку України характеризується суттєвими трансформаціями суспільно-політичного та безпекового середовища, що зумовлені повномасштабною війною, активізацією гібридних загроз і, як наслідок, необхідністю зміцнення національної стійкості. У таких умовах етнонаціональна сфера залишається чи не найслабшим «місцем оборони», оскільки продовжує бути одним із об’єктів зовнішніх інформаційно-політичних впливів та маніпуляцій, які використовуються як інструмент дестабілізації суспільних відносин і підриву державної єдності зсередини. Саме тому сьогодні надзвичайно актуальною є потреба у виробленні ефективної моделі державної етнонаціональної політики, здатної забезпечити суспільну консолідацію, міжетнічну злагоду, захист прав національних меншин та корінних народів, і водночас національну безпеку і стійкість.

Упродовж останнього десятиліття Україна зробила значний крок уперед у питанні регулювання етнонаціональної сфери – було удосконалено нормативно-правову базу та інституційні механізми державної етнонаціональної політики, що пов'язано як із євроінтеграційними процесами, так і з необхідністю реагування на нові безпекові, у тому числі гібридні, виклики. На нашу думку, у подальшому для ефективного, проактивного управління етнополітичними процесами необхідно сформувати національну модель етнополітики і підкріпити її адекватними методами та засобами етнополітичного менеджменту. На яких засадах вона має ґрунтуватися, спробуємо описати у цій науковій розвідці.

Перш за все, для формування справді ефективної національної моделі необхідно запровадити в етнонаціональній сфері принципи стратегічного планування, тобто будь-яка управлінська діяльність повинна відповідати стратегічним цілям її розвитку, а самі стратегічні пріоритети повинні бути нерозривно пов'язані з етнополітичним менеджментом на місцях [7, с. 234–235]. При цьому стратегічною метою державної етнонаціональної політики має стати не лише запобігання етнополітичним конфліктам, але й забезпечення суспільної згуртованості та формування стійкої громадянської ідентичності як важливих складових національної безпеки.

До того ж подібна стратегія додатково повинна враховувати реальні та потенційні етнополітичні загрози для суверенітету і територіальної цілісності, а також виробити механізми протидії їм. Тривалий час держава фактично ігнорувала наявність зовнішніх етнополітичних загроз (або ж тих внутрішніх загроз, які підживлювалися ззовні). Тільки після 2014 року у нормативно-правових актах України російська агресія почала згадуватися як значна загроза національній безпеці. Хоча, на нашу думку, однобокість подібного трактування зовнішніх загроз при неврахуванні потенційних загроз з боку інших країн-сусідів є помилковим спрощенням [6, с. 116].

Далі, необхідно позбутися хибної думки, що етнонаціональний простір країни є однорідним, адже це не так. У нашій державі існують регіони майже повністю моноетнічні і чотири яскраво виражені поліетнічні (Закарпатська, Чернівецька, Одеська області і АР Крим), де етнонаціональний склад населення найбільш строкатий. За такого стану справ моніторинг етнорегіонального середовища перед прийняттям управлінських рішень, з метою виявити його вплив на ефективність рішень, є не просто потребою, а необхідністю. Етнорегіональне середовище – це збірне поняття, яке підкреслює важливість комплексності у процесі здійснення регіональної та етнонаціональної політик багатонаціональної держави (першим закцентував на цьому український науковець І. Курас) [3, с. 9]. Також регіонально-диференційованими мають стати підходи до впровадження управлінських рішень чи вирішення етнополітичних проблем. Український науковець М. Дністрянський підкреслив, що врахування регіональних особливостей у державній етнонаціональній політиці дає змогу «перетворити різноманітність соціально-політичних орієнтацій у джерело етнокультурного взаємозбагачення та загальносуспільної консолідації» [2, с. 70-71]. У цьому контексті етнокультурне різноманіття доцільно розглядати не як потенційне джерело ризиків, а як важливий ресурс суспільного розвитку, який за умови ефективного державного управління може сприяти зміцненню соціальної згуртованості та демократичної стійкості держави.

Наступним принципом має залишатися демократичність, тобто національна модель має відтворювати загальні демократичні принципи та європейські стандарти

регулювання міжетнічних відносин. Українська дослідниця О. Липчук підкреслює думку, яку ми поділяємо: «Етнонаціональна політика Української держави ставить за мету обернути багатонаціональний склад українського суспільства із потенційно можливого джерела етнонаціональних протиріч і конфліктів на опору і силу України» [4, с. 108]. У підсумку ці демократичні принципи та стандарти регулювання мають втілитися у модель етнонаціональної політики, яку зарубіжний науковець Дж. Ротшильд назвав «перехрещеною сіткою» [8, с. 80–84]. Її кінцевою метою є активна взаємодія усіх наявних суб'єктів етнонаціональної політики для органічної інтеграції громадянської та етнонаціональної ідентичності. Це підходить для українських реалій, де існує необхідність завершити процес консолідації української політичної нації та уникнути значних етнополітичних конфліктів.

Крім того, держава повинна звертати увагу на гармонізацію процесів етнічної консолідації спільнот у поліетнічних регіонах з процесом національної консолідації. Фактичне врахування позицій національних меншин у цих регіонах (угорців, румунів, ромів, молдован, болгар, кримських татар тощо) під час формування і реалізації стратегічних пріоритетів етнонаціональної політики, дасть змогу зменшити вплив негативних чинників, що провокують деструктивність їх етнонаціонального фактора [6, с. 116–117]. Водночас така практика сприятиме утвердженню інклюзивної моделі української політичної нації, в межах якої етнокультурна самобутність різних спільнот поєднується із спільною відповідальністю за розвиток та безпеку держави.

Окремої уваги заслуговує питання реалізації державної етнонаціональної політики – впровадження ефективного етнополітичного менеджменту на місцях. Тут найперспективнішим, вважаємо, застосування принципу субсидіарності, коли на верхні рівні управління передаються тільки ті повноваження, які не можуть бути забезпечені на нижчих. Українська дослідниця В. Андріяш наголошує, що він фактично має використовуватися як «принцип розмежування компетенцій при управлінні етнополітичними процесами» [1, с. 254]. Крім того, як справедливо підкреслює український науковець О. Рафальський, «не центральні органи влади передають повноваження на рівень регіонів, а до компетенції центру одразу переходять лише ті проблеми, з якими не справляється регіональний рівень» [5, с. 145]. Це сформує додаткову можливість залучення національних меншин та корінних народів до управління етнополітичними процесами, у яких вони беруть безпосередню участь на регіональному рівні.

Отже, в умовах сучасних гібридних викликів державна етнонаціональна політика України повинна розглядатися не лише як інструмент регулювання міжетнічних відносин, а й як важливий складник забезпечення національної безпеки, суспільної стійкості та демократичного розвитку держави. Формування національної моделі етнополітики має ґрунтуватися на принципах стратегічного планування, своєчасного врахування етнополітичних загроз, регіональної диференціації управлінських підходів, демократичності, гармонійного поєднання процесів етнічної та національної консолідації, а також субсидіарності в управлінні етнополітичними процесами на місцях. Лише за умови поєднання цих засад можливо сформувати ефективну національну модель, яка буде здатна забезпечити баланс між захистом етнокультурного різноманіття, зміцненням громадянської ідентичності та консолідацією української політичної нації.

Список літератури:

1. Андріяш В. І. Державна етнополітика України в умовах глобалізації : монографія. Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2013. 328 с.

2. Дністрянський М. С. Етнополітична географія України: проблеми теорії, методології, практики : монографія. Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка, 2006. 490 с.

3. Курас І. Державна етнонаціональна політика в умовах становлення відкритого суспільства. *Етнополітологія в Україні. Становлення. Що далі?* Київ, 2002. С. 3–12.

4. Липчук О. І. Етнонаціональна політика в Україні: механізм вдосконалення етнонаціональних відносин. *Вісник Дніпропетровського університету. Серія : Філософія. Соціологія. Політологія*. 2012. Т. 20. Вип. 22(3). С. 107–112.

5. Рафальський О. Етнополітична регіоналізація України. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України*. Київ, 2011. Вип. 2 (52). С. 135–148.

6. Червеняк К. До питання визначення стратегічних пріоритетів державної етнонаціональної політики України. *Науковий вісник Карпатського університету імені Августина Волошина* : збірник наукових праць. Ужгород, 2020. Вип. 2. С. 112–119.

7. Червеняк К. Розвиток державної етнонаціональної політики в Незалежній Україні: динаміка, сучасний стан, перспективи удосконалення. *Політичні інститути та процеси в Україні в кінці XX – на початку XXI століть* : колективна монографія / за заг. ред.: Юрія Остапця і Маріана Токаря; Каф. політ. і держупр.; Каф. соціології та соц. роб.; Ужгород. нац. ун-тет. Ужгород : ТОВ «РІК-У», 2025. С. 215–252.

8. Rothschild J. Ethnopolitics: A Conceptual Framework. New York : Columbia University Press, 1981. 290 p.

Розділ V
Політична культура, ідентичність та консолідація суспільства: етнополітичний та ціннісний виміри

УДК 323.1(477)

Бойко О. Д.,
доктор політичних наук,
професор кафедри історії України,
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя,
провідний науковий співробітник,
Інститут політичних і етнонаціональних
досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України

ОСНОВНІ МЕХАНІЗМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ КОНСОЛІДАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

На зламі тисячоліть перед незалежною українською державою постав цілий комплекс зовнішніх і внутрішніх викликів. За цих обставин три фактори зумовили актуальність проблеми консолідації українського суспільства:

1. Вихід на світову політичну арену у 1991 р. незалежної, суверенної самостійної держави Україна вимагав граничної єдності і концентрації національних сил.

2. Входження українських земель у 20-30 рр. ХХ ст. до складу чотирьох різних держав Польщі, Румунії, Чехословаччини та СРСР наклало відбиток на подальший історичний розвиток зумовивши відмінності у культурі, пробуті, традиціях, менталітеті жителів різних регіонів та гостро поставивши проблему соборності та єдності.

3. Російська агресія, яка фактично розпочалась у формі гібридної війни з моменту проголошення незалежності України, загострилась у 2014 р. через анексію Криму та повномасштабно розгорнулась у 2022 р., зумовила нагальну необхідність консолідації українського суспільства, як ключового фактору організації спротиву агресору та виживання українського етносу.

На сьогоднішній день ефективна протидія зовнішній російській агресії, пришвидшення процесу європейської інтеграції, активна модернізація та реформування країни, забезпечення стійкості та стабільності державного розвитку практично неможливі без єдності національних сил та консолідації українського суспільства. Суть такої консолідації полягає не в механічному поєднанні територій та населення, яке на них проживає, не у насильницькій уніфікації поглядів та свідомості різних етносів, а у органічному та вільному бажанні людей об'єднатися у одне ціле на основі спільних мети, цінностей, традицій, мови, релігії, економічних інтересів та соціальної пам'яті.

Механізми національної консолідації – це комплекс різноманітних інструментів, технологій, засобів, дій, ритуалів та процесів, які мають на меті зміцнення єдності, згуртованості та солідарності різних соціальних груп, етносів і регіонів у межах однієї нації чи держави. Природа будь-якого механізму полягає в тому, що по-перше, він структурно є системою з'єднаних між собою частин (вузлів, ланок, деталей); по-друге, призначений для передачі, або виконання узгоджених дій; по-третє, має властивість перетворювати один вид руху (сили) на інший. Наприклад, у механіці

обертальний у поступальний; у суспільному житті дотримання або недотримання правових норм та моральних принципів можуть суттєво впливати на соціальні зв'язки та відносини.

Консолідація українського суспільства, як цілком резонно вказує Ю. Римаренко, не є спонтанним результатом активності різних політичних і соціальних суб'єктів, а потребує цілеспрямованих спеціальних зусиль з боку держави та громадянського суспільства і може бути досягнута лише у рамках цілісної концепції. Важливими передумовами її формування цей автор вважає деталізувати розуміння громадянами певних аспектів ідентичності (зокрема, громадянської та соціокультурної); оцінити інтенсивність і характер консолідаційних та конфліктних тенденцій суспільно-політичного життя на різні аспекти ідентичності громадян; дослідити характер сприйняття громадянами жителів інших регіонів України, їх особливостей, існуючих уявлень і стереотипів; виявити особливості бачення жителями різних регіонів факторів роз'єднання та консолідації суспільства, оцінити потенціал їх впливу; з'ясувати ставлення громадян до можливих політичних підходів і окремих заходів у мовній, культурній та національній політиці з погляду їх впливу на національну єдність тощо [1, с. 207]. При розгляді механізмів національної консолідації слід врахувати також слушні зауваження І. Черленяка, М. Токара та Ф. Щуренка які акцентують, що важливим є розуміння, що суспільна консолідація це певний процес взаємодії чотирьох систем: 1) образів існування минулого; 2) алгоритмів та режимів формування сучасного; 3) образів-цілей існування смислу майбутнього; 4) планів та алгоритмів досягнення цілей майбутнього [2, с. 65].

Варто підкреслити, що процес національної консолідації забезпечує цілий комплекс механізмів, які за сферами впливу на суспільство можна поділити на кілька груп:

Політичні та правові механізми. Основні вузли, ланки та деталі:

- Забезпечення органічності соціокультурного простору на основі збереження державного суверенітету та територіальної цілісності країни.
- Формулювання та просування загальнонаціональної ідеї та стратегії розвитку, яка об'єднує громадян навколо спільних цінностей та перспектив.
- Забезпечення функціонування та розвитку сильних демократичних державних інститутів.
- Гарантування верховенства права та правової рівності .
- Розробка та впровадження інклюзивної політики, яка враховує інтереси різних груп населення, включаючи етнічні меншини, забезпечуючи їхню інтеграцію в суспільство.
- Розгортання і розвиток інституцій громадянського суспільства, взаємодія і баланс громадянського суспільства і держави.

Соціальні та культурні механізми. Основні вузли, ланки та деталі:

- Формування спільної національної та громадянської ідентичності, що об'єднує різноманітні групи навколо ідей патріотизму та державності.
- Створення єдиного інформаційного простору, з метою забезпечення умов для вільного поширення інформації, її обміну та просування, популяризації національних ідей і цінностей, виховання патріотизму, широкого суспільного обговорення актуальних питань для узгодження інтересів різних частин суспільства, що сприятиме

ціннісно-орієнтаційній єдності, суспільному взаєморозумінню, обґрунтованості та прозорості прийняття державних рішень.

- Розвиток та підтримка національної системи освіти та культурних ініціатив, які сприяють вивченню національної мови, історії та традицій.
- Популяризація та захист державної мови як об'єднуючого чинника.
- Становлення в Україні єдиної автокефальної православної церкви, гарантування її подальшого духовного розвитку та реформування церковного управління на засадах соборності.
- Формування історичної пам'яті на основі спільного розуміння історії, спільних героїв та цінностей.
- Розвиток та популяризація національних символів (герб, прапор, гімн), які об'єднують людей.
- Забезпечення соціальної справедливості та партнерства, на основі здійснення інклюзивної соціально-економічної політики, націленої на зменшення нерівності та стимулювання соціальної єдності.

Економічні механізми. Основні вузли, ланки та деталі:

- Розвиток економічної інтеграції на основі формування єдиного економічного простору, ліквідації диспропорцій між регіонами та гарантування рівних можливостей для всіх регіонів та громадян.
- Забезпечення економічного зростання та стабільності на базі сприяння поліпшенню інвестиційного клімату з метою структурної перебудови економіки, технологічного оновлення виробництва та розвитку нових галузей економіки що знижує соціальну напругу та стимулює згуртованість суспільства.

Механізм міжнародного впливу. Основні вузли, ланки та деталі:

- Розвиток євроінтеграційних процесів, що стимулює необхідність вирішення проблем гарантування верховенства права та правової рівності, нерівномірного соціально-економічного розвитку регіонів, зростання рівня добробуту та соціальної захищеності громадян.
- Протидія російській агресії, яка здійснює амбівалентний вплив на українське суспільство: з одного боку виступає чинником консолідації, з іншого – нерідко стає каталізатором суспільної конфронтації.

Отже, процес національної консолідації в Україні забезпечує цілий комплекс механізмів, які за сферами впливу на суспільство можна поділити на кілька груп: політичні та правові, соціальні та культурні, економічні та міжнародного впливу. Характерними рисами та особливостями природи і функціонування цих механізмів є: взаємопов'язаність та взаємозалежність елементів механізмів як всередині груп так і між групами; комплексність дії – посилення/послаблення в одній з груп веде до посилення/послаблення всього інтегрального механізму консолідації; **соціальна обумовленість – всі ці механізми** формуються історично під впливом еволюції суспільства та залежать від культури, територіальних ознак та ментальності; стимулювання та активізація політичної участі, адже консолідаційні механізми ефективно діють лише завдяки взаємодії багатьох людей, груп, інститутів, об'єднаних спільними цілями чи зв'язками; складність розмежування дії інституційних та політичних механізмів (наприклад: історична пам'ять – з одного боку може бути результатом інституційного впливу на розвиток суспільної свідомості шляхом реалізації політики пам'яті, з

іншого – на процес її формування може суттєво впливати політична, неформальна, різновекторна комунікація щодо комеморативних питань, яка здійснюється різними організаційними структурами (партіями, громадськими організаціями, іншими групами інтересів); посилення деконсолідаційних тенденцій над консолідаційними при розбалансуванні ціннісно-нормативної системи; висока ймовірність загострення проблеми консолідації/дезінтеграції у разі невирішення проблеми формування спільної історичної пам'яті (символів, міфів тощо).

Список літератури:

1. Римаренко С. Ю. Політичні засади суспільної консолідації. *Політика суспільних реформ: стратегія, механізми, ресурси* : збірник наукових праць / за ред. О. О. Рафальського, О. М. Майбороди. Київ : ІПіЕНД НАН України, 2018. С. 206–217.

2. Черленяк І., Токар М., Щуренко Ф. Динаміка державно-управлінської актуальності проблем суспільної консолідації та соціальної солідарності в Україні. *Аспекти публічного управління*. 2024. Вип. 12(3). С. 59–69.

УДК 327.5:355.01

Vasyl Marchuk,
doktor historických vied, profesor politológie,
Trnavská univerzita v Trnave,
Trnava, Slovensko
ORCID ID: 0000-0002-3992-8530

PROBLÉMY POLITIKY DIVERGENCIÍ A KONSOLIDÁCIE KRAJÍN VYŠEHRADSKEJ SKUPINY V OBDOBÍ RASTÚCICH BEZPEČNOSTNÝCH VÝZIEV

Abstrakt. Článok analyzuje dynamiku politickej interakcie v rámci Vyšehradskej skupiny (V4) v podmienkach súčasných kríz európskej a globálnej bezpečnosti. Skúma rovnováhu medzi národnými záujmami členských štátov (Poľska, Česka, Slovenska a Maďarska) a ich schopnosťou konsolidácie tvárou v tvár vonkajším hrozbám. Identifikujú sa kľúčové línie divergencií, najmä pokiaľ ide o rusko-ukrajinskú vojnu, energetickú bezpečnosť a stratégie obrannej integrácie v rámci EÚ a NATO. Dokazuje sa, že napriek inštitucionálnej zotrvačnosti a spoločnej historickej minulosti vykazujú zahraničnopolitické vektory štátov V4 rastúcu asymetriu. Osobitná pozornosť sa venuje transformácii bezpečnostnej paradigmy v strednej a východnej Európe a jej vplyvu na stabilitu regionálnych aliancií.

Kľúčové slová: Vyšehradská skupina, konsolidácia, bezpečnostné výzvy, divergencie, stredná a východná Európa, zahraničná politika, rusko-ukrajinská vojna, regionálna bezpečnosť, európska integrácia, politické procesy, politické systémy.

ÚVOD

Formulácia problému vo všeobecnosti. Dynamika regionálnej spolupráce v strednej a východnej Európe (SVE) tradične fungovala ako barometer stability na európskom kontinente. Osobitné miesto v tejto architektúre patrii Vyšehradskej skupine (V4), ktorá viac ako tri desaťročia demonštrovala príklad úspešnej subregionálnej konsolidácie a lobovania za spoločné záujmy v rámci Európskej únie a NATO. Avšak rozsiahle geopolitické posuny,

ktoré sa začali plnohodnotnou agresiou Ruskej federácie proti Ukrajine, radikálne transformovali bezpečnostné prostredie.

Tvárou v tvár bezprecedentným vonkajším výzvam prešla vnútorná jednota «Vyšehradskej štvorky» hlbokou eróziou, čo odhalilo vážne konceptuálne divergencie medzi jej účastníkmi v interpretácii kľúčových faktorov bezpečnosti, obrany a strategického partnerstva. V tomto kontexte sa **európska integrácia** javí nielen ako spoločný cieľ, ale aj ako priestor politickej súťaže, kde sa stretávajú vnútorné **politické procesy** štátov regiónu [7; 10].

Analýza posledných výskumov a publikácií. Otázky evolúcie a bezpečnostnej politiky krajín Vyšehradskej skupiny sú stredobodom pozornosti mnohých domácich i zahraničných výskumníkov. Fundamentálne aspekty európskej integrácie a transformácie bezpečnostných paradigiem v SVE analyzovali vedci ako V. Marchuk, V. Dudkevych, O. Danilov, M. Tripak, O. Homotiuk a V. Horbulin [1; 3; 8; 11; 17].

Avšak rýchla zmena politických režimov v regióne, ku ktorej došlo v rokoch 2023 – 2025, a prehlbujúca sa polarizácia zahraničnopolitických kurzov Maďarska a Slovenska na jednej strane a Poľska a Česka na strane druhej, si vyžadujú aktualizované politologické pochopenie fenoménu «politiky divergencií» v rámci predtým monolitického združenia. Osobitný význam nadobúda analýza toho, ako národné **politické systémy** reagujú na meniacu sa bezpečnostnú architektúru.

Cieľom je komplexná analýza rozporov a konsolidačného potenciálu krajín Vyšehradskej skupiny v podmienkach intenzifikácie súčasných bezpečnostných výziev, ako aj určenie perspektív zachovania V4 ako subjektu regionálnej politiky.

RATSÚCE VÝZVY A METODOLÓGIA

Metodologický základ výskumu tvoria princípy systémovej a komparatívnopolitickej analýzy, neorealistický prístup k štúdiu medzinárodných vzťahov (kde bezpečnosť štátu je jeho najvyššou prioritou), ako aj metóda scenárov na prognózovanie budúceho vývoja regionálnej aliancie.

Využitie inštitucionálneho a funkčného prístupu umožňuje identifikovať kritické body zlomu vo vnútorných **politických procesoch** stredoeurópskeho regiónu pod vplyvom vonkajších geopolitických šokov.

VÝKLAD HLAVNÉHO MATERIÁLU

Historicky Vyšehradská skupina vznikla ako nástroj koordinácie krokov na prekonanie dedičstva totality a integráciu do euroatlantických štruktúr. Po dosiahnutí týchto cieľov sa V4 preformovala na vplyvnú záujmovú skupinu v rámci EÚ, ktorá často vystupovala s jednotným postojom k migračnej politike, rozpočtovému financovaniu a ochrane tradičnej suverenity členských štátov. Bezpečnostná kríza však ukázala, že vnútorná konsolidácia skupiny bola efektívna len za podmienok absencie existenčných vonkajších hrozieb.

Súčasné **politické procesy** v krajinách Vyšehradskej štvorky odhalili výraznú závislosť subregionálnej spolupráce od stranícko-ideologického zloženia národných vlád. Evolúcia aliancie dokázala, že bývalý funkčný monolit sa rúca, keď sa vektory národnej bezpečnosti dostávajú do rozporu so všeobecnou deklaratívnou jednotou.

Pri analýze transformácie bezpečnostnej architektúry je vhodné uvažovať o kríze V4 cez prizmu vnútorných posunov, ktorými prechádzajú ich **politické systémy**. Ako správne poznamenáva J. Hajdanka, inštitucionálna udržateľnosť a transformačné kapacity týchto systémov sú dnes vystavené priamej konfrontácii s asymetriou vonkajších geopolitických

záujmov jednotlivých aktérov [4]. V posledných rokoch sa jasne sformoval vnútorný rozkol podľa vzorca «2+2», kde na jednej strane barikády stoja Poľsko a Česko a na druhej Maďarsko a Slovensko. Táto deliaca línia nie je len dôsledkom taktických nezhôd, ale odrazom fundamentálne odlišných prístupov k chápaniu podstaty euroatlantickej solidarity a budúcnosti európsho právneho poriadku [5].

Poľsko a Česko vykazujú nekompromisný postoj a vnímajú ruský expanzionizmus ako priamu hrozbu pre svoju národnú suverenitu. Pre Varšavu sa podpora Ukrajiny stala existenčným imperatívom založeným na historickej «Giedroycovej doktríne», podľa ktorej je nezávislosť Poľska nemožná bez nezávislej Ukrajiny. Poľský **politický systém** napriek ostrej vnútornej medzistraníckej konkurencii vykazuje absolútny konsenzus v obrannej politike: krajina vynakladá na obranu viac ako 4 % HDP a aktívne buduje najsilnejšiu pozemnú armádu v Európe.

Česko pod vedením prezidenta P. Pavla a vlády P. Fialu zasa prevzalo vedenie v praktickej vojenskej diplomacii iniciovaním globálnej «českej muníciové iniciatívy» na nákup munície mimo EÚ. Praha a Varšava dokazujú, že efektívna **európska integrácia** v oblasti bezpečnosti si vyžaduje rýchle rozhodnutia a rázne financovanie obranného sektora.

Úplne opačné **politické procesy** pozorujeme v Maďarsku a na Slovensku. M. Martinkovič zdôrazňuje, že vnútorná polarizácia a kríza identity v strednej Európe sú hlboko prepojené s renesanciou špecifických politických ideológií, ktoré redefinujú tradičné proeurópske smerovanie regiónu [12]. Režim V. Orbána v Maďarsku dlhé roky budoval model «neliberálnej demokracie», ktorý sa v zahraničnej politike transformoval do konceptu «otvárania sa Východu». Budapešť vedome využíva nástroje EÚ a NATO na vydieranie a vyjednávanie s Bruselom, pričom blokuje finančnú pomoc Ukrajine, sankčné balíky proti Ruskej federácii a začatie rokovaní o integrácii nových členov. Politika Maďarska je motivovaná nielen ekonomickou závislosťou od ruského plynu či dostavby jadrovej elektrárne Paks-2 korporáciou «Rosatom», ale aj ideologickým odmietaním súčasného liberálneho kurzu Európskej únie.

Po zmene moci na Slovensku sa vláda R. Fica rýchlo solidarizovala s maďarskou agendou. Bratislava zastavila štátne dodávky vojenskej pomoci Kyjevu, obmedzila sa len na komerčné kontrakty, a posilnila anti-západnú rétoriku vo vnútri krajiny. Špecifickosť slovenského **politického systému** umožňuje exekutíve využívať populistické heslá na konsolidáciu voličov, pričom apeluje na «únavu z vojny» a potrebu ochrany «vlastných ekonomických záujmov». Maďarsko a Slovensko tak v rámci V4 vytvorili takzvaný «klub skeptikov», ktorý de facto podkopáva celkovú euroatlantickú stratégiu zadržiavania agresora. Výskumy potvrdzujú, že táto vnútropolitická dynamika priamo generuje nové strategické divergencie, ktoré oslabujú akcieschopnosť celého bloku [13].

Tieto divergencie majú niekoľko kľúčových rozmerov:

1. *Vojensko-strategický rozmer.* Varšava a Praha trvajú na maximálnom rozšírení vojenskej prítomnosti NATO na východnom krídle a obhajujú strategickú porážku agresora. Budapešť a Bratislava naopak propagujú koncept «mieru za každú cenu», ktorý počíta s územnými ústupkami zo strany Ukrajiny a odstránením sankčného tlaku na Moskvu.

2. *Energetický rozmer.* Poľsko úspešne realizovalo úplnú nezávislosť od ruských energií spustením plynovodu Baltic Pipe a rozšírením LNG terminálov. Maďarsko na druhej strane uzavrelo nové dlhodobé kontrakty s «Gazpromom», čím zakonzervovalo svoju geopolitickú zraniteľnosť.

3. *Hodnotovo-inštitucionálny rozmer.* Kým Poľsko sa po voľbách vrátilo do mainstreamu európskej politiky, obnovujúc štandardy právneho štátu a nezávislosti súdnictva, Maďarsko a Slovensko sa čoraz viac ponárajú do konfliktov s Európskou komisiou kvôli pokusom obmedziť slobodu médií a likvidovať protikorupčné štruktúry. To vedie k situácii, kedy je ďalšia **európska integrácia** celého regiónu brzdená vnútornou degradáciou demokratických inštitúcií jednotlivých členov V4.

Okrem toho vážnou bezpečnostnou výzvou je kríza dôvery na úrovni tajných služieb a ministerstiev obrany. Spoločná účasť vo formáte Vyšehradskej bojovej skupiny (V4 BG) pod záštitou EÚ má v súčasnosti čisto formálny, deklaratívny charakter. Poľská a česká strana vyjadrujú znepokojenie nad rizikami úniku dôverných informácií cez Budapešť, čo paralyzuje hlbokú spravodajskú a obrannú súčinnosť v rámci regiónu.

Napriek zjavnej politickej paralýze na najvyššej úrovni subregionálna inštitucionálna konsolidácia naďalej funguje v rámci takzvanej «nižšej politiky» (low politics). Najstabilnejším prvkom štruktúry zostáva Medzinárodný vyšehradský fond (IVF), ktorý ročne financuje stovky kultúrnych, vzdelávacích a vedeckých grantov, čím udržiava väzby medzi občianskymi spoločnosťami štyroch krajín. Zachováva sa aj pragmatická koordinácia pri realizácii spoločných infraštruktúrnych a logistických projektov, ako je rozvoj dopravného koridoru «Sever-Juh» (Via Carpatia) a cezhraničná ekologická spolupráca. To naznačuje, že formát V4 sa úplne neruší, ale transformuje sa na flexibilnú platformu technickej interakcie pri absencii politického konsenzu.

ZÁVER

Uskutočnený výskum umožňuje dospieť k záveru, že súčasná Vyšehradská skupina prechádza najhlbšou krízou identity vo svojej histórii. Politika divergencií medzi členskými krajinami v otázkach kľúčových bezpečnostných výziev neutralizovala schopnosť V4 vystupovať ako jednotný geopolitický hlas strednej a východnej Európy. Asymetria vo vnímaní ruskej hrozby zničila strategickú dôveru medzi Varšavou a Budapešťou, ktorá bola roky základom aliancie. Transformácia, ktorou prechádzajú národné **politické systémy** štátov Vyšehradskej skupiny, priamo ovplyvňuje stabilitu celého regiónu.

Perspektívy Vyšehradskej skupiny závisia od schopnosti jej elít nájsť nový konsenzus, ktorý sa s najväčšou pravdepodobnosťou posunie z geopolitickej úrovne na úroveň regionálneho ekonomického a infraštruktúrneho pragmatizmu. Pre Ukrajinu transformácia V4 otvára nové príležitosti na posilnenie bilaterálneho partnerstva s Poľskom a Českom (najmä v rámci nových formátov, akým je Lublinský trojuholník), pričom minimalizuje riziká regionálneho blokovania zo strany ostatných účastníkov štvorky. Náš vlastný vektor smerom k **európskej integrácii** si vyžaduje flexibilnú reakciu na tieto vnútorné makroregionálne divergencie.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV / REFERENCES

1. Danilov, O. M. (2023). Heopolitychni doslidzhennia viiny dlia yevropeiskoi bezpeky [Geopolitical studies of war for European security]. *Stratehichni perevahy*, 2, 15–26 [in Ukrainian].

2. Gyárfášová, O. (2025). Public Perception of Security Threats in V4 Countries. *Central European Political Studies*, 27(2), 134–149.

3. Horbulin, V. P. (2022). *Yak peremohty Rosiiu u viini maibutnoho* [How to defeat Russia in the war of the future]. Kyiv: Brait Buks [in Ukrainian].

4. Hajdanka, J. (2023). Transformácia politických systémov krajín Vyšehradskej štvorky v kontexte európskej integrácie [Transformation of political systems of the Visegrad Four countries in the context of European integration]. *Slovenská politologická revue*, 23 (1), 45–62.

5. Hajdanka, J., & Marchuk, V. (2025). *Politické procesy a inštitucionálne zmeny v strednej Európe* [Political processes and institutional changes in Central Europe]. Užhorod: Rik-U.

6. Kazharski, A. (2024). *Illiberal Trends and Regional Cooperation in Central Europe*. Prague: Karolinum Press.

7. Marchuk, V. (2022). *Yevropeiska intehratsiia Ukrainy v politychnomu vymiri Tsentralnoi ta Skhidnoi Yevropy* [European integration of Ukraine in the political dimension of Central and Eastern Europe]. Trnava: VEDA [in Ukrainian].

8. Marchuk, V. V. (2024). Yevropeiska intehratsiia Ukrainy: politychnyi i bezpekovyi vymiry [European integration of Ukraine: political and security dimensions]. *Visnyk Prykarpatskoho universytetu. Politolohiia*, 17, 106–114 [in Ukrainian].

9. Marchuk, V. V. (2025). Imidzevi ta reputatsiini vyklyky v period voiennoho stanu [Image and reputation challenges during martial law]. *Visnyk Prykarpatskoho universytetu. Politolohiia*, 21, 11–19 [in Ukrainian].

10. Marchuk, V., & Dudkevych, V. (2022). *Yevropeiska intehratsiia Ukrainy: poltychna ta bezpekova praktyka* [European integration of Ukraine: political and security practice]. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis & VEDA [in Ukrainian].

11. Marchuk, V., & Melnychuk, V. (2024). *Yevropeiska intehratsiia ta reforma detsentralizatsii v Ukraini pid chas voiennoho stanu* [European integration and decentralization reform in Ukraine under martial law]. Berlin/Brussels: Peter Lang AG [in Ukrainian].

12. Martinkovič, M. (2022). *Politické ideológie a kríza identity v strednej Európe* [Political ideologies and identity crisis in Central Europe]. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis.

13. Martinkovič, M., & Marchuk, V. (2024). Konsolidácia a divergencie vo vnútornej politike štátov V4 [Consolidation and divergences in the domestic politics of V4 states]. *Trnavské politologické štúdie*, 11(2), 89–104.

14. Nič, M. (2024). Slovakia's Foreign Policy Shift: Domestic Drivers and Regional Consequences. *DGAP Policy Brief*, 4, 8–15.

15. Schmidt, A. (2025). *Infrastructure Development as a Tool for Regional Cohesion: The Case of V4*. Budapest: Institute for Foreign Affairs and Trade.

16. Strážay, T. (2023). *The Visegrad Group in a Changing Security Environment*. Bratislava: SFPA.

17. Tripak, M., & Homotiuk, O. (2025). Transformatsiia bezpekovykh paradyhm v TsShI [Transformation of security paradigms in CEE]. *Zbirnyk dopovidei*, Ternopil: ZUNU, 45–48 [in Ukrainian].

18. Tsependa, I. (2026). Profesor Vasyl Marchuk: shliakh sluzhinnia nautsi [Professor Vasyl Marchuk: the path of service to science]. *Visnyk Prykarpatskoho universytetu. Politolohiia*, 22(1), 5–12 [in Ukrainian].

УДК 94(477+470):351.858

Буурячок Л. В.,
кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри всесвітньої історії,
Карпатський національний
університет імені Василя Стефаника

ІСТОРИЧНА ПАМ'ЯТЬ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПРОТИДІЇ РОСІЙСЬКІЙ ІНФОРМАЦІЙНІЙ АГРЕСІЇ

Сучасні гібридні війни характеризуються комплексним використанням військових, політичних, економічних, дипломатичних, інформаційних та психологічних засобів впливу. Російсько-українська війна є одним із найбільш показових прикладів такого комплексного протистояння. Російська Федерація використовує не лише військову силу, а й масштабні інформаційні кампанії, спрямовані на вплив на українське суспільство, міжнародну громадську думку та сприйняття історії України. Важливе місце в російській інформаційній агресії посідає історична проблематика. Російська пропаганда систематично використовує історичні події, постаті та символи для формування потрібного образу минулого. Історія при цьому перестає бути лише сферою наукового дослідження і перетворюється на інструмент впливу на свідомість та політичної боротьби.

Український інститут національної пам'яті наголошує, що російські пропагандистські кампанії до початку та під час сучасної війни використовували міфи про «спільне минуле», «старшого брата», радянську ностальгію, а також дискредитацію українських героїв та української історії загалом [1]. Саме тому протидія російській інформаційній агресії потребує не лише сучасних технологічних інструментів, але й системної роботи з історичною пам'яттю українського суспільства. Історична пам'ять у цьому контексті набуває особливого значення. Вона забезпечує зв'язок між минулим і сучасним, впливає на формування колективної ідентичності, визначає уявлення суспільства про власне походження, історичний досвід, героїв, жертв і цінності. Важливим завданням є визначення того, яким чином історична пам'ять може перетворитися на ресурс суспільної стійкості та протидії інформаційним маніпуляціям.

Історична пам'ять є складним соціокультурним феноменом, що охоплює уявлення суспільства про минуле, колективні спогади, символи, традиції, місця пам'яті, історичні постаті та інтерпретації подій. На відміну від академічної історії, яка ґрунтується на спеціальних методах наукового дослідження джерел, історична пам'ять формується у значно ширшому соціальному просторі. На неї впливають освіта, родинні перекази, література, кінематограф, засоби масової інформації, музеї, пам'ятники, державна політика, політичні партії, громадські організації та інші чинники. Саме тому історична пам'ять має безпосередній зв'язок із формуванням національної ідентичності. Людина визначає власну належність до певної спільноти не лише через сучасні політичні чи культурні характеристики, а й через уявлення про спільне минуле. Для сучасної України це питання має особливе значення. Протягом тривалого історичного періоду українська історія часто розглядалася крізь призму імперських та радянських концепцій. Українська державність, культура, мова та історичні постаті нерідко подавалися як похідні від російського або радянського історичного розвитку.

Саме зміна, деконструкція таких уявлень є важливою передумовою формування стійкої української історичної пам'яті. Сучасна політика пам'яті повинна не створювати штучний ідеалізований образ минулого, а забезпечувати можливість його критичного та багатовимірного осмислення. Лише глибоке знання історії дозволяє суспільству розпізнавати маніпуляції, коли історичні факти використовуються для виправдання агресії або заперечення права українського народу на власну державність.

Російська інформаційна агресія проти України має глибокий історичний вимір. Одним із її основних завдань є формування такого розуміння минулого, за якого українська державність сприймається як випадкове або штучне явище. Одним із ключових російських наративів є твердження про нібито існування «єдиного народу», спільної історії та природної політичної належності України до російського цивілізаційного простору. Такі твердження мають не лише історичний, а й безпосередній політичний зміст. Якщо українська нація представляється як частина «єдиного народу», тоді заперечується самостійність українського історичного розвитку, а отже, ставиться під сумнів легітимність незалежної Української держави. Важливим елементом є привласнення української історії. Російська пропаганда намагається включити історію Русі, козацької держави, культурного розвитку українських земель та окремих українських діячів до виняткового російського історичного наративу. Особливо показовим є використання історії Київської Русі. Російська пропаганда прагне представити Київ як складову виключно російської історичної традиції, ігноруючи складність історичних процесів та різноманіття політичних і культурних традицій східноєвропейського регіону. Ще одним напрямом є маніпулювання пам'яттю про Другу світову війну. Російський політичний дискурс активно використовує міфологізовану концепцію «Великої Вітчизняної війни», перетворюючи перемогу над нацизмом на інструмент сучасної політичної легітимації [2]. У цьому випадку історична пам'ять використовується для формування чорно-білої картини світу, у якій Росія виступає виняткова як «визволитель», тоді як будь-який опір російському імперському або радянському домінуванню автоматично прирівнюється до нацизму. Таким чином, російська інформаційна агресія використовує історію як засіб делегітимації української суб'єктності.

Маніпуляція історичною пам'яттю є особливо ефективною формою інформаційного впливу, оскільки стосується глибоких ціннісних та емоційних установок суспільства. Одним із механізмів маніпуляції є вибіркове використання історичних фактів. Пропаганда може використовувати реальну подію, але вилучати її з контексту, замовчувати альтернативні факти або представляти її виключно через одну інтерпретацію. Використовується також механізм «підміна понять». Наприклад, поняття «спільна історія» може використовуватися для заперечення окремішності українського історичного розвитку. Особливим механізмом є персоніфікація історичних конфліктів. Окремі історичні постаті можуть представлятися винятково як «зрадники», «фашисти» або «вороги», без аналізу історичного контексту їхньої діяльності. Створюються спрощені історичні схеми, які легко запам'ятовуються та емоційно впли-ають на аудиторію за допомогою механізму міфологізації історичного минулого. Особливо небезпечною є ситуація, коли такі міфи багаторазово повторюються у різних інформаційних середовищах. Через постійне повторення вони можуть поступово сприйматися як очевидні істини. Український досвід демонструє, що російська пропаганда використовує саме такі механізми. Український інститут національної пам'яті зазначає, що спотворення української історії та дискредитація українських героїв

були частиною інформаційної кампанії, спрямованої на послаблення української ідентичності [1]. Отже, боротьба з історичними маніпуляціями повинна передбачати не просто спростування окремих фейків, а формування стійкої системи історичних знань.

Важливим напрямом формування стійкої української історичної пам'яті стала декомунізація та подальша деколонізація публічного простору. Перейменування населених пунктів, вулиць, площ, демонтаж радянської символіки, повернення історичних назв та актуалізація пам'яті про жертв тоталітарних режимів є не лише питаннями символічної політики. Вони впливають на те, які історичні наративи присутні у повсякденному житті громадян. Особливо важливим є переосмислення радянської спадщини. Радянська система формувала специфічну модель історичної пам'яті, у якій Україна часто фігурувала як частина єдиного радянського історичного простору, а український визвольний рух – як злочинний, бандитський та антидержавний. Подолання цієї моделі не означає механічного вилучення будь-якої згадки про радянське минуле. Навпаки, необхідним є його критичне дослідження та збереження пам'яті про злочини тоталітарного режиму.

Український інститут національної пам'яті у своїх сучасних матеріалах наголошує на необхідності розглядати російсько-українську війну в ширшому історичному контексті, включаючи історію імперської політики Росії та попередніх форм насильства щодо українців [3]. Таке історичне осмислення дозволяє суспільству краще розуміти не лише минуле, а й сучасні механізми російської гібридної агресії.

Особливого значення в умовах сучасної війни набуває усна історія. Збирання свідчень очевидців та учасників війни дозволяє зберігати індивідуальний вимір історичних подій. Український інститут національної пам'яті з 2015 року реалізує проєкт «Усна історія російсько-української війни», у межах якого збираються свідчення військових, медиків, волонтерів, переселенців, родичів військовослужбовців та інших учасників і очевидців подій [4]. Станом на початок 2025 року колекція проєкту налічувала 317 інтерв'ю [4]. Ці свідчення мають не лише наукове, а й суспільне значення, оскільки створюють альтернативу пропагандистським інтерпретаціям подій. Особисті історії людей дозволяють показати війну через конкретний людський досвід. Вони допомагають зберегти пам'ять про окупацію, спротив, вимушене переміщення, волонтерство, військову службу та інші аспекти сучасної війни. Згодом такі матеріали стануть важливою частиною української історичної пам'яті. Вони дозволяють уникнути ситуації, коли історія війни буде представлена лише через офіційні документи або політичні інтерпретації. Водночас усна історія виконує і важливу інформаційно-захисну функцію. Документоване свідчення очевидця є важливим джерелом для спростування неправдивих тверджень про події війни.

Важливим компонентом історичної пам'яті є меморіалізація. Пам'ятники, меморіали, музеї, меморіальні дошки, виставки та інші форми публічної пам'яті дозволяють інтегрувати історичний досвід у сучасний суспільний простір. В умовах російсько-української війни особливого значення набуває меморіалізація героїв і жертв російської агресії. Вона сприяє збереженню пам'яті про конкретних людей та події, які можуть стати об'єктом майбутніх інформаційних маніпуляцій. Український інститут національної пам'яті наголошує на різноманітності форм меморіалізації Війни за Незалежність України та необхідності створення доступного й інклюзивного меморіального простору [5]. Водночас меморіалізація не повинна зводитися лише до встановлення пам'ятників. Вона може включати цифрові архіви, документальні фільми,

освітні проєкти, виставки, подкасти, усні історії та інтерактивні карти. Саме поєднання традиційних і цифрових форм дозволяє зробити історичну пам'ять доступною для різних поколінь. Цифровізація створює нові можливості для збереження та поширення історичної пам'яті. Віртуальні музеї, цифрові архіви, інтерактивні карти, подкасти та соціальні мережі можуть використовуватися для поширення достовірної інформації про минуле. Особливо перспективним є створення цифрових платформ, де історичні документи, фотографії, відеоматеріали та свідчення очевидців доступні широкій аудиторії. Прикладом такого підходу є Віртуальний музей російської агресії, матеріали якого систематизують події війни та дозволяють зберігати документальні свідчення про російську агресію [6]. У 2026 році Український інститут національної пам'яті також презентував двомовну брошуру «Війна в історіях», створену на основі матеріалів Віртуального музею російської агресії. Видання поєднує документально підтверджені факти та людські історії про російсько-українську війну [7]. Подібні проєкти мають важливе значення для міжнародної комунікації. Українська історична пам'ять повинна бути присутньою не лише в українському, а й у світовому інформаційному просторі. Це особливо важливо в умовах, коли російська пропаганда активно намагається нав'язувати міжнародній аудиторії власну інтерпретацію історії України.

Формування стійкої історичної пам'яті неможливе без якісної історичної освіти. Школи та заклади вищої освіти мають не лише передавати набір історичних фактів, а й формувати навички критичного аналізу джерел та вміння розпізнавати маніпуляції. Особливого значення набуває медіаграмотність у сфері історії. Громадянин повинен уміти оцінювати походження історичної інформації, перевіряти джерела, розрізняти наукову інтерпретацію та пропагандистський наратив. Історична освіта повинна також сприяти розумінню складності минулого. Спрощені схеми «добро – зло» можуть бути ефективними для пропаганди, але не завжди відповідають завданням наукового пізнання. Тому протидія російській історичній пропаганді потребує не створення дзеркальної пропаганди, а розвитку критичної історичної культури. Саме критичне ставлення до джерел дозволяє громадянину протистояти маніпуляції навіть тоді, коли він зустрічається з новою, раніше невідомою інформаційною атакою.

Історична пам'ять може виконувати важливу консолідуючу функцію. Усвідомлення спільного історичного досвіду сприяє формуванню почуття належності до політичної нації. Особливо яскраво це проявляється в умовах війни. Спільна пам'ять про Революцію Гідності, окупацію Криму, початок війни у 2014 році, повномасштабне вторгнення 2022 року, героїчний спротив українського суспільства та боротьбу за незалежність створює основу сучасної громадянської ідентичності. У цьому контексті важливо не лише пам'ятати про трагедії, а й зберігати пам'ять про опір, солідарність, взаємодопомогу та перемоги. Така модель пам'яті сприяє формуванню суспільної стійкості. Громадяни усвідомлюють, що українське суспільство вже неодноразово проходило через важкі випробування і зберігало здатність до самоорганізації. Сучасні матеріали Українського інституту національної пам'яті акцентують на історіях українського спротиву та людському вимірі війни як важливій складовій осмислення російсько-українського протистояння [7; 8].

Отже, історична пам'ять є важливим чинником протидії російській інформаційній агресії. Її значення полягає не лише у збереженні знань про минуле, а й у формуванні здатності суспільства критично оцінювати інформацію, розпізнавати маніпуляції та протистояти нав'язаним історичним наративам. Російська Федерація систем-

но використовує історію як інструмент інформаційної агресії. Маніпуляції «спільним минулим», міф про «єдиний народ», привласнення історії Русі, радянська ностальгія, міфологізація Другої світової війни, дискредитація українських історичних діячів та заперечення української державності є складовими ширшої системи інформаційного впливу. Протидія цим наративам потребує не лише спростування окремих пропагандистських повідомлень, а системної політики формування історичної пам'яті. Її основними напрямами мають бути розвиток історичної освіти, підтримка наукових досліджень, збереження архівних документів, розвиток усної історії, меморіалізація, цифровізація історичної спадщини та поширення достовірних історичних знань. Особливо важливим є створення цифрового українського історичного контенту. У сучасному інформаційному середовищі боротьба за пам'ять відбувається не лише в підручниках та музеях, а й у соціальних мережах, цифрових архівах, відеоплатформах, подкастах та інших комунікаційних середовищах. Таким чином, історична пам'ять повинна розглядатися як один із ресурсів національної та інформаційної безпеки України. Суспільство, яке знає та критично осмислює власну історію, є менш вразливим до маніпуляцій, спрямованих на заперечення його ідентичності та права на самостійний політичний розвиток. Водночас українська політика пам'яті має ґрунтуватися на принципах наукової обґрунтованості, критичного мислення, відкритості до дискусії та поваги до людської гідності. Саме така модель історичної пам'яті здатна стати не інструментом нової міфологізації минулого, а механізмом демократичної стійкості та ефективного захисту українського інформаційного простору.

Список літератури:

1. Український інститут національної пам'яті. Що варто знати про сучасну російсько-українську війну. Київ, 2020. https://uinp.gov.ua/pres-centr/novyny/shcho-varto-znaty-pro-suchasnu-rosiysko-ukrayinsku-viynu-do-5-richchya-vid-pochatku-zbroynoyi-agresiyi-rf-proty-ukrayiny?utm_source=chatgpt.com.

2. Український інститут національної пам'яті. «Вистояли – переможемо!». *Інформаційні матеріали до річниці повномасштабного вторгнення РФ в Україну.* Київ, 2023. URL: https://uinp.gov.ua/informaciyni-materialy/vchytelyam/metodychni-rekomendaciyi/vystoyaly-peremozhemo-informaciyni-materialy-do-richnyci-povnomasshtabnogo-vtorgnennya-rf-v-ukrayinu?utm_source=chatgpt.com.

3. Український інститут національної пам'яті. Російсько-українська війна: історичний контекст. Київ, 2022–2026. URL: https://uinp.gov.ua/aktualni-temy/povnomasshtabne-vtorgnennya-rosiyi-v-ukrayinu-istorychnyy-kontekst?utm_source=chatgpt.com.

4. Український інститут національної пам'яті. Усна історія російсько-української війни. Київ, 2015–2026. URL: https://uinp.gov.ua/usna-istoriya/ato-usna-istoriya?utm_source=chatgpt.com.

5. Український інститут національної пам'яті. Методичні матеріали Українського інституту національної пам'яті щодо безбар'єрності у меморіалізації Війни за Незалежність України. Київ, 2026. URL: https://uinp.gov.ua/informaciyni-materialy/zhurnalistam/metodychni-materialy-ukrayinskogo-instytutu-nacionalnoyi-pamyati-shchodo-bezbaryernosti-u-memorializaciyi-viyny-za-nezalezhnist-ukrayiny?utm source=chatgpt.com.

6. Український інститут національної пам’яті. Віртуальний музей російської агресії: інформаційні та документальні матеріали. Київ, 2022–2026. URL: https://uinp.gov.ua/aktualni-temy/povnomasshtabne-vtorgnennya-rosiyi-v-ukrayinu-istorychnyy-kontekst?utm_source=chatgpt.com.

7. Український інститут національної пам’яті. Війна в історіях: документально підтверджені факти та людські історії російсько-української війни. Київ, 2026. URL: https://uinp.gov.ua/elektronni-vydannya/broshura-viyna-v-istoriyah?utm_source=chatgpt.com.

8. Український інститут національної пам’яті. Інформаційні матеріали – 2026 до початку Війни за Незалежність України. Київ, 2026. URL: https://uinp.gov.ua/informaciyni-materialy/zhurnalistam/informaciyni-materialy-2026-do-pochatku-viyny-za-nezalezhnist-ukrayiny?utm_source=chatgpt.com.

УДК 323.15(=214.58):324(439):321.7(477)"364"

Зан М. П.,
кандидат історичних наук,
доцент кафедри політології і державного управління,
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Мушинка О. М.,
доктор філософії, доцент Інституту ромських студій
при Центрі мов і культур національних меншин,
Пряшівський університет (Словацька Республіка)

ОСОБЛИВОСТІ ПОЛІТИЧНОГО ПРЕДСТАВНИЦТВА РОМІВ В УГОРЩИНІ: ДОСВІД ДЛЯ ПОВОЄННОЇ УКРАЇНИ

Актуальність нашої студії зумовлена необхідністю вдосконалення механізмів політичного представництва етнічних меншин у контексті демократичного розвитку та повоєнного відновлення України. Особливої ваги ця проблематика набуває щодо ромської етнічної меншини, яка й надалі залишається однією з найбільш соціально вразливих і політично недостатньо інтегрованих спільнот у країнах Центрально-Східної Європи. В умовах трансформації української політичної системи, децентралізації влади та формування інклюзивної моделі демократії актуалізується потреба у пошуку ефективних інституційних механізмів залучення ромських громад до процесів ухвалення політичних рішень як на загальнодержавному, так і на місцевому рівнях.

У цьому контексті особливий науковий і практичний інтерес становить досвід Угорщини, яка пройшла складний шлях постсоціалістичних трансформацій, реформування системи публічного управління та імплементації європейських стандартів захисту прав національних меншин. Угорська модель є показовою з огляду на функціонування інституту національного самоврядування меншин, що забезпечує ромській спільноті додаткові механізми політичної участі та представництва. Важливим є й те, що в Угорщині сформувалися різнорівневі форми політичної репрезентації ромів –

від місцевого самоврядування до участі у парламентських процесах і діяльності загальнонаціональних представницьких структур.

Для України вивчення угорського досвіду має не лише теоретичне, а й прикладне значення, оскільки сприяє виробленню ефективних підходів до модернізації державної етнонаціональної політики, посиленню політичної інклюзії ромської меншини та розвитку механізмів міжетнічного діалогу. Актуальність теми також визначається необхідністю формування в повоєнний період більш згуртованої та демократичної моделі суспільства, у якій етнічні меншини виступатимуть повноцінними суб'єктами політичного процесу.

Принагідно зауважимо, що за результатами перепису населення 2022 року в Угорщині (всього 9 603 634 чол.) ромську етнічність *(Cigány)* вказали 209 909 осіб (біля 2,2 % населення країни). Для 23 192 осіб материнською мовою виступає ромська, водночас 31 173 особи використовують ромську мову в родині та серед друзів [5]. Водночас у наукових та експертних колах поширена точка зору, що так звана «реальна» чисельність ромського населення в Угорщині є значно більшою – орієнтовно 500–800 тис. осіб (близько 5–8 % населення). Це, зокрема, пояснюється: 1) асиміляційними процесами; 2) небажанням частини ромів декларувати власну етнічну належність; 3) соціальною стигматизацією; 4) змішаною етнічною ідентичністю; 5) негативним історичним досвідом.

У 1990-х – 2000-х роках роми були представлені у парламенті Угорщини переважно індивідуально через участь окремих політиків у великих партіях. Найвідомішими ромськими депутатами були Флоріан Форкош/*Farkas Flórián,* багаторічний депутат від партії «Фідес»/*Fidesz* та речник від ромської меншини (1998–2002, 2010–2014, 2014–2018 рр.) та один із ключових ромських політичних лідерів; Аладар Горват/*Horváth Aladár,* правозахисник і депутат ліберального спрямування, депутат парламенту (1990–1994 рр.) та Лайош Олаг/*Oláh Lajos,* депутат від «Демократичної коаліції»/*Demokratikus Koalíció,* колишній державний секретар в уряді Угорщини (до 2010 року).

Після реформи виборчої системи 2011 року в Угорщині було запроваджено систему парламентського представництва національних меншин. Визнані державою 13 національних меншин, у тому числі роми, отримали можливість висувати власні національні списки та делегувати до парламенту так званого речника від національної меншини, якщо не подолано повний виборчий бар'єр. Відтак ромська громада отримала можливість мати власного парламентського представника через систему державного самоврядуванн. Такі представники можуть брати участь у роботі парламенту та комітетів, але мають обмежені права під час сесійного голосування. Упродовж 2018–2022 років національним речником від ромів був Фелікс Форкош/*Farkas Félix.*

Принагідно зауважимо, що в 2022 році через внутрішні непорозуміння роми Угорщини не представили власний список на виборах і залишилися поза парламентським форматом представництва меншин [1, с. 573]. Це – типовий випадок проблеми *«intra-minority fragmentation»,* коли держава дає інституційний канал представництва, але меншина не здатна його використати через внутрішню конкуренцію еліт і представництво фактично «замикається». Водночас за результатами парламентських виборів 12 квітня 2026 року національним речником від ромів Угорщини став Іштван Аба-Горват/*Aba-Horváth István* [2].

Упродовж останніх п’яти років ромські політики продовжують бути представленими насамперед через великі партії, такі як «Фідес»/*Fidesz,* «Демократичну коаліцію»/*Demokratikus Koalíció,* «Тиса»/*Tisza* та інші політичні сили. Водночас кількість ромських депутатів залишається невеликою, а політичне представництво ромів має переважно персоналізований характер. Роми значно активніше представлені на локальному та регіональному рівнях, аніж у національному парламенті.

За результатими парламентських виборів 12 квітня 2026 року до національного парламенту пройшли 5 представників від ромської етнічної меншин. Чотири презентують політичну силу «Тиса»/*Tisza* (Еріка Йойарт/*Jójárt Erika* (№ 24), Ішван Дьондьйоші/*Gyöngyösi István* (№ 39), Мігай Балог/*Balogh Mihály* (№ 41), Крістіан Кьосеґі/*Kőszegi Krisztián* (№ 46) [3], а Аттіла Стойка/*Attila Sztojka* (№ 15) [4] – партію «Фідес»/*Fidesz.* Кандидатом на посаду віце-спікера парламенту став Крістіан Кьосеґі/*Kőszegi Krisztián* – педагог, учитель, який потрапив до парламенту за партійним списком партії «Тиса»/*Tisza*.

Необхідно зауважити, що локальні органи місцевого самоврядування етнічних меншин Угорщини формуються за мажоритарною системою двома методами. Перший (прямий) полягає у створенні муніципальної ради меншини, якщо понад 50 % від її обраного складу є представниками конкретної етнічної групи. Таким правом користуються ефективно зорганізовані німецька та хорватська громади країни. Другий (опосередкований) варіант передбачає створення окремого органу самоврядування меншини, який може включати найменше 3-х осіб, якщо до складу муніципалітету обрано понад 30 % представників від певної міноритарної громади. Ці органи влади етнічних меншин на місцях мають дорадчі повноваження. В першу чергу вони стосуються проблем функціонування освітньо-культурних закладів, засобів масової інформації, застосування рідної мови тощо. Тобто, вони можуть створювати й опікувати школи, бібліотеки, музеї, театри тощо. Місцеві органи самоврядування меншин мають специфічне право вето щодо постанов, які можуть бути винесеними місцевими муніципалітетами з питань освіти та культури меншин [1, с. 568–569].

Загалом угорську модель можна охарактеризувати як *інтеграційно-корпоративну модель етнічного представництва,* оскільки вона поєднує: 1) участь ромів у загальнонаціональних партіях; 2) інституціоналізоване представництво меншин; 3) систему етнічного самоврядування; 4) консультативні механізми впливу на державну політику. На відміну від Словацької Республіки, де ромські депутати частіше обираються як повноцінні партійні політики, в Угорщині значну роль відіграє система державних самоврядувань та етнокультурного представництва на рівні місцевого самоврядування.

У свою чергу представництво ромської етнічної меншини Угорщини у Європейському парламенті пов’язане передусім із діяльністю окремих політичних лідерів, зокрема Лівії Яроки/*Járóka Lívia Renáta* та Вікторії Могачі/*Mohácsi Viktória.* Найбільш тривалим і впливовим є політичний досвід Лівії Яроки, яка не лише кілька разів обиралася депутаткою Європейського парламенту (2004–2014, 2017–2024 рр.), але й обіймала посаду віцепрезидента цієї інституції (2017–2022 рр.). Вона представляла партію «Фідес»/*Fidesz* та групу Європейської народної партії. Зокрема, активно працювала над питаннями інтеграції ромів, гендерної рівності та соціальної політики. Лівія Ярока вважається найвпливовішою ромською політикинею Угорщини на рівні ЄС.

Таблиця 1

Порівняльна характеристика політичного представництва ромів в Угорщині

Рівень представництва	***Кількість представників***	***Частка / особливості***	***Характер представництва***
Національний (парламент)	1–3 депутати різних скликань; у 2026 р. – 5 ромських представників через партійні списки	Менше 2 % від загального складу парламенту; представництво залежить від підтримки великих партій	Інтегроване представництво через загальнонаціональні політичні партії («Фідес», «Тиса» та ін.)
Місцевий рівень (муніципалітети, регіони)	Сотні представників місцевого рівня; чисельні ромські депутати та голови громад	Найбільший рівень представленості спостерігається у місцях компактного проживання ромів	Локалізоване представництво з високим рівнем участі у східних та північно-східних регіонах країни
Система ромського державного самоврядування	Понад 1 тис. органів ромського самоврядування різних рівнів	Одна з найбільш розвинених систем етнічного самоврядування в Центральній Європі	Інституціоналізоване етнокультурне представництво та консультативна участь
Наднаціональний (ЄС, Європейський парламент)	2 депутати в різні періоди (Лівія Ярока (2004–2014, 2017–2024 рр.); Вікторія Могачі (2004–2009 рр.)	Представництво має непостійний характер	Індивідуальне представництво через партійні структури

Джерело: сформовано авторами на основі аналізу результатів виборів, нормативно-правових актів та аналітичних матеріалів щодо політичного представництва ромів в Угорщині.

Вікторія Могачі була депутаткою Європарламенту впродовж 2004–2009 рр. Вона представляла ліберальну політичну силу («Альянс вільних демократів»). Відома своєю проактивною правозахисною діяльністю щодо ромів. Втім, зауважимо, що таке представництво має персоналізований характер й не свідчить про наявність системного механізму політичної репрезентації ромської меншини на наднаціональному рівні.

Отже, проаналізоване нами вище надає можливість зробити наступні висновки.

По-перше. Основним формальним механізмом в Угорщині є система державних самоврядувань, що дозволяє ромській меншині мати речника або обмежене парламентське представництво. Водночас ефективність цього механізму значною мірою залежить від внутрішньої консолідації ромських еліт, яка не завжди є стабільною. Часті розколи та конкуренція між ромськими політичними групами призводять до ослаблення єдиного представницького голосу. Паралельно існує модель індивідуальної інтеграції ромських політиків через загальнонаціональні партії, що не гарантує колективного етнічного представництва. У результаті ромська політична участь в Угорщині має фрагментований характер, де інституційне представництво та партійна інтеграція функціонують паралельно, але не завжди узгоджено. Це зумовлює обмежену здатність ромської спільноти впливати на формування державної політики як єдиного політичного суб'єкта.

По-друге. Регіональне та місцеве самоврядування ромів в Угорщині функціонує через систему державних ромських самоврядувань*/országos és helyi nemzetiségi önkormányzatok,* які діють на рівні громад та регіонів. Вони забезпечують культурну автономію, представляють інтереси ромської меншини перед місцевими органами

влади та беруть участь у вирішенні питань освіти, культури й соціальної інтеграції. Однак їхній вплив на реальне ухвалення політичних і фінансових рішень є обмеженим й значною мірою залежить від співпраці з муніципальною владою. Унаслідок цього система самоврядування виконує радше консультативно-представницьку, ніж виконавчо-управлінську функцію.

По-третє. З угорської моделі політичного представництва національних меншин через систему державних самоврядувань та парламентських речників Україна могла б адаптувати у повоєнний період для посилення інклюзивності державної етнонаціональної політики наступне. Насамперед, корисним є інститут культурно-освітньої автономії через місцеві самоврядування меншин, який дозволяє громадам самостійно вирішувати питання мови, освіти та культурних програм без створення паралельної державної влади. Модель парламентського речництва меншин може бути адаптована як додатковий канал консультативного представництва, що підсилює голос меншин у законодавчому процесі без формування етнічних квот.

Загалом угорський досвід показує важливість інституціоналізованого діалогу між державою та органами самоврядування меншин, що зменшує ризик маргіналізації окремих груп. Водночас Україна могла б врахувати й слабкі сторони цієї системи, зокрема, ризики фрагментації ромських груп інтересів та політичної залежності представницьких органів від державного фінансування.

Список літератури:

1. Зан М. Розділ 15. Інституційний дизайн етнополітики й політичне представництво міноритарних етнічних груп у країнах Центральної та Східної Європи (національні case studies Республіки Польща, Словацької Республіки, Угорщини та Румунії). *Політичні інститути та процеси у країнах Центральної і Східної Європи наприкінці XX – на початку XXI століть :* колективна монографія / за заг. ред.: Юрія Остапця, Маріана Токаря; [авт. колект.: В. Бурдяк, В. Бусленко, Є. Гайданка, І. Дудінська, В. Дудінський, М. Зан, Г. Зеленько, Н. Кічера, А. Ключкович, Н. Кононенко, Ю. Копинець, М. Лендьел, В. Литвин, Н. Марадик, Н. Нечаєва-Юрійчук, Ю. Остапець, М. Палінчак, В. Петрінко, А. Романюк, Н. Ротар, Д. Стеблак, М. Токар, М. Цірнер, Г. Шипунов]; Каф. політ. і держупр.; Ужгород. нац. ун-тет. Ужгород : Поліграфцентр «Ліра», 2023. С. 539–600.

2. Magyarországi Romák Országos lista. Országgyűlési képviselők választása 2026. április 12. *Nemzeti választási iroda.* URL: https://vtr.valasztas.hu/ogy2026/orszagos-listak/3607 (дата звернення: 08.05.2026).

3. Négy tiszás roma képviselő a Parlamentben. *Borsodihir.hu.* Дата оновлення: 14.04.2026. URL: https://borsodihir.hu/hir/negy-tiszas-roma-kepviselo-a-parlamentben (дата звернення: 08.05.2026).

4. Sztojka Attila sem veszi fel a parlamenti mandátumát. *KEMMA.* Дата оновлення: 27.04.2026. URL: https://www.kemma.hu/helyi-kozelet/2026/04/fidesz-orszaggyulesi-frakcio-sztojka-attila-lemondott (дата звернення: 08.05.2026).

5. 1.1.6.2 A népesség nemzetiség, anyanyelv, családi, baráti közösségben használt nyelv és kulturális kötődés szerint. 1.1.6. Nemzetiség, anyanyelv. Végleges adatok – A népesség főbb jellemzői (országos és területi adatok). 2023. szeptember 26. *Népszámlálás 2022.* URL: https://nepszamlalas2022.ksh.hu/eredmenyek/vegleges-adatok (дата звернення: 08.05.2026).

УДК 323.1:316.3(477)

Калакура О. Я.,
доктор політичних наук, професор,
головний науковий співробітник відділу етнополітології,
Інститут політичних і етнонаціональних досліджень
ім. І. Ф. Кураса НАН України

ТРУДОВІ МІГРАНТИ: ВИКЛИКИ І ЗАВДАННЯ ДЛЯ ЕТНОКУЛЬТУРНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

Аналізується кейс залучення трудових мігрантів для відбудови і стабільного функціонування української економіки з урахуванням потенційних загроз для етнокультурної резильєнтності суспільства. Висвітлено об'єктивні причини потреби використання іноземців у різних галузях промисловості задля подолання кадрового дефіциту. Підтверджено тезу, що РФ використовує тему потенційних загроз від трудових мігрантів як спеціальну інформаційно-психологічну операцію (ІПСО). Названо шляхи «зняття» напруги в питанні стабільності та безпеки: повернення біженців, залучення ВПО та ветеранів, їхні професійні перепідготовка та перекваліфікація, стимулювання народжуваності, інтеграція іноземців, які воювали за Україну, спрощення отримання громадянства для них.

Серед загроз культурній консолідації суспільства виділено питання духовно-релігійної та цивілізаційної ідентичності, ціннісні конфлікти, виникнення закритих етнічних спільнот, соціальну напругу, загрозу національній згуртованості українців. Запропоновано конкретні кроки в адаптації трудових мігрантів до законодавства, традицій, мови та культури України.

Ключові слова: трудові мігранти, українська ідентичність, консолідація суспільства, російсько-українська війна, ІПСО, міграція, етнокультура, адаптація, інтеграція.

LABOR MIGRANTS: CHALLENGES AND TASKS FOR UKRAINE'S ETHNOCULTURAL POLICY

The keys to attracting labor migrants for the reconstruction and stable functioning of the Ukrainian economy are analyzed, taking into account the results of threats to the ethnocultural residence of society. The objective reasons for the need to use foreigners in various industries to reduce the personnel shortage are highlighted. The thesis is confirmed that the Russian Federation uses the topic of existing threats from labor migrants as a special information and psychological operation (IPSO). Ways to «relieve» tension in issues of stability and security are named: the return of refugees, the involvement of IDPs and veterans, their professional retraining and requalification, stimulating the birth rate, the integration of foreigners who fought for Ukraine, simplifying the process of obtaining citizenship for them.

Among the threats to the cultural consolidation of society, the issues of spiritual, religious and civilizational identity, value conflicts, the emergence of closed ethnic communities, social tension, and the threat to the national cohesion of Ukrainians are addressed. Specific steps are proposed in the adaptation of labor migrants to the legislation, traditions, language and culture of Ukraine.

Keywords: labor migrants, Ukrainian identity, consolidation of society, Russian-Ukrainian war, IPSO, migration, ethnoculture, adaptation, integration.

Війна РФ проти України, її повномасштабний етап призвели до значних економічних, демографічних, соціальних та культурних втрат і викликів для української нації, її майбутнього. Нищення економічного, людського, культурного потенціалу набрало загрозливих геноцидних форм. Серед основних втрат, окрім воєнних, – поява близько 13 млн мігрантів – біженців від війни за кордон та внутрішньо переміщених осіб (ВПО). Ще на початку 2023 року академік Е. Лібанова відзначала, що держава може розраховувати на повернення понад 40% біженців [5] і якщо повномасштабна війна триватиме більше трьох років, то значна частина біженців у країнах реципієнтах

пройде складний шлях адаптації та втратить мотивацію до повернення. Водночас ще до початку повномасштабної агресії, в 2021 році, в України постійно перебувало близько 300 тисяч іноземців з дозволами на роботу та проживання. На тлі демографічної та міграційної кризи Україні знадобиться додатково 4,5 мільйона робочих рук до 2030 року, щоб забезпечити зростання ВВП на рівні 7% [8]. Та ж Е. Лібанова вважає, що нам доведеться щороку залучати близько 300 тисяч мігрантів з інших країн для підтримки економічного потенціалу і відповідної чисельності населення України на рівні близько 30 млн осіб [6]. Є загроза повоєнного виїзду українців за кордон на возз'єднання родин та нової хвилі трудової міграції.

Проблематику залучення та адаптації трудових мігрантів в Україну вивчають також А Гайдуцький, І. Майданік, О. Малиновська, О. Позняк та ін. фахівці. Вони відзначають, що на початку 2000-х років Україна запустила офіційний механізм формування переліку держав міграційного ризику, коли було підписано Указ Президента України № 22/2001 «Про заходи щодо посилення боротьби з незаконною міграцією» [4] та ухвалено базову Постанову Кабінету Міністрів України № 567 в 2011 році [3]. Спершу перелік держав міграційного ризику не мав чітких критеріїв та постійно коригувався відповідно до міграційної ситуації в світі. У 2013–2014 роках було визнано 86 держав, оформлення віз їхніх громадянам вимагало обов'язкового погодження з правоохоронними органами України. До чинного списку міграційного ризику з 70 країн, який був оновлений у грудні 2017 року, входять держави, громадяни яких проходять посилену перевірку Службою безпеки України та іншими відомствами. Візи для в'їзду вони можуть оформити виключно в українських консульських установах у країнах свого походження. Окремим рішенням через загрози національній безпеці туди вперше внесли Російську Федерацію. В квітні 2026 року уряд розпочав підготовку до лібералізації цих правил заради усунення дефіциту кадрів на ринку праці. Послаблення обмежень розглядається насамперед для держав Африки та Азії, що має суттєво полегшити українському бізнесу процедуру офіційного залучення та працевлаштування іноземних фахівців.

Останнім часом у медіа спостерігається хвиля масового використання фейків та мемів (про «майбутню Індію в Україні», страхів, що українці можуть стати меншістю у власній країні) для нагнітання штучно спровокованого негативного, навіть ксенофобського ставлення українців до залучення трудових мігрантів, залякування потенційним розмиванням українського етносу та української ідентичності. На думку фахівців Центру протидії дезінформації, Центру стратегічних комунікацій, РФ використовує тему потенційних загроз від трудових мігрантів як інформаційно психологічну спеціальну операцію (ІПСО). В українському інформаційному просторі розгорнулася масштабна кампанія антиміграційних наративів, спрямована проти трудових мігрантів з Індії, Бангладеш та інших країн. Дані платформи Osavul свідчать про координоване розкручування теми за допомогою ботів і ШІ-генерованого контенту [8]. Відтак уряду України варто підключити додаткові зусилля для обґрунтування соціально-економічних потреб та аналізу соціогуманітарних загроз від залучення трудових мігрантів.

На думку експертів і фахівців, насамперед культурологів, залучення значної кількості трудових мігрантів може стати новим викликом для України, який несе потенційні ризики для соціокультурного простору та національної безпеки. Подібні труднощі вже накопичені в Європі як наслідок міграційної політики країн ЄС та міг-

раційної кризи 2014-2015 років. Це поява так званих видимих (помітних) меншин – груп населення, які відрізняються від домінуючої більшості за расовими, етнічними чи фізичними ознаками (наприклад, кольором шкіри), що робить їх помітними візуально. З цього погляду, для України важливий досвід країн Західної Європи, які наразилися на міграційні виклики, надають великої ваги створенню умов для конструювання міжкультурного діалогу між представниками традиційних для своїх країн культур і певною мірою нових, принаймні тих, котрі можуть розглядатися як контрастуючі до традиційних [2, с. 21].

Мігранти з кардинально відмінними культурними кодами, зокрема із патріархальних чи релігійно консервативних суспільств, часто компактно селяться разом, формують спільноти, які зберігають свої особливі риси, що стають перепоною інтеграції. По-перше, виникає загроза створення замкнених етнічних та релігійних громад (геттоїзація). Замість інтеграції в українське суспільство можуть виникнути паралельні соціуми зі своїми внутрішніми правилами, судами та законами. Це ускладнить сприйняття ними європейських та демократичних цінностей, які є основою сучасної української ідентичності.

По-друге, можливе утворення великими групами мігрантів власних мовних анклавів, що буде розмивати статус української мови як єдиної державної та мови міжетнічного спілкування на робочих місцях, зокрема у сферах обслуговування, будівництва чи логістики. По-третє, дослідники не виключають проявів релігійного консерватизму, який вступить у протиріччя зі світськими цінностями українців. Україна є світською державою з європейським вектором розвитку, де утверджуються принципи гендерної рівності та індивідуальних свобод. Можуть виникати локальні конфлікти на ґрунті прав жінок, свободи слова та побутових звичок.

По-четверте, є загроза зашкодити тим процесам постколоніального самоусвідомлення та національної єдності, які тривають останні тридцять п’ять років. Російсько-українська війна засвідчила сформованість української громадянської нації, її єдність у питаннях національних цінностей та цивілізаційного майбутнього. Високий рівень взаємодопомоги та волонтерства є унікальною рисою української культури, яка заснована на спільній ідентичності та історичній долі.

По-п’яте, поява великої кількості людей, які сприймають Україну виключно як транзитну зону для заробітку грошей, спроможна знизити загальний рівень соціальної згуртованості. Мігранти зазвичай не беруть участі у громадському житті, волонтерстві чи захисті держави, що може призвести до зниження рівня суспільної довіри та солідарності.

По-шосте, і це найбільш поширений страх, ризик розмивання історичної пам’яті, українських традицій та ментальності, адже сучасна українська культура опирається на традиції, християнську спадщину та пам’ять про боротьбу за державність та її незалежність. Українці вважають, що нові мешканці не матимуть емоційного зв’язку з українським минулим та бажання відстоювати національну єдність.

Для мінімізації цих ризиків експерти закликають уряд розробити жорстку програму інтеграції, яка включатиме обов’язкові іспити з державної мови та історії України, а також обмеження на можливість виникнення етнічних кварталів. У довгостроковій перспективі це вимагатиме повної перебудови шкільних програм та культурної політики, щоб адаптувати мігрантів та їхні сім’ї, для яких українські національні герої та символи є абсолютно чужими.

В той же час, результати соціологічних досліджень свідчать, що в українському суспільстві на тлі війни та дефіциту кадрів формується стримане та раціональне ставлення до імміграції. Хоча пріоритетом для громадян залишається повернення українських біженців, сприйняття іноземної робочої сили поступово змінюється під впливом економічних реалій. Зокрема, глобальне щорічне опитування міжнародної соціологічної асоціації Gallup International «End of Year Survey (EoY)» – про майбутнє, щастя й очікування населення різних країн (у 2025 році опитано 64,097 респондентів у 61 країні світу), яке в Україні проводить Соціологічна група «Рейтинг», засвідчило, що українці помірно позитивно ставляться до приїзду людей з інших країн. Найчастіше (37%) респонденти вважають, що це приносить Україні користь, тоді як 27% говорять про шкоду. Також значна частина (28%) займає нейтральну позицію. Більш позитивне ставлення мають молодші респонденти, молоді жінки – ще частіше (59%), ніж молоді чоловіки (41%). Серед регіонів найбільш позитивним ставленням вирізняється Київ – тут 50% говорять про користь від імміграції до України [1].

Оцінюючи імміграцію загалом, українські респонденти іншого міжнародного дослідження схильні погоджуватися з наступним: до іммігрантів в Україні добре ставляться (70%), імміграція зростатиме в майбутньому (61%). Щодо стереотипів про іммігрантів, більшість українців схильні погоджуватися з позитивними стереотипами (56–63%), тоді як менша частка погоджується з негативними стереотипами (30–42%). Якщо класифікувати респондентів за їхньою згодою як з позитивними, так і з негативними стереотипами, то виділяються три широкі групи: позитивне ставлення до іммігрантів – 52%; змішане ставлення – 27%; негативне ставлення – 21% [7].

Водночас показники соціальної дистанції (шкала Богардуса) традиційно демонструють, що українці готові бачити вихідців із країн Азії та Африки у ролі працівників, колег чи туристів, але існує ментальний бар'єр щодо допуску їх у найближче коло (як членів родини чи близьких друзів). Є чіткий поділ ставлення до країн походження мігрантів. Найбільш негативне ставлення українці демонструють до громадян країн, що підтримують агресію або входять до списків ризику через безпекові чинники.

Опитані респонденти наголошують на тому, що державна міграційна політика має бути першочергово сфокусована на репатріації власних громадян, а не на заміні їх трудовими мігрантами з інших регіонів світу. Переважна більшість респондентів бачать найбільшу користь у поверненні додому саме українців, які виїхали за кордон.

Отже, на думку більшості дослідників, що підтверджують результати соціологічних досліджень, українці готові приймати трудових мігрантів з прагматичних міркувань відбудови та розвитку, але вимагають від органів державного управління суворого контролю за процесом їхнього в'їзду, територіального розміщення та перебування з урахуванням національної безпеки країни. Ці застереження потрібно врахувати при визначенні пріоритетів подолання повоєнної кризи та ухвалення нової Стратегії державної міграційної політики. Україна повинна максимально використати позитивні сторони міграції та мінімізувати негативні. Окрім цього, органам державної влади доцільно розробити окрему політику стосовно залучення емігрантів до української системи цінностей, української культури та світогляду. Пріоритетним завданням етнічної політики у повоєнний період постає збереження домінування етнічно української частки населення країни шляхом повернення українців з країн, які надали їм тимчасовий захист та підтримку, перерозподілу трудових ресурсів у

відповідності до нової інфраструктури економіки і соціально-культурного розвитку. Важливо використати внутрішні можливості ринку праці, зменшити його тіньову частину, активно залучати до економіки ветеранів, людей старшого віку та тих українців, які наразі не працюють.

Думаю, що нам не варто дзеркально відтворювати довоєнну економіку. Необхідно опрацювати нову комплексну модель розвитку України, виходячи з політичних, соціокультурних, демографічних, інтеграційних та міжнародних реалій, а також можливостей науково-технічного прогресу, цифровізації і роботизації, ширшого залучення інвестицій, остаточного подолання корупції і впливу олігархічних кланів.

Список літератури:

1. Міграція: шкода чи користь? Опитування Rating Group у рамках міжнародного дослідження «End of Year» від Gallup International. Вип. 3. 02.03.2026. Rating Group. URL: https://www.ratinggroup.ua/news/eoy-2025-migr.

2. Євтух В. Міжкультурний діалог: ефективний конструкт інтегративного розвитку поліетнічних суспільств. *Політичний менеджмент*. 2009. № 4. С. 14–27.

3. Про затвердження Правил оформлення віз для в'їзду в Україну і транзитного проїзду через її територію : Постанова Кабінету Міністрів України від 1 червня 2011 р. № 567. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/567-2011-%D0%BF#Text.

4. Про заходи щодо посилення боротьби з незаконною міграцією : Указ президента України №22/2001. 18 січня 2001 року. URL: https://www.president.gov.ua/documents/222001-620.

5. Федорчук В., Давиденко Б. Скільки залишилось українців? Хто не повернеться? Яким буде українське суспільство та економіка? Інтерв'ю з соціологинею Еллою Лібановою. 17 січня 2023. Forbes.ua. URL: https://forbes.ua/war-in-ukraine/skilki-zalishilos-ukraintsiv-khto-ne-povernetsya-yakim-bude-ukrainske-suspilstvo-ta-ekonomika-intervyu-z-sotsiologineyu-elloyu-libanovoyu-17012023-11104.

6. Шевчук С. Україні потрібно буде залучати мінімум 300 000 мігрантів щороку. Соціологиня Елла Лібанова про екзистенційні проблеми з демографією і що можна зробити? 25 вересня 2023. Forbes.ua. URL: https://forbes.ua/war-in-ukraine/35-mlnukraintsiv-u-2033-mu-nadzvichayno-optimistichniy-stsenariy-sotsiologinya-ellalibanova-pro-veliki-problemi-z-demografieyu-v-ukraini-yaki-zarodilisya-shche-doviyni-shcho-z-tsim-robiti-25092023-16201.

7. Attitudes of Ukrainian Society Toward Migration: Results of a Nationwide Survey. Інститут соціології НАН України. URL: https://isnasu.org.ua/press_releases/003_Attitudes_toward_migration.php.

8. «4-5 мільйонів індусів в Україні» – як Росія розганяє фейки, щоб розколоти тил. 16.05.2026. StopFake. URL: https://www.stopfake.org/uk/4-5-miljoniv-indusiv-v-ukrayini-yak-rosiya-rozganyaye-fejki-shhob-rozkoloti-til/.

УДК 930.2:94(477.8)

Мосора В. А.,
аспірант кафедри історії
Центральної та Східної Європи і
спеціальних галузей історичної науки,
Карпатський національний
університет імені Василя Стефаника,
Івано-Франківськ, Україна

УКРАЇНСЬКІ РОБІТНИКИ ДИСТРИКТУ «ГАЛИЧИНА» У ВИРІ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ: МІЖ ЕКСПЛУАТАЦІЄЮ ТА БОРОТЬБОЮ ЗА ІДЕНТИЧНІСТЬ

Друга світова війна стала однією з найтрагічніших подій XX століття, яка охопила майже весь світ та принесла мільйони людських жертв і руйнувань. Для України цей період був особливо складним: територія опинилася між двома тоталітарними режимами – нацистською Німеччиною та радянським союзом. Українці воювали у різних арміях, часто опиняючись по різні боки фронту, що ще більше загострювало проблему національної єдності. Проблема української ідентичності в умовах війни проявилася у боротьбі за право бути самостійним народом із власною державою. Радянська влада нав'язувала ідею «радянського народу», нацисти ж розглядали українців як підлеглих. У цих умовах українські національні сили намагалися відстояти власну культурну та політичну самобутність.

Українські робітники Галичини після приходу німців опинилися в особливому становищі. Спершу окупаційна влада намагалася використати їхню прихильність, створюючи ілюзію підтримки українських прагнень до державності. Преса активно поширювала ідею добровільного виїзду на роботу в Райх, що виглядало як можливість хорошого заробітку. Саме тому у 1941–1944 рр. значна кількість українських робітників із Галичини виїхала до Німеччини [1, с. 84]. Однак реальність виявилася зовсім іншою. Прибувши на місце, вони зіткнулися з дискримінацією: німецька адміністрація кваліфікувала їх як поляків, що позбавляло українців права на власну ідентичність і створювало додаткові обмеження. Нацистська влада вважала, що робітники, які прибули з території Генерального Губернаторства, є виключно поляками. Крім того, на них накладався спеціальний податок у розмірі 15% від заробітку, який спрямовувався на відбудову Генерального Губернаторства [5, с. 201]. Таким, робітникам заборонялось самовільно залишати робітничі табори чи відвідувати громадські заклади (театри, кінотеатри, ресторани та ін.) [4, с. 216].

Щоб хоч якось виправити становище українських робітників, Український центральний комітет (УЦК) перебрав на себе повноваження у питаннях підтвердження української національності. Ініціатива із запровадження «*виказки*» була спробою виправити несправедливу ситуацію, коли німецька адміністрація автоматично зараховувала їх до поляків. «*Виказка*» стала своєрідним паспортом українця – документом, який підтверджував національну приналежність і давав можливість уникнути частини дискримінаційних обмежень. УЦК розгорнув широку інформаційну кампанію, закликаючи робітників не виїжджати без цього посвідчення. «*Перед виїздом на працю до Німеччини українські робітники повинні заздалегідь завжди постара-*

тися про виказку (із фотографією або відтиском пальця) місцевого Українського Повітового Комітету, яка посвідчувала б, що даний робітник є українцем. Не виїздити без особистих документів» [6, с. 3].

Попри створення «*виказки*» та інформаційні зусилля УЦК, більшість українських робітників залишалися без реального захисту. Німецька влада свідомо не поширювала інформацію серед тих, хто вже працював у Німеччині, адже це суперечило їхній політиці контролю. До того ж, нацисти проводили чітке розмежування: вихідців із дистрикту «Галичина» зараховували до поляків, а мешканців Рейхскомісаріату Україна – до категорії «остарбайтерів». Це означало різні рівні дискримінації, але в обох випадках умови були надзвичайно тяжкими: низька або відсутня заробітна плата, обмеження свободи пересування, заборона відвідувати громадські заклади, життя у таборах під постійним контролем [2, с. 160]. Навіть створення спеціалізованої української преси в Німеччині мало лише пропагандистський характер – у ній описували культурні заходи, які нібито підтримували робітників, але реальної допомоги не було [3, с. 7]. Німецький фронт праці (НФП), який формально мав опікуватися іноземними робітниками, фактично розглядав їх як «другосортних», позбавлених будь-яких прав [7, с. 3].

Таким чином, досвід українських робітників у Галичині під час війни є свідченням того, що проблема ідентичності була не лише культурною чи політичною, а й соціально-економічною. Їхня праця, страждання та боротьба за право бути визнаними українцями стали важливою складовою формування національної свідомості. Цей досвід показує, що навіть у найважчих умовах тотальної експлуатації українці прагнули зберегти свою ідентичність.

Список літератури:

1. Андрухів І., Француз А. Станіславщина: Двадцять буремних літ (1939–1959): суспільно-політичний та історико-правовий аналіз. Рівне –І вано-Франківськ : ДФ «Таля», 2001. 335 с.

2. Єкельчик С. Український досвід другої світової війни. Київ : Медуза, 2020. 272 с.

3. Життя закордонних робітників у Німеччині. *Воля Покуття*. 1944. Число 2. С. 7.

4. Леськів-Кіт А. Закерзонські долі. Спогад про село Корчмин. *Бібліотека Закерзоння. Серія: «Спогади».* Т. 3. Торонто : Об'єднання українців «Закерзоння», 2002. 396 с.

5. Паньківський К. Роки німецької окупації. Нью-Йорк – Торонто : Життя і мислі, 1965. 479 с.

6. Українським робітникам під увагу. *Сокальське слово*. 1942. Число 21. С. 3.

7. Українці опікуються українцями. *Вісті*. 1943. Число 4. С. 3.

УДК 323.1(477):327.5(470:477)

Зелик І. В.,
аспірант факультету історії,
політології та міжнародних відносин,
Карпатський національний
університет імені Василя Стефаника
ORCID: 0009-0006-4950-6274

КРИЗА ІДЕНТИЧНОСТЕЙ УКРАЇНЦІВ ТА ВІЙНА РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ: ЦИВІЛІЗАЦІЙНИЙ КОНТЕКСТ ВЗАЄМОДІЇ

Національна ідентичність – ототожнення себе з національною спільнотою на основі стійкого емоційного зв'язку, що виникає внаслідок сформованої системи уявлень про традиції, культуру, мову, політику, а також прийняття групових норм і цінностей [5].

Цивілізаційна ідентичність формується через саморефлексію народу чи нації, тобто через усвідомлене порівняння себе з іншими спільнотами за ключовими ознаками. ЇЇ можна розглядати як систему уявлень людини, суспільства або нації про належність до певної культурно-цивілізаційної спільноти, що ґрунтується на спільних цінностях, відповідних соціально-політичних інститутах і характерних суспільних відносинах [2, с. 30].

До початку повномасштабного вторгнення цивілізаційна ідентифікація громадян України значною мірою залишалася неоднорідною та недостатньо визначеною. На її формування впливали тривала дія російських політичних технологій, культурна й мовна експансія, православна церква Московського патріархату, а також історична спадщина імперської та радянської політики, спрямованої на асиміляцію українців, витіснення української мови, руйнування культурної самобутності та привласнення історичного наративу. Унаслідок цього в українському суспільстві тривалий час співіснували різні моделі самоусвідомлення. Частина громадян орієнтувалася на європейський цивілізаційний простір, заснований на демократичних цінностях, правах людини та національній суб'єктності. Водночас у суспільній свідомості зберігалися елементи пострадянської ідентичності, закріплені через символічний простір: пам'ятники радянським діячам, назви міст, вулиць, підприємств та інші маркери радянського минулого. Окремим чинником залишався вплив концепції «русского мира», яка нав'язувала уявлення про культурну, мовну та політичну належність України до російського цивілізаційного простору. Тривала відсутність власної державності, перебування українських земель у складі різних імперій і держав, а також мовно-культурна асиміляція вплинули на формування неоднорідної ідентичності сучасної України. Поряд з українською національною ідентичністю в суспільстві зберігалися елементи радянської та російської ідентичностей, які підтримувалися Російською Федерацією та проросійськими політичними й культурними структурами. Носіями радянської ідентичності часто виступали російськомовні громадяни, для яких СРСР асоціювався з формою російської державності, а українська ідентичність могла сприйматися як віддалена або чужа [4, с. 28–30].

У трансформаційних суспільствах криза ідентичності, особливо якщо вона набуває затяжного характеру, становить істотну загрозу для політичної стабільності.

Вона може спричинити повернення до архаїчних політичних моделей та інститутів, посилення сепаратистських тенденцій, загострення громадянського протистояння, поширення непокори й навіть ризики дезінтеграції держави. Така криза виступає своєрідною точкою біфуркації суспільного розвитку, коли подальша траєкторія змін залежить від здатності суспільства узгодити спільні цінності, цілі та уявлення про власне майбутнє. За несприятливих умов вона може переростати у тривалі й виснажливі «війни за ідентичність», що ускладнюють процеси суспільної консолідації та стабілізації [7, с. 6].

У період незалежності України протистояння між проросійською та українською ідентичностями поступово набувало дедалі виразнішого політичного характеру. Його поглибленню сприяли безвідповідальні, а в багатьох випадках і свідомо деструктивні заяви та дії частини політичних акторів, які акцентували на нібито принциповій несумісності ціннісних орієнтацій мешканців східних і західних регіонів України. Таке штучне загострення регіональних, мовно-культурних і світоглядних відмінностей стало одним із чинників суспільної поляризації. У 2014 році це протистояння вийшло за межі внутрішньополітичного дискурсу й трансформувалося у відкриту агресію ідеології «русского міра» проти українського народу, яка у 2022 році переросла у повномасштабне вторгнення РФ на територію України [6, с. 1].

Отже, однією з важливих передумов сучасної військової експансії Росії проти України можна вважати конфлікт двох протилежних ідентифікаційних моделей: пострадянської, орієнтованої на проросійський цивілізаційний простір, та української проєвропейської, що ґрунтується на цінностях державного суверенітету, демократії, громадянської єдності й належності України до європейської політичної та культурної спільноти.

Упродовж років незалежності недостатня системність державної політики у сфері формування української нації та утвердження української цивілізаційної ідентичності створила умови для збереження й поширення альтернативних ідентифікаційних моделей. Українська ідентичність не завжди послідовно осмислю-валася як невід'ємна складова європейського цивілізаційного простору, що послаблювало процеси суспільної консолідації. Цим скористалися прихильники ідеології «русского міра», які через історичні міфи, політичну пропаганду та культурно-інформаційний вплив підтримували уявлення про нібито спільну з Росією ідентичність. Така модель ґрунтується переважно на кремлівських історичних наративах, заперечує самостійність українського історичного досвіду та суперечить базовим українським цінностям. Такий міф про «спільну ідентичність» із Росією для багатьох українців став одним із чинників розмивання української самоідентифікації. Його поширення ускладнювало утвердження громадянської єдності, європейської належності України та усвідомлення української нації як окремого політичного й культурно-цивілізаційного суб'єкта [6, с. 2].

Таким чином, до 2022 року цивілізаційний вибір частини українського суспільства перебував у стані напруженого пошуку між європейською ідентичністю, пострадянською спадщиною та російськими імперськими наративами. Повномасштабна агресія Росії стала важливим чинником переосмислення цих орієнтирів і посилила процес утвердження української цивілізаційної самототожності. Відкрита агресія Росії проти України спричинила переусвідомлення своєї ідентичності серед певного числа українців в сторону української національної культурної традиції.

Сімнадцяте загальнонаціональне опитування: Ідентичність. Патріотизм. Цінності, яке проводилося вже у розпал повномасштабної війни Росії проти України (серпень 2022 року) показало, що абсолютна більшість опитаних ідентифікує себе як громадяни України (94%), «радянською людиною» ототожнюють себе майже 10% опитаних, 76% вказали українську мову як рідну, 19% – російську, 86% вважають, що українська мова повинна бути єдиною державною мовою [3].

Ще одне дослідження, проведене у травні 2023 року Українським центром економічних і політичних досліджень ім. О. Разумкова показало, що 81% опитаних відносять себе до української культурної традиції. Показовим є те, що у 2006 році цей показник становив всього лишень 56%. Знизилася порівняно із 2006 роком частка тих, хто відносить себе до російської (з 11% до 0,5%) та радянської (з 16% до 4%) культурних традицій [1].

Отже, повномасштабна війна стала не лише безпековим викликом для України, а й потужним чинником переосмислення національної та цивілізаційної ідентичності. Вона посилила процеси суспільної консолідації, утвердження української культурної та політичної самобутності, а також остаточного дистан-ціювання значної частини суспільства від пострадянських і проросійських ідентифікаційних моделей.

Список літератури:

1. Ідентичність громадян України: тенденції змін (травень 2023р.). *Центр Разумкова.* URL: https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/identychnist-gromadian-ukrainy-tendentsii-zmin-traven-2023r (дата звернення: 27.05.2026).

2. Рафальський О., Калакура Я., Калакура О., Юрій М. Цивілізаційна ідентичність українства: історія і сучасність / за наук. ред. Я. Калакури. Київ : Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2022. 512 с. ISBN 978-966-02-9883-5.

3. Сімнадцяте загальнонаціональне опитування: Ідентичність. Патріотизм. Цінності (17–18 серпня 2022). *Rating Group.* URL: https://www.ratinggroup.ua/news/s-mnadcyate-zagalnonac-onalne-opituvannya-dentichn-st-patr-otizm-c-nnost-17-18-serpnya-2022 (дата звернення: 27.05.2026).

4. Смовженко Т. С., Скринник З. Е. (ред.). Українська людина в європейському світі: виміри ідентичності : навч. посіб. Київ : УБС НБУ, 2015. ISBN 978-966-484.

5. Стегній О. І. Національна ідентичність. *Енциклопедія Сучасної України.* Т. 22. URL: https://esu.com.ua/article-71062 (дата звернення: 27.05.2026).

6. Степико М. Т. Виклики та загрози української ідентичності в умовах російської агресії. *Стратегічна панорама.* 2015. № 1. С. 135–139.

7. Формування політичної ідентичності в умовах демократичної трансформації українського суспільства / Н. П. Пашина. Луганськ : Ноулидж, 2013. 416 с.

УДК 323.1:316.75](477)

Романовський А. Ю.,
аспірант 1-го року навчання,
Ніжинський державний університет
імені Миколи Гоголя

ДЕКОЛОНІЗАЦІЯ СВІДОМОСТІ ТА КОНСОЛІДАЦІЯ СУСПІЛЬСТВА: ДВІ СТОРОНИ ОДНОГО ПРОЦЕСУ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

Повномасштабне вторгнення Росії в Україну у 2022 році стало не лише воєнним, але й глибоким цивілізаційним випробуванням для українського суспільства. Воно загострило питання, які десятиліттями залишались у тіні: яку ідентичність несемо ми як нація, від яких культурних кодів маємо відмовитись і навколо чого об'єднатись? Відповіді на ці питання лежать у площині деколонізації свідомості – процесу звільнення від імперських наративів, нав'язаних Російською імперією та радянським режимом. Паралельно з цим відбувається безпрецедентна консолідація суспільства, яку фіксують соціологи, політологи та культурні дослідники. Ця стаття розглядає обидва процеси як взаємопов'язані та взаємообумовлені складові трансформації сучасної України [1, с. 45].

Метою тез є дослідження взаємозв'язку між процесами деколонізації свідомості та консолідацією українського суспільства в умовах російсько-української війни. Для досягнення мети визначено такі завдання: розкрити поняття деколонізації свідомості в українському контексті; виявити основні прояви цього процесу на практиці; з'ясувати механізм впливу деколонізації на суспільну єдність.

Деколонізація свідомості в українському контексті означає системне звільнення від культурних, мовних та ідеологічних кодів, нав'язаних колоніальними режимами – Російською імперією та Радянським Союзом. Докторка політичних наук Рета Марутян визначає когнітивну деколонізацію як «смислову незалежність» – звільнення від імперських націй через які людина пізнає себе і світ [2]. Це не лише символічний, але й глибоко політичний процес, адже, за словами дослідниці, «національна ідентичність – це основа національної безпеки» [2]. Відповідно, деімперіалізація суспільної свідомості є умовою збереження державного суверенітету.

Теоретичне підґрунтя цього процесу закладено у фундаментальній монографії М. Т. Степика «Українська ідентичність: феномен і засади формування» (2011), де ідентичність розглядається у взаємообумовленості її національного, етнічного та державного складників [3, с. 171]. Дослідник показує, що українська ідентичність формувалась в умовах постійного зовнішнього тиску, а тому її відновлення є тривалим і суперечливим процесом, що потребує системної роботи освітніх, культурних та державних інституцій.

На практиці деколонізація свідомості в Україні проявляється у кількох ключових напрямах. По-перше, це законодавча декомунізація та дерусифікація – демонтаж пам'ятників радянської доби, масове перейменування вулиць, міст і площ, що несли символіку окупаційних режимів. Особливої інтенсивності цей процес набув після 24 лютого 2022 року: за даними Українського інституту національної пам'яті, лише протягом 2022–2023 років було перейменовано тисячі топонімів по всій країні. По-

друге, відбувається активна мовна переорієнтація: значна частина громадян, що раніше послуговувалась переважно російською мовою, свідомо переходить на українську як акт культурного спротиву та самоствердження. По-третє, оновлюються освіта й наука: навчальні програми очищаються від імперських міфів і російських наративів, посилюється увага до вітчизняної історії, літератури та філософії [4].

Ключовим питанням є те, яким чином деколонізація свідомості сприяє консолідації суспільства. Монографія О. О. Рафальського «Консолідація українського суспільства: етнополітичний вимір» (2018) доводить, що спільні цінності, культурні орієнтири та уявлення про «своє» і «чуже» є фундаментом національної єдності [5, с. 89]. Відмова від радянських та проросійських культурних кодів формує нове спільне «ми» – не на основі етнічного походження, а на основі громадянської та культурної ідентичності.

Дані колективної монографії «Українське суспільство в умовах війни. Рік 2023» за редакцією Є. Головахи та С. Макеєва фіксують безпрецедентне зростання національної ідентичності: переважна більшість громадян ідентифікує себе передусім як «українці», а не за регіональним, мовним чи етнічним принципом [6, с. 112]. Колишній «розкол» між Сходом і Заходом, Північчю і Півднем значною мірою нівелюється спільним досвідом спротиву та колективною травмою. Саме травма, як зазначає дослідниця О. Сушій, стає «місцем», де перетинаються минуле, теперішнє та майбутнє, формуючи групову ідентичність і соціальні цінності [1, с. 48]. Таким чином, деколонізація і консолідація діють як два взаємопосилювальних вектори: чим глибше суспільство відмовляється від нав’язаної ідентичності, тим міцнішою стає власна.

Отже, деколонізація свідомості та консолідація суспільства є не паралельними, а взаємообумовленими процесами в сучасній Україні. Звільнення від радянських та проросійських культурних кодів руйнує штучні розмежування всередині суспільства і відкриває простір для формування спільної громадянської ідентичності. Повномасштабна війна виступила каталізатором, який різко прискорив обидва процеси. Подальше дослідження цієї взаємодії є важливим як для теорії національної ідентичності, так і для практики державної культурної та інформаційної політики України.

Список літератури:

1. Сушій О. Травма як соціальний діагноз українського суспільства. Київ : ІСПП НАПН України, 2023. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/738760/

2. Марутян Р. Когнітивна деколонізація: боротьба за свідомість за допомогою культури та релігії. *Детектор медіа*. 2024. URL: https://detector.media/infospace/article/224923/.

3. Степико М. Т. Українська ідентичність: феномен і засади формування : монографія. Київ : НІСД, 2011. 336 с.

4. Деколонізація України як складова українського відновлення: чому це важливо. *Recovery.win.* 2024. URL: https://recovery.win/novyny/dekolonizacziya-yak-skladova-ukrayinskogo-vidnovlennya-chomu-cze-vazhlyvo.

5. Рафальський О. О. Консолідація українського суспільства: етнополітичний вимір : монографія. Київ : ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2018. 400 с.

6. Українське суспільство в умовах війни. Рік 2023 : колективна монографія / за ред. Є. Головахи, С. Макеєва. Київ : Інститут соціології НАН України, 2023. 343 с.

УДК 322:351.746.1

Міщук А. І.,
кандидат історичних наук,
доцент кафедри історії України і методики викладання історії,
Карпатський національний університет імені Василя Стефаника

Міщук М. Б.,
кандидат політичних наук, доцент кафедри політичних наук,
Карпатський національний університет імені Василя Стефаника

СВОБОДА СОВІСТІ ТА НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА

У статті досліджено взаємозв'язок свободи совісті та національної безпеки в умовах сучасних суспільно-політичних трансформацій. Розглянуто свободу совісті як одну з фундаментальних засад демократичного устрою та важливу складову системи прав і свобод людини, реалізація якої безпосередньо пов'язана з характером взаємодії держави, релігійних організацій і громадянського суспільства. Проаналізовано основні механізми забезпечення свободи совісті та їхнє значення для підтримання суспільної злагоди, довіри до державних інституцій і стабільності суспільства.

Особливу увагу приділено проблемі забезпечення свободи совісті в умовах воєнних викликів та загроз національній безпеці України. Визначено суперечності, що виникають між необхідністю гарантування релігійних прав і потребою протидії використанню релігійного середовища як інструменту зовнішнього впливу, дестабілізації суспільства, поширення ворожих наративів та підриву державної стійкості. Розкрито значення державної політики у сфері релігії для узгодження принципів свободи совісті, демократичних стандартів, суспільної безпеки та захисту національних інтересів.

Ключові слова: свобода совісті, релігійна свобода, національна безпека, державно-релігійні відносини, державна політика у сфері релігії, релігійні організації, суспільна стабільність, демократичні цінності.

The article examines the relationship between freedom of conscience and national security amid contemporary socio-political transformations. Freedom of conscience is considered one of the fundamental principles of a democratic order and an essential component of the system of human rights and freedoms, the realization of which is directly shaped by the nature of interaction among the state, religious organizations, and civil society. The study analyzes the principal mechanisms for safeguarding freedom of conscience and assesses their significance for maintaining social cohesion, public trust in state institutions, and societal stability.

Particular attention is paid to the challenges of safeguarding freedom of conscience in the context of wartime conditions and threats to Ukraine's national security. The article identifies tensions arising between the need to guarantee religious rights and the necessity of preventing the exploitation of the religious sphere as an instrument of external influence, social destabilization, the dissemination of hostile narratives, and the undermining of state resilience. The significance of public policy in the religious sphere is highlighted in terms of reconciling the principles of freedom of conscience with democratic standards, societal security, and the protection of national interests.

Keywords: freedom of conscience, religious freedom, national security, state–religion relations, public policy in the religious sphere, religious organizations, social stability, democratic values.

Свобода совісті належить до тих фундаментальних прав, реалізація яких безпосередньо пов'язана з характером суспільного устрою, рівнем демократичності держави та особливостями взаємодії між владою і громадянським суспільством. Її зміст не обмежується можливістю особи обирати власні релігійні чи світоглядні перекo-

нання. У ширшому суспільному вимірі свобода совісті визначає умови співіснування людей із різними системами цінностей, впливає на суспільну згуртованість і формує простір для реалізації культурного та релігійного різноманіття.

Водночас сучасне безпекове середовище демонструє, що релігійна сфера може перебувати під впливом не лише внутрішніх суспільних процесів, а й зовнішніх політичних та інформаційних чинників. У ситуації, коли релігійні організації та їхні представники залучені до суспільної комунікації, гуманітарної діяльності, формування ціннісних орієнтирів і громадянської мобілізації, питання їхньої ролі у забезпеченні суспільної стійкості набуває особливого значення. Одночасно виникає потреба в оцінюванні ризиків, пов'язаних із можливим використанням релігійних інституцій або мереж для реалізації зовнішнього впливу.

Для України ця проблема набула особливої гостроти в умовах Українсько-російської війни за Незалежність. Війна спричинила суттєві зміни у сприйнятті безпеки, державного суверенітету, національної ідентичності та суспільної згуртованості. Релігійне середовище також опинилося в центрі цих процесів. Поряд із виконанням релігійними громадами гуманітарної, волонтерської та соціальної функцій актуалізувалися питання можливого використання релігійних структур для поширення пропагандистських повідомлень, легітимації ворожих наративів та впливу на суспільні настрої. Відтак проблема свободи совісті набуває додаткового виміру, пов'язаного із захистом держави та суспільства від безпекових загроз.

Особливої складності набуває визначення допустимих меж державного втручання у релігійну сферу. З одного боку, держава зобов'язана гарантувати кожній особі свободу світогляду і віросповідання, забезпечувати рівність громадян та не допускати дискримінації за релігійною ознакою. З іншого боку, держава має реагувати на діяльність, яка може створювати реальні загрози її суверенітету, територіальній цілісності, громадській безпеці або конституційному порядку. Отже, принциповим стає не протиставлення свободи совісті та безпеки, а пошук такого механізму їх співвідношення, за якого безпекові заходи залишаються правомірними, необхідними та пропорційними.

Одним із ключових аспектів розгляду свободи совісті у контексті національної безпеки є визначення меж допустимого державного втручання у релігійну сферу. Принципова складність полягає в тому, що релігійна свобода належить до фундаментальних прав людини, тоді як забезпечення безпеки передбачає можливість застосування державою певних обмежувальних механізмів для захисту суспільного порядку, суверенітету та демократичних інститутів. Відтак проблема полягає не у протиставленні свободи совісті та безпеки, а у встановленні таких форм їх співвідношення, за яких безпекові заходи не перетворюються на необґрунтоване обмеження релігійних прав.

У цьому аспекті важливим є розмежування власне релігійної діяльності та тих суспільно-політичних практик, які можуть здійснюватися під її прикриттям. Належність особи до певної конфесії, її світоглядні переконання або участь у діяльності релігійної громади самі по собі не можуть розглядатися як чинник небезпеки. Потенційний безпековий ризик виникає у випадках, коли релігійна інфраструктура, організаційні ресурси чи авторитет духовних лідерів використовуються для поширення ворожої пропаганди, виправдання насильства, розпалювання ворожнечі, посягання на територіальну цілісність держави або реалізації зовнішнього політичного впливу.

У дослідженнях релігійного чинника наголошується на його багаторівневому характері, що охоплює особистісний, організаційний і державно-політичний виміри [4]. Саме тому оцінювання його безпекового потенціалу має здійснюватися не за конфесійною ознакою, а з урахуванням конкретного змісту діяльності відповідних суб'єктів, характеру їхніх суспільних зв'язків та можливого впливу на політичні процеси.

Показовим у цьому відношенні є підхід до релігійної безпеки, запропонований Л. Чупрієм, який пов'язує її забезпечення з підтриманням внутрішньої стабільності релігійного середовища, міжконфесійної злагоди, зовнішньої релігійної стабільності, гарантуванням свободи віросповідання та формуванням комплексної державної стратегії у цій сфері [5]. Така постановка питання дозволяє розглядати релігійну безпеку не лише як систему заходів протидії потенційним загрозам, а й як умову стабільного функціонування суспільства, у якому забезпечується можливість мирного співіснування різних світоглядних і конфесійних груп.

Водночас суттєве значення має інституційний вимір діяльності релігійних організацій. Вони є не тільки носіями певних віровчень, а й організованими соціальними структурами, здатними впливати на громадську думку, формувати ціннісні орієнтації, мобілізувати прихильників та забезпечувати комунікацію між різними групами населення. За певних умов ці можливості можуть використовуватися для посилення суспільної згуртованості. Особливо виразно це проявляється у діяльності релігійних організацій, спрямованій на гуманітарну допомогу, підтримку населення, волонтерські ініціативи та духовну опіку [1; 3]. Таким чином, релігійне середовище доцільно розглядати не лише як об'єкт державної безпекової політики, а й як потенційного партнера у зміцненні суспільної стійкості.

Водночас функціонування релігійних структур у суспільно-політичному просторі зумовлює необхідність особливої уваги до зовнішніх впливів. Наявність організаційних, інформаційних чи інституційних зв'язків із центрами, розташованими за межами України, не може автоматично трактуватися як загроза національній безпеці. Однак у випадках, коли такі зв'язки супроводжуються поширенням політично мотивованих наративів, виправданням російської агресії, запереченням українського суверенітету або іншими формами деструктивного впливу, вони набувають безпосереднього безпекового значення [4].

У цьому контексті особливої ваги набуває інформаційний аспект свободи совісті. Релігійні переконання можуть поширюватися через проповіді, друковані видання, цифрові платформи, соціальні мережі та інші комунікаційні канали. Тому сучасні ризики пов'язані не лише з безпосередніми діями окремих суб'єктів, а й із можливістю формування через релігійні комунікації певних моделей сприйняття війни, держави, національної ідентичності та суспільних цінностей. Саме на цьому рівні перетинаються свобода релігійного самовираження, інформаційна безпека та стійкість демократичного суспільства.

Важливим напрямом є розвиток механізмів взаємодії держави з релігійними організаціями. Йдеться не лише про нормативне регулювання їхньої діяльності, а й про створення каналів постійного діалогу, консультацій та співпраці у питаннях суспільної стабільності, протидії мові ворожнечі, підтримки населення та збереження культурної спадщини. Така модель взаємодії дає змогу поєднати захист прав людини з реалізацією суспільного інтересу у сфері безпеки.

Отже, співвідношення свободи совісті та національної безпеки доцільно розглядати через систему взаємопов'язаних механізмів: правових гарантій релігійної свободи, запобігання міжконфесійній напруженості, протидії зовнішньому деструктивному впливу, підтримки суспільної стійкості та відповідального функціонування релігійних організацій у публічному просторі. Такий підхід дозволяє відійти від спрощеного розуміння релігії винятково як потенційного джерела загроз і водночас врахувати реальні ризики, що виникають у разі політизації релігійного чинника або його використання у деструктивних цілях.

Список літератури:

1. Глава УГКЦ Блаженніший Святослав: про війну, «русскій мір» і гасло перемоги України. URL: https://ugcc.ua/data/glava-ugkts-blazhennishyy-svyatoslav-pro-viynu-russkiy-mir-i-gaslo-peremogy-ukrayny-2269/.

2. Горєвой Д., Калениченко Т. Релігійна безпека в Україні: легковажити не можна. URL: https://risu.ua/religiyna-bezpeka-v-ukrajini-legkovazhiti-ne-mozhna_n83044.

3. «Мусульмани воюють за Україну, але проти відокремлення релігії від держави», – релігієзнавець Халіков. URL: https://risu.ua/musulmani-voyuyut-za-ukrayinu-ale-proti-vidokremlennya-religiyi-vid-derzhavi--religiyeznavec-halikov_n137193.

4. Хмільовська О. Діяльність московського патріархату як загроза національній безпеці Української Держави. URL: https://ukrnationalism.com/publications/2611-diialnist-moskovskoho-patriarkhatu-iak-zahroza-natsionalnii-bezpetsi-ukrainskoi-derzhavy.html.

5. Чупрій Л. Діяльність релігійних організацій та загрози національній безпеці України. URL: https://view.officeapps.live.com/op/view.aspx?src=https%3A%2F%2Fer.nau.edu.ua%2Fbitstream%2FNAU%2F20011%2F1%2F%25D0%25A7%25D1%2583%25D0%25BF%25D1%2580_%25D0%25B9%2520.

УДК 323.173

Мосора М. А.,
доктор філософії,
асистент кафедри політичних наук,
Карпатськоий національний
університет імені Василя Стефаника

ЄВРОПА РЕГІОНІВ: МІЖ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЄЮ ТА ЗАГРОЗАМИ СЕПАРАТИЗМУ В ЄС

У сучасних умовах трансформації політичного простору Європейського Союзу концепція «Європи регіонів» набуває особливої актуальності як модель поглиблення демократичного врядування, посилення місцевої автономії та забезпечення ефективного багаторівневого управління. Процеси децентралізації, що активно розвиваються в державах-членах ЄС, сприяють розширенню повноважень регіонів, зміцненню їхньої економічної самодостатності та політичної суб'єктності. Водночас зростання регіональної ідентичності та прагнення окремих територій до ширшої автономії або незалежності актуалізують проблему сепаратизму, що становить потенційний

виклик для політичної стабільності та територіальної цілісності європейських держав. У цьому контексті дослідження співвідношення між децентралізаційними процесами та ризиками сепаратистських тенденцій у межах ЄС є важливим для розуміння сучасних механізмів регіонального розвитку, політичної інтеграції та збереження єдності європейського простору.

Сепаратизм (від лат. separatus – окремий) – ідеологія, політика чи рух за відокремлення тієї чи ін. частини території держави з метою створення нової держави або отримання ширшої автономії [1, с. 650].

Децентралізація – послаблення або скасування централізації; передача органам місцевого самоврядування частини функцій і повноважень центральної влади [1, с. 221].

Регіоналізм – це явище, яке відображає наявність відповідних адміністративно-територіальних структур з їх унікальними етнічними, політичними, соціальними, економічними та іншими характеристиками, що можуть захищати регіональні інтереси у центральних інституціях держави [2].

Таким чином, ідучи шляхом регіоналізації, ЄС задовольняє потреби місцевих груп у самоуправлінні, забезпечуючи визнання етнічних, політичних, соціально-економічних, культурних та історичних відмінностей регіону. Такий підхід є небезпечним для національних держав, які мають у своєму складі осередки «історичних сепаратизмів». Адже публічні владні жести стосовно абсолютної унікальності етногрупи можуть відродити активність останньої та покласти новий етап у історичній тяглості державотворення [3, с. 149]. Загалом, органи Європейського Союзу ставлять перед собою мету переміщення акцентів на регіони, однак сьогодні ще багато хто не вірить у швидке зменшення ролі національних держав в межах ЄС. За таких обставин (збільшення політичної ваги регіонів та зменшення ваги національних держав у політиці ЄС) серйозною загрозою може виявитись сепаратизм окремих регіонів.

Однією з ключових загроз для сучасного Європейського Союзу є посилення сепаратистських тенденцій у низці регіонів держав-членів, що супроводжується зростанням політичної поляризації, етнокультурного регіоналізму та кризою ідентичностей. Активізація сепаратистських рухів у таких регіонах, як Каталонія, Шотландія та ін., свідчить про наявність суперечностей між принципами регіональної автономії та необхідністю збереження державної цілісності. Особливу небезпеку становить використання економічних диспропорцій, мовно-культурних відмінностей тощо, через засоби політичного популізму як інструменту мобілізації населення навколо ідей відокремлення. За умов розширення повноважень регіонів існує ризик трансформації автономістських вимог у відкриті сепаратистські рухи, здатні дестабілізувати внутрішньополітичну ситуацію не лише окремих держав, а й усього Європейського Союзу.

Отже, проблема протидії сепаратизму потребує формування збалансованої політики, яка поєднувала б підтримку регіонального самоврядування із забезпеченням політичної єдності та інституційної стійкості ЄС.

Список літератури:

1. Політологічний енциклопедичний словник / уклад.: Л. М. Герасіна, В. Л. Погрібна, І. О. Поліщук та ін.; за ред. М. П. Требіна. Харків : Право, 2015. 816 с.

2. Мирна Н. Сучасні тенденції регіоналізації та їх роль в європейських інтеграційних процесах. *Державне будівництво*. 2013. № 1. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=DeBu_2013_1_34.

3. Мосора М. Особливості сепаратизму в Європейському Союзі у контексті концепції «Європи регіонів». *Прикарпатський вісник НТШ. Серія «Думка»*. 2017. № 5–6. С. 148–158.

УДК 321.01:316.42:316.77

Ткачук В. Д.,
аспірант кафедри політичних наук,
Карпатський національний
університет імені Василя Стефаника

ПОЛІТИЧНИЙ ІМІДЖ ТА РЕПУТАЦІЙНИЙ КАПІТАЛ ЯК ІНСТРУМЕНТИ КОНСОЛІДАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА

Глобалізаційний процес сприяв інформаційній відкритості та динамічній трансформації політичних систем. Такий контекст посилює формування політичного іміджу та накопичення репутаційного капіталу набувають особливого значення для забезпечення внутрішньої стабільності держави. У межах політичної науки ці категорії розглядаються не тільки як елементи комунікаційної політики, а як комплексні інструменти стратегічного управління соціально-політичних процесів, що впливають на рівень легітимності влади, соціальну згуртованість і здатність суспільства протидіяти внутрішнім та зовнішнім викликам. Актуальність дослідження цієї проблематики посилюється в умовах кризових явищ, зокрема воєн, політичної нестабільності, економічних потрясінь, коли довіра та солідарність стають ключовими ресурсами державної стійкості.

Політичний імідж у науковому дискурсі визначається як цілеспрямовано сформований образ політичного актора, держави або інституції, який функціонує у свідомості громадян та міжнародної спільноти. Він поєднує раціональні та емоційні компоненти сприйняття, формується під впливом політичної комунікації, медіа, історичної пам’яті, символічних практик і соціокультурного контексту. У працях сучасних дослідників наголошується, що імідж є не лише інформаційним конструктом, а інструментом мобілізації та інтеграції суспільства. Зокрема концепція «м’якої сили», підкреслює, що привабливість політичних цінностей, довіра до інститутів та позитивний образ держави здатні формувати добровільну підтримку, що є основою суспільної солідарності.

Водночас імідж не може бути стійким без репутаційного підґрунтя, яке формується у процесі тривалої взаємодії між владою і громадянами. Репутаційний капітал виступає накопиченим ресурсом довіри, який базується на реальних результатах політичної діяльності, ефективності управління, дотриманні норм права та моральних стандартів. Його концептуалізація пов’язана з ширшим поняттям соціального капіта-

лу, що отримало ґрунтовне обґрунтування у роботах Роберта Патнема, де довіра, мережі взаємодії та громадянська участь розглядаються як чинники стабільності демократичних систем. У цьому контексті репутація політичних інститутів виступає механізмом зниження транзакційних витрат у взаємодії між державою і суспільством, сприяє формуванню спільних цінностей і посиленню горизонтальних зв'язків [1].

Системний зв'язок між іміджем і репутаційним капіталом проявляється у їх здатності взаємно підсилювати один одного. Імідж може виконувати функцію швидкої мобілізації та символічної інтеграції, особливо в кризових ситуаціях, тоді як репутація забезпечує довготривалу довіру та легітимність. У разі їхньої узгодженості виникає ефект синергії, що підвищує стійкість політичної системи та здатність суспільства до самоорганізації. Якщо ж імідж не відповідає реальному досвіду громадян, формується криза довіри, що підриває соціальну згуртованість і провокує політичну поляризацію.

Важливим аспектом консолідації суспільства є символічний вимір політики, який розкривається через ідеї культурного та символічного капіталу, обґрунтовані П'єром Бурдьє [2, с. 87]. Політичний імідж у цьому контексті постає як символічний ресурс, що формує уявлення про легітимність, авторитет і спільну ідентичність. Через національні наративи, історичну пам'ять, державні символи та політичні цінності влада може створювати спільний простір значень, який знижує рівень конфліктності та сприяє інтеграції різних соціальних груп. Такий підхід є особливо актуальним для держав із різноманітною культурною структурою, де консолідація залежить від здатності політичних інститутів створювати інклюзивні символічні рамки.

У сучасному інформаційному середовищі формування політичного іміджу відбувається в умовах цифрової комунікації, швидкого поширення інформації та конкуренції наративів. Це посилює роль стратегічних комунікацій, публічної дипломатії та інформаційної безпеки. Особливу роль у цьому процесі відіграє комунікаційна прозорість, яка забезпечує відповідність між деклараціями та реальними діями влади. Репутаційний капітал формується через послідовність політики, передбачуваність рішень та ефективну реакцію на суспільні запити. В умовах криз, зокрема воєнних, довіра до інститутів стає фактором національної безпеки, адже визначає готовність громадян до мобілізації, взаємодопомоги та підтримки державної політики. Таким чином, політичний імідж, підкріплений реальними досягненнями, здатний забезпечити високий рівень соціальної солідарності.

Значення іміджу і репутації також пов'язане з формуванням політичної культури та громадянської ідентичності. Через систему освіти, медіа та публічні практики формується уявлення про справедливість, відповідальність та спільні цінності. У цьому процесі важливою є роль інклюзивності, яка забезпечує участь різних соціальних груп у прийнятті рішень. Такий підхід сприяє зниженню соціальної напруги, зміцненню довіри та формуванню відчуття спільної відповідальності за майбутнє держави.

Водночас сучасні дослідження підкреслюють, що політичний імідж не може бути виключно інструментом маніпуляції або пропаганди. Його ефективність залежить від відповідності реальній політичній практиці. Надмірна символізація без змістового наповнення призводить до ерозії довіри та делегітимації влади. Саме тому ключовим чинником накопичення репутаційного капіталу є якість державного управління, верховенство права, боротьба з корупцією та забезпечення соціальної справедливості. Ці елементи формують основу довготривалої суспільної консолідації.

Отже, політичний імідж та репутаційний капітал виступають взаємопов'язаними інструментами консолідації суспільства, які поєднують символічні, комунікаційні та інституційні аспекти політики. Їх ефективність залежить від відповідності між образами і реальними результатами діяльності влади, рівня довіри, прозорості та інклюзивності політичного процесу. У сучасних умовах саме ці фактори визначають здатність держави забезпечити соціальну згуртованість, політичну стабільність і довготривалу легітимність, що є ключовими передумовами сталого розвитку та національної безпеки.

Список літератури:

1. Патнем, Р. Д. Творення демократії: Традиції громадської активності в сучасній Італії / пер. з англ. В. Ющенко. Київ : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2001. 301 с.

2. Шман С. Ю. Інтерпретація поняття «культурний капітал» у європейському науковому дискурсі кінця XX – початку XXI ст. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв* : наук. журнал. 2024. № 4. С. 86–91.

Розділ VI
«Війна за Незалежність України (з 2014р.)»: передумови, причини і наслідки для України, Європи та світу

УДК 351.86:355(477) + 351.07(477)

Дерев'янко С. М.,
доктор політичних наук, професор,
професор кафедри політичних наук,
Карпатський національний університет
імені Василя Стефаника

НАЦІОНАЛЬНІ БЕЗПЕКОВІ СТРАТЕГІЇ В УМОВАХ ВІЙНИ ЗА НЕЗАЛЕЖНІСТЬ УКРАЇНИ

Реальна загроза знищення державного суверенітету і територіальної цілісності України, самого існування нашої держави в умовах агресії російської федерації, об'єктивувала необхідність розроблення, прийняття і застосування національних безпекових стратегій. Ґенеза їх прийняття демонструє еволюцію української безпекової політики від політики позаблоковості та балансу до сучасного людиноцентричного та оборонного підходу, з акцентом на протидію російській агресії та інтеграцію в НАТО і Європейський Союз.

Відомо, що базові принципи національної безпеки, орієнтація на багатовекторність були сформовані ще у 1997–2003 роках. Схвалена Постановою Верховної Ради України від 16 січня 1997 року № 3/97-ВР «Концепція (основи державної політики) національної безпеки України» була покликана забезпечити єдність принципів формування і проведення державної політики національної безпеки; поєднання підходів до формування відповідної законодавчої бази, підготовки доктрин, стратегій, концепцій, державних і відомчих програм у різних сферах національної безпеки [2]. Концепція стала першим базовим документом стратегічного характеру, що визначав поняття та напрями державної політики у сфері безпеки. Втратила чинність з прийняттям Закону України «Про основи національної безпеки України» від 19 червня 2003 року № 964-IV.

Перший чіткий акцент на реформу інститутів сектору безпеки (п. 3.7) і інтеграцію в євроатлантичний простір (п. 4.1) знаходимо у «Стратегії національної безпеки України», затвердженій Указом Президента України В. Ющенка № 105/2007 від 12 лютого 2007 року [10].

Проте, вже у 2010 році відбулось повернення до ідей позаблоковості і багатовекторності, спроби балансу між Заходом і росією, підтвердженням чого є «*Стратегія національної безпеки України «Україна в світі, що змінюється», затверджена* Указом Президента України № 389/2012 від 08 червня 2012 року [12]. У Стратегії декларується «дотримання Україною політики позаблоковості з урахуванням геополітичних реалій та завдань щодо протидії сучасним викликам і загрозам» (п. 4.2.6). Серед о*сновних завдань політики національної безпеки у зовнішньополітичній сфері, Стратегія визначає «с*творення умов для інтеграції України в єдиний європейський політичний, економічний, правовий простір, у тому числі шляхом розвитку секто-

рального співробітництва з Європейським Союзом (п. 4.2.3). Водночас Стратегія передбачає «формування нової моделі відносин стратегічного партнерства між Україною та російською федерацією на засадах збалансованості національних інтересів, розширення діалогу з питань протидії новим викликам і загрозам безпеки» (п. 4.2.4).

Війна, яку веде держава-агресор російська федерація на українських теренах з 2014 року спричинила радикальну зміну стратегічного курсу держави, його спрямування на оборону, чітку орієнтацію на інтеграцію до НАТО та ЄС. «Стратегія національної безпеки України» *(*затверджена Указом Президента України П. Порошенка № 287/2015 від 26 травня 2015 р.), визначила пріоритет – «мінімізація загроз державному суверенітету та створення умов для відновлення територіальної цілісності України у межах міжнародно-визнаного державного кордону України, гарантування мирного майбутнього України як суверенної і незалежної, демократичної, соціальної, правової держави» [11].

З 2020 року у національних безпекових стратегіях утверджується людиноцентричний підхід. Прикладом є остання офіційна, нині чинна «Стратегія національної безпеки України «Безпека людини – безпека країни» (затверджена Указом Президента України В. Зеленського № 392/2020 від 14 вересня 2020 року) [9]. Це головний документ, який визначає пріоритети національних інтересів, напрями державної політики та систему стратегій у сфері безпеки. Ключовими пріоритетами визначено : захист життя, здоров'я та гідності громадян; гарантування суверенітету й територіальної цілісності; євроатлантична інтеграція та розвиток стратегічних партнерств; розвиток оборонно-промислового комплексу та кібербезпеки; економічна, енергетична та екологічна безпека. Отже, Україна має декілька офіційно затверджених стратегій національної безпеки впродовж 1997–2020 років, кожна з яких відображає політичні та геополітичні реалії свого часу.

Після ухвалення базової Стратегії національної безпеки України (2020) у 2020–2022 роках в Україні було затверджено і введено в дію низку секторальних стратегій, які деталізують окремі напрями – воєнну, державну, кібер-, інформаційну, економічну та екологічну безпеку. Їх призначення і перелік визначені Законом України «Про національну безпеку України» (2018) [5]. Так, у статті 1 цього Закону України названі і сформульовано дефініції таких основних стратегічних документів у сфері національної безпеки: Стратегія національної безпеки України (п.19), Стратегія воєнної безпеки України (п. 20), Стратегія кібербезпеки України (п. 21), Стратегічний оборонний бюлетень України (п. 22), Стратегія громадської безпеки та цивільного захисту України (п. 23) і Стратегія розвитку оборонно-промислового комплексу України (п. 24). Названі стратегії, крім «Стратегії громадської безпеки та цивільного захисту України» (проєкт якої презентовано Міністерством внутрішніх справ України ще у 2023 році), затверджені і введені в дію.

Найновішою є Стратегія забезпечення державної безпеки, введена в дію Указом Президента України В. Зеленського №56/2022 від 16 лютого 2022 року [8]. Стратегія розроблена ще до початку широкомасштабного збройного вторгнення рф в Україну відповідно до приписів Закону України «Про національну безпеку України» (2018) [5]. Стратегією передбачено, що реалізація її положень «здійснюватиметься на плановій основі на період до 2025 року» (пункт 2 розділу І «Загальні положення») [8]. Завершення цього строку, повномасштабна агресія російської федерації, що триває понад чотири роки, безперечно вимагають розробки нової Стратегії забезпечення

державної безпеки на наступний історичний період, що очевидно буде здійснене по завершенню дії правового режиму воєнного стану. Коригування положень Стратегії потребує критичного аналізу змісту чинної її редакції з метою виявлення в ній ймовірних недоліків і суперечностей та зумовлює потребу в пошуку шляхів їх усунення, приведення її положень у відповідність до сучасних ризиків, викликів, загроз і небезпек з метою забезпечення безпечного функціонування і сталого розвитку України як суверенної, соборної, незалежної держави. З цією метою нами у співавторстві опубліковано три статті у наукових фахових виданнях, предметом яких є аналіз концептуальних засад визначення стратегії забезпечення державної безпеки України [15], мети і завдань державної політики України із забезпечення державної безпеки, проблем визначення її напрямів у чинному законодавстві та можливі шляхів їх вирішення.

Приписи Закону України «Про національну безпеку України» (2018) щодо розробки актів стратегічного характеру розвинуті і конкретизовані у Стратегії національної безпеки України (2020). Так, пункт 66 містить припис, згідно якого «Стратегія є основою для розроблення таких документів щодо планування у сферах національної безпеки і оборони, які визначатимуть шляхи та інструменти її реалізації: Стратегія людського розвитку; Стратегія воєнної безпеки України; Стратегія громадської безпеки та цивільного захисту України; Стратегія розвитку оборонно-промислового комплексу України; Стратегія економічної безпеки; Стратегія енергетичної безпеки; Стратегія екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату; Стратегія біобезпеки та біологічного захисту; Стратегія інформаційної безпеки; Стратегія кібербезпеки України; Стратегія зовнішньополітичної діяльності; Стратегія забезпечення державної безпеки [9]. Указом Президента № 16/2025 від 06 січня 2025 року пункт 16 доповнено: «Стратегія інтегрованого управління державним кордоном України». У Стратегії національної безпеки (2020) також названа «Стратегія продовольчої безпеки», яка схвалена на період до 2027 року розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 липня 2024 року № 684-р [13], а також Національна розвідувальна програма.

У 2025 році до Стратегії національної безпеки України 2020 року внесено зміни та доповнення Указом Президента № 16/2025 від 06 січня 2025 року. Зокрема, пункт 6 доповнено положенням про «розвиток інтегрованого управління державним кордоном України з метою створення і підтримання балансу між забезпеченням належного рівня прикордонної безпеки і збереженням відкритості державного кордону України для законного транскордонного співробітництва, а також осіб, які подорожують», а до переліку стратегій додано – «Стратегія інтегрованого управління державним кордоном України» [4]. Попередньо частину першу статті 1 Закон України «Про національну безпеку України» згідно із Законом України від 16 липня 2024 року № 3858-IX доповнено пунктом 25, який містить дефініційну характеристику Стратегії інтегрованого управління державним кордоном України [3]

Очевидно цей перелік буде збільшуватись. Так, очікує свого розгляду внесений до Верховної Ради України групою народних депутатів проєкт Закону про внесення змін до Закону України «Про національну безпеку України» щодо впровадження Стратегії хімічної, біологічної, радіаційної та ядерної безпеки» (реєстраційний № 15128 від 03.04.2026) [7]. Метою законопроекту, як це зазначається у п. 1 пояснювальної записки до нього, є удосконалення правового регулювання у сфері національної безпеки України шляхом визначення правових засад розроблення, схвалення

та реалізації Стратегії хімічної, біологічної, радіаційної та ядерної безпеки, а також уточнення термінології, пов'язаної з хімічними, біологічними, радіологічними та ядерними інцидентами та агентами. Проєктом пропонується в Законі України «Про національну безпеку України» частину першу статті 1 доповнити доповнити пунктами 26-28, у яких визначити терміни «Стратегія хімічної, біологічної, радіаційної та ядерної безпеки» (пункт 26), «Хімічний, біологічний, радіологічний та ядерний інцидент» (п. 27), «Хімічні, біологічні, радіологічні, ядерні агенти» (п. 28). Відповідно слід внести назву цієї стратегії до переліку документів довгострокового планування у статтях 3 і 25, а також після статті 31-1 доповнити розлогою статтею 31-2 «Стратегія хімічної, біологічної, радіаційної та ядерної безпеки» [7]. Наразі законопроєкт перебуває на розгляді у комітетах парламенту.

Стратегічний характер мають і підзаконні нормативно-правові акти, які прийняті органами, що входять до структури Сектору безпеки і оборони України. З останніх актів цілісністю і системністю відзначається «Стратегія розвитку Служби безпеки України на 2025–2030 роки», яка затверджена СБУ і розміщена на її офіційному вебсайті [14]. Стратегія розроблена відповідно до Стратегії національної безпеки України (2020) [9], Стратегії забезпечення державної безпеки (2022) [8], інших стратегічних документів і спрямована на інституційний розвиток, модернізацію та трансформацію відомства в єдиний національний контррозвідувальний орган, здатний завчасно та ефективно протидіяти зовнішнім і внутрішнім загрозам державній безпеці.

Досягнення ключових цілей і завдань Стратегії передбачає впровадження сучасних підходів до управління кадрами та їх професійної підготовки, ризик-орієнтованих методів реагування на загрози, новітніх технологічних рішень в оперативній та бойовій діяльності, удосконалення інформаційно-аналітичної складової, покращення ресурсного забезпечення, цифрову трансформацію та розширення міжнародної співпраці.

Після початку повномасштабної агресії рф 2022 року положення Стратегії національної безпеки (2020) [8] доповнюються як новими секторальними документами так і новими двосторонніми безпековими угодами з державами-партнерами, що враховують реалії війни і передбачають поєднання власної оборонної спроможності з міжнародними гарантіями безпеки, їх аналіз нами опубліковано напередодні конференції [1]. Укладені безпекові угоди між Україною і зарубіжними країнами, які в умовах Війни за Незалежність України формують нову архітектуру гарантій безпеки через об'єднання зусиль держав і їх об'єднань для надання довгострокової воєнної допомоги нашій державі та її повоєнного відновлення. Укладені впродовж 2024–2025 років близько 30 угод спільні за метою (довгострокова підтримка та оборонна співпраця), але відрізняються за масштабом і спеціалізацією залежно від держави-партнера. Угоди сприяють зміцненню обороноздатності, залученню міжнародної підтримки та реалізації стратегічних цілей України, її європейських і євроатлантичних інтеграційних прагнень в умовах триваючої війни та післявоєнного відновлення. У комплексі ці угоди формують фундамент нової системи колективної безпеки в Європі, покликаної запобігти повторенню агресії та забезпечити стабільність на десятиліття вперед, становлення нового світового і регіонального міжнародного порядку.

Таким чином, Україна пройшла шлях від формування концептуальних засад безпекової політики (1997) до системної рамкової стратегії (2020–2025), яка інтегрує всі сфери безпеки та відповідає сучасним викликам. Офіційні Стратегії національної

безпеки України ухвалювалися послідовно, відповідно до змін у політичному та безпековому середовищі. Стратегічні документи у сферах забезпечення національної безпеки та оборони розробляються відповідно до Законів України «Про національну безпеку України», »Про оборону України», «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію», інших нормативно-правових актів. У розпорядженні Кабінету Міністрів України від 13 серпня 2025 року № 853-р. «Про схвалення Концепції національної системи стратегічного планування» стверджується, що «на сьогодні система стратегічних документів у сферах національної безпеки та оборони кардинальних змін не потребує» [6]. Секторальні стратегії України ухвалювалися переважно у 2021 році як розвиток базової Стратегії національної безпеки 2020 року, яка створює рамкову систему, з якої випливають спеціалізовані стратегії. Вони формують комплексну систему планування, що охоплює всі ключові сфери – від оборони та кіберпростору до економіки й екології. Процес цей динамічний. Тому очевидно є потреба в оновленні насамперед прийнятих у 2020–2021 роках секторальних стратегій, термін дії частини яких вийшов та й умови повномасштабної війни потребують внесення змін як оціночного так перспективного характеру. Урахування реалій війни й потреб післявоєнної відбудови, в ширшому контексті глобальних викликів, пов'язаних із формуванням нового світового і регіонального порядку, вимагатимуть оновлення базових підходів до забезпечення національної безпеки держави, їх закріплення у новітніх стратегічних документах для використання як основи для формування і реалізації державної політики, законодавчих ініціатив та міжнародних переговорів.

Список літератури:

1. Дерев'янко С., Авруцький В. Роль новітніх безпекових угод України і зарубіжних держав для гарантування державного суверенітету та територіальної цілісності. *Вісник Прикарпатського університету. Серія: Політологія*. Одеса : Гельветика, 2026. Вип. 23. С. 56–68.

2. Концепція (основи державної політики) національної безпеки України : Схвалена Постановою Верховної Ради України від 16 січня 1997 року № 3/97-ВР. *Відомості Верховної Ради України.* 1997. № 10. Ст. 85. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3/97-вр/ed19970116#Text.

3. Про внесення змін до Закону України «Про національну безпеку України» щодо стратегічних основ інтегрованого управління державним кордоном України : Закон України від 16 липня 2024 року № 3858-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3858-20#Text.

4. Про внесення змін до Стратегії національної безпеки України : Указ Президента України № 16/2025 від 06 січня 2025 року. URL: https://www.president.gov.ua/documents/162025-53525.

5. Про національну безпеку України : Закон України від 21 червня 2018 року № 2469-VIII. *ВВР*. 2018. № 31. Ст. 241; поточна ред. від 24.01.2026. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ 2469-19#Text.

6. Про схвалення Концепції національної системи стратегічного планування : Розпорядження Кабінету Міністрів України № 853-р від 13 серпня 2025 року. *Урядовий кур'єр*. 2025. 22 серпня. № 171. URL: https://zakon.rada.gov. ua/laws/show/ 853-2025-р#Text.

7. Проєкт Закону про внесення змін до Закону України «Про національну

безпеку України» щодо впровадження Стратегії хімічної, біологічної, радіаційної та ядерної безпеки : внесений групою народних депутатів IX скликання (реєстраційний № 15128 від 03.04.2026). *Верховна Рада України. Законопроєкти*. URL: https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/69779.

8. Стратегія забезпечення державної безпеки : затверджена Указом Президента України № 56/2022 від 16 лютого 2022 року. URL: https://www.president.gov.ua/documents/562022-41377.

9. Стратегія національної безпеки України «Безпека людини – безпека країни» : затверджена Указом Президента України № 392/2020від 14 вересня 2020 року. URL: https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037.

10. Стратегія національної безпеки України : затверджена Указом Президента України № 105 від 12 лютого 2007 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/105/2007#n10.

11. Стратегія національної безпеки України : затверджена Указом Президента України № 287/2015 від 26 травня 2015 року. URL: https://www.president.gov.ua/documents/2872015-19070.

12. Стратегія національної безпеки України «Україна у світі, що змінюється»: затверджена Указом Президента України № 389/2012 від 08 червня 2012 року. URL: ttps://www.president.gov.ua/documents/3892012-14402.

13. Стратегія продовольчої безпеки України на період до 2027 року : схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 липня 2024 р. № 684-р.; поточна ред. від 06.01.2026 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/ show/684-2024-р#Text

14. Стратегія розвитку Служби безпеки України на 2025–2030 роки : Наказ Голови Служби безпеки України № 157 від 21 квітня 2025 року. URL: https://ssu.gov.ua/stratehiia-rozvytku-sluzhby-bezpeky-ukrainy-na-20252030-roky.

15. Шилін М. О., Дерев'янко С. М. Концептуальні засади визначення стратегії забезпечення державної безпеки України. *Держава і право. Юридичні і політичні науки* : зб. наук. праць. Вип. 97 / Ін-т держави і права імені В. М. Корецького НАН України. Київ : Вид-во «Юридична думка», 2025. С. 104–117. URL: https://doi.org/10.33663/1563-3349-2025-97-104.

УДК 364-322:316.3(477.86)

Мадрига Т. Б.,
кандидат політичних наук,
доцент, докторант кафедри політичних наук,
Карпатський національний
університет імені Василя Стефаника

НАРАТИВИ ВОЛОНТЕРСТВА ЯК ФОРМА ОСМИСЛЕННЯ ВІЙНИ ТА СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ: ДОСВІД ІВАНО-ФРАНКІВЩИНИ

Повномасштабна російсько-українська війна спричинила глибокі суспільно-політичні трансформації, які охопили не лише сферу безпеки та державного управління, а й повсякденні практики громадянської участі. Одним із найпомітніших проявів цих

змін стало масштабне розгортання волонтерського руху, що перетворився на важливий механізм суспільної мобілізації, підтримки армії та забезпечення потреб цивільного населення. Водночас волонтерство в умовах війни стало не лише практикою допомоги, а й формою колективного осмислення війни, громадянської відповідальності та ролі суспільства у процесах державотворення.

У цьому контексті аналітичного значення набувають особисті свідчення волонтерів, які відображають індивідуальний досвід переживання війни та водночас репрезентують ширші трансформаційні процеси. Через їхні розповіді простежуються зміни у цінностях, моделях громадянської поведінки, ставленні до держави, армії, громади та власної відповідальності за майбутнє країни. Наративний аналіз дозволяє дослідити не лише практики допомоги, а й механізми формування соціальної згуртованості, довіри та нових форм громадянської взаємодії.

Особливий інтерес для дослідження становить регіональний вимір Івано-Франківщини, яка в умовах повномасштабної війни стала одним із важливих центрів волонтерської діяльності та гуманітарної підтримки. Волонтерські ініціативи регіону охоплювали допомогу військовим, внутрішньо переміщеним особам, медичним закладам, родинам загиблих і постраждалих від війни. Водночас сформований у регіоні волонтерський досвід став підґрунтям для розвитку нових форм самоорганізації та суспільної взаємодії.

У дослідженні використано наративний матеріал, репрезентований у книзі «Єдності сила», що містить документовані історії волонтерів Івано-Франківщини доби повномасштабної війни. До аналізу залучено свідчення волонтерів, задіяних у різних напрямах волонтерської діяльності: підтримки військових, допомоги внутрішньо переміщеним особам, організації гуманітарної допомоги, забезпечення медичних потреб, координації громадянських ініціатив та підтримки постраждалого населення.

Зафіксовані наративи дозволяють простежити, як волонтери інтерпретують власний досвід участі у воєнних подіях, осмислюють суспільні зміни та конструюють уявлення про єдність, відповідальність і стійкість суспільства. Аналіз таких наративів дає змогу розглядати волонтерство не лише як форму громадянської активності, а і як важливий елемент суспільно-політичних трансформацій воєнного часу.

Наративи – історії, які поєднують значущих персонажів і події у сюжет для донесення певного смислу [3], – відіграють центральну роль у формуванні рамок колективної дії та сприянні соціальним практикам у кризові періоди [2]. У межах дослідження особливу увагу приділено повторюваним сюжетам, образам і смисловим акцентам, що дозволяють виявити типові моделі громадянської поведінки в умовах війни, а також простежити, як волонтерські наративи репрезентують суспільно-політичне значення та потенційні довгострокові наслідки волонтерської діяльності.

Початок війни як тригер громадянської мобілізації. Аналіз наративів засвідчує, що ключовим елементом більшості історій є початок повномасштабного вторгнення росії 24 лютого 2022 року, який постає моментом різкого зламу звичного життєвого порядку: *«Неможливо забути той холодний ранок 24 лютого 2022 року, коли спокійне життя розбилося на уламки»* [1, с. 6]. У персональних розповідях ця подія супроводжується відчуттям шоку, невизначеності та психологічної дезорієнтації: *«В мене не було страху, було відчуття сюрреалізму, ніби це відбувається не зі мною»* [1, с. 28]. Водночас емоційне потрясіння швидко трансформується у практичну діяльність, що свідчить про високий рівень суспільної готовності до самоорганізації.

Трансформація страху в дію: формування активного громадянства. Характерною рисою волонтерських історій є перехід від пасивного переживання війни до активної громадянської позиції. Волонтерська діяльність постає не випадковим вибором, а внутрішньо зумовленою потребою, у межах якої допомога іншим та участь у суспільному житті стають важливими нормами громадянської поведінки.

Самоорганізація як основа волонтерського руху. Одним із ключових мотивів, що повторюється у наративах, є поєднання відсутності формалізованої координації з ефективністю неформальних практик взаємодії. Зокрема, у тексті зазначається: *«Ніхто нікого нічого не питає. Людина рятує свою сім'ю і їй треба допомогти»* [1, с. 11]. *«Саме в цьому і полягає волонтерство – у здатності самоорганізуватись і допомогти»* [1, с. 13].

Ці свідчення демонструють, що волонтерський рух функціонує як мережа взаємодії, заснована на довірі, солідарності та швидкій мобілізації ресурсів, компенсуючи обмежену спроможність державних інституцій оперативно реагувати на кризові виклики.

Волонтер як посередник між суспільством, державою і фронтом. У волонтерських історіях учасники руху постають ключовими акторами, які забезпечують взаємодію між різними суспільними сферами. Їхня діяльність охоплює збір ресурсів, організацію логістики, координацію та розподіл допомоги. Це відображено у формулюванні: *«Передаємо все, на що є запит»* [1, с. 16]. Таким чином, волонтери виконують функцію посередників між військовими, суспільством і державою, забезпечуючи оперативність процесів, які не завжди можуть бути реалізовані в межах формальних управлінських механізмів.

Репрезентація держави та межі її спроможності. Аналіз наративів дозволяє простежити специфічне сприйняття держави як необхідного, але водночас недостатньо ефективного інституту: *«Держава – це велика машина… вона не може звертати увагу на такі дрібні речі. Для цього і є ми, волонтери»* [1, с. 24]. Таке сприйняття свідчить про формування моделі взаємодії, у межах якої громадянське суспільство не лише доповнює державу, а й частково бере на себе окремі її функції, особливо в кризових умовах.

Багатовимірність волонтерської діяльності. Наративи демонструють, що волонтерство воєнного часу виходить за межі гуманітарної допомоги та охоплює різні напрями: забезпечення військових технікою та амуніцією; підтримку внутрішньо переміщених осіб; організацію психологічної допомоги; реалізацію культурно-просвітницьких ініціатив. Зокрема, у тексті підкреслюється: *«Своїми виставами ми не тільки робимо життя людей яскравішим та приємнішим, але й допомагаємо армії»* [1, с. 19]. Поєднання гуманітарної, технологічної та культурної функцій у межах волонтерської діяльності свідчить про поступове ускладнення та інституціоналізацію волонтерського руху як самостійного суспільного явища.

Єдність як ключова цінність волонтерського руху. Одним із центральних наративів книги є ідея суспільної консолідації: *«Вся Україна перетворилася на великий волонтерський центр»* [1, с. 6]. Волонтерські наративи формують образ війни не лише як збройного протистояння, але й як процесу суспільної консолідації та переосмислення громадянської відповідальності. Ідея єдності постає однією з ключових основ формування колективної ідентичності воєнного часу та спільної відповідальності за майбутнє країни.

Аксіологічний вимір волонтерських наративів. Наративи демонструють складну ціннісну структуру, що виходить за межі солідарності і єдності. Поруч із патріотичним обов'язком і взаємодопомогою волонтери артикулюють цінності особистої гідності, підзвітності та жертовності. Показовим є колективний акт підписання згоди на посмертне донорство членами однієї з організацій: *«Ми, як ніхто інший, розуміємо цінність життя»* [1, с. 390]. Окремим виміром є репутація як форма суспільної відповідальності: учасники руху конструюють її не як конкурентну перевагу, а як моральне зобов'язання перед тими, хто їм довіряє. Така аксіологічна насиченість наративів свідчить про те, що волонтерство є не лише практикою допомоги, а й простором формування громадянської етики, заснованої на відповідальності, солідарності та суспільній довірі.

Міжпоколінна і транснаціональна передача громадянських норм. Одним із найбільш аналітично значущих феноменів, зафіксованих у наративах, є передача норми активного громадянства між поколіннями в реальному часі. Діти учасників руху долучаються до спільної діяльності, осмислюють її і формулюють власну громадянську позицію: *«Незважаючи на те, що ми діти, ми також повинні волонтерити і допомагати армії… Вік не має значення»* [1, с. 347]. Поряд із вертикальною передачею норм наративи фіксують і транснаціональний вимір: іноземні волонтери інтегруються у мережі регіону, а самі учасники руху усвідомлюють, що їхній досвід викликає зацікавленість і наслідування за кордоном. Це свідчить про системний, а не ситуативний характер громадянської трансформації, яку переживає українське суспільство.

Виснаження і стійкість як дві сторони волонтерського досвіду. Наративи фіксують феномен тривалого фізичного та емоційного виснаження, однак показово, що у більшості випадків він конструюється не як підстава для відступу, а як доказ серйозності й незворотності зробленого вибору. *«Поки я маю контакт з бійцями, я просто не маю морального права зупинитись»* [1, с. 348] – ця формула повторюється у різних варіаціях і є ключовою для розуміння механізму волонтерської стійкості. Персоналізована відповідальність – перед конкретним бійцем, конкретною родиною – дає змогу глибше зрозуміти механізми національної стійкості в умовах війни.

Орієнтація на майбутнє та трансформаційний потенціал волонтерства. Попри воєнний контекст, волонтерські наративи містять чітку орієнтацію на майбутнє та усвідомлення довгострокових наслідків волонтерської діяльності: *«Розвинений волонтерський рух вказує не на слабкість держави, а на розвиток громадянського суспільства»* [1, с. 54]. У цьому контексті волонтерство постає не лише формою короткострокової допомоги, а й чинником довготривалих суспільно-політичних трансформацій.

Аналіз наративів, представлених у книзі «Єдності сила», дозволяє стверджувати, що волонтерський рух у період повномасштабної війни став важливим механізмом громадянської самоорганізації. Індивідуальні історії відображають формування нових норм громадянської участі, заснованих на відповідальності, солідарності та активній суспільній позиції.

Виявлені наративні патерни засвідчують: перехід від пасивного до залученого громадянства; домінування горизонтальних форм взаємодії; посилення ролі громадянського суспільства у вирішенні суспільно значущих проблем. Аналіз волонтерських наративів показує, що вони є не лише відображенням громадянської активності, а й чинником формування нової політичної суб'єктності. Через практики допомоги та

їх осмислення відбувається переосмислення взаємин між державою і суспільством, приватним і публічним, локальним і національним рівнями взаємодії.

Таким чином, волонтерські наративи відображають не лише досвід виживання та самоорганізації в умовах війни, а й ширші суспільно-політичні трансформації, пов'язані зі зміною ролі громадянського суспільства у функціонуванні держави. Ці процеси створюють підґрунтя для поглибленого аналізу механізмів політичного впливу волонтерських ініціатив на владу і суспільство. Перспективи подальших досліджень пов'язані з порівняльним аналізом волонтерських наративів різних регіонів України, а також вивченням їхнього впливу на інституційні зміни у системі державного управління та формування нових моделей взаємодії між державою і громадянським суспільством.

Список літератури:

1. Мадрига Т. Б. Єдності сила. Івано-Франківськ : Місто НВ, 2025. 456 с.

2. Jacobs Ronald N., Smith P. Romance, irony, and solidarity. *Sociological Theory*. 1997. Volume 15, Issue 1. P. 60–80. https://doi.org/10.1111/0735-2751.00023.

3. Poletta F., Gardner B. G. Narrative and social movements. *The Oxford Handbook of Social Movements* / In: Della Porta D and Diani M. (eds).. Oxford : Oxford University Press, 2015. P. 534–548.

УДК 329.17(477):070:355.01(477)

Савлюк Б. І.,
аспірант кафедри політичних наук,
Карпатський національний
університет імені Василя Стефаника

УКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛІЗМ У МЕДІА В ЧАС ВІЙНИ ЗА НЕЗАЛЕЖНІСТЬ УКРАЇНИ

21.08.2025 року Верховна Рада України приймає Закон «Про засади державної політики національної пам'яті Українського народу», яким визначає мету, основні принципи, завдання, правову основу державної політики національної пам'яті Українського народу, а також основні напрями діяльності суб'єктів політики національної пам'яті. В даному законі вводиться поняття «війна за Незалежність України», яке тлумачиться як боротьба за незалежність, суверенітет, територіальну цілісність та недоторканність України проти агресії Російської Федерації, яка розпочалась 19 лютого 2014 року. Війна є наслідком послідовної російської імперської політики, спрямованої на заперечення та знищення української державності та ідентичності українського народу [9].

Війна за Незалежність України відбувається у кількох сферах: військовій, економічній, культурній та інформаційній. У ході інформаційної війни російська пропаганда створює чимало міфів та фейків про українських націоналізм. Як ми знаємо, до початку російської агресії український націоналізм здебільшого сприймався через історичні та політичні стереотипи, нав'язані Росією. Українські медіа часто зображали націоналістів як маргінальну політичну силу або радикальне крило опозиції. Російські медіа системно демонізували український націоналізм, використовуючи

терміни «нацисти», «фашисти», «екстремісти». Варто зазначити, що українські та західні журналісти нерідко переймали російські кліше, не розрізняючи український націоналізм з екстремізмом. Дані наративи формували негативний образ українських націоналістів не лише в Україні, але і у Європі.

Варто віддати належне фактчекінговому ресурсу «StopFake», утвореному громадською організацією «Центр Медіареформи», який розвінчує міфи росіян про «українських нацистів». Так на даному порталі були виявлені наступні фейки породженні російською пропагандою: 15.08.2018 р. «Фейк: Українських дітей змушують гратися плюшевим Гітлером», 13.08.2020 р. «Фейк: Зеленський носить військову форму з шевроном «СС»», 29.20.2020 р. «Фейк: Київ «не помітив» день звільнення України від нацистських загарбників», 06.03.2021 р. «Фейк: У Воронежі затримали українських нацистів», 23.08.2021 р. «Фейк: Україна починає вважатися нацистською країною у всьому світі», 22.09.2022 р. «Фейк: Українських дітей «привчають гратися кістками» російських окупантів», 13.10.2022 р. «Фейк: Очільник ЗСУ Залужний носить браслет зі свастикою» та інші [15; 10; 11; 13; 14; 16; 12].

З початком війни на Донбасі українські медіа розпочали формування нового патріотичного дискурсу. Медіа почали активно говорити про національну єдність, відродження армії, плекання української культури та мови. Націоналізм почали сприймати як основу державності а не як загрозу для суспільства. Чимало медіа почали героїзувати добровольчі батальйони, які були створені з активістів націоналістичних рухів: «Азов», «Дніпро-1», «Правий Сектор».

Добровольчі батальйони стали символами мужності та самопожертви. У медіа з'явилися численні статті та сюжети про їхню роль у захисті України. У книзі «Добробати» подано коментар тодішнього радника міністра внутрішніх справ України А. Геращенка стосовно добровольчих формувань: «Добровольчий рух був «хребтом», на який слід було наростити «м'ясо». І ми не мали жодних механізмів протидії «путінській весні», окрім добровольців. Жодних! Держава не мала іншого інструментарію, окрім спиратися на власних активістів» [3, с. 98-99].

Після початку повномасштабного вторгнення Росії в Україну у лютому 2022 року відбулася остаточна переоцінка ролі націоналізму в українському інформаційному просторі. Українські медіа почали трактувати націоналізм не як радикальну ідеологію, а як форму національної самоідентифікації та захисту державності. Відбувається деконструкція російських наративів. Українські та світові журналісти активно спростовують міфи про «неонацистів в Україні», демонструючи багатонаціональний склад Збройних сил України та громадянську єдність.

У багатьох медіа зросла кількість матеріалів про діячів українського визвольного руху: Є. Коновальця, С. Бандеру, Р. Шухевича та інших не як «суперечливих постатей», а як частини історії боротьби за свободу. Національна ідентичність стала центральною темою медіа: українська мова, культура, історія та армія посіли ключове місце в інформаційному просторі.

Після повномасштабного вторгнення Росії в Україну «ТСН» публікує наступні новини про націоналістичний корпус «Азов»: 14.04.2022 р. ««Бійці творять неймовірні речі, які виходять за межі можливого»: у полку «Азов» подякували українцям за підтримку», 02.05.2022 р. «Пронацистським є не «Азов», а російські військові, які прийшли з війною до України − Зеленський», 22.09.2022 р. «Повернення героїв: захисники «Азовсталі» «Редіс», «Калина», та «Волина» звільненні з російського полону»,

26.10.2022 р. «У Києві офіційно з'явилася вулиця Героїв полку «Азов»», 05.05. 2023 р. «День «Азову»: легенди української війни 9 років наводять страх на окупантів», 15.06. 2024 р. ««Азов» стане смертоносною зброєю для ворогів: «Редіс» подякував США за скасування обмежень», 05.05.2025 р. «Легендарний український полк святкує свій день народження: що відомо»[4; 17; 2; 5; 6; 8; 7]. 07.05.2025 р. «Від партизанщини до військової еліти: як «Азов» Білецького змінив українську армію». В статті прочитується позитивна риторика щодо даного військового формування, утвореного в націоналістичних колах: «Азов був взірцем для наслідування для багатьох підрозділів, що проявили себе у часи АТО/ООС і повномасштабної війни. Прикладом того, якими мають бути сучасні командири і ефективні бойові організми. Його здобутки стали базою нинішнього «Азову» – корпусу у складі Нацгвардії. Білецький переніс і масштабував їх у своєму другому легендарному підрозділі – Третій штурмовій, яка разом з іншими бригадами Сухопутних військ формує Третій армійський корпус» [1].

Героїзація добровольчих формувань і військових підрозділів, пов'язаних із націоналістичним середовищем, стала одним із ключових механізмів зміни медійної репрезентації. Медіа не лише відображають, а й активно конструюють образ націоналіста як захисника держави, що сприяє легітимації націоналістичних ідей в українському суспільстві. Транслюючи ідеологію українського націоналізму у своїх матеріалах, медіа виконує мобілізаційну функцію у війні за Незалежність України.

Список літератури:

1. Бережанський І. Від партизанщини до військової еліти: як «Азов» Білецького змінив українську армію. ТСН. 2025. URL: https://tsn.ua/ukrayina/vid-partyzanshchyny-do-viyskovoyi-elity-iak-azov-biletskoho-zminyv-ukrayinsku-armiiu-2823863.html.
2. Бережанський І. Повернення героїв: захисники «Азовсталі» «Редіс», «Калина», та «Волина» звільненні з російського полону. ТСН. 2022. URL: https://tsn.ua/ato/povernennya-geroyiv-komandiri-azovu-redis-ta-volina-zvilneni-z-rosiyskogo-polonu-2163136.html.
3. Добробати / К. Гладка, Д. Громаков, В. Миронова та ін.; худож.-оформлювач О. Гугалова. Харків : Фоліо. 2016. 570 с.
4. Курпіта Т. Бійці творять неймовірні речі, які виходять за межі можливого»: у полку «Азов» подякували українцям за підтримку». ТСН. 2022. URL: https://tsn.ua/ato/biyci-tvoryat-neymovirni-rechi-yaki-vihodyat-za-mezhi-mozhlivogo-u-polku-azov-podyakuvali-ukrayincyam-za-pidtrimku-2037328.html.
5. Курпіта Т. У Києві офіційно з'явилася вулиця Героїв полку «Азов». *ТСН.* 2022. URL: https://kyiv.tsn.ua/u-kiyevi-oficiyno-z-yavilasya-vulicya-geroyiv-polku-azov-2188501.html.
6. Нагорна Н. День «Азову»: легенди української війни 9 років наводять страх на окупантів. *ТСН.* 2023. URL: https://tsn.ua/exclusive/den-azova-legendi-ukrayinskoyi-viyni-9-rokiv-navodyat-strah-na-okupantiv-2322112.html.
7. Нагорна Н. Легендарний український полк святкує свій день народження: що відомо. *ТСН*. 2025. URL: https://tsn.ua/exclusive/lehendarnyy-ukrayinskyy-polk-sviatkuye-sviy-den-narodzennia-shcho-vidomo-2822363.html.
8. Несчетна С. «Азов» стане смертоносною зброєю для ворогів: «Редіс» подякував США за скасування обмежень. *ТСН*. 2024. URL: https://tsn.ua/ato/azov-stane-

smertonosnoyu-zbroyeyu-dlya-vorogiv-redis-podyakuvav-ssha-za-skascvannya-obmezhen-video-2600949.html.

9. «Про засади державної політики національної пам'яті Українського народу». Закон України від 21.08.2025 року № 4579-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4579-20#Text.

10. Фейк: Зеленський носить військову форму з шевроном «СС». *StopFake.* 2020. URL: https://www.stopfake.org/uk/fejk-zelenskij-nosit-vijskovu-formu-z-shevronom-ss/.

11. Фейк: Київ «не помітив» день звільнення України від нацистських загарбників. *StopFake.* 2020. URL: https://www.stopfake.org/uk/fejk-kiyiv-ne-pomitiv-den-zvilnennya-ukrayini-vid-natsistskih-zagarbnikiv/.

12. Фейк: Очільник ЗСУ Залужний носить браслет зі свастикою. *StopFake.* 2022. URL: https://www.stopfake.org/uk/fejk-ochilnik-zsu-zaluzhnij-nosit-braslet-zi-svastikoyu/.

13. Фейк: У Воронежі затримали українських нацистів. *StopFake.* 2021. URL: https://www.stopfake.org/uk/fejk-u-voronezhi-zatrimali-ukrayinskih-natsistiv/.

14. Фейк: Україна починає вважатися нацистської країною в усьому світі. *StopFake.* 2021. URL: https://www.stopfake.org/uk/fejk-ukrayina-pochinaye-vvazhatisya-natsistskoyi-krayinoyu-v-usomu-sviti/.

15. Фейк: Українських дітей змушують грати із плюшевим Гітлером. *StopFake.* 2018. URL: https://www.stopfake.org/ru/fejk-ukrainskih-detej-zastavlyayut-igrat-s-plyushevym-gitlerom/.

16. Фейк: Українських дітей «привчають гратися кістками» російських окупантів. *StopFake.* 2022. URL: https://www.stopfake.org/uk/fejk-ukrayinskih-ditej-privchayut-gratisya-kistkami-rosijskih-okupantiv/.

17. Хмельницька В. Пронацистським є не «Азов», а російські військові, які прийшли з війною до України – Зеленський. *ТСН.* 2022. URL: https://tsn.ua/ukrayina/pronacistskim-ye-ne-azov-a-rosiyski-viyskovi-yaki-priyshli-z-viynoyu-do-ukrayini-zelenskiy-2051713.html.

УДК 355.42+327.88:32.019.51(477:470+571)

Ломака І. І.,
кандидат політичних наук, доцент,
доцент кафедри політичних наук,
Карпатський національний
університет імені Василя Стефаника

Струтинський А. Р.,
аспірант кафедри політичних наук,
Карпатський національний
університет імені Василя Стефаника

ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОПЕРАЦІЇ РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ: ПОЛІТОЛОГІЧНИЙ ВИМІР

Сучасна російсько-українська війна відбувається не лише у військовому, економічному та дипломатичному вимірах, а й у просторі боротьби за свідомість людини, суспільні настрої та політичні орієнтації. Інформаційний простір перетворився

на важливе поле політичного протиборства, у межах якого держава-агресор прагне впливати на сприйняття громадянами подій, оцінку діяльності державних інституцій, рівень суспільної довіри та характер політичної поведінки.

Одним із ключових інструментів такого впливу є інформаційно-психологічні операції. Їхня специфіка полягає у цілеспрямованому використанні інформації для впливу на свідомість, емоційний стан, переконання, оцінки та поведінку визначених цільових аудиторій. За визначенням українських дослідників, ІПсО є системою взаємопов'язаних інформаційних заходів, спрямованих на досягнення визначених політичних, військових і суспільних цілей [1]. Для України проблема російських ІПсО має особливе значення, оскільки інформаційний вплив рф є складовою широкої стратегії гібридної агресії. Ще під час окупації Криму у 2014 р. російська сторона використовувала інформаційно-психологічні заходи для деморалізації українського населення та військовослужбовців, формування викривленої картини подій і створення ілюзії суспільної підтримки дій Росії [2]. У подальшому ці практики трансформувалися відповідно до розвитку цифрових комунікацій, соціальних мереж та алгоритмічного поширення інформації. Тому, сьогодні, вивчення російських ІПсО потребує не лише психологічного чи військового, а й політологічного підходу, оскільки їх кінцевим об'єктом часто виступають політичні процеси, інститути, громадська думка та поведінка соціальних груп.

ІПсО доцільно розглядати як складову гібридної війни, у якій традиційні військові методи поєднуються з інформаційними, політичними, економічними, дипломатичними та психологічними засобами впливу. Відповідно, боротьба за інформаційний простір стає невіддільною від боротьби за політичну суб'єктність держави. Дослідження сучасних ІПсО свідчать, що вони можуть одночасно спрямовуватися для сприйняття на різні аудиторії: населення країни-противника, військовослужбовців, політичні еліти, міжнародну спільноту та власне населення держави-агресора. При цьому для кожної аудиторії формуються окремі повідомлення та наративи [3]. У випадку російської агресії ІПсО проти України мають комплексний характер. Їхніми основними політичними цілями є послаблення української державності, дискредитація органів влади, зниження довіри державних інститутів, до політичних та військових лідерів, формування внутрішніх конфліктів, деморалізація суспільства та зменшення міжнародної підтримки України.

Таким чином, інформаційно-психологічний вплив не обмежується поширенням окремих неправдивих повідомлень. Його сутність полягає у створенні цілісного інформаційного середовища, в якому громадяни отримують викривлені інтерпретації політичної реальності. Саме тому ІПсО можуть розглядатися як технологія політичного впливу. В. Гайдай наголошує, що в умовах цифрової доби ІПсО набули особливого значення, оскільки дозволяють впливати одночасно на цивільне населення, військових, політичні еліти та міжнародну громадськість [3]. Це суттєво розширює політичні можливості інформаційного впливу.

З політологічної точки зору російські інформаційно-психологічні операції можуть бути спрямовані на досягнення кількох взаємопов'язаних цілей. По-перше, це дестабілізація політичної системи України. Поширення повідомлень про нібито нездатність держави забезпечити безпеку громадян, корумпованість органів влади або неминучий політичний хаос має на меті сформувати відчуття безпорадності держави. По-друге, важливою метою є підрив довіри до політичних інститутів. Демократична

система значною мірою залежить від легітимності державних органів, довіри до виборчих процедур, органів місцевого самоврядування, армії та інших суспільно значущих інституцій. Саме тому дискредитація цих інститутів стає важливим напрямом інформаційного впливу. По-третє, російські ІПсО спрямовані на посилення суспільної поляризації. Для цього використовуються теми, які мають високий конфліктний потенціал: мовне питання, регіональні відмінності, соціальна нерівність, мобілізація, діяльність влади, питання справедливості, корупція та інше. По-четверте, важливим завданням є деморалізація суспільства. Поширення панічних повідомлень, перебільшення військових загроз, твердження про неминучість поразки або відсутність перспектив держави покликані знизити готовність громадян до тривалого опору. По-п'яте, ІПсО спрямовані на міжнародну аудиторію. Російська пропаганда намагається сформувати у зарубіжних суспільствах уявлення про Україну як про нестабільну державу, а російську агресію – як наслідок нібито внутрішніх українських проблем. Такий інформаційний вплив має безпосереднє політичне значення, оскільки може впливати на суспільну підтримку міжнародної допомоги Україні.

Одним із ключових механізмів російських ІПсО є маніпулювання суспільними страхами. Інформація про можливі військові, економічні чи соціальні катастрофи поширюється таким чином, щоб викликати емоційну реакцію та зменшити здатність аудиторії до раціонального аналізу. Окремим механізмом є повторення певних наративів. Навіть неправдива інформація при систематичному повторенні може сприйматися частиною аудиторії як знайома і тому більш достовірна. У політичній комунікації це створює сприятливі умови для закріплення стереотипних уявлень. Дієвим механізмом є використання реальних проблем для поширення маніпулятивних висновків. Російська пропаганда може використовувати справжні соціальні чи політичні проблеми України, але подавати їх без контексту, перебільшувати їх масштаб або робити висновок про нібито повну неспроможність держави. Використовується також механізм є поляризації суспільства. Формування протиставлень «влада – народ», «військові – цивільні», «центр – регіони», «українці – українці» дозволяє переводити увагу суспільства з протистояння зовнішній агресії на внутрішні конфлікти. Застосовується також механізм імітації суспільної думки. Через мережу анонімних каналів, ботів, псевдоекспертів та інших інформаційних ресурсів може створюватися враження, що певна позиція є масовою. Центр протидії дезінформації визначає ІПсО як комплекс заходів із поширення спеціально підготовленої інформації для впливу на емоції, почуття та поведінку людей [4].

Особливого значення у сучасних умовах набули соціальні мережі та цифрові платформи. На відміну від традиційних медіа, вони дозволяють поширювати інформацію надзвичайно швидко та створювати персоналізований інформаційний контент. У цьому контексті соціальні мережі стають не лише засобом комунікації, а й інструментом політичної мобілізації та демобілізації. Маніпулятивне повідомлення може бути адаптоване до конкретної групи населення, її страхів, політичних переконань або соціальних проблем. Дослідження інформаційно-психологічних операцій у контексті російсько-української війни засвідчують важливу роль традиційних та електронних ЗМІ, соціальних мереж і цифрових комунікацій у поширенні дезінформації та пропаганди [5]. З політологічної точки зору це означає трансформацію механізмів формування громадської думки. Якщо раніше політична комунікація значною мірою контролювалася традиційними медіа та політичними інститутами, то сьогодні значну

роль відіграють мережеві комунікації, інфлюенсери та горизонтальне поширення інформації. Саме ця особливість створює нові можливості для ІПсО. Вони можуть поширюватися не лише через очевидно ворожі інформаційні ресурси, а й через звичайних користувачів, які несвідомо стають ретрансляторами негативного маніпулятивного контенту.

Одним із ключових негативних наслідків російських ІПсО є їхній потенційний вплив на політичну стабільність. Політична стабільність передбачає здатність політичної системи функціонувати в умовах конфліктів та криз без руйнування основних інституцій. Для України в умовах війни особливого значення набуває суспільна довіра та здатність громадян до спільної дії. ІПсО намагаються послабити ці механізми через поширення недовіри, взаємних звинувачень та відчуття несправедливості. У результаті суспільна енергія може спрямовуватися не на протидію агресії, а на внутрішнє протистояння. Дослідники зазначають, що російські ІПсО 2022–2024 рр. були спрямовані, зокрема, на дестабілізацію ситуації в Україні, дискредитацію українського керівництва, створення панічних настроїв та посилення внутрішніх конфліктів [6]. Тому протидія ІПсО повинна розглядатися як складова забезпечення політичної стабільності та національної безпеки.

Важливим об'єктом інформаційно-психологічного впливу є політична поведінка громадян. У демократичній державі громадяни реалізують свої політичні права через участь у виборах, громадській діяльності, політичних дискусіях та взаємодії з державними інститутами. Російські ІПсО можуть впливати на ці процеси шляхом формування апатії, недовіри та переконання у безрезультатності політичної участі. Наприклад, постійні твердження про те, що «від громадян нічого не залежить», що «влада завжди обманює», що «вибори нічого не змінюють» або що «демократія не працює» потенційно знижують готовність громадян брати участь у політичному житті. Таким чином, ІПсО можуть виконувати функцію політичної демобілізації та апатії. Їхнім результатом стає не обов'язково переконання громадянина в конкретній проросійській позиції, а його відсторонення від суспільно-політичної активності. Це особливо небезпечно для демократичної системи, оскільки стійкість демократії значною мірою залежить від активної громадянської участі, рівня розвитку громадянського суспільства та політичної культури громадян.

Російські інформаційно-психологічні операції проти України пройшли декілька етапів. Перший етап пов'язаний із періодом до 2014 р., коли активно використовувалися історичні, культурні та мовні наративи для формування уявлення про Україну як про частину так званого «русского мира». Другий етап припадає на 2014–2021 рр. Після окупації Криму та початку війни на Донбасі інформаційний компонент агресії став системним. Уже у березні 2014 р. Національний інститут стратегічних досліджень фіксував ознаки спеціальної інформаційно-психологічної операції РФ, спрямованої одночасно на українську, російську та західну аудиторії [2]. Третій етап розпочався після повномасштабного вторгнення 24 лютого 2022 р. Масштаби ІПсО значно зросли. До традиційної пропаганди додалися масоване використання соціальних мереж, анонімних Telegram-каналів, відеоплатформ, бот-мереж та інших цифрових інструментів. Четвертий етап характеризується переходом до більш складних та адаптивних форм інформаційного впливу. Російські операції дедалі частіше орієнтуються не на одну аудиторію, а на одночасний вплив на різні групи населення та політичні середовища. В. Гайдай зазначає, що цифровізація інформаційного простору

та поширення соціальних мереж суттєво посилили можливості ІПсО щодо впливу на громадську думку, моральний стан і суспільну стійкість [3].

Ефективна протидія російським ІПсО має передбачати не лише спростування окремих фейків. Такий підхід є недостатнім, оскільки ІПсО мають системний характер. Насамперед необхідно забезпечувати оперативну та достовірну державну комунікацію. Громадяни повинні мати доступ до зрозумілої інформації про важливі суспільно-політичні процеси. Вакуум інформації створює сприятливі умови для поширення чуток та маніпуляцій. Другим напрямом є розвиток стратегічних комунікацій держави. Державні інституції повинні не лише реагувати на ворожі повідомлення, а й самостійно формувати зрозумілий інформаційний порядок денний. Третім напрямом є підвищення медіаграмотності населення. Громадяни мають уміти перевіряти джерела інформації, розрізняти факти й оцінки, розуміти принципи роботи алгоритмів соціальних мереж та розпізнавати маніпулятивні повідомлення.

Особливо важливим напрямом є зміцнення довіри до демократичних інститутів. Держава не може ефективно протидіяти ІПсО лише адміністративними методами. Значно важливішим є формування такого рівня відкритості та підзвітності інститутів, за якого маніпулятивні повідомлення матимуть менший вплив. Досвід 2022–2024 рр. засвідчує необхідність поєднання державних, військових, громадських та міжнародних механізмів протидії ворожим інформаційно-психологічним операціям [6]. Найбільш ефективним довгостроковим механізмом протидії російським ІПсО є формування суспільної стійкості. Йдеться про здатність громадян і соціальних груп зберігати критичне мислення, довіру до перевірених джерел інформації та готовність до раціонального прийняття рішень навіть в умовах інформаційної кризи. Суспільна стійкість безпосередньо пов’язана з рівнем політичної культури. Громадяни, які розуміють принципи функціонування демократичних інститутів, механізми політичної комунікації та технології маніпулювання, є менш вразливими до інформаційного впливу. Важливу роль відіграє також плюралізм джерел інформації. Монополізація інформаційного простору, незалежно від її політичної природи, створює додаткові ризики для демократичного розвитку. Тому протидія ІПсО повинна поєднувати боротьбу з ворожою пропагандою із забезпеченням свободи слова, професійної журналістики та доступу громадян до достовірної інформації.

Отже, інформаційно-психологічні операції Росії проти України є системним інструментом гібридної війни, який має безпосередній політичний вимір. Їхня мета полягає не лише у поширенні неправдивої інформації, а у зміні сприйняття політичної реальності, формуванні недовіри до державних інституцій, посиленні суспільної поляризації та впливі на політичну поведінку громадян. Політологічний аналіз ІПсО дозволяє розглядати їх як технологію боротьби за політичну стабільність, легітимність інститутів, громадську думку та суспільну мобілізацію. Росія прагне використовувати інформаційний простір для послаблення внутрішньої єдності України та зниження її міжнародної підтримки. У сучасних умовах протидія ІПсО повинна стати складовою державної інформаційної політики та системи національної безпеки. Вона має включати розвиток стратегічних комунікацій, підвищення медіаграмотності, підтримку незалежної журналістики, оперативне спростування дезінформації, підвищення прозорості діяльності державних інститутів та зміцнення суспільної довіри. Водночас ключовою довгостроковою умовою протидії російському інформаційному впливу є формування політично зрілого та інформаційно стійкого суспільства. Саме

громадяни, здатні критично оцінювати інформацію, розуміти механізми політичної маніпуляції та зберігати довіру до демократичних процедур, є основним бар'єром на шляху ефективності ворожих ІПсО. Таким чином, інформаційно-психологічне протиборство є невід'ємною частиною сучасного політичного конфлікту, а здатність України протистояти російським ІПсО є важливою передумовою збереження демократичної стійкості, національної єдності та політичного суверенітету держави.

Список літератури:

1. Пєвцов Г. В., Залкін С. В., Сідченко С. О., Хударковський К. І. Інформаційно-психологічні операції Російської Федерації в Україні: моделі впливу та напрями протидії. *Наука і оборона*. 2015. № 2. С. 28–32.
2. Щодо інформаційно-психологічної складової агресії Російської Федерації проти України (за результатами подій 1–2 березня 2014 року). Аналітична записка. *Національний інститут стратегічних досліджень.* Київ, 2014.
3. Гайдай В. Інформаційно-психологічні операції як ключовий елемент гібридної війни: приклад російсько-українського протистояння. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. 2025. Вип. 75. С. 76–89. DOI: 10.15407/np.75.076.
4. Центр протидії дезінформації. Яка мета головних кремлівських ІПсО у війні проти України. Київ, 2023.
5. Друковані та електронні засоби масової інформації як джерело інформаційно-психологічних операцій в контексті російсько-української війни. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського.* Київ, 2023.
6. Стрелков В. В., Дриганюк Д. О. Вітчизняна та зарубіжна практика протидії ворожим інформаційно-психологічним операціям 2022–2024 рр. *Acta Securitatae Volynienses.* 2024. № 4. С. 41–46. URL: https://www.researchgate.net/publication/385569935_VITCIZNANA_TA_ZARUBIZNA_PRAKTIKA_PROTIDII_VOROZIM_INFORMACIJNO-PSIHOLOGICNIM_OPERACIAM_2022-2024_RR
7. МІПСО під час російсько-української війни: інформаційне протиборство та психологічний вплив. Інформаційне протиборство в умовах російсько-української війни. Харків, 2023.
8. Литвиненко Е. С. Інформаційно-психологічні операції як об'єкт експертного психологічного дослідження при проведенні комплексних судових психолого-лінгвістичних експертиз. *Криміналістика і судова експертиза.* 2026. № 71. С. 307–322. DOI: 10.33994/kndise.2026.71.20.

УДК 342.511:351.86

Березовська-Чміль О. Б.,
кандидат політичних наук,
доцент кафедри політичних наук,
Карпатський національний
університет імені Василя Стефаника

Гнатишин М.,
аспірант кафедри політичних наук,
Карпатський національний
університет імені Василя Стефаника,

ДІЯЛЬНІСТЬ РНБОУ ПІД ЧАС ВІЙНИ ЗА НЕЗЕЛЕЖНІСТЬ УКРАЇНИ

В умовах сучасної війни за Незалежність України Рада національної безпеки і оборони України є координаційним органом при Президентові України, який забезпечує формування та реалізацію стратегії у сфері національної безпеки й оборони. РНБО об'єднує ключових посадовців сектору безпеки (прем'єр-міністра, міністрів силового блоку, голову СБУ, начальника Генштабу тощо) для колегіального напрацювання рішень щодо оборони держави. Так, до основних функцій РНБО належать: координація та контроль діяльності органів виконавчої влади, підготовка проектів стратегічних документів, а також ухвалення рішень щодо застосування санкцій [5]. Одним з результатів цієї діяльності стала розробка Стратегії національної безпеки України, що затверджується указом Президента і визначає довгострокові пріоритети безпеки держави [9]. На основі Стратегії ухвалюються галузеві документи (Воєнна доктрина, Стратегія кібербезпеки тощо) для конкретизації завдань у окремих сферах. РНБО узгоджує діяльність міністерств, відомств, військового командування та інших інституцій, залучених до сектора безпеки і оборони, що забезпечує єдність дій різних органів влади у воєнний час та реалізацію єдиної державної політики у сфері оборони. Крім того, РНБО може доручати виконавчим органам виконання конкретних заходів оборонного характеру, а її рішення є обов'язковими до виконання після введення в дію указом Президента України. РНБО формує проекти законів і державних програм з питань нацбезпеки, оборони, мобілізаційної підготовки, цивільного захисту тощо. В умовах війни, на засіданнях РНБО готуються пропозиції щодо мобілізаційних планів, оборонного бюджету, міжнародної військової допомоги і післявоєнного відновлення. РНБО уповноважена ухвалювати рішення про запровадження спеціальних економічних та інших санкцій щодо іноземних держав, юридичних і фізичних осіб, діяльність яких становить загрозу національній безпеці [5]. Такі рішення РНБО, особливо зараз, стали одним із головних інструментів оперативного реагування держави на загрози, зокрема, у сферах протидії російській дезінформації, забезпечення економічної безпеки та блокування активів держави-агресора і пов'язаних з нею осіб. Через механізм санкцій Україна ізолює ворожі впливи та ресурси, водночас демонструючи відданість міжнародним зобов'язанням у сфері безпеки. Наукові дослідження останніх років констатують, що під час повномасштабної війни значення і роль РНБО істотно зросли. Так, М. Насонов відзначає, що в умовах воєнного стану РНБО перетворилася на центральний штаб стратегічного управління

країною: її рішення, стали дієвим інструментом швидкого реагування на динамічні виклики безпеці [5]. Так, наприклад, у січні 2023 року РНБО вирішила врегулювати питання перетину держкордону, зокрема заборонивши виїзд чиновників та депутатів за кордон без поважних підстав. В результаті Держприкордонслужба та інші органи почали реалізовувати нові правила (нікого з посадовців не випускати за межі України з приватною метою). Що стосується проблеми мобілізаційної системи, влітку 2023 року, після виявлення корупційних зловживань у кількох обласних територіальних центрах комплектування, РНБО ухвалила рішення звільнити всіх обласних військових комісарів [2]. В даному випадку можна прослідкувати взаємодію Ради (рішення щодо звільнення), Президента (указ), секретаря РНБО (контроль за виконанням), Міністерства оборони та Генерального штабу (відбір нових очільників ТЦК), Служби безпеки України (перевірка кандидатів). Таким чином, конституційна формула про координаційну роль РНБО наповнилася реальним змістом під час війни. Частота засідань РНБО і коло питань, що на них розглядаються, значно зросли після 24 лютого 2022 р., від військово-стратегічних питань оборони до економічної стійкості, кібербезпеки, енергетичної безпеки, постачання озброєнь, міжнародної співпраці тощо. Фактично РНБО стала майданчиком для ухвалення найбільш критично важливих рішень у режимі реального часу. Відповідно до Конституції, рішення РНБО вводяться в дію указами Президента України [3]. Це означає, що будь-яка постанова чи рішення, ухвалені на засіданні Ради, набувають обов'язкової сили лише після видання Президентом відповідного указу. Такий механізм забезпечує додаткову легітимацію рішень РНБО та їх зв'язок із інститутом глави держави. Науковці погоджуються з думкою, що, РНБО фактично виступає продовженням владної вертикалі Президента у сфері безпеки [11, с. 69].

Президент особисто очолює Раду і може як безпосередньо приймати юридично значущі рішення у сфері оборони, так і реалізовувати їх опосередковано – шляхом скликання РНБО та затвердження її рішень. Для контролю за виконанням ухвалених рішень в структурі РНБО передбачено посаду Секретаря Ради, який за дорученням Президента здійснює моніторинг і координацію імплементації рішень РНБО у діяльності виконавчої влади [4, с. 144]. Загалом, співвідношення повноважень Президента і РНБО можна охарактеризувати як відносини керівництва і координації. Президент визначає стратегічну лінію та наділений останнім словом у рішеннях про безпеку, тоді як РНБО забезпечує експертну, міжвідомчу платформу для відпрацювання цих рішень і наглядає за їх виконанням.

Важливо, щоб після війни Україна не лише відновила довоєнний баланс влади, а й зміцнила інститути за рахунок уроків війни. Збереження верховенства права, підзвітності влади суспільству та децентралізації стане запорукою сталого розвитку держави в мирний час, а також виконання критеріїв членства в ЄС. Експертна спільнота України вже напрацьовує рекомендації щодо цих реформ, тож їх реалізація має стати спільним завданням влади і громадянського суспільства у повоєнний період. Комплексний аналіз свідчить, що українська модель управління в умовах вторгнення загалом витримала найтяжче випробування та забезпечила захист країни. Надалі важливо зберегти досягнення, одночасно усунувши виявлені недоліки. Необхідно удосконалити законодавчу базу воєнного стану, чіткіше виписати механізми прийняття і виконання рішень у сфері безпеки, інституційно зміцнити спроможність РНБО та уряду до спільних дій. Після війни ці напрацювання можуть стати фундаментом

для посилення національної стійкості та реформування сектору безпеки з урахуванням набутого досвіду. Досвід нинішньої війни сприяє формуванню оновленої концепції розподілу влади та взаємодії між інститутами держави у кризових ситуаціях, що поєднує сильне лідерство з верховенством права і підзвітністю суспільству.

Список лтератури:

1. Бабарицький О., Іващенко С. Правовий режим воєнного стану та його вплив на діяльність правоохоронних органів, Збройних Сил України та Національної гвардії України. *Адміністративне право і процес*. 2025. № 3. С. 19–33.

2. Гема М. Зеленський підписав указ про звільнення всіх обласних військкомів. 2023. URL: https://24tv.ua/zelenskiy-pidpisav-ukaz-pro-zvilnennya-vsih-oblasnih-viyskkomiv_n2374255 (дата звернення: 07.01.2026).

3. Конституція України від 28.06.1996 р. No 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України.* 1996. № 30. С. 141.

4. Мельник С. Повноваження Президента України у сфері військового управління. *Вчені записки ТНУ ім. В. І. Вернадського. Серія: Юридичні науки.* 2019. Т. 30 (69). № 4. С. 141–145.

5. Насонов М. Роль органів державної влади у системі забезпечення національної безпеки України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.* 2025. № 90 (3). С. 330–335.

6. Патока М. Яка ситуація зі строками повноважень президента і Верховної Ради під час воєнного стану? 2024. URL: https://svidomi.in.ua/page/yaka-sytuatsiia-zi-strokamy-povnovazhen-prezydenta-i-verkhovnoi-rady-pid-chas-voiennoho-stanu (дата звернення 08.01.2026).

7. Про Збройні Сили України: Закон України від 06.12.1991 р. № 4196-IX. *Відомості Верховної Ради України.* 1992. № 9. С. 108.

8. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 р. № 4391-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 28. С. 250.

9. Указ Президента «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15.10.2021 р. «Про Стратегію інформаційної безпеки»» від 28.12.2021. № 685/2021 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/685/2021#Text (дата звернення: 07.01.2026).

10. Стефанчишен Р. Роль Президента України під час дії правового режиму воєнного стану. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція.* 2024. № 70. С. 45–48.

11. Стрижак О. Еволюція повноважень Президента України в умовах повномасштабної російсько-української війни. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право.* 2025. № 4 (68). С. 68–75.

УДК 323:351.86:355.45(477):327

Ободянський Я. М.,
аспірант ІІІ року навчання кафедри політичних наук
Карпатського національного університету імені Василя Стефаника,
капітан, старший помічник начальника навчальної частини
кафедри військової підготовки ІФНТУНГ

ЦИВІЛЬНО-ВІЙСЬКОВЕ СПІВРОБІТНИЦТВО В УМОВАХ ВІЙНИ ЗА НЕЗАЛЕЖНІСТЬ УКРАЇНИ: ДОКТРИНАЛЬНА ЕВОЛЮЦІЯ ТА НАЦІОНАЛЬНА СТІЙКІСТЬ

В умовах російсько-української війни та одночасного стратегічного курсу України на євроатлантичну інтеграцію військово-політичне керівництво держави дедалі більшою мірою актуалізує значення суспільної довіри, ціннісної солідарності, морального авторитету й міжнародної підтримки як нематеріальних чинників обороноздатності. Водночас ці чинники не можуть залишатися виключно у площині декларативних орієнтирів, оскільки в умовах війни вони потребують конверсії у конкретні матеріальні, управлінські та стратегічні результати. Саме в цьому контексті у Збройних Силах України було інституціоналізовано органи цивільно-військового співробітництва (ЦВС), які пройшли еволюційний шлях від відносно периферійної структури з переважно допоміжними функціями до важливої ланки управлінського механізму, що поєднує воєнну раціональність із логікою гуманітарного, соціального та політико-правового управління.

Доктринальна еволюція ЦВС в Україні простежується, зокрема, через порівняння положень (Доктрина ВКП 9-00(01).01 «Цивільно-військове співробітництво», затвердженої Головнокомандувачем Збройних Сил України 02 липня 2020 року) [1], та (Доктрина ОП 9-0(112) «Цивільно-військове співробітництво», затвердженої Головнокомандувачем Збройних Сил України 04 жовтня 2025 року) [2]. Змістовна ревізія цих доктринальних документів відбувалася за рахунок трансформації безпекового середовища, історичним рубежем якої стало 24 лютого 2022 року.

На сьогодні ЦВС постає не лише як інституційно оформлена структура, а як складний організаційно-функціональний механізм, покликаний трансформувати нематеріальні ресурси держави: політичну волю, суспільну довіру, ціннісну солідарність, моральний авторитет і міжнародну підтримку у конкретні матеріальні, управлінські та стратегічні результати.

Доктрина 2020 р. формувалася в умовах тривалого, але відносно локалізованого воєнного конфлікту на сході України та триваючої тимчасової окупації Криму. Характерною для цього періоду була гібридність загроз: поєднання збройного насильства з інформаційними операціями, використанням проксі-структур, економічним та політичним тиском. У такому контексті цивільне середовище розглядалося переважно як операційний чинник, тобто як джерело обмежень для маневру військ, середовище легітимації та об’єкт стабілізаційних заходів. ЦВС у 2020 р. виступало механізмом деконфліктизації, комунікації з місцевою владою, гуманітарними організаціями та населенням у районах проведення ООС, а також інструментом оцінювання цивільної обстановки і прогнозування її впливу на виконання завдань військами.

Після 2022 р. безпекове середовище стало принципово іншим: По-перше, війна набула загальнонаціонального виміру, включно з масованими атаками на критичну інфраструктуру та логістику, що зумовило необхідність системної взаємодії сил оборони з цивільними секторами на всій території країни. По-друге, зросли масштаби гуманітарних викликів: внутрішнє переміщення, евакуація, соціальна підтримка та відновленні адміністративних спроможностей на деокупованих територіях. По-третє, ускладнилася структура акторів: окрім ЗСУ, до виконання оборонних завдань системно залучаються інші складові сил безпеки і оборони. По-четверте, міжнародна допомога й присутність міжнародних місій стали масовими, що підвищило вимоги до стандартизованої координації, прозорості, доброчесності та розмежування гуманітарних і військових функцій.

Таким чином, Доктрина 2025 р. стала відповіддю на структурні зрушення: від локальної операційної взаємодії, а ж до всеохоплюючої оборони, де межа між фронтом і тилом значною мірою розмивається, а цивільна інфраструктура і соціальні системи стають одночасно цілями противника й ресурсом оборони. На відміну від Доктрини 2020 р., Доктрина 2025 р. зміщує акцент у бік розуміння ЦВС як спільної функції в межах застосування ЗСУ та інших складових сил оборони.

Доктрина 2020 р. була орієнтована переважно на умови воєнного конфлікту на власній території та в районах операцій сил оборони. Натомість Доктрина 2025 р., віддзеркалюючи законодавчі зміни 2024 р., фіксує можливість здійснення заходів ЦВС, зокрема і на території держави-агресора, а також пов’язує ЦВС із формуванням оборонної свідомості та готовності цивільного населення до національного спротиву. Відтак ЦВС набуває рис інструмента стратегічної стійкості, суспільної мобілізації та довгострокового зміцнення оборонного потенціалу держави.

Виходячи з вищезазначеного, через співвіднесення доктринальних приписів із практичними уроками війни, а також з урахуванням еволюції політико-правової бази як в Україні, так і в країнах НАТО, можна зафіксувати перехід від, умовно кажучи, «операційно-стабілізаційної» моделі, характерної для Доктрини 2020 року, до моделі «спільної функції», відображеної в Доктрині 2025 року. Остання інтегрує ЦВС не лише у власне військову систему ЗСУ, зокрема розвідку, логістику, інженерне забезпечення, інформаційно-психологічні операції та інші напрями, а й у цивільні та суспільно-політичні напрями діяльності, серед яких соціальний супровід поранених, репатріація, евакуація населення, захист цивільних осіб, реагування на гуманітарні й соціальні виклики тощо.

Доктрина 2025 р. наочно демонструє практичне зближення трьох рівнів нормотворення: військово-доктринального, законодавчого та виконавчого. Це, своєю чергою, зменшує ризик «доктринального вакууму» та підвищує спроможність інституційно закріплювати практики, вироблені в ході війни. Одним із таких кроків стала Постанова Кабінету Міністрів України № 948 від 20 серпня 2024 року [3], що запровадила нормативні рамки для діяльності служб супроводу військовослужбовців та членів їхніх сімей. Доктрина 2025 р. інкорпорує ці зміни, фактично інтегруючи соціальний супровід у ширшу архітектуру ЦВС як елемент стійкості людського ресурсу оборони.

Під час ведення операцій сил оборони Доктрина 2025 р. підкреслює необхідність інтегрувати цивільний фактор у логіку операційного планування. Моделювання ураження, розміщення військ, інженерні роботи та логістика повинні враховувати

наслідки для цивільної інфраструктури й гуманітарних потреб. Це є прямим відображенням уроків війни, коли швидке відновлення мостів, доріг, енергетичних мереж, водопостачання та медичної інфраструктури має не лише гуманітарний, а й безпосередній операційний ефект. Зазначимо, що в рамках реалізації основних функцій Центрального управління ЦВС Генерального штабу ЗСУ відбувається щодобовий збір інформації про зміни стану цивільного середовища. При цьому аналізується як стан цивільного середовища (обстановка) у зонах (районах) відповідальності створених угруповань військ (сил), так і поза занами (районами) відповідальності угруповань, на решті території України [4; С.1125].

Міжнародний досвід залишається важливим джерелом інституційного навчання для України, однак він потребує критичної адаптації. На відміну від багатьох стабілізаційних або миротворчих операцій, українська модель ЦВС функціонує не в умовах зовнішньої місії, а в умовах війни на власній території, серед власного населення та в ситуації безпосередніх людських, соціальних, економічних і гуманітарних втрат. Саме тому для України особливого значення набувають питання довіри, легітимності, розмежування гуманітарних і військових ролей, доброчесності та недопущення підміни цивільного управління військовими структурами.

Отож, на сьогодні ЦВС у національній моделі оборони виконує роль інституційного мосту між військовою силою та цивільними спроможностями держави й суспільства. У 2020 р. цей міст обслуговував переважно потреби операцій у конкретних районах і забезпечував деконфліктизацію та стабілізаційний ефект. У 2025 р. він стає системоутворюючим елементом всеохоплюючої оборони: ЦВС інтегрується з плануванням і застосуванням сил оборони, підтримує критичну інфраструктуру, сприяє залученню цивільних ресурсів, забезпечує координацію з гуманітарними та соціальними системами, а також бере участь у формуванні оборонної свідомості.

Список літератури:

1. Доктрина «Цивільно-військове співробітництво» : СП 9-00(01).01 / Управління цивільно-військового співробітництва Генерального штабу Збройних Сил України. Київ, 2020. 32 с. URL: https://surl.li/ifxdlx (дата звернення: 31.05.2026).

2. Доктрина «Цивільно-військове співробітництво»: ОП 9-0(112). 2025. URL: https://surl.li/agughx (дата звернення: 31.05.2026).

3. Деякі питання впровадження діяльності служб супроводу військовослужбовців, осіб рядового і начальницького складу служби цивільного захисту, поліцейських та членів їх сімей : Постанова Кабінету Міністрів України; Порядок від 20.08.2024 № 948. *База даних «Законодавство України»* / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/948-2024-%D0%BF (дата звернення: 31.05.2026).

4. Кутков О. О., Літвін Л. Ю. Обґрунтування моделі механізму державного регулювання цивільно-військового співробітництва в умовах загострення воєнно-політичної обстановки. *Національні інтереси України.* 2025. № 5 (10). С. 1120–1142.

УДК 327.56:327.56

Десятніков І. В.,
кандидат історичних наук, доцент,
вчитель історії,
Черкаський науковий фізико-математичний ліцей

Германенко Л. М.,
кандидат економічних наук, доцент,
старший науковий співробітник,
Державний науково-дослідний інститут випробувань і сертифікації
озброєння та військової техніки

«КОРЕЙСЬКИЙ СЦЕНАРІЙ» ЯК МОДЕЛЬ ЗАВЕРШЕННЯ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ: КРИТИЧНИЙ АНАЛІЗ

Затягування російсько-української війни, переростання її у позиційну викликають дискусії щодо можливих варіантів завершення бойових дій. Одним з таких часто називається «корейський сценарій».

Під «корейським сценарієм» розуміють завершення бойових дій Корейської війни 1950–1953 років та повоєнне врегулювання на Корейському півострові. Зокрема, він передбачає:

- початок переговорів про перемир'я на етапі переходу війни на виснаження, їх поєднання з бойовими діями з метою зміцнення переговорної позиції;
- завершення бойових дій на фактичній лінії бойового зіткнення;
- укладення угоди за згоди великих держав;
- забезпечення перемир'я шляхом створення широкої демілітаризованої зони;
- подальші переговори сторін з метою укладення стійкого миру з можливим визнанням завоювань один одного та спробами реінтеграції втрачених територій дипломатичним шляхом.

Аналіз цих складових і можливість їх застосування щодо російсько-української війни варто розпочати з зауваження, що її вихідні умови кардинально відрізняються від війни у Кореї. Остання почалася і закінчилася між двома незалежними корейськими державами. У випадку російсько-української війни війна триває внаслідок агресії Росії, а не між українськими державами. Тому в принципі неможливий «український» варіант «корейського сценарію», бо не існує двох Україн. Якщо у випадку Корейської війни були наявні ознаки громадянської війни, учасники якої визнали відсутність можливостей знищити опонента й об'єднати країну під своєю владою, то в Україні відбувається агресія з боку сусідньої держави, яка утримує окуповані нею території і намагається їх інтегрувати.

Твердження, що Росія зацікавлена у реалізації «корейського сценарію», ґрунтується на тому, що вона домагається залагодити конфлікт з Україною шляхом угоди не з нею, а з Заходом, уособленням і рушійною силою якого є США. Риторика Кремля постійно наголошує на тому, що доля України повністю залежить від міжнародної політичної ситуації, так само, як поділ Кореї колись був продуктом відносин США та СРСР. Але при детальному аналізі це твердження теж видається сумнівним. На відміну від Корейської війни, США не беруть безпосередньої участі у бойових діях і

навряд чи колись будуть. Відповідно, вони не мають важелів тиску на Москву, які вони мали щодо Пхеньяна, як то бомбардування стратегічних об'єктів і погрози ядерною зброєю. Американо-українські відносини за президенства Д. Трампа продемонстрували, що США не має достатніх важелів впливу і на Україну. Тому дипломатичні можливості США у російсько-українській війні доволі обмежені. Зрештою, Південна Корея не підписала угоду про перемир'я 1953 р., але була вимушена визнати її факт, оскільки значно залежала від військової та економічної допомоги США. Росія зацікавлена в офіційному визнанні Україною окупованих нею територій, а тому «корейський сценарій» заморожування бойових дій без мирної угоди швидше в інтересах України, а не Росії.

Запровадження демілітаризованої зони в осяжній перспективі також вкрай малоймовірний сценарій заморозки конфлікту. По-перше, жодна міжнародна організація не в змозі забезпечити миротворчу місію належного масштабу для встановлення ефективного контролю над сотнями кілометрів лінії розмежування, а також кордону України з країною-агресором та її союзницею – Білоруссю. До слова, починаючи з 2014 р. Росія блокувала всі спроби розгорнути миротворчий контингент на Донбасі, тож, безсумнівно, зробить це знову.

Насамкінець, ані Угода про перемир'я 1953 р., ні мирний договір 1991 р. не принесли на Корейський півострів стійкого миру. Згідно заяви міністерства оборони Республіки Корея, протягом 1953-2011 рр. КНДР порушила перемир'я 221 раз, причому до 26 разів здійснювала фактичні військові атаки. Згідно зі звітом, військові провокації досягли піку в 1990-х роках, коли Північна Корея кілька разів намагалася вторгнутися на південнокорейські острови поблизу західного морського кордону [2]. У випадку Росії, яка має значно більший військовий потенціал, ніж Північна Корея, її агресія щодо України після перемир'я може стати лише питанням часу, особливо за відсутності у останньої гарантій безпеки, які має Південна Корея.

Отже, з «корейського сценарію» для України залишається лише припинення бойових дій, що означає заморозку конфлікту на десятиріччя. Колишній чиновник адміністрації Байдена заявив, що у Вашингтоні обговорювалося зупинення конфлікту «у корейському стилі»: «Це правдоподібно, оскільки жодній із сторін не треба було б визнавати жодних нових кордонів, і єдине, про що треба було б домовитися, – це припинення стрілянини вздовж встановленої лінії» [3]. Але у такій побудові немає жодної ознаки «корейського сценарію», про які говорилося вище. Зрештою, президент України В. Зеленський заявив, що ніхто не розглядає «корейську», «фінську» або будь-яку іншу моделі [1].

Таким чином, виходячи з реалій поточного стану російсько-української війни, «корейський сценарій» для України може бути застосований лише як впізнаване у медіа позначення заморозки бойових дій без внутрішнього наповнення за аналогією з завершенням Корейської війни.

Список літератури:

1. Колеснікова А. Зеленський відповів, чи можливий для України «корейський сценарій» закінчення війни. URL: https://24tv.ua/zavershennya-viyni-ukrayini-mozhliviy-koreyskiy-stsenariy-zelenskiy_n2918260.

2. 'N.K. commits 221 provocations since 1953'. *The Korea Gerald.* January 5, 2011. URL: https://web.archive.org/web/20200209174043/http:/www.koreaherald.com/view.php?ud=20110105000563.

3. Ukraine could join ranks of ‘frozen’ conflicts, U.S. officials say. How Ukraine could become the next South Korea. URL: https://www.politico.com/news/2023/05/18/ukraine-russia-south-korea-00097563.

УДК 130.123.4 (477)

Медвідь Ф. М.,
доктор наук в галузі політології,
кандидат філософських наук,
академік Міжнародної академії безпеки життєдіяльності,
докторант кафедри релігієзнавства філософського факультету,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

РЕЛІГІЙНА БЕЗПЕКА УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ (До 30-річчя прийняття Конституції України)

Прийняття майже тридцять років тому Конституції незалежної України 28 червня 1996 року 315 голосами народних депутатів після майже доби безперервної роботи Верховної Ради України («конституційної ночі») закріпило незалежність України, визначило основи державного ладу, права та свободи громадян. Упродовж 30 років Конституція України виступає оберегом, є головним законом країни, гарантом демократії та свободи громадян. Основний Закон остаточно затвердив європейський вибір України, а Україну як європейську, правову державу[14; 30, с. 64–66; 28, с. 60–64; 27, с. 156–165; 31, с. 6–8; 29, с. 97–102].

Релігійна безпека України в умовах війни з РФ є критичним елементо національно безпеки, що протидіє використанню росією релігії як інструменту гібридної агресії. Основні загрози включають діяльність УПЦ (у єдності з МП) як провідника впливу РФ, релігійно вмотивовані конфлікти, маніпуляцію свідомістю та дискримінацію.

До ключових аспектів забезпечення релігійної безпеки можна віднести:

– Протидія російському впливу: Очищення релігійного простору від центрів, пов’язаних з агресором, та моніторинг діяльності УПЦ МП.

– Гібридна війна: Протидія використанню росією релігійних наративів (наприклад, про «захист православ’я») для виправдання агресії.

– Законодавче регулювання: Посилення державного контролю та правова відповідальність за релігійно-підривну діяльність.

– Єдність суспільства: Запобігання розколам на релігійному ґрунті, що можуть дестабілізувати внутрішнюситуацію. Отже, держава прагне балансувати між свободою совісті та захистом національних інтересів, забезпечуючи діяльність

релігійних організацій, які не несуть загроз при обмеженні впливу ворожих структур.

В умовах російської агресії проти України зростає актуальність проблема збереження духовно-релігійної, культурної та громадянської самоідентифікації українського народу, яка має спиратися на духовні та моральні ціннісні засади. Саме духовні цінності, функціонуючи як специфічні сенсоутворюючі джерела існування людини та

суспільства, набувають значення важливого чинника соціально-політичної стабільності держави та стають провідними критеріями її сталого розвитку [4; 35].

Проблема духовної безпеки в українській державі набуває все більшої гостроти і стає актуальною у наукових розвідках вітчизняних дослідників. Різні аспекти взаємозв'язку релігії та національної безпеки досліджують ряд дослідників, зокрема, Бондаренко В.Д. [1, с. 4–14], Бучма О. [2, с. 45–58], Гераськов С.В. [3, с. 80–88], Колодний А.М. [39], Корнієвський О.[11, с.150-154], Здіорук С.І. [5; 7], Кочан Н.І. [12], Лисенко О. [15], Ломака І. [16, с.113-121], Міщук А., Міщук М. [32, с. 145–154], Петрушенко В.Л. [34], Предко О.І. [36, с. 48–54; 11; 37, с. 11–29], Саган О.Н. [40, с. 89–96; 6], Турченко О.Г. [41, с. 1–14], Кобетяк А. [13, с. 14–19], Филипович Л.О. [45, с. 19–25], Харьковщенко Є.А. [46, с. 28–36], Центр Разумкова [42] та ін.

Розпрацювання ролі релігії в політичному житті, взаємозв'язок національної і релігійної ідеї в контексті релігійно-духовного життя України, у політичному аналізі національних і національно-державних інтересів України в релігійно-церковній сфері належить нам [17, с. 39–42; 18, 131–136; 19, с. 127–131; 22, с. 123–124; 23, с. 51–58; 24, с.103–121; 25, с. 40–49; 26, с. 94–99].

До основних об'єктів духовно-релігійної складової національної безпеки України вартує віднести: особу, її духовно-релігійні права й свободи; релігійні організації та взаємовідносини між ними; державу, її національно-культурну самобутність, незалежність і територіальну цілісність. Необхідна систематизація духовно-релігійної безпеки, на наш погляд, на рівні Доктрини духовно-релігійної безпеки України та Стратегії духовно-релігійної безпеки України.

Головним суб'єктом національної безпеки у духовно-релігійній сфері є держава, що разом із релігійними організаціями здійснює цілеспрямовану політику, покликану забезпечити духовну єдність українського народу, стабільність і динамізм прогресивного розвитку суспільства. Результатом такої державної політики має бути реалізація національних інтересів у духовно-релігійній сфері: зміцнення суверенітету й незалежності України, ефективне та соціально орієнтоване державне управління гуманітарними процесами, свобода волевиявлення та реалізація релігійних інтересів окремих людей і груп віруючих, конструктивне розв'язання міжцерковних конфліктів [33; 43].

При цьому найважливішими чинниками національної безпеки у духовно-релігійній сфері є: внутрішньорелігійна стабільність (міжцерковна та міжконфесійна злагода – здатність до вирішення релігійних конфліктів насамперед ненасильницькими методами); зовнішньорелігійна стабільність (зміцнення міжнародного авторитету України як великої європейської християнської держави, збереження її національно-культурної самобутності та незалежності – наявність для цього ефективного механізму); повне задоволення релігійних потреб, свобода волевиявлення та віросповідання окремих людей і груп віруючих; наявність комплексної стратегії суспільно-політичного і духовного розвитку держави, в тому числі у сфері забезпечення духовно-релігійної безпеки України.

Державна політика у сфері національної безпеки і оборони України виступає як система заходів, спрямованих на захист: людини і громадянина – їхніх життя і гідності, конституційних прав і свобод, безпечних умов життєдіяльності; суспільства-держави – її конституційного ладу, суверенітету, територіальної цілісності та недоторканості; території, навколишнього природного середовища – від надзвичайних

ситуацій [43]. Вона реалізується через стратегічні документи (Стратегія національної безпеки України, Стратегія забезпечення державної безпеки, Стратегія кібербезпеки України, Стратегічний оборонний бюлетень), що визначають пріоритети та напрями, зокрема у воєнній, економічній, інформаційній, кібер- та екологічній сферах. Ключові елементи включають сили безпеки та оборони, оборонно-промисловий комплекс, а також громадян та громадські об'єднання. До основних цілей та напрямів політики відносять: захист життєво важливих інтересів: людини (життя, права, свободи), суспільства (демократія, сталий розвиток) та держави (суверенітет, територіальна цілісність); всебічна безпека: воєнна, зовнішньополітична, державна, економічна, інформаційна, кібербезпека та екологічна безпека.

До ключових документів крім Конституції України відносять: Стратегію національної безпеки України як базовий документ, що визначає загрози та пріоритети [43]; Стратегію кібербезпеки України, що визначає загрози та напрями забезпечення безпеки в кіберпросторі [44]; Стратегічний оборонний бюлетень, що визначає напрями воєнної політики та цілі розвитку. До складових сектору безпеки і оборони відносять сили безпеки: Служба безпеки України, Міністерство внутрішніх справ та інші правоохоронні органи. До сил оборони України відносять: Збройні Сили України та інші військові формування. Оборонно-промисловий комплекс. Громадяни та громадські об'єднання. Ключовим органом координації виступає Рада національної безпеки і оборони України, яка координує діяльність органів виконавчої влади у сфері безпеки під головуванням Президента України[8].

Релігійна безпека є ключовою складовою національної безпеки України, оскільки вона охороняє духовні цінності, запобігає розколу суспільства, протидіє антиукраїнській пропаганді під виглядом релігії, зміцнює соціальну стабільність та захищає ідентичність, особливо під час війни, вимагаючи гарантування свободи віросповідання та ефективної протидії екстремізму та зовнішнім впливам, що загрожують державності. Хоч релігійна безпека не має поки що своєї Доктрини і Стратегії релігійної безпеки України, вона надзвичайно важлива для різних сфер суспільного життя: Гуманітарна сфера: Релігія виступає важливою частиною культурного коду, а її безпека забезпечує гуманітарну стійкість держави та суспільства [20, с. 178–188]. Захист від ворожих впливів: Російська агресія використовує релігійний простір для поширення пропаганди, що підриває українську державність і єдність [21, с. 505–509]. Соціальна стабільність: Забезпечення свободи віросповідання та повага до релігійних меншин запобігає конфліктам на релігійному ґрунті, зміцнюючи єдність [29]. Боротьба з екстремізмом: Релігійна безпека включає моніторинг та протидію релігійному екстремізму та тероризму. Збереження ідентичності: Протидія зневазі до українських святинь, мови та культури через релігійні проповіді захищає національну ідентичність[10].

До загроз у сфері релігійної безпеки фахівці відносять: антиукраїнська пропаганда під виглядом релігійної діяльності; заклики до повалення державності, зневага до українських цінностей; співпраця релігійних діячів із окупантами; недостатня увага до гуманітарної складової безпеки з боку держави.

Шляхами забезпечення релігійної безпеки можуть бути: розробка комплексних державних стратегій у сфері релігійної безпеки, зокрема, Доктрини і Стратегії релігійної безпеки України; гарантування прав віруючих та релігійних меншин; посилення міжконфесійного діалогу та співпраці; відповідальність за антидержавну діяль-

ність під виглядом релігійної діяльності. моніторинг і протидія релігійному екстремізму та впливам ворожих держав.

Нормативно-правове забезпечення релігійної безпеки в Україні складають Конституція України [14], Закони України «Про громадянство України», «Про свободу совісті та релігійні організації», «Про мови в Україні», «Про вищу освіту», «Про освіту», яке узгоджується з нормами права міжнародного рівня, зокрема нормами Міжнародного пакту про громадянські та політичні права та Загальної декларації прав людини. Основою законодавства України в сфері релігії є Конституція України (ст. 35) та Закон України «Про свободу совісті та релігійні організації» від 23 квітня 1991 р. [9]. В даних документах визначені такі основні права й гарантії: право на світогляд та релігійну свободу. Це право включає «свободу сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати жодної, вільно або індивідуально чи колективно відправляти релігійні культи та обряди, відправляти релігійні обряди» [9]. При цьому зазначається можливість обмежувати це право законом лише через захист здоров'я громадян, моральності населення, інтересів охорони громадського порядку або безпеки прав та свобод інших людей. В Основному законі, зокрема, передбачено забезпечити рівноправність громадян при цьому незалежно від їх ставлення до релігії; рівність перед законом усіх релігійних організацій; відокремлення релігійних організацій та церкви в Україні від держави. В Конституції закріплено відокремлення школи від церкви; неможливість визнання будь-якої релігії в державі основною. Якщо військова служба суперечить релігійним переконанням громадянина, то дозволено замінити її альтернативною (невійськовою).

Політику держави в релігійній сфері забезпечує Закон України «Про свободу совісті та релігійні організації» (1991 р.) [9; 32, с. 254–276]. В ньому знаходимо розділи, в яких регулюється статус релігійних організацій в Україні (Розділ II); розроблено положення, що визначає майновий стан релігійних організацій (розділ III); права громадян та релігійних організацій, які мають стосунок до свободи віросповідання (розділ IV). Закон регулює трудову діяльність в організаціях релігійних та їх підприємствах (розділ IV); регулює відносини між органами державної влади та релігійними організаціями (розділ V). Сучасна база законодавства в сфері релігії стосовно таких питань, що стосується запровадження військового капеланства, організаційних питань несення альтернативної служби в період мобілізації, організування душпастирства в закладах виконання покарань, ініціатив про спрощення реєстрування релігійних організацій, реформи релігійної освіти. Закон передбачає положення щодо процедури визнання документів щодо вищої духовної освіти, наукових ступенів та звань, різних дозволів для створення дошкільних, вищих навчальних закладів, запровадження правового єдиного механізму, який врегульовує мирні масові заходи, регламентує порядок зміни громади релігійної в контексті підпорядкування тому чи іншому центру релігійному. Закон також враховує зміни до податкового кодексу, регулює використання ID-карток, параметри фотографування документів представниками релігійних організацій, змін до кримінального кодексу тощо.

Закон України "Про захист конституційного ладу у сфері діяльності релігійних організацій" (№ 3894-IX) був ухвалений 20 серпня 2024 року Верховною Радою. Він набув чинності 23 вересня 2024 року. Цей закон спрямований на забезпечення національної безпеки України, зокрема, у сфері релігійних відносин, у зв'язку з агресією російської федерації[10; 34, с. 11–29].

Отже, розкрито характер державної політики у сфері релігійної безпеки України, як системи заходів, спрямованих на захист: людини і громадянина – їхніх життя і гідності, конституційних прав і свобод, безпечних умов життєдіяльності; суспільства-держави – її конституційного ладу, суверенітету, територіальної цілісності та недоторканості; території, навколишнього природного середовища – від надзвичайних ситуацій. Зроблено висновок, що проблема релігійної безпеки виходить на перший план в умовах російсько-української гібридної війни XXI століття як важлива складова системи національної безпеки України, тому потребує подальшого розпрацювання в окремій стратегії релігійно-духовної безпеки та вдосконалення нормативної бази і системного осмислення на категорійному міждисциплінарному рівнях.

Список літератури:

1. Бондаренко В. Д., Висоцька Т. М., Кушнірчук В. А. Автокефалія православних в Україні: головні актори в контексті історичної драми кінця XX – початку XXI століття. *Культурологічний альманах*. 2024. № 1 (9). С. 4–14.
2. Бучма О. В. Релігійно-правовий вимір російської війни проти України на тлі суспільно-державних трансформацій XX–XXI століть. *Філософська думка*. 2023. № 1. С. 45–58.
3. Гераськов С.В. Між вірою і політикою: релігйна безпека в контексті російсько-української війни. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право.* Випуск 4(68). 2025. С. 80–88.
4. Духовна безпека України. URL: http://orthodox-lviv.narod.ru/news/conferenc/duhbezu.htm.
5. Державно-церковні та суспільно-релігійні відносини в умовах війни Росії проти України : аналіт. доп. / [С. І. Здіорук, В. В. Токман] ; за ред. С. І. Здіорука. – Київ : НІСД, 2023. 36 с.
6. Дискурс війни у віровченнях та практиках релігійних інституцій: сучасний український контекст : колективна монографія / за ред. проф. О. Сагана. Київ : Інститут філософії імені Г.С. Сковороди НАН України, 2026. 509 с.
7. Здіорук С. І. Суспільно-релігійні відносини: виклики Україні XXI століття : монографія. Київ : Знання України, 2005. 552 с.
8. Закон України Про Раду національної безпеки і оборони України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1998. № 35. Ст. 237.
9. Закон України. Про свободу совісті та релігійні організації. *Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР)*. 1991. № 25. Ст. 283.
10. Закон України. Про захист конституційного ладу у сфері діяльності релігійних організацій. *Відомості Верховної Ради (ВВР*. 2024. № 49. Ст. 290.
11. Корнієвський О. Політичні аспекти загроз національній безпеці України в духовно-релігійній сфері. *Науковий вісник Ужгородського університету*. *Серія: Політологія. Соціологія. Філософія*. 2009. № 12. С. 150–154.
12. Кочан Н. І. Російсько-українська війна і націоналізація церковно-релігійного символічного простору: контекстуалізація, проблематизація, інтерпретація : монографія. Київ : Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2024. 184 с.
13. Кобетяк А. Політика держави щодо релігійних організацій: аналітика балансу між свободою віросповідання та національною безпекою. *Софія: Гуманітарно-релігієзнавчий вісник.* 2025. № 2 (26). С. 14–19.

14. Конституція України: від 28 черв. 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

15. Лисенко О. «Православний фронт» гібридного протистояння. Київ : ТОВ «Видавництво “Кліо”», 2025. 256 с.

16. Ломака І., Микитин А. Релігійна складова національної безпеки держави. *Вісник Прикарпатського університету. Серія: Політологія*. 2024. Вип. 19. С. 113–121.

17. Медвідь Ф. М., Чорна М. Ф. Релігійна складова системи національної безпеки України. *Гуманітарний корпус* : *збірник статей з актуальних наукових проблем.* Вип. 54: До 190-річчя Українського державного університету імені Михайла Драгоманова. До 60-річчя кафедри богослов’я та релігієзнавства. Киї в: УДУ ім. Михайла Драгоманова, 2025. 90 с.

18. Медвідь Ф. М. Духовно-релігійна безпека українського суспільства як важлива запорука в протистоянні російській агресії. *Гуманітарний корпус : збірник статей з актуальних наукових проблем*. Вип. 57. Київ : ТОВ «НВП Інтерсервіс», 2025. 164 с.

19. Медвідь Ф. М., Чорна М. Ф. Духовно-релігійна безпека України в системі національної безпеки: історико-правовий аспект. *Церква – наука – суспільство: питання взаємодії :* матеріали Двадцять другої (23–24 травня 2024 р.) та Двадцять третьої (29–30 травня 2025 р.) Міжнародних наукових конференцій/ Національний заповідник «Києво-Печерська лавра». Київ, 2025. 204 с.

20. Медвідь Ф. М., Чорна М. Ф. Гуманітарна безпека України. *Забезпечення національної безпеки за основними напрямами життєдіяльності України* : навч. пос. : у 2-х ч. Ч. І. / В. А. Омельчук, М. П. Стрельбицький, С .Г. Гордієнко та ін.: за заг.ред. А. М. Кислого, М. П. Стрельбицького. Київ : МАУП, 2021. С. 178–188.

21. Медвідь Ф. М., Медвідь А. М., Курчина Т. О. Гуманітарна безпека української держави в умовах культурної експансії Російської Федерації. *Науковий щорічник «Історія релігій в Україні»* / за заг. ред. М. Капраля, О. Киричук, І. Орлевич; Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського; Інститут філософії ім. Г. С. Сковороди ; КЗ ЛОР «Львівський музей історії релігії». Львів : Логос, 2017. С. 505–509.

22. Медвідь Ф. Духовно-релігійна безпека українського суспільства в умовах воєнного стану і післявоєнного відродження України. *Софія : гуманітарно-релігієзнавчий вісник.* 2026. № 1 (27). С. 123–124.

23. Медвідь Ф. М. Церковно-релігійний вимір російсько-української війни XXI століття: проблеми релігійної безпеки. *Українське релігієзнавство.* 2026. № 101. С. 51–58.

24. Медвідь Ф. М., Чорна М. Ф. Церковно-релігійний вимір російсько-української гібридної війни XXI століття: проблеми релігійної безпеки (пам’яті Симона Петлюри (22.05.1879 – 25.05.1926). *День Соборності України: історико-політологічні дискусії* : зб. наук. пр. / гол. ред. Л. Г. Білий. Хмельницький : Вид-во МАУП, 2026. Вип. 13. С. 103–121.

25. Медвідь Ф. М. Церковно-релігійний вимір російської гібридної війни в умовах консолідації українського суспільства. *V Всеукраїнські наукові читання з міжнародною участю «Свою Україну любіть!»* (05.06.2025 р., м. Київ, НДІ українознавства КНУ імені Тараса Шевченка) :збірник матеріалів / авт.р-упорядн.: Ю. С. Фігурний. Київ : НДІ українознавства КНУ імені Тараса Шевченка, 2025. С. 40–49.

26. Медвідь Ф.М. Церковно-релігійний вимір російської гібридної війни проти України: проблеми релігійної безпеки. *Війна Росії проти України: від гібридних форм до геноцидних практик* : матеріали ІІ Міжнародної науково-практичної конференції (12 листопада 2025 року) / за заг. ред. В.В. Коцура; укладач Л. М. Коцур. Переяслав (Київська обл.) : Домбровська Я. М., 2025. С. 94–99.

27. Медвідь Ф. М., Чорна М. Ф., Чалчинський В. І. Конституційна демократія і права людини в Україні в умовах сучасних викликів і повоєнного відновлення. *Актуальні питання юридичної науки та практики* : зб. наук. пр. студ. тамолодих вчених / гол. ред. Л. Г. Білий. Хмельницький : Вид-во МАУП, 2025. Вип. 5. С. 156–165.

28. Медвідь Ф., Чалчинський В. Конституційні гарантії прав людини в Україні в контексті сучасних викликів і повоєнного відновлення. *Конституційна демократія і права людини в умовах сучасних викликів і повоєнного відновлення* : матеріали Міжнародної науково- практичної конфренції до Дня Конституції України (23 червня 2025 року). Ел. видання. Київ : Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2025. С. 60–64.

29. Медвідь Ф. М., Чалчинський В. І. Конституційно-правова доктрина України про забезпечення прав людини в умовах цифровізації. *Актуальні питання юридичної науки та практики* : зб. наук. праць студентів та молодих вчених / гол. ред. Л. Г. Білий. Хмельницький: Вид-во МАУП, 2024. Вип. 4. С. 97–102.

30. Медвідь Ф. М., Чалчинський В.І . Конституція України як цінність. *Цінність Конституції України в сучасних умовах* : матеріали Міжнародної наукової конференції з нагоди Дня Конституції України (20 червня 2024 року). Ел. видання. Київ : Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2024. С. 64–66.

31. Медвідь Ф., Чорна М. Конституційна демократія і права людини в Україні в умовах сучасних викликів і повоєнного відновлення. *Юридичний вісник України*. 2025. № 15. 16–31 липня. С. 6–8.

32. Міщук А., Міщук М. Релігійна безпека України. *Вісник Прикарпатського університету. Серія: Політологія*. 2024. Вип. 17. С. 145–154.

33. Наукова концепція розвитку законодавства України: обґрунтування та прогнозування напрямів правотворчої діяльності : монографія / за заг. ред. Р. О. Стефанчука, Н. С. Кузнєцової. Київ : Юрінком Інтер, 2025. 1060 с.

34. Петрушенко В. Л., Петрушенко О. П., Скалецький М. П. та ін. Релігієзнавство : навчальний посібник для студентів ВНЗ / за ред. В. Л. Петрушенка, О. П. Петрушенко. Львів : Новий Світ-2000, 2004. 328 с.

35. Правове забезпечення повоєнного відродження України : монографія / за заг. ред. Р. О. Стефанчука. Київ : Юрінком Інтер, 2025. 392 с.

36.Предко О. І. Релігійна безпека/небезпека: можливості та загрози у сфері державно церковних відносин. *Культурологічний альманах*. 2025. № 1. С. 48–54.

37. Предко О. І., Филипович Л. Релігйна безпека: від описових наративів до концептуалізації у дослідницьких пошуках українських релігієзнавців. *Українське релігієзнавство.* 2025. № 98–99. С. 11–29.

38. Релігійна безпека в Україні в умовах коронавірусної пандемії : монографія. Вінниця: Вид-во ФОП Кушнір Ю. В., 2021. 203 с.

39. «Русский мир» Кирила не для України : Збірка наукових статей / ред. кол.: А. Колодний, П. Павленко, О. Саган, Л. Филипович, В. Шевченко; Українська асоціація релігієзнавців. Київ : УАР, 2014. 343 с.

40. Саган О. Московська патріархія як офіційний провідник ідеології «Русского міра». «*Русский мир» Кирила не для України*. Київ, 2014. С. 89–96.

41. Турченко О. Г. Стратегія національної безпеки як основа для формування механізму реалізації національних інтересів. *Академічні візії.* 2025. Вип. 50. С. 1–14.

42. Українське суспільство, держава і церква під час війни. *Церковно-релігійна ситуація в Україні-2025 (Інформаційні матеріали)*. Київ : Центр Разумкова, 2025. 123 с.

43. Указ Президента України № 392/2020 Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України».

44. Указ Президента України № 447/2021 Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 травня 2021 року «Про Стратегію кібербезпеки України».

45. Филипович Л.О. Небезпека внутрішньоправославного конфлікту в Україні для міжхристиянських відносин. *Культурологічний альманах*. 2024. Вип. 2 (10). С. 19–25.

46. Харьковщенко Є. А., Пілецький Є. А., Скоклюк Ю. О. Релігійна віра як чинник релігійної безпеки/небезпеки в умовах російсько-української війни. *Культурологічний альманах*. 2024. Вип. 3 (11). С. 28–36.

Розділ VII
Європейська інтеграція, транскордонна співпраця та міжнародні партнерства України в системі координат сучасної геополітики

УДК 352.07:327.323

Березовська-Чміль О.,
кандидат політичних наук,
доцент кафедри політичних наук,
Карпатський національний
університет імені Василя Стефаника

Воронич А.,
аспірант кафедри політичних наук,
Карпатський національний
університет імені Василя Стефаника

ТРАНСКОРДОННЕ СПІВРОБІТНИЦТВО В УМОВАХ ВІЙНИ ЗА НЕЗАЛЕЖНІСТЬ УКРАЇНИ

Для України транскордонне співробітництво є важливим джерелом запозичення європейських цінностей, досвіду й інвестицій. З початком повномасштабного вторгнення Росії на територію України транскордонне співробітництво набуло зовсім інших, якісно нових форм взаємодії. З огляду на процеси постачання воєнної та гуманітарної допомоги, західні регіони України стали своєрідним хабом європейської інтеграції та допомоги. Тому перед Європейським Союзом і Україною постала гостра потреба вдосконалення каналів партнерства, взаємодопомоги та порозуміння. Це важливо з огляду на забезпечення стабільного миру, гарантування безпеки та розвитку не лише спільного прикордоння, але й усього європейського прикордоння.

Варто зазначити, що повномасштабне вторгнення Російської Федерації на територію України 24 лютого 2022 р. загострило потребу безпеки на прикордонні України та ЄС. Ворог розуміє значення цих транскордонних шляхів, тому всіляко намагається перешкодити їх установленню та вдосконаленню. Водночас це питання стосується національної безпеки України. У перші місяці повномасштабної війни прикордонні області, приймали велику кількість людей із числа внутрішньо переміщених осіб, які рухалися далі у країни Центральної та Західної Європи. Тому транскордонне співробітництво було важливим через необхідність евакуації наших громадян, їх підтримки з боку сусідів. Зокрема, Польща, Словаччина, Молдова, Румунія, стали прикордонними хабами для переселенців. Там українські сім'ї – жінки та діти отримували соціальний і медичний захист, прихисток, а найголовніше – безпеку та збереження життя. Також варто зазначити, що широкомасштабна війна Росії проти України змінила погляди країн ЄС на ті питання, до яких вони раніше ставилися скептично. Тепер більшість країн позитивно вирішують питання розміщення українських біженців на своїй території. 24 березня 2022 р. Європейський Союз ухвалив резолюцію «Про згуртованість дій для біженців у Європі» [3]. Найближчі транскордонні сусіди України лояльно поставилися до прийому біженців. Звісно, вони це робили з

першого дня повномасштабного вторгнення, але з березня 2022 р. воно ввійшло в юридичну площину законодавства ЄС [8, с. 72].

Н. Волкова звертає увагу на позитивні тенденції впливу транскордонної співпраці на територіальну організацію влади й органів місцевого самоврядування [5, с. 7]. Також на міжнародну транскордонну співпрацю впливає надання 23 червня 2022 р. Україні статусу країни – кандидата у члени ЄС. На думку Н. Волкової, це сприятиме співпраці іноземних партнерів з українською стороною у сфері транскордонної політики. З іншого боку, велика кількість біженців винесла на загал проблему розвитку зручних прикордонних пунктів перетину, адже дуже важко стояти в кількагодинному очікуванні на свою чергу. Це змусило партнерів шукати варіанти для розвитку. Як наслідок, це позитивним чином впливає на розвиток українських територіальних громад.

На нашу думку, розвиток транскордонного співробітництва в умовах війни за незалежність України важливий із декількох позицій:

1. Взаємодія сприяє соціально-економічному розвитку, залученню іноземних інвестицій, приливу капіталу в західні області України. Такий розвиток подій позитивно впливає на економічний потенціал прикордонних регіонів, створює можливість для розвитку малого та середнього бізнесу через спільні дво- або багатосторонні проєкти. Варто зазначити, що багато підприємств релокують свій бізнес ближче до європейського кордону. Осілість на заході України дає можливість розширити потенційний ринок збуту товарів і послуг, а кошти надходитимуть і вливатимуться в місцеву інфраструктуру.

2. Україна, попри війну, реалізує цільову програму євроінтеграції, а інструмент транскордонного співробітництва є важливим чинником наближення вступу України в ЄС. Розроблення та втілення в життя спільних програм і проєктів дає можливість обміну досвідом, ресурсами, наближення українських регіонів до європейських стандартів відносин.

3. Реалізація спільних проєктів зумовлює необхідність швидкого взаємообміну та впливає на можливість покращення інфраструктури українсько-європейського прикордоння, покращення дорожнього фонду, створення сучасних двосторонніх прикордонних переходів. Постає необхідність залучення ресурсів для розвитку логістичних шляхів і комунальної інфраструктури.

4. Формування сучасного безмитного, але водночас безпечного простору між країнами. Він має бути добре захищений від різних видів атак, які мають на меті погіршення та знищення добросусідських стосунків між українською та європейською сторонами.

5. Організація та проведення спільних культурних, освітніх, науково-практичних заходів сприяють формуванню та зміцненню добросусідських відносин між Україною та Європейським Союзом. Водночас це дає нашій державі можливість поділитися своїм досвідом і знанням, а також показати світові, насамперед Європі, свій культурний і науковий потенціал.

Також, на наш погляд, тісні стосунки з державами – сусідами спонукають до створення кращої безпекової ситуації, навіть щодо транспортування різного виду допомоги від країн ЄС. Залучення іноземних інвестицій у рамках транскордонної співпраці сприяє вирішенню складних економічних питань, що зумовила російсько-українська війна. Окрім того, транскордонне співробітництво у майбутньому сприятиме

усуненню перешкод в експорті й імпорті товарів. Тому важливо покращувати двосторонні та багатосторонні стосунки між Україною та її сусідами.

Транскордонне співробітництво відіграє одну із ключових ролей у розвитку територіальних громад. Такий вид співпраці з іноземними державами, громадами, партнерами дає змогу залучити інвестиції, які використовуються на місцях, для покращення надання тих чи тих послуг, забезпечення належного рівня інфраструктури, логістики, надання освітніх чи медичних послуг тощо. Транскордонне співробітництво важливе для України, адже допомагає інтегрувати державу у політичні, соціально-економічні, освітні, культурні й інші процеси, що відбуваються в Європейському Союзі. Ці процеси та взаємодія між сторонами допомагають зберігати стійкість і безпеку в регіоні, що в умовах повномасштабного вторгнення Росії в Україну є чи не найважливішою проблемою сучасності. Варто зазначити, що формат транскордонної співпраці покликаний зменшити й усунути нерівності між прикордонними регіонами, сприяти їх інтеграції в Європейський Союз.

Список літератури:

1. Про транскордонне співробітництво: Закон України від 24 червня 2004 р. № 1861–IV, станом на 27 червня 2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1861-15#Text.

2. Про транскордонне співробітництво між територіальними общинами : Європейська рамкова конвенція від 21 травня 1980 р., у ред. від 16 листопада 2009 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_106/ed20091116#Text.

3. Регламент (ЄС) 2021/1059 Європейського парламенту та Ради від 24 червня 2021 р. щодо цілей європейського територіального співробітництва, що підтримуються Європейським фондом регіонального розвитку та інструментами зовнішнього фінансування. URL: http://data.europa.eu/eli/reg/2021/1059/.

4. Васьків С. Розвиток інституційних форм транскордонного співробітництва в Україні в умовах євроінтеграції. *Формування ринкової економіки в Україні.* 2024. № 51. С. 97–104.

5. Волкова Н. Транскордонне співробітництво України із країнами ЄС в умовах російсько-української війни. *Економіка і суспільство.* 2023. № 48. С. 5.

6. Гурчумелія А. Роль міжнародних програм та проєктів у посиленні спроможності розвитку міжтериторіального співробітництва. *Аналітично-порівняльне правознавство.* 2024. № 6. С. 111–117.

7. Дунська А., Жалдак Г. Транскордонне співробітництво: сутність та перспективи розвитку. *Підприємництво та інновації.* 2019. № 7. С. 56–64. URL: http://ei-journal.in.ua/index.php/journal/article/view/170.

8. Окуньовська Є. Транскордонне співробітництво з Україною в умовах війни. *Вісник Донецького національного університету імені Василя Стуса. Серія «Політичні науки».* 2022. № 7. С. 70–74.

УДК 327(477):061.1ЄС

Кобець Ю. В.,
кандидат політичних наук,
доцент кафедри політичних наук,
Карпатський національний університет
імені Василя Стефаника

ПОЛІТИКО-ІНСТИТУЦІЙНІ ПАСТКИ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ НА НЕЗАЛЕЖНІСТЬ

Питання про темпи та якість євроінтеграції України набуло нового виміру після 2022 року: повномасштабне вторгнення росії перетворило переговорний процес щодо вступу на елемент безпекової архітектури континенту, а не лише на технічно-адміністративну процедуру. Отримання статусу кандидата в рекордні чотири місяці і завершення скринінгу всіх шести переговорних кластерів у вересні 2025 року засвідчили безпрецедентний мобілізаційний потенціал геополітичного тиску.

Наше дослідження зосереджене на семи ключових політико-інституційних пастках, з якими стикається євроінтеграційний процес України станом на 2026 рік. Під інституційною пасткою розуміємо стійку, неефективну систему норм або правил (формальних чи неформальних), яка закріпилася в суспільстві та яку важко змінити, навіть якщо вона несе значні втрати для економіки чи соціального життя, вихід із неї вимагає одночасної зміни поведінки критичної маси акторів. У контексті євроінтеграції ця концепція доповнюється аналітикою залежності від пройденого шляху (path dependency): інституційна спадщина радянської та пострадянської доби формує «колію», що обмежує простір реформ навіть за наявності зовнішнього стимулу у вигляді перспективи членства [1]. Розглянемо ці політико-інституційні пастки

Пастка 1. Кластерна структура та «Фундаментальні сфери». Архітектура переговорного процесу побудована за принципом умовності, що самопосилюється: Кластер 1 «Фундаментальні сфери» відкривається першим і закривається останнім, охоплюючи Глави 23 (судочинство та основні права) і 24 (юстиція, свобода, безпека). **Механізмом пастки є те, що** у травні 2025 року Україна ухвалила «Дорожню карту з верховенства права», що охоплює чотири ключові тематичні напрями: судочинство, антикорупцію, юстицію та свободу, а також основні права. У грудні 2025 року Україна та ЄС додатково узгодили цільовий план «10 пунктів» (Качка–Кос), визначивши пріоритетні заходи у сфері боротьби з корупцією та верховенства права для реалізації протягом 2026 року [2]. Ця пастка є класичним прикладом інституційної рівноваги низького рівня: формальні зобов'язання наростають швидше, ніж реальна інституційна спроможність їх виконати**.** Реформа судової системи в умовах воєнного стану має структурний парадокс: судова система залишається одним із найбільш вразливих до корупції та політичного втручання секторів, про що свідчать неодноразові випадки корупції та неналежного впливу в судових і судових установах, включаючи Конституційний Суд України.

Пастка 2. Інституційна спроможність та впровадження acquis. Обсяг права ЄС (acquis communautaire), який Україна має транспонувати, – це понад 100 000 сторінок регуляторних актів у 33 главах. У травні 2025 року було розпочато формування команди для підготовки Національної програми адаптації acquis (НПАА), однак EU-

інтеграційна експертиза, планування та міжінституційні механізми потребують подальшого зміцнення [3]. Проблема полягає не лише в законодавчому копіюванні, а в тому, що судові та правоохоронні реформи в Україні здебільшого просуваються зусиллями громадянських активістів та міжнародних партнерів, а не виникають як органічна потреба самої системи. Це означає, що реформи залишаються зовнішньо індукованими, а не вбудованими у внутрішню логіку інститутів – типова ознака пастки «імітаційної відповідності».

Пастка 3. Вето окремих країн-членів. Ця пастка є найбільш гострою у короткостроковій перспективі та містить, власне, політичний та геополітичний зміст. Для відкриття переговорів необхідна одностайність, якої немає – і завершення всього переговорного процесу вимагатиме приблизно 150 рішень, прийнятих одностайно всіма нинішніми країнами-членами ЄС у Раді [4].

Пастка 4. Конкуренція з іншими кандидатами на вступ. Черга на вступ до ЄС не є формалізованою, однак має реальну політичну динаміку. Для України ця пастка проявляється не у прямій конкуренції, а в ефекті «зміни стандартів»: якщо менші кандидати вступлять швидко, до України застосовуватимуть ще жорсткіші критерії, аби уникнути прецеденту «занижених вимог» для великої країни з незавершеними реформами та активними бойовими діями на частині території [5].

Пастка 5. «Ефект України» та реформа інститутів ЄС. Вступ України (45 млн населення, 6-а аграрна держава світу) змінить баланс у Раді ЄС, Європарламенті, розподіл структурних фондів і спільну аграрну політику, що породжує тихий опір серед нинішніх бенефіціарів [7]. Будь-які зміни до правил голосування вимагають зміни Договору, які сам Орбан швидко відкинув на Копенгагенському неформальному саміті у жовтні 2025 року. Це класична пастка «реформи реформатора»: щоб провести інституційну реформу ЄС для прийняття України, потрібна одностайність, яку блокувала Угорщина.

Пастка 6. «Часткове членство» та модель «reverse enlargement». Це найбільш концептуально нова і найбільш небезпечна пастка з перспективи довгострокових інтересів України. В основі плану лежить ідея, неофіційно названа «зворотнім розширенням» (reverse enlargement): Україна спочатку вступає до ЄС політично, а потім поступово набуває повних прав та обов'язків [6]. Концепція зазнала суттєвої еволюції (і поразки) за лічені тижні: на початку 2026 року ідея «зворотного членства» була представлена в Комітеті з іноземних справ і відхилена країнами-членами вже у березні через «токсичні наративи» навколо неї: концепція створювала враження, що Україна хоче просто «ввійти до ЄС», оминаючи всі правила.

Пастка 7. Вплив війни як системний чинник. Війна одночасно є ресурсом і обмеженням інтеграційного процесу. Вона надала Україні безпрецедентного геополітичного імпульсу (статус кандидата за 4 місяці замість середніх 4 років), але ж і консервує умови, за яких системні реформи є структурно ускладненими [6]: воєнний стан блокує вибори, мобілізація виснажує держапарат, а частина території лишається окупованою.

Список літератури:

1. Мошенець О. В. Інституційні пастки як умова виникнення рентоорієнтованої економічної поведінки в Україні. *Ефективна економіка*. 2009. № 3. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=33 (дата звернення: 15.05.2026).

2. Членство в ЄС: процедура прийняття. *Кафедра європейського права Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича*. URL: https://law.chnu.edu.ua/chlenstvo-v-es-protsedura-pryiniattia/ (дата звернення: 15.05.2026).

3. Словник перемовин про вступ до ЄС. *European integration portal*. URL: https://eu-ua.kmu.gov.ua/integration/slovnyk-peremovyn-pro-vstup-do-yes/ (дата звернення: 15.06.2026).

4. Шість кластерів і одна проблема: як відбуваються переговори про вступ України до ЄС. *Центр демократії та верховенства права*. 2025. URL: https://cedem.org.ua/analytics/peregovory-pro-vstup/ (дата звернення: 15.05.2026).

5. Процес вступу України до ЄС у контексті регіонального та місцевого розвитку: аналітичний звіт. U-LEAD з Європою, 2024. URL: https://u-lead.org.ua/storage/admin/files/c63b0eb665fdf3266d87a52bf3de8ec9.pdf (дата звернення: 15.05.2026).

6. Ukraine 2025 Report : Commission Staff Working Document SWD(2025) 759 final. Brussels : European Commission, 2025. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52025SC0759 (дата звернення: 15.0=5.2026).

7. Schimmelfennig F., Sedelmeier U. Governance by conditionality: EU rule transfer to the candidate countries of Central and Eastern Europe. *Journal of European Public Policy*. 2004. Vol. 11, № 4. P. 661–679. DOI: 10.1080/1350176042000248089.

УДК 123

Dr Iwona Lasek-Surowiec
Państwowa Akademia Nauk Stosowanych w Chełmie

ROLA SANKCJI UNIJNYCH W KONFLIKCIE ROSYJSKO-UKRAIŃSKIM 2022-2025. ASPEKTY PRAWNE I MIĘDZYNARODOWE

THE ROLE OF EU SANCTIONS IN THE RUSSIA-UKRAINE CONFLICT 2022-2025. LAW AND INTERNATIONAL ASPECTS

The presentation aims to analyze the sanctions imposed by the European Union on the Russian Federation in response to its military aggression against Ukraine, from the perspective of international law and EU legal regulations. The discussion will focus on the legal basis for the application of sanctions within the framework of the EU's Common Foreign and Security Policy, as well as the compliance of these measures with norms of public international law.

Key legal acts regulating the EU's sanction regime, mechanisms of implementation, and their impact on the geopolitical and economic situation in Europe and beyond will be examined. The analysis will also address the effectiveness of these actions in achieving the EU's political objectives and their alignment with the principles of proportionality and the protection of human rights.

The presentation will further highlight the challenges faced by the European Union in enforcing sanctions, including their circumvention by third parties, and offer reflections on potential directions for the future development of EU sanction policy.

УДК 327(477+474)

Тюріна О. М.,
кандидат політичних наук,
доцент кафедри міжнародних відносин,
ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом»

ДВОСТОРОННІ ВІДНОСИНИ УКРАЇНИ ТА КРАЇН БАЛТІЇ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ГЕОПОЛІТИЧНИХ ВИКЛИКІВ

Сучасна система міжнародних відносин перебуває у стані глибокої трансформації, що супроводжується посиленням безпекових загроз, зміною геополітичного балансу сил та переосмисленням ролі міжнародних союзів у забезпеченні стабільності європейського простору. Особливе місце в цих процесах посідають двосторонні відносини України з країнами Балтії – Литвою, Латвією та Естонією. Саме балтійські держави сьогодні є одними з найбільш активних союзників України в питаннях підтримки територіальної цілісності, військової допомоги, посилення санкційного тиску на Російську Федерацію та просування євроатлантичної інтеграції України [1, с. 15–16].

Актуальність теми зумовлена тим, що повномасштабне вторгнення Російської Федерації в Україну у 2022 році докорінно змінило безпекову ситуацію в Європі. У цих умовах країни Балтії продемонстрували високий рівень політичної солідарності з Україною, оскільки історичний досвід радянської окупації та боротьби за незалежність сформував у балтійських суспільствах чітке усвідомлення небезпеки російського імперіалізму [2, с. 66–68]. Підтримка України для Литви, Латвії та Естонії є не лише проявом міжнародної солідарності, а й важливим елементом забезпечення власної національної безпеки.

Історичні зв’язки між Україною та країнами Балтії мають глибоке коріння. Ще в період Київської Русі між українськими та балтійськими землями існували торговельні й культурні контакти, які здійснювалися через шлях «із варягів у греки». Важливим етапом розвитку взаємин стало перебування українських земель у складі Великого князівства Литовського, де формувалися спільні правові та політичні традиції. Саме в цей період закладалися основи співіснування українського та балтійських народів у межах єдиного політичного простору [3, p. 201–204].

У XX столітті Україна та країни Балтії зазнали подібних історичних випробувань. Радянська окупація супроводжувалася масовими репресіями, депортаціями населення, переслідуванням національних еліт та знищенням демократичних інституцій. Спільний досвід боротьби проти тоталітарного режиму сприяв формуванню взаєморозуміння між народами. Український визвольний рух та балтійські «лісові брати» мали схожі цілі – відновлення незалежності та захист національної ідентичності [1, с. 17–18]. Саме історична пам’ять сьогодні значною мірою визначає характер сучасного українсько-балтійського партнерства.

Після відновлення незалежності України у 1991 році Литва, Латвія та Естонія одними з перших визнали українську державність та встановили дипломатичні відносини з Україною. Надалі співробітництво між державами розвивалося у політичній, економічній, культурній та безпековій сферах. Балтійські країни послідовно підтримували європейський курс України, виступали за поглиблення співпраці між Україною та НАТО, а також сприяли реалізації демократичних реформ [4, p. 120–122].

Після початку російської агресії у 2014 році відносини України з країнами Балтії значно активізувалися. Балтійські держави одними з перших засудили окупацію Криму та підтримали введення санкцій проти Російської Федерації. З початком повномасштабної війни у 2022 році рівень підтримки України ще більше зріс. Литва, Латвія та Естонія надають Україні військову техніку, боєприпаси, гуманітарну допомогу та підтримують українських біженців. Крім того, балтійські держави активно лобіюють інтереси України в Європейському Союзі та НАТО [5].

Важливим елементом співробітництва є політична взаємодія на міжнародному рівні. Країни Балтії виступають активними прихильниками інтеграції України до ЄС та НАТО. Саме Литва, Латвія та Естонія послідовно наголошують на необхідності посилення безпекових гарантій для України та підтримують надання нашій державі статусу кандидата на вступ до Європейського Союзу. Значну роль у цьому процесі відіграють спільні дипломатичні ініціативи та міжнародні формати співпраці, зокрема «Люблінський трикутник» та «Ініціатива трьох морів» [6, с. 45–47].

Економічне співробітництво між Україною та країнами Балтії також має важливе значення. Балтійські держави є важливими торговельними партнерами України, а також беруть участь у розвитку транспортної та логістичної інфраструктури між Балтійським і Чорним морями. Особливого значення набувають питання енергетичної безпеки, диверсифікації енергоресурсів та зменшення залежності від російських енергоносіїв [2, с. 70–71]. Після 2022 року економічна співпраця дедалі більше орієнтується на підтримку української економіки в умовах війни та участь у майбутній відбудові України.

Окрему роль у двосторонніх відносинах відіграє співпраця у сфері кібербезпеки та інформаційної політики. Естонія, яка є одним зі світових лідерів у сфері цифрових технологій, активно ділиться з Україною досвідом протидії кібератакам та розвитку цифрової держави. Водночас країни Балтії мають значний досвід боротьби з російською дезінформацією та пропагандою, що є надзвичайно важливим для України в умовах гібридної війни [4, p. 125–127].

Культурно-гуманітарне співробітництво між Україною та країнами Балтії також активно розвивається. У балтійських державах функціонують українські громади, освітні та культурні центри, проводяться спільні наукові конференції, культурні заходи та програми підтримки українських студентів і біженців. Значна увага приділяється збереженню історичної пам’яті та дослідженню спільного історичного досвіду [3, p. 210–212].

Таким чином, двосторонні відносини України та країн Балтії є прикладом ефективного стратегічного партнерства, заснованого на спільних історичних цінностях, взаємній підтримці та спільному прагненні до демократичного розвитку. У сучасних умовах співпраця України з Литвою, Латвією та Естонією має не лише регіональне, а й загальноєвропейське значення, оскільки сприяє зміцненню безпеки в Європі та формуванню нової системи міжнародних відносин. Подальше поглиблення українсько-балтійського партнерства є важливим чинником європейської інтеграції України та забезпечення стабільності у Центрально-Східній Європі.

Список літератури:

1. Віднянський С. В. Україна в європейських міжнародних відносинах XX–XXI ст. Київ : Інститут історії України НАН України, 2020. 412 с.

2. Мартинов А. Ю. Україна та держави Балтії: історичний досвід і сучасне партнерство. *Науковий вісник Дипломатичної академії України*. 2021. Вип. 27. С. 66–74.

3. Snyder T. The Reconstruction of Nations: Poland, Ukraine, Lithuania, Belarus, 1569–1999. New Haven : Yale University Press, 2003. 384 p.

4. Raik K. Ukraine and the Baltic States: Strategic Partnership in the Context of Russian Aggression. *European Foreign Affairs Review*. 2023. Vol. 28 (2). P. 119–134.

5. NATO. Relations with Ukraine. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_37750.htm.

6. Вдовиченко В. В. Ініціатива трьох морів у системі сучасної європейської безпеки. *Міжнародні відносини. Серія «Політичні науки».* 2022. № 28. С. 45–53.

7. Trebesch C., Antezza A. Ukraine Support Tracker: Europe's Response to the Russian Invasion of Ukraine. *Kiel Institute for the World Economy*, 2024. URL: https://www.ifw-kiel.de/topics/war-against-ukraine/ukraine-support-tracker/.

УДК 327 (477:439)

Струтинська Т. З.,
кандидат політичних наук,
доцент кафедри міжнародних відносин,
Карпатський національний університет
імені Василя Стефаника

УКРАЇНСЬКО-УГОРСЬКІ ВІДНОСИНИ ПІСЛЯ ЗМІНИ ПОЛІТИЧНОГО КЕРІВНИЦТВА УГОРЩИНИ: НОВІ МОЖЛИВОСТІ ТА ВИКЛИКИ

Після проголошення незалежності України Угорщина стала однією з перших країн світу, яка визнала українську незалежність. Того ж дня 3 грудня 1991 року були встановлені дипломатичні відносини. Угорщина першою відкрила своє посольство в Києві, а 24 березня 1992 року було відкрите посольство України в Угорщині, яке стало першим дипломатичним представництвом України за кордоном [1].

У 1990-х роках українсько-угорські відносини характеризувалися високим рівнем політичного діалогу та активним розвитком договірно-правової бази, яка на сьогодні налічує близько 145 документів. Важливим документом, який заклав фундамент двосторонньої взаємодії у відносинах України і Угорщини, є Договір про основи добросусідства та співробітництва [2].

На початку XXI століття співпраця між державами активізувалася в рамках європейської інтеграції України. Угорщина послідовно підтримувала прагнення України до зближення з Європейським Союзом та НАТО. Особливого значення набули транскордонне співробітництво, розвиток інфраструктури та реалізація спільних регіональних проєктів у Закарпатській області.

Після 2014 року відносини між Україною та Угорщиною трохи погіршилися. Серед основних причин варто визначити питання забезпечення прав угорської національної меншини в Закарпатті та різне бачення окремих аспектів мовної та освітньої політики України. Проте незважаючи на наявність суперечностей, сторони продовжували підтримувати політичний діалог та шукати шляхи для врегулювання спірних питань.

Повномасштабне вторгнення Російської Федерації в Україну у 2022 році стало новим випробуванням для двосторонніх відносин. Позиція офіційного Будапешта щодо війни та санкційної політики ЄС нерідко викликала дискусії як в Україні, так і серед європейських партнерів. Водночас Угорщина продовжувала надавати гуманітарну допомогу українським громадянам і приймати біженців. Позиція уряду Віктора Орбана щодо війни суттєво відрізнялася від підходів більшості держав Європейського Союзу. Угорщина виступала за якнайшвидше припинення бойових дій, обережно ставилася до окремих санкційних ініціатив та уникала прямої військової підтримки України. Водночас вона прийняла значну кількість українських біженців та надавала гуманітарну допомогу.

Парламентські вибори в Угорщині, які відбулися 12 квітня 2026 року стали дуже важливими не тільки для Угорщини. За їх результатами завершилася шістнадцятирічна епоха правління Віктора Орбана та партії «Фідес», яка визначала політичний курс країни з 2010 року. Перемогу здобула опозиційна партія «Тиса» на чолі з Петером Мадяром, яка отримала конституційну більшість у парламенті. Для України зміна влади була надію покращення двосторонніх взаємин.

Особливістю виборчої кампанії стало зростання суспільного запиту на політичне оновлення, боротьбу з корупцією та відновлення ефективної співпраці з Європейським Союзом. Петер Мадяр, який раніше був пов'язаний із політичним середовищем Віктора Орбана, позиціонував себе як представник нової політичної альтернативи та прихильник реформування державних інститутів.

За офіційними результатами виборів партія «Тиса» отримала понад дві третини місць у парламенті, що дозволило сформувати уряд без коаліційних партнерів та забезпечило можливість проведення масштабних політичних реформ. Висока явка виборців засвідчила значний суспільний інтерес до зміни політичного курсу країни.

Після перемоги Петер Мадяр заявив про необхідність відновлення демократичних механізмів управління, посилення верховенства права та покращення відносин з інституціями Європейського Союзу. Одним із ключових напрямів нового уряду стало розблокування фінансових ресурсів ЄС, які були заморожені через суперечки між Брюсселем та попереднім угорським керівництвом.

Водночас зовнішньополітичний курс нового прем'єра не означає повного розриву з попередньою політикою. Попри критику надмірної близькості уряду Віктора Орбана до Росії, Петер Мадяр демонструє обережний підхід щодо питання членства України в Європейському Союзі та військової підтримки. Це свідчить про прагнення нового керівництва враховувати настрої угорського суспільства та зберігати баланс між національними інтересами й європейською інтеграцією.

Для України прихід до влади Петера Мадяра може означати новий етап двосторонніх відносин. Очікується зменшення політичної напруги між Києвом та Будапештом, активізація діалогу щодо європейської інтеграції України та пошук компромісів у питаннях національних меншин. Водночас збереження окремих розбіжностей свідчить про те, що українсько-угорські відносини й надалі потребуватимуть активної дипломатичної роботи.

Українсько-угорські відносини пройшли шлях від стратегічного партнерства початку 1990-х років до складного, але важливого діалогу в сучасних умовах. Незважаючи на існуючі суперечності, обидві держави зацікавлені у збереженні стабільності на спільному кордоні, розвитку економічної співпраці та підтриманні конструктивних відносин у контексті європейської безпеки.

Список літератури:

1. Політичне співробітництво між Україною та Угорщиною. URL: https://hungary.mfa.gov.ua/spivrobitnictvo/263-istorija-dvostoronnih-vidnosin.

2. Договір про основи добросусідства та співробітництва між Україною і Угорською Республікою (Договір ратифіковано Постановою ВР № 2527-XII (2527-12) від 01.07.92). URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/348_004#Text.

УДК 327(477:4):355.02(4)

Анісімович-Шевчук О. З.,
кандидат політичних наук, доцент,
доцент кафедри політології та міжнародних відносин,
Національний університет «Львівська політехніка»

Матвієнків С. М.,
кандидат політичних наук, доцент,
доцент кафедри політичних наук,
Карпатський національний університет
імені Василя Стефаника

АНАЛІТИЧНІ ОЦІНКИ РОЛІ УКРАЇНИ У БЕЗПЕКОВІЙ АРХІТЕКТУРІ ЄВРОПИ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ «РАДИ З ГЕОСТРАТЕГІЙ»)

Важливу роль у формуванні порядку денного на міжнародній арені відіграють аналітичні центри (англ. *think tanks* – «мозкові центри»), які є інструментом надання науково обґрунтованої інформації. Їх роль стає особливо значущою в умовах політичних криз, або змін в міжнародній системі, коли необхідність швидкого реагування та адаптації до нових реалій стає критичною. Тому нашу увагу привернули саме матеріали одного із таких «мозкових центрів» Об'єднаного Королівства Британії та Північної Ірландії, які викладають на сайті публікації, пов'язані з Україною в контексті розвитку війни росії проти нашої держави.

Метою даного дослідження є виклад аналітичних оцінок щодо ролі України у безпековій архітектурі Європи (за матеріалами аналітичного центру «Рада з Геостратегій» («Council Geostrategy»). **Об'єктом** вивчення виступили публікації фахівців цієї «Ради з Геостратегій» щодо ролі України у безпековій архітектурі Європи.

Перш за все потрібно зазначити, що «Рада з Геостратегій» [2] – це не комерційний аналітичний центр, що розташований у Вестмінстері (Лондон), який зосереджується на формуванні зовнішньої та оборонної політики уряду монарха в міжнародній політиці. Раду було засновано у 2021 році та директорами призначено Джеймса Роджерсона (громадянина Британії [3]) та Вікторію Старич-Самуолєне (громадянку Литви [6]). Ця організація вивчає широкий спектр проблем пов'язаних з питаннями безпеки в Євроатлантичному, Індо-Тихоокеанському та Полярному регіонах світу.

Особливу увагу аналітики приділяють питанням дипломатичного та військового потенціалу Великобританії, її військово-морської сили; розробляють пропозиції,

спрямовані на підтримку вільного та відкритого міжнародного порядку, намагаються консолідувати зусилля на питаннях співпраці зі союзниками і партнерами тощо.

У лютому 2022 року «Рада з Геостратегій» ініціювала створення тристоронньої комісії з питань висвітлення проблем безпеки у Європі. Зокрема, «17 лютого 2022 року міністри закордонних справ та міністри Польщі, України та Великої Британії оголосили про нову тристоронню угоду про співпрацю, зокрема щодо суверенітету Криму, енергетичної та кібербезпеки, а також протидії російській дезінформації» [4]. Зокрема на сайті цього аналітичного центру опубліковано карту, яка візуалізує, як співпраця між трьома європейськими державами зміцнює європейську безпеку та де спрямовані стратегічні інтереси Об'єднаного Королівства (див. Рис. 1.).

Рис. 1. Стратегічна підтримка Сполученого Королівства [4]

Як підкреслюється на офіційному сайті «Ради з Геостратегій», вони тісно співпрацюють з Польським інститутом міжнародних справ, а також Радою зовнішньої політики «Українська призма», щоб визначити як посилити співпрацю в умовах поновлення російської агресії [5]. У матеріалах «мозкового центру» підкреслюється, що Україна стала ключовим елементом стримування російській експансії на європейському континенті, обмежуючи військові можливості Росії й запобігаючи поширенню агресії на інші держави Європи. Увага аналітиків скерована й до оборонних витрат, модернізації збройних сил. Наприклад, у 2024 році Управління з оцінки чистих ресурсів та викликів Державного секретаря замовило Раді з геостратегії підготовку документу з акцентом, «в якому британський уряд закликав співпрацювати зі союзниками у наданні Україні далекобійної та передової зброї» [1] для використання проти російського вторгнення в Україну. Окрему увагу у дослідженнях аналітики «Ради з Геостратегій» приділили геостратегічному розташуванню України, її ролі у регіоні Чорного моря. Контроль над цим регіоном має значний вплив на безпеку транспортних шляхів, енергетичну стабільність та військовий баланс сил, як стверджують

експерти. Окрім цього, в аналітичних матеріалах аналітичного центру підкреслюються перспективи інтеграції України до європейських та євроатлантичних безпекових структур тощо.

Отже, британський аналітичний центр «Рада з Геостратегій» займаючись питаннями геополітики, оборони та міжнародної безпеки, центральне місце відводить проблемам формування нової безпекової архітектури Європи. Україна, на думку фахівців, перетворилася на важливого партнера Великої Британії та стала певним гарантом стабільності у Східній Європі. А війна, розв'язана Росією, спонукала переглянути систему міжнародної безпеки в Європі, зазначають фахівці.

Список літератури:

1. Allison G. UK urged to lead Ukraine coalition with long-range weapons. *UKDJ*. URL: https://ukdefencejournal.org.uk/uk-urged-to-lead-ukraine-coalition-with-long-range-weapons/.

2. Council on Geostrategy: New geostrategic thinking for a more competitive age. URL: https://www.geostrategy.org.uk/.

3. James Matthew ROGERS. *GOV.UK*. URL: https://find-and-update.company-information.service.gov.uk/officers/QT0O9_npsJq_EyDqNHxhwiXeVHU/appointments.

4. Rogers J. The trilateral of Poland, Ukraine and the United Kingdom. *Council on Geostrategy: New geostrategic thinking for a more competitive age*. 17 February 2022. URL: https://www.geostrategy.org.uk/research/the-trilateral-of-poland-ukraine-and-the-united-kingdom/.

5. The Trilateral Commission. *Council on Geostrategy: New geostrategic thinking for a more competitive age*. URL: https://www.geostrategy.org.uk/the-trilateral-commission/

6. Viktorija STARYCH-SAMUOLIENE. *GOV.UK*. URK: https://find-and-update. company-information.service.gov.uk/officers/wKRpKD66Q_TnVoYycWYs9y_HJ9k/ appointments.

УДК 327.51(477)

Медвідчук П. В.,
аспірант кафедри політичних наук,
Карпатський національний
університет імені Василя Стефаника

ЄВРОАТЛАНТИЧНА ІНТЕГРАЦІЯ ЯК СТРАТЕГІЧНИЙ ВЕКТОР ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

В умовах сучасної системи міжнародних відносин питання стратегічного вибору зовнішньополітичного курсу держави безпосередньо пов'язане з проблемами її безпеки, суверенітету та міжнародної суб'єктності. Для України євроатлантична інтеграція протягом останніх десятиліть поступово перетворилася з одного з можливих напрямів зовнішньої політики на стратегічний пріоритет державного розвитку.

Після проголошення незалежності Україна розпочала співробітництво з Північноатлантичним альянсом. У 1994 р. держава приєдналася до програми НАТО «Парт-

нерство заради миру», а 1997 р. було підписано Хартію про особливе партнерство між Україною та НАТО. У подальшому взаємодія поступово розширювалася, охоплюючи політичний діалог, безпекову співпрацю, реформування сектору безпеки й оборони та розвиток демократичних інститутів. Важливе значення для закріплення євроатлантичного курсу мало внесення у 2019 р. відповідних положень до Конституції України. Таким чином, прагнення держави до повноправного членства в Європейському Союзі та НАТО набуло конституційного статусу [1].

Суттєвий вплив на переосмислення ролі євроатлантичної інтеграції справила російська агресія проти України. Після 2014 р., а особливо після початку повномасштабного вторгнення російської федерації у 2022 р., питання належності України до євроатлантичного безпекового простору набуло екзистенційного значення. У сучасних умовах євроатлантична інтеграція України розглядається не лише як напрям зовнішньої політики, а як комплексний процес політичної, інституційної, оборонної та безпекової трансформації держави.

Євроатлантичний напрям зовнішньої політики України пройшов складний і неоднозначний шлях. У різні періоди ставлення української політичної влади до перспектив членства в НАТО змінювалося залежно від внутрішньополітичної ситуації, суспільних настроїв та зовнішньополітичних обставин. На початковому етапі незалежності співробітництво України з НАТО переважно розглядалося як інструмент встановлення партнерських відносин із західними державами та участі у формуванні нової європейської системи безпеки. Важливим етапом стало підписання у 1997 р. Хартії про особливе партнерство між Україною та НАТО. Цей документ заклав політичні та інституційні основи довгострокового співробітництва. Подальше поглиблення відносин відбувалося через створення механізмів консультацій та спільних програм [1]. У 2008 р. на Бухарестському саміті НАТО було заявлено про майбутнє членство України та Грузії в Альянсі. Проте конкретна процедура набуття членства залишалася невизначеною, що зумовлювало складність реалізації євроатлантичного курсу. Після 2014 р. відносини України з НАТО набули нового змісту. Російська агресія засвідчила недостатність попередніх підходів до забезпечення національної безпеки та актуалізувала питання поглиблення інтеграції з євроатлантичними структурами. У 2018 р. Україна отримала статус держави-аспіранта щодо членства в НАТО, а у 2020 р. – статус Партнера з розширеними можливостями. Ці кроки стали важливими елементами поглиблення практичної взаємодії [1]. Отже, еволюція відносин України з НАТО демонструє поступовий перехід від партнерства до стратегічного курсу на повноправне членство.

Євроатлантична інтеграція є невід’ємною складовою сучасної зовнішньої політики України. У Стратегії зовнішньополітичної діяльності України курс на членство в ЄС і НАТО визначено одним із ключових напрямів зовнішньої політики держави [2]. Такий підхід зумовлений передусім необхідністю забезпечення суверенітету та територіальної цілісності України. В умовах російської агресії членство в НАТО розглядається як один із найбільш перспективних механізмів довгострокового забезпечення національної безпеки. Водночас євроатлантична інтеграція має значно ширший зміст, ніж військова співпраця. Вона передбачає розвиток демократичних інститутів, верховенство права, цивільний демократичний контроль над сектором безпеки й оборони, прозорість державного управління та підвищення ефективності політичних інституцій. Таким чином, інтеграційний процес має подвійний характер. З одного

боку, він передбачає наближення України до інституцій та механізмів НАТО. З іншого – стимулює внутрішні політичні та інституційні зміни. Національний інститут стратегічних досліджень наголошував, що євроатлантична інтеграція є важливим зовнішньополітичним вектором України, а досягнення членства в НАТО має стратегічне значення для держави [3].

Одним із головних мотивів євроатлантичної інтеграції України є прагнення забезпечити довгострокову національну безпеку. НАТО являє собою систему колективної оборони, засновану на принципі спільної відповідальності держав-членів за безпеку Альянсу. Для України, яка стала жертвою російської агресії, питання колективної безпеки має особливе значення. Російсько-українська війна продемонструвала, що традиційних національних механізмів стримування недостатньо для протидії масштабним зовнішнім загрозам. Тому інтеграція України до євроатлантичного безпекового простору набуває стратегічного значення. Водночас Україна вже зробила значний внесок у безпеку євроатлантичного простору. Українські військовослужбовці беруть участь у міжнародних операціях, український досвід протидії російській агресії має значну цінність для держав НАТО, а українська оборонна промисловість та військові спроможності стали важливими елементами європейської системи безпеки. Дослідники відзначають, що сучасна співпраця України з НАТО має стратегічне значення для посилення обороноздатності держави та формування нової архітектури європейської безпеки [4]. У цьому контексті Україна поступово переходить від ролі держави, яка потребує безпекової допомоги, до ролі важливого учасника формування євроатлантичної безпеки.

З політологічної точки зору євроатлантична інтеграція є процесом не лише міжнародного, а й внутрішньополітичного розвитку. Важливою складовою цього процесу є зміцнення демократичних інститутів. Співпраця з НАТО передбачає вдосконалення системи державного управління, посилення демократичного цивільного контролю над сектором безпеки й оборони, боротьбу з корупцією та підвищення інституційної спроможності держави. Відповідно, інтеграція має модернізаційний ефект. Вона сприяє поширенню євроатлантичних політичних норм та стандартів у функціонуванні державних інституцій. Особливого значення набуває принцип демократичного цивільного контролю. У демократичній державі сектор безпеки й оборони повинен діяти відповідно до законодавства та перебувати під ефективним контролем цивільних органів влади. Євроатлантична інтеграція також сприяє розвитку політичної культури, заснованої на принципах демократії, прав людини, верховенства права та відповідального державного управління. Отже, політичний вимір євроатлантичної інтеграції полягає у трансформації не лише оборонної сфери, а всієї системи публічного управління та політичних відносин.

Одним із центральних напрямів євроатлантичної інтеграції є адаптація українських інституцій до стандартів НАТО. Йдеться передусім про реформування сектору безпеки й оборони, удосконалення оборонного планування, підвищення прозорості бюджетного процесу, розвиток системи демократичного контролю та вдосконалення механізмів цивільно-військової взаємодії. Наукові дослідження підкреслюють важливість адаптації організаційної структури Збройних Сил України до стандартів НАТО як складової загального процесу євроатлантичної інтеграції [5]. Однак, інтеграція не повинна обмежуватися формальним запровадженням окремих стандартів. Йдеться про глибоку інституційну трансформацію, яка передбачає зміну управлінської куль-

тури, механізмів планування та принципів функціонування сектору безпеки. У цьому контексті важливим є перехід від адаптації окремих структур до системного наближення України до євроатлантичної моделі безпеки.

Важливим наслідком євроатлантичного курсу є зміцнення міжнародної суб'єктності України. У сучасній міжнародній системі належність до потужних міжнародних організацій та безпекових об'єднань значною мірою визначає можливості держави впливати на формування міжнародного порядку денного. Поглиблення співпраці з НАТО дозволяє Україні брати активнішу участь у міжнародних безпекових процесах, формувати коаліції, посилювати дипломатичні позиції та представляти власне бачення майбутньої системи європейської безпеки. Після початку повномасштабної війни Україна стала одним із центральних суб'єктів європейської безпекової політики. Співпраця з державами НАТО охоплює військову, політичну, розвідувальну, технологічну, кібернетичну та гуманітарну сфери. Водночас стратегічне партнерство з НАТО сприяє підвищенню міжнародної ваги України. Як зазначає Міністерство закордонних справ України, реалізація курсу на вступ до ЄС і НАТО є складовою завдання щодо забезпечення активної ролі України у міжнародних процесах [6].

Повномасштабне російське вторгнення стало переломним моментом у розвитку відносин України з НАТО. Якщо до 2022 р. значна частина інтеграційних процесів була орієнтована на поступове реформування та наближення до стандартів Альянсу, то після початку повномасштабної війни співпраця набула безпрецедентного масштабу. НАТО та держави-члени Альянсу стали основними партнерами України у сфері оборонної підтримки. Одним із ключових механізмів координації допомоги став формат «Рамштайн», який об'єднав десятки держав навколо підтримки України [1]. Водночас війна продемонструвала взаємозалежність безпеки України та безпеки євроатлантичного простору. Стійкість України стала одним із факторів стабільності всієї Європи. У нових геополітичних умовах євроатлантична інтеграція України набуває взаємного характеру: Україна отримує підтримку від держав Альянсу, водночас український досвід протидії масштабній агресії посилює спроможності всього євроатлантичного співтовариства.

Важливим фактором реалізації стратегічного курсу України є суспільна підтримка євроатлантичної інтеграції. Ставлення українського суспільства до НАТО протягом періоду незалежності зазнавало значних змін. Якщо на початку 2000-х років питання членства в Альянсі залишалося предметом гострих політичних дискусій, то після російської агресії 2014 р. та особливо після 2022 р. суспільна підтримка євроатлантичного курсу суттєво посилилася. Ця тенденція має важливе політологічне значення. Євроатлантична інтеграція поступово перестала бути винятково питанням зовнішньої політики та стала одним із елементів національної ідентичності й суспільного консенсусу щодо майбутнього держави. Водночас для ефективності інтеграційного процесу необхідна якісна державна комунікація. Громадяни повинні розуміти не лише переваги потенційного членства в НАТО, а й зміст реформ, які необхідно здійснити для набуття членства. Тому інформаційно-комунікаційна політика у сфері євроатлантичної інтеграції має бути системною, прозорою та орієнтованою на формування усвідомленої суспільної підтримки.

Попри значний прогрес, Україна продовжує стикатися з низкою викликів на шляху євроатлантичної інтеграції. До основних проблем належать необхідність подальшого реформування сектору безпеки й оборони, зміцнення демократичного

цивільного контролю, боротьба з корупцією, підвищення інституційної спроможності державних органів та адаптація законодавства до стандартів Альянсу. Водночас важливим викликом залишається геополітичний фактор. Росія продовжує розглядати євроатлантичну інтеграцію України як загрозу власним імперським претензіям і використовує військові, дипломатичні та інформаційні засоби для протидії цьому курсу. Тому євроатлантична інтеграція України має розглядатися не як тимчасова реакція на російську агресію, а як довгостроковий стратегічний проект. Дослідження Національного інституту стратегічних досліджень наголошують, що подальша євроатлантична інтеграція є для України безальтернативним вектором зовнішньої політики, а співпраця з НАТО має розглядатися як важливий елемент забезпечення національної безпеки [7]. Перспектива членства України в НАТО залежатиме від сукупності політичних, безпекових та інституційних чинників. Водночас уже сьогодні Україна є важливою складовою євроатлантичного безпекового простору.

Отже, євроатлантична інтеграція є одним із ключових стратегічних векторів зовнішньої політики України та важливим чинником забезпечення її національної безпеки. Еволюція українсько-натовських відносин демонструє поступовий перехід від партнерської взаємодії до стратегічного курсу на повноправне членство в Альянсі. Конституційне закріплення цього курсу стало важливим проявом політичного консенсусу щодо зовнішньополітичного майбутнього України. Політологічний вимір євроатлантичної інтеграції полягає в тому, що цей процес впливає не лише на зовнішню політику, а й на внутрішню трансформацію української держави. Адаптація до стандартів НАТО сприяє розвитку демократичних інститутів, зміцненню цивільного контролю над сектором безпеки й оборони, підвищенню ефективності державного управління та формуванню нової політичної культури. Повномасштабна російська агресія істотно посилила значення євроатлантичної інтеграції. Водночас Україна стала не лише отримувачем безпекової підтримки, а й важливим учасником формування нової системи європейської та євроатлантичної безпеки. Перспективи подальшої інтеграції залежатимуть від продовження внутрішніх реформ, зміцнення інституційної спроможності держави, розвитку оборонних можливостей та політичної підтримки України з боку держав-членів НАТО. Таким чином, євроатлантична інтеграція України є комплексним політичним процесом, який поєднує зовнішньополітичні, безпекові та внутрішньоінституційні трансформації. Її стратегічне значення полягає не лише у перспективі набуття членства в НАТО, а й у формуванні стійкої демократичної держави, здатної ефективно захищати власний суверенітет, брати активну участь у міжнародних процесах та робити внесок у зміцнення європейської та євроатлантичної безпеки.

Список літератури:

1. Міністерство закордонних справ України. НАТО. Київ, 2021–2026.

2. Міністерство закордонних справ України. Стратегія зовнішньополітичної діяльності України. Київ, 2021.

3. Національний інститут стратегічних досліджень. Євроатлантична інтеграція як зовнішньополітичний пріоритет України. Київ, 2018.

4. Стужук Ю., Шпура М. Співробітництво України з НАТО: історична ретроспектива та сучасність. *Збірник наукових праць Центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України*. 2022. № 3. С. 118–125.

5. Фролов В. С. Обґрунтування науково-методичних підходів до розроблення організаційної структури Збройних Сил України за стандартами НАТО. *Збірник наукових праць Центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України.* 2020. С. 17–25.

6. Міністерство закордонних справ України. Місія та візія Міністерства закордонних справ України. Київ, 2023.

7. Національний інститут стратегічних досліджень. Євроатлантична інтеграція України: сучасний стан та перспективи. Київ, 2021.

8. Артьомов І. В., Віднянський С. В., Тодоров І. Я., Токар П. В. Європейська та євроатлантична інтеграція України: стан і перспективи реалізації (2014–2022 рр.) : монографія. Ужгород : ДВНЗ «УжНУ», 2022. 282 с.

УДК 329:321.7(477)"2014/2022"

Чучвара Т.,
аспірант кафедри політології і державного управління
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
ORCID ID: 0009-0008-4725-5728

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ПАРТІЙНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ УПРОДОВЖ 2014–2022 РОКІВ

Період 2014–2022 рр. став одним із найбільш радикальних трансформаційних етапів розвитку партійної системи України, що супроводжувався докорінними змінами політичного середовища під впливом Революції Гідності, початку російської збройної агресії, окупації частини території держави, процесів децентралізації, реформування виборчого законодавства та активізації євроінтеграційного курсу. Зазначені чинники істотно змінили умови функціонування політичних партій, механізми політичної конкуренції, характер електоральної поведінки та взаємодію партій із громадянським суспільством.

На розвиток і функціонування партійної системи України у 2014–2022 рр. Істотно впливали такі суспільно-політичні процеси: реформа децентралізації та адміністративно-територіального устрою (2014–2020); парламентські і президентські вибори (2014 і 2019 рр.), місцеві вибори (2015 і 2020 рр.); запровадження державного фінансування політичних партій (2015); прийняття Виборчого кодексу України (2019), який суттєвим чином змінив правила електоральної конкуренції, запровадивши пропорційну систему напівзакритих регіональних партійних списків з 5 % виборчим бар'єром для виборів до ВР України; антикорупційна реформа та посилення вимог до фінансової прозорості партій; персоналізація політики та медіатизація виборчого процесу; зміна суспільних цінностей та формування нової політичної ідентичності; декомунізація та дерусифікація політичного простору (прийняття законів про декомунізацію); конституційне закріплення курсу на членство в ЄС і НАТО (2019); пандемія COVID-19 (2020–2021), яка змінила пріоритети політичного порядку денного, форми ведення виборчих кампаній, посилила використання цифрових технологій у політичній комунікації та вплинула на рівень довіри до політичних інститутів [1; 3; 5; 6; 7].

З перерахованого вище вибори (місцеві, парламентські, президентські) з одного боку, мають вагомий вплив на розвиток і конфігурацію партійної системи, а, з іншого – їхній результат є наслідком тих процесів, які відбуваються у суспільстві загалом у міжвиборчий період. Тому розвиток партійної системи України у вказаний період ми будемо вивчати у контексті аналізу виборчих процесів. Як уже відмічалося вище у цей період відбулися низка виборів, які умовно можна об'єднати у два великі виборчі цикли, які включатимуть президентські, парламентські і місцеві вибори.

Як перший (2014–2015 рр. так і другий (2019–2020 рр.) великі виборчі цикли розпочинався президентськими виборами. Для аналізу трансформації партійної системи важливо розглянути президентські вибори 2014 і 2019 рр., оскільки вони відображають два етапи її трансформації: постмайданне переформатування політичного поля у 2014 р. та радикальне електоральне оновлення й прихід до влади партії «Слуга народу» у 2019 році.

Президентські вибори 2014 р. «зафіксували нову розстановку політичних сил у країні. Зокрема, орієнтація на європейську інтеграцію стала «мейнстримом» партійно-політичного середовища. Всі кандидати, які посіли найвищі позиції за результатами виборів, представляли проєвропейську частину політичного спектра (П. Порошенко, Ю. Тимошенко, О. Ляшко. А. Гриценко). Не отримали істотного результату кандидати від праворадикальних сил (О. Тягнибок, Д. Ярош). Втратила підтримку колишня «партія влади», оскільки жоден з кандидатів, пов'язаних з попереднім режимом, не мав шансів на перемогу (М. Добкін, Н. Королевська, О. Царьов, П. Симоненко, В. Рабінович, Ю. Бойко)» [7, с. 44]. Показовим залишається той факт, що лише 7 із 23 кандидатів (30,4%) були висунуті партіями, тоді як 16 (69,6%) – шляхом самовисування. Це є одним зі свідчень високої персоналізації української політики та відносної слабкості партій як механізму висування кандидатів на пост президента у 2014 році [8].

Президентські вибори мали вагомий вплив на постмайданний політичний розвиток, в тому числі і на подальше переструктурування партійної системи України. Таке переструктурування відбулося за результатами позачергових парламентських виборів, які відбулися 26 жовтня 2014 року.

Як зазначає О. Ляшенко, «питання на виборах стояло не про те, переможуть «проросійські» чи «проукраїнські» і «проєвропейські» сили. Протистояння, що нагнталось у попередні роки політиками, втратило актуальність. Справжніми героями цих виборів стали «люди з рушницею», незалежно від того, якою мовою вони послуговувалися. Практично всі «партії Майдану» поповнили свої виборчі списки «комбатами», добровольцями і волонтерами» [3, с. 373].

Упродовж 2004–2014 рр. українська партійна система значною мірою структурувалася навколо соціокультурного та територіально-ідентичнісного розмежування «Схід – Захід». Воно охоплювало комплекс взаємопов'язаних питань: мовну політику, ставлення до історичної пам'яті, геополітичну орієнтацію за віссю «Росія – Європа», перспективи вступу України до НАТО, статус російської мови тощо. Відповідно, політичні партії значною мірою здійснювали електоральну мобілізацію через актуалізацію цих соціокультурних, ідентичнісних та геополітичних відмінностей [7, с. 87–89].

Після Революції Гідності, анексії Криму та початку російської агресії на Донбасі зазначене розмежування не зникло, однак зазнали трансформації його зміст, конфігурація та політична значущість окремих складових. В умовах зовнішньої агресії

змінився і сам предмет політичного конфлікту. Якщо раніше протистояння значною мірою розгорталося навколо питання, якою має бути Україна, то після 2014 р. поряд із ним актуалізувалося фундаментальніше питання – збереження України як суверенної держави і самостійного політичного суб'єкта та ставлення до політичного порядку, сформованого внаслідок Революції Гідності.

За цих умов у структурі соціально-політичного розмежування поряд із мовним, культурним, регіонально-ідентичнісним та геополітичним компонентами виразніше проявився державно-екзистенційний вимір. Його зміст визначався передусім ставленням політичних сил і суспільних груп до збереження української державності, суверенітету й територіальної цілісності України, протидії російській агресії, а також до легітимності та основних напрямів розвитку постмайданного політичного порядку.

Отже, виборча кампанія 2014 р. проходила в умовах одночасної руйнації попередньої конфігурації партійної системи та зміни суспільно-політичного порядку денного. Російська агресія й загроза територіальній цілісності держави актуалізували державно-екзистенційний вимір політичного розмежування, тоді як Революція Гідності створила запит на кадрове й партійне оновлення. Це зумовило появу нових і реорганізованих партійних проєктів, включення до виборчих списків учасників Майдану, військових і волонтерів та перенесення значної частини міжпартійної конкуренції всередину постмайданного політичного табору. Результати виборів подано у таблиці 1.

Таблиця 1

Порівняльний аналіз результатів виборів до Верховної Ради України 26 жовтня 2014 р. та 21 липня 2019 р.

Політична партія / Кількісні показники	**2014**		**2019**	
	Пропорц. складова % (кількість місць)	**К-ть місць з мажоритарною складовою**	**Пропорц. складова % (кількість місць)**	**К-ть місць з мажоритарною складовою**
Народний фронт	22,14 (64)	64	–	–
Блок Петра Порошенка (2014) / Європейська солідарність (2019)	21,81 (63)	63	8,1 (23)	25
Об'єднання «Самопоміч»	10,97 (32)	32	–	–
Опозиційний блок (2014) / ОПЗЖ (2019)	9,43 (27)	27	13,0 (37)	43
Радикальна партія Олега Ляшка	7,44 (22)	22	–	–
ВО «Батьківщина»	5,68 (17)	17	8,1 (24)	26
Слуга народу			43,1 (124)	254
Голос			5,8 (17)	20
Індекс волатильності	61		69	
Індекс націоналізації	0,76		0,74	
К-ть позапартійних депутатів	271		303	

Частка голосів, які отримали «старі» партії	30,8 %	31,5 %

Джерело: побудовано автором на основі [4, с.239; 260; 5, с. 49–50]

Отже, за результатами виборів відбулося масштабне оновлення партійного складу парламенту, оскільки депутатські мандати з колишнього українського парламенту здобула лише одна партія – ВО «Батьківщина.

Для того, щоб показати сутність змін у конфігурації партійної системи за результатами виборів 2014 р. та 2019 р., ми побудуємо наступну таблицю (див. Табл. 2). Під конфігурацією партійної системи у дослідженні розуміється конкретна структура взаємного розташування та співвідношення політично релевантних партій на певному етапі її розвитку, що характеризується їх кількістю, електоральною і парламентською вагою, кількістю основних центрів (полюсів) партійної конкуренції та характером взаємодії між ними.

Таблиця 2

Зміна конфігурації партійної системи України за результатами парламентських виборів 2014 та 2019 років

Конфігурація партійної системи 2004–2013	Конфігурація партійної системи 2014–2019	Конфігурація партійної системи 2019–2022
Багатопартійність із двоблоковою конкуренцією	Багатопартійність із асиметричною багатополюсною конкуренцією	Багатопартійність з електорально-парламентським домінуванням однієї партії
Два відносно потужні політико-електоральні табори («помаранчеві» і «біло-блакитні»)	Домінування постмайданних (БПП, «Народний фронт») партій при збереженні окремого опозиційного полюса («Опозиційний блок»)	Домінування партії «Слуга народу» при збереженні кількох значно слабших опозиційних центрів (ОПЗЖ, «Європейська солідарність»)
Розмежування «Схід – Захід» значною мірою структурує два табори	Розмежування «Схід – Захід» зберігається зі зміною акцентів, але його партійне представництво стає асиметричним	Розмежування «Схід – Захід» зберігається, однак уже не забезпечує біполярної структуризації загальнонаціонального електорального простору
Мовні, культурні, історичні та геополітичні питання є важливими засобами електоральної мобілізації	Поряд із традиційними соціокультурними розмежуваннями посилюється державно-екзистенційний вимір (суверенітет, територіальна цілісність)	На попередні розмежування накладається нова потужна вісь: «традиційний політичний істеблішмент – оновлення політичної еліти / нові обличчя»
Відносна стабільність основних політико-електоральних таборів при зміні конкретних партійних брендів	Масштабне оновлення парламентського партійного складу після Революції Гідності	Нова хвиля партійного оновлення: різке послаблення переможців виборів 2014 р. і стрімкий успіх нових партійних проєктів

Джерело: побудовано автором на основі [4; 5; 6]

Президентські вибори 31 березня та 21 квітня 2019 р. можна трактувати як один із ключових моментів трансформації партійно-політичного простору України після Революції Гідності. У виборах взяли участь 39 кандидатів (найбільша кількість за історію президентських виборів) [9, с. 7], що свідчило про високу фрагментованість післямайданного політичного простору та відсутність напередодні виборів одного-

двох безумовно домінуючих політичних центрів. Значна частина з 39 кандидатів фактично не проводила активної кампанії, що ставило під сумнів їхнє прагнення реально конкурувати за президентську посаду. Скоріш за все вони займалися «розкруткою» своїх партій напередодні парламентських виборів. «Дев'ять найпопулярніших кандидатів на пост Президента (які отримали понад 1% голосів виборців), зазначено в аналітичному дослідженні Центру Разумкова, – мали також своїх електоральних «спадкоємців» у вигляді партій, які потім змагалися за місця у Верховній Раді: В. Зеленський – «Слуга Народу», Ю. Бойко – «Опозиційна платформа – За життя», Ю. Тимошенко – ВО «Батьківщина», П. Порошенко – «Європейська Солідарність», О. Ляшко – Радикальна партія О. Ляшка, І. Смешко – «Сила і Честь», О. Вілкул – «Опозиційний блок», Р. Кошулинський – ВО «Свобода», А. Гриценко – «Громадянська позиція». Названі дев'ять пар «кандидат – партія» сумарно отримали 95,46% голосів виборців на президентських виборах і 86,54% – на парламентських» [6, с. 9].

Головною особливістю виборів став феномен «антисистемного» (скоріше навіть антиістеблішментського) або протестного голосування. Перемога В. Зеленського значною мірою відображала запит на оновлення політичної еліти та незадоволення традиційним політичним класом. Якщо вибори 2014 р. відбувалися під сильним впливом постмайданної мобілізації, війни та захисту державності, то у 2019 р. до цих чинників додалося виразне розмежування: «старі політичні еліти» – «оновлення / нові політичні сили».

Зазначимо, що виборча кампанія В. Зеленського суттєво відрізнялася від традиційних президентських кампаній. Це чи не одна з найважливіших особливостей виборів. Вона не спиралася на традиційні зустрічі кандидата з виборцями та звичне поширення агітаційних матеріалів, а значною мірою будувалася на креативних медійних заходах. Один із головних творців digital-кампанії був М. Федоров. Він вибудував систему власних цифрових медіа В. Зеленського (YouTube, Instagram, Facebook та інші онлайн-канали).

Як бачимо, відбулося важлива зміна механізму електоральної мобілізації. У 2004–2012 рр. виборця значною мірою мобілізувала належність до одного з двох соціокультурно та територіально окреслених політичних таборів. У 2019 р. В. Зеленський зміг запропонувати надрегіональну протестну альтернативу, яка об'єднала виборців із різними мовними, регіональними та геополітичними орієнтаціями. Але це не означає, що розмежування «Схід – Захід» перестало існувати. Швидше поверх нього виникла інша потужна вісь політичної мобілізації: традиційний політичний істеблішмент / «старі політики» – оновлення політичної еліти / «нові обличчя».

Позачергові парламентські вибори 21 липня 2019 р. стали логічним продовженням президентської кампанії та одним із ключових етапів трансформації партійної системи України упродовж досліджуваного періоду. Якщо президентські вибори засвідчили масштабний суспільний запит на оновлення політичної еліти та кризу довіри до традиційного політичного істеблішменту, то парламентські вибори інституціоналізували цей запит, перетворивши персональний електоральний успіх В. Зеленського на домінування пов'язаної з ним політичної партії «Слуга народу».

За результатами голосування 5-відсотковий бар'єр подолали п'ять політичних партій: «Слуга народу» – 43,16 %, «Опозиційна платформа – За життя» – 13,05 %, ВО «Батьківщина» – 8,18 %, «Європейська Солідарність» – 8,10 %, «Голос» – 5,82 %. Найважливішим результатом стало те, що «Слуга народу» здобула 124 мандати за

партійним списком та 130 мандатів в одномандатних округах – загалом 254 депутатські мандати [8]. Вперше в історії незалежної України одна політична партія отримала можливість самостійно сформувати парламентську більшість без створення міжпартійної коаліції (Див. Табл. 1).

Результат «Слуги народу» необхідно розглядати в безпосередньому зв'язку з президентськими виборами. Фактично відбулося перенесення високого персонального рейтингу новообраного президента на партійний бренд. Партія, яка до президентської кампанії не мала досвіду парламентської діяльності, розгалуженої мережі впливових регіональних організацій та значної кількості загальнонаціонально відомих політиків у своєму складі, протягом короткого часу стала домінуючою парламентською силою [4, с. 259]. Це стало одним із найбільш виразних проявів персоналізації української партійної політики: популярність політичного лідера стала важливішим ресурсом електоральної мобілізації, ніж тривалість існування партії, розвиненість її організаційної структури чи усталеність ідеологічного профілю.

Водночас парламентські вибори продемонстрували масштабне оновлення партійного представництва. Із шести партій, які подолали 5-відсотковий бар'єр у 2014 р., у 2019 р. це вдалося лише ВО «Батьківщина», тоді як «Європейська Солідарність» була політико-організаційною наступницею президентської політичної сили П. Порошенка. Натомість «Слуга народу» та «Голос» уперше потрапили до Верховної Ради, а «Опозиційна платформа – За життя» стала новим організаційним форматом представництва значної частини колишнього електорату «Опозиційного блоку». Таким чином, результати виборів підтвердили характерну для української партійної системи високу електоральну волатильність та слабку інституціоналізацію значної частини партій [6, с. 16–20].

Отже, парламентські вибори 2019 р. не лише змінили персональний і партійний склад Верховної Ради, а й продемонстрували фундаментальні особливості розвитку української партійної системи: високу електоральну волатильність, слабку інституціоналізацію партій, значну персоніфікацію партійних проєктів, зростання ролі медійних і цифрових технологій, здатність нових політичних брендів упродовж короткого часу витісняти усталені партії та послаблення здатності традиційного розмежування «Схід – Захід» самостійно структурувати загальнонаціональну партійну конкуренцію. Водночас вибори засвідчили появу нового розмежування «традиційний політичний істеблішмент – оновлення політичної еліти», яке наклалося на вже існуючі соціокультурні, регіональні та геополітичні відмінності й стало одним із визначальних чинників реконфігурації партійної системи України у 2019 році.

Отже, розвиток партійної системи України у 2014–2022 рр. характеризувався послідовною зміною її конфігурації під впливом великих виборчих циклів. У 2014 р. відбувся перехід від багатопартійності з двоблоковою конкуренцією до асиметричної багатополюсної моделі з домінуванням постмайданних політичних сил. Парламентські вибори 2019 р. спричинили нову реконфігурацію – сформувалася багатопартійна система з виразним електорально-парламентським домінуванням «Слуги народу», яка вперше отримала можливість самостійно сформувати парламентську більшість. Водночас місцеві вибори 2020 р. засвідчили, що таке домінування не поширилося на субнаціональний рівень: тут зберігалася фрагментована багатопартійна конкуренція, посилилися регіональні та локальні політичні проєкти. Таким чином, у 2014–2022 рр. конфігурація партійної системи еволюціонувала від асиметричної багатополюсності

до домінування однієї партії на загальнонаціональному рівні, яке поєднувалося з конкурентною та регіоналізованою багатопартійністю на місцевому рівні.

Список літератури:

1. Кармазіна М. Політичні партії в Україні. 2014–2017 рр. Київ : ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2018. 168 с.
2. Кармазіна М. Політичні партії України у процесі виборів президента України 2019 року. *Демократизація суспільних інститутів і суспільний розвиток в Україні* : збірник наукових праць / за ред. О. Рафальського, О. Майбороди. Київ : Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. С. 149–187.
3. Ляшенко О. Електоральна історія незалежної України. Політичний процес у незалежній Україні: підсумки і проблеми : монографія. Київ : Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. С. 330–383.
4. Манайло-Приходько Р., Остапець Ю. Регіональний вимір розвитку та функціонування партійної системи України : монографія. Ужгород : Вид-во «Рік-У», 2020. 338 с.
5. Остапець Ю., Дудінська І. Еволюція партійної системи України: характеристика етапів та перспективи розвитку в поствоєнний період. *Політичні інститути та процеси в Україні в кінці XX – на початку XXI століть* : колективна монографія / за заг. ред.: Юрія Остапця, Маріана Токаря; Ужгород. нац. ун-тет. Ужгород : ТОВ «РІК-У», 2025. С. 7–61.
6. Партійна система України після 2019 року: особливості та перспективи розвитку. *Центр Разумкова.* URL: https://razumkov.org.ua/uploads/article/2020_part_sistem.pdf?utm_source=chatgpt.com (дата звернення 07.08.2026).
7. Трансформація партійної системи: український досвід у європейському контексті / за ред. Ю. Якименка. Київ : Центр Разумкова, 2017. 428 с.
8. Центральна виборча комісія. URL: https://www.cvk.gov.ua (дата звернення 10.07.2026).

Електронне наукове видання

ПОЛІТИЧНІ ПРОЦЕСИ СУЧАСНОСТІ: ГЛОБАЛЬНИЙ ТА РЕГІОНАЛЬНІ ВИМІРИ

Збірник матеріалів
VI Всеукраїнської науково-практичної конференції
(м. Івано-Франківськ, 8–9 травня 2025 року)

В авторській редакції

Головний редактор *В. М. Головчак*

Підп. до друку 29.10.2025. Формат 60x84/8.
Гарнітура «Times New Roman». Ум. друк. арк. 25,2.

Видавець
Карпатський національний університет
імені Василя Стефаника
76018, м. Івано-Франківськ, вул. С. Бандери, 1,
тел. 75-13-08, e-mail: plai.cit@cnu.edu.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 8438 від 02.09.2025

ISBN 978-966-640-638-8